

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. Bc. Jan Vévoda

**Soukromoprávní nástroje ochrany životního
prostředí**

Private law instruments of environmental protection

Disertační práce

Dissertation

Školitel: prof. JUDr. Milan Damohorský, DrSc.

Studijní program: Teoretické právní vědy

Datum uzavření rukopisu: 2. 7. 2018

Prohlašuji, že jsem předkládanou disertační práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 484 704 znaky včetně mezer.

Jan Vévoda

V Praze dne 4. 7. 2018

Rád bych touto cestou vyjádřil poděkování svému školiteli prof. JUDr. Milanu Damohorskému, DrSc. za jeho cenné rady stran směřování mé práce a za trpělivost při jejím vedení.

Děkuji též rodině a přátelům, kteří mi během psaní práce byli oporou.

Obsah

Úvod	1
1. Porovnání přístupů k ochraně životního prostředí	5
1.1 Vztah soukromého a veřejného zájmu v ochraně životního prostředí	5
1.2 Tržní přístup k ochraně životního prostředí	8
1.3 Vztah soukromého a veřejného práva v ochraně životního prostředí	11
1.4 Význam vlastnictví z hlediska ochrany životního prostředí	13
1.5 Úloha odpovědnosti za škodu.....	15
2. Soukromoprávní vztahy vůči složkám životního prostředí	19
2.1 Půda a pozemky.....	19
2.2 Voda	21
2.3 Živočichové	24
2.4 Rostlinstvo.....	29
2.5 Vzduch.....	30
2.6 Shrnutí	32
3. Ochrana osobnosti	34
3.1 Obecně.....	34
3.2 Osobnost člověka a její vztah k životnímu prostředí.....	37
3.3 Ochrana životního prostředí na základě Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod	39
3.4 Právo žít v příznivém životním prostředí	44
3.5 Odpovědnost za zásah do osobnostních práv	47
3.6 Nástroje k ochraně osobnostních práv.....	51
3.7 Subjekty právních vztahů z ochrany osobnosti	55
3.8 Srovnání zahraničních právních úprav	56
3.9 Úvahy de lege ferenda	60
3.10 Shrnutí	62
4. Sousedské právo	64
4.1 Pojem sousedského práva.....	64
4.2 Sousedství.....	66
4.3 Imise	70
4.4 Druhy imisí.....	75
4.5 Míra přiměřená místním poměrům.....	78
4.6 Úvaha o vydržení práva znečišťovat	81

4.7 Žaloba jako nástroj ochrany před imisemi	85
4.8 Prevence budoucích imisí v rámci ochrany držby.....	89
4.9 Privilegované emise	91
4.10 Společenský význam zdroje imisí	98
4.11 Další nástroje sousedského práva využitelné k ochraně životního prostředí	100
4.12 Hluk způsobený provozem na pozemních komunikacích.....	104
4.13 Srovnání zahraničních právních úprav	110
4.14 Úvahy de lege ferenda	120
4.15 Shrnutí	122
5. Předcházení škodám a jejich náhrada.....	125
5.1 Generální prevence.....	125
5.2 Speciální prevence.....	128
5.3 Obecný režim náhrady škody	132
5.4 Škoda jako důsledek provozu.....	133
5.5 Příčinná souvislost.....	143
5.6 Promlčení.....	148
5.7 Způsob a rozsah náhrady škody	150
5.8 Úvaha o sankční náhradě škody	154
5.9 Náhrada škody na lesích způsobené znečištěným ovzduším	156
5.10 Srovnání zahraničních právních úprav	161
5.11 Úvahy de lege ferenda	171
5.12 Shrnutí	175
Závěr.....	177
Seznam použitých zdrojů	187
Abstrakt	199
Abstract	200

Úvod

*Instead of trying to change human nature, go with the grain of it.*¹

Citát v záhlaví pochází z článku, jenž ve svém názvu nese provokativní otázku – „může sobectví zachránit životní prostředí?“ Ačkoli sama otázka zní na první pohled nelogicky, neboť lidské sobectví je jedním z důvodů stojících za příčinami současného stavu životního prostředí i za mnoha konkrétními ekologickými tragédiemi, může na druhou stranu vybízet k zamyšlení, zda by i prosazování ryze soukromého zájmu jednotlivce mohlo svým dílem přispět k ochraně životního prostředí.²

Obdobná úvaha je ostatně nosnou myšlenkou této práce, jejíž hlavní ambicí je hledání možností, kterak by nástroje prosazování individuálních zájmů mohly napomoci při řešení některých environmentálních problémů. Tyto možnosti budou hledány na půdě soukromého práva, které je založeno na ochraně osob a jejich práv, především pak práva vlastnického.³

Ochranu životního prostředí a ochranu soukromého vlastnictví spojuje skutečnost, že případné poškození jednoho je zároveň i poškozením druhého, nebo alespoň v důsledku k němu vede. Tedy například nelegální vytěžení lesa patřícího někomu jinému způsobuje tomuto vlastníkovu bezpochyby škodu, zároveň však dochází k poškození významného krajinného prvku⁴ a jedné z důležitých složek životního prostředí. Může nastat ale i opačná situace, kdy z důvodu znečištění ovzduší průmyslovými exhalacemi dochází k poškození lesů, vzniká též škoda na soukromém majetku vlastníka poškozeného lesa. Zřejmě není třeba blíže rozebírat, že zhoršená kvalita životního prostředí se může podepsat na lidském zdraví, může ovlivnit ale i další aspekty života, jako je soukromí, bezpečí a klid domova.

¹ Volně lze přeložit „namísto snahy změnit lidskou povahu je lepší využít toho, jaký člověk je“. Viz RIDLEY, Matt, LOW, Bobbi. S. Can Selfishness Save the Environment? *The Atlantic Monthly* [online] Volume 272, September 1993 s. 76-86 [cit. 30.5.2018]
Dostupné z: <https://www.theatlantic.com/past/docs/politics/environ/selfish.ht>, str. 86.

² Z této ideje ostatně vyrůstá učení tržního přístupu k životnímu prostředí, tedy free market environmentalism, které bude blíže popsáno v kapitole 1.2.

³ Toto zaměření soukromého práva je v nejobecnější rovině deklarováno v § 3 odst. 2 občanského zákoníku, který mezi zásadami soukromého práva uvádí právo každého na ochranu svého života a zdraví a také zákonnou ochranu vlastnického práva.

⁴ Viz § 3 odst. 1 písm. b) zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. V souladu s čl. 63 Legislativních pravidel vlády bude pro druhé a další citace právních předpisů používána zkrácená citace uvedením názvu předpisu.

Dalším znakem soukromého práva je to, že oproti paternalismu, jehož je do značné míry veřejnoprávní metoda regulace převládající v právu životního prostředí projevem, počítá soukromé právo s aktivitou každého dotčeného jednotlivce při hájení jeho vlastních práv.

Lze souhlasit s názorem, že lepší pochopení environmentálních dimenzí existujících práv a vzájemně prospěšných interakcí mezi životním prostředím a lidskými právy (včetně osobnostních práv a ochrany vlastnictví) může být přínosnou alternativou k prosazování nových prostředků cílených na ochranu životního prostředí.⁵ Proto se tato práce zaměřuje na právní nástroje, které jsou dlouhodobými pilíři právního řádu a snaží se nalézt cesty, jak by mohly být uplatněny novým způsobem. Cílem však není nalézt alternativu, která by mohla nahradit převažující veřejnoprávní nástroje ochrany životního prostředí, nýbrž identifikovat možnosti, jak veřejné právo doplnit, neboť životní prostředí je hodnotou, na jejíž ochranu je žádoucí využít všechny dostupné prostředky při zapojení co nejširšího okruhu lidí. A zároveň též ukázat, že pokud se budou brát o vlastní štěstí⁶, nemusí to být na úkor životního prostředí, ale v některých případech dokonce v jeho prospěch.

Předmětem zkoumání proto v rámci této práce budou soukromoprávní instituty sloužící k ochraně lidské osobnosti, což zahrnuje ochranu života, zdraví, soukromí a nově též práva žít v příznivém životním prostředí, stejně jako k ochraně vlastnictví, jakým je sousedské právo chránící před imisemi a jinými zásahy do vlastnictví pozemku. Třetí okruh analýzy bude zaměřen na problematiku předcházení škodám a nápravu již vzniklých škod, což v dimenzích soukromého práva zahrnuje škodu na vlastnitelných složkách životního prostředí i škodu způsobenou environmentálními vlivy jako je znečištění.

Prováděný rozbor bude zaměřen především na českou právní úpravu obsaženou v občanském zákoníku, její tři klíčové instituty (ochrana osobnosti, sousedské právo a předcházení a náhrada škod) budou hodnoceny v kontextu vybraných zahraničních právních úprav. Pro účely komparace byly vybrány právní řády čtyř států sousedících s Českou republikou, neboť vykazují na jednu stranu blízkost základních konceptů (oproti například common law), zároveň se ale jedná o právní úpravy s odlišnou historií, což se odráží i na jejich obsahu. Zejména u problematiky sousedského práva bude hojně

⁵ LEWIS, B. Environmental Rights or a Right to the Environment? Exploring the Nexus Between Human Rights and Environmental Protection. *Macquarie Journal of International and Comparative Environmental Law* [online], 8(1), s. 36-47 [cit. 27.5.2018] Dostupné z: https://eprints.qut.edu.au/53993/1/03_Lewis.pdf, str. 47.

⁶ Ustanovení § 3 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále též jen „občanský zákoník“ nebo „nový občanský zákoník“).

odkazováno na rakouské právo, neboť mezi ním a novou českou právní úpravou existuje velice úzká vazba. Podobně blízký vztah se dá nalézt i k úpravě slovenské, neboť místní občanský zákoník se v relevantních pasážích neliší od českého občanského zákoníku⁷, který platil na území České republiky až do konce roku 2013.

Struktura práce je dána rozdělením do několika částí, přičemž první bude zahrnovat úvodní úvahy a teoretická východiska, v čemž ji bude doplňovat druhá část věnovaná problematice soukromoprávních vztahů ke složkám životního prostředí, zejména z hlediska práva vlastnického. Části třetí až pátá tvořící jádro práce budou obsahovat analýzu tří vybraných (a výše zmíněných) soukromoprávních institutů, přičemž součástí každé této části bude kapitola věnovaná popisu zahraničních právních úprav a jejich komparaci s řešeními obsaženými v českém právu. Z dosažených zjištění i z provedené komparace se zahraničím pak budou vycházet úvahy a návrhy *de lege ferenda*. Pasáže týkající se problematiky sousedského práva a náhrady škod budou doplněny podrobným rozбором určitého modelového typu praktických případů, ať již se bude jednat o otázku hluku působeného provozem na pozemních komunikacích nebo náhradu škody na lesních porostech způsobené průmyslovými exhalacemi.

Pokud se jedná o metodologii práce, soukromoprávnímu přístupu k ochraně životního prostředí odpovídá antropocentrický postoj, stavící na člověku a jeho potřebách, přičemž environmentální skutečnosti nabývají relevanci, a to i právní, pouze pokud se dotýkají lidských aktivit, ať již jako zdroje, které člověk potřebuje zachovat, či jako negativní vlivy, jimž je zapotřebí zabránit či je alespoň omezit. Ke studiu pramenů a zdrojů, ať již vlastních normativních textů, judikatury či literatury obecně civilistického zaměření nebo zacílené na ochranu životního prostředí bude přistupováno metodami analýzy, komparace a syntézy.

Analýza jednotlivých zkoumaných problematik bude doplněna podrobnějším rozбором vybraných typů případů, na nichž bude možné ilustrovat praktické možnosti i případné překážky reálného uplatnění zkoumaných institutů. Komparace přitom bude prováděna v rovině historické (rozbor změn, které přinesla rekonstrukce českého občanského práva) i mezinárodní (srovnáním s právními řády Slovenska, Rakouska, Německa a Polska). V případě rakouské právní úpravy se přitom obě tato hlediska protnou. Výsledkem zkoumání by mělo být vyhodnocení použitelnosti předmětných

⁷ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (dále též jen „starý občanský zákoník“).

soukromoprávních nástrojů k ochraně životního prostředí a přednesení případných doporučení a návrhů de lege ferenda.

Disertační práce reflektuje právní stav ke dni 2. červece 2018.⁸

⁸ Všechny citované aktuální právní předpisy jsou ve znění platném a účinném k tomuto dni, proto jejich citace nejsou doplněny dovětkem „ve znění pozdějších předpisů“, pokud byly novelizovány. Již neplatné právní předpisy uváděny v posledním platném znění.

1. Porovnání přístupů k ochraně životního prostředí

1.1 Vztah soukromého a veřejného zájmu v ochraně životního prostředí

Ochrana životního prostředí je bezesporu veřejným zájmem. Obvykle se to odráží v tom, že tomuto veřejnému zájmu musí případné nesouladné zájmy soukromé ustoupit, čehož garantem je stát, jak vyplývá například z čl. 7 Ústavy České republiky⁹ vyjadřujícího slovy „stát dbá o šetrné využívání přírodních zdrojů a ochranu přírodního bohatství“ princip odpovědnosti státu za stav životního prostředí.¹⁰ Veřejný zájem však není pouze zájmem prosazovaným veřejnou mocí, obzvláště v případě životního prostředí by jeho ochrana měla být zájmem nás všech. Je to dáno jeho povahou stejně jako povahou člověka jako živého tvora, pro kterého je funkční mechanismus planety Země a její biosféry *conditio sine qua non* přežití i dalšího vývoje.¹¹

V této souvislosti lze citovat Ústavní soud, podle něhož „v demokratickém právním státě je životní prostředí hodnotou, jejíž ochrana má být realizována za aktivní participace všech složek občanské společnosti.“¹² Přestože v tomto případě zmíněná slova mířila především na adresu právnických osob, zejména spolků a dalších nevládních organizací angažovaných v ochraně životního prostředí, domnívám se, že není důvodu, proč by neměla platit na soukromé subjekty obecně. Obdobnou myšlenku rozvíjí i J. Blahož, když uvádí, že „ponechání péče o životní prostředí pouze státu a nadstátním a mezinárodním organizacím pojetí demokratického liberálního státu odporuje. Rovněž člověk a občan zcela přirozeně nadaný nejvýznamnějšími hodnotami demokratické společnosti – základními lidskými a občanskými právy – by měl být strážcem zdravého životního prostředí.“¹³

Soukromá iniciativa za účelem ochrany životního prostředí může být motivována dvěma hlavními důvody. Na prvním místě je jistě žádoucí zmínit ušlechtilé důvody

⁹ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

¹⁰ Konkrétněji například ve vztahu k ochraně přírody a krajiny je veřejnost zájmu na její ochraně proklamována v § 58 odst. 1 zákona o ochraně přírody a krajiny, což je v tomto případě třeba především vnímat v kontextu účelu ustanovení, tedy dodání legitimacy zákonem stanoveným omezením soukromých zájmů na užívání přírody a krajiny.

¹¹ Viz § 2 zákona č. 17/1992 Sb., o životním prostředí.

¹² Usnesení Ústavního soudu ze dne 28. června 2005 spis. zn. I. ÚS 486/04.

¹³ BLAHOŽ, Josef In: MÜLLEROVÁ, Hana a kol. *Právo na příznivé životní prostředí: Nové interpretační přístupy*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016, str. 42.

pramenící z uvědomění si významu životního prostředí a jeho hodnoty přesahující lidská měřítká. Netradiční ekonomický pohled na motivaci k zahájení kroků k ochraně životního prostředí nabízejí G. Calabresi a D. Melamed, když jako důvod pro ochranu určitého práva či hodnoty, tedy včetně těch svázaných s životním prostředím, označují externí náklady, přičemž za určitý druh externality považují i dopad na mravní cítění.¹⁴ To se nezbytně nemusí týkat pouze základních lidských práv, na něž se zaměřují zmiňovaní autoři, neboť stejně tak by za něj mohlo být bráno i proekologické přesvědčení.¹⁵ Taktéž M. Pekárek zmiňuje, že vlastnictví určité části životního prostředí může vést k tomu, že si vlastník vytvoří k této věci vztah, což jej bude motivovat k její ochraně.¹⁶

Z hlediska tématu této práce je však důležitější druhý možný motiv, který lze v souladu s myšlenkou vyjádřenou v úvodu označit jako sobecký. Životní prostředí je totiž prostředím, v němž každý člověk musí žít, a proto musí sledovat jeho zdravotní a biologické aspekty. Je ale zároveň i prostředím, v němž žít chce, a tedy se zajímá o estetické funkce a obecně ekologická hlediska, ale i o to, jak změny životního prostředí ovlivňují ekonomickou stránku jeho života.

Takovému přístupu je ale vytýkán jeho antropocentrismus, tedy že význam životního prostředí a jeho hodnota se odvozují od jeho užitečnosti pro člověka jakožto ústředního bodu všeho dění. Vůči takovému přístupu, resp. vůči právním nástrojům na něm založeným, zaznívá celá řada výhrad, přičemž například H. Müllerová zmiňuje, že

1. vychází z postojů, které stojí za dosavadním přístupem k životnímu prostředí, a tedy i jeho neradostným současným stavem;
2. životní prostředí je chráněno jen v rozsahu, v němž představuje nezbytné podmínky života člověka, tedy ne ve své celistvosti;
3. ochrana životního prostředí je vázána na iniciativu dotčených jednotlivců, a tedy i jejich ochotu podniknout příslušné kroky;

¹⁴ Výslovně říkají: „*Such external costs are often called moralisms*“ – viz CALABRESI Guido., MELAMED Douglas A. *Property Rules, Liability Rules and Inalienability: One View of the Cathedral*. [online] *Havard Law Review*, Vol. 85, No. 6 (Apr., 1972), s. 1089 – 1128. [cit. 28.5.2018] Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/1340059>, str. 1112.

¹⁵ Tamtéž na str. 1124, kde autoři hovoří o rozšířených „*moralisms against pollution*“.

¹⁶ PEKÁREK, Milan. Vlastnictví a životní prostředí. In: DAMOHORSKÝ, Milan (Ed.). *Právo životního prostředí: tématické okruhy: Vlastnické právo a ochrana životního prostředí, trestní právo a ochrana životního prostředí: sborník z konference - Rýchory, KRNP, 22. až 25. září 2000*. Praha: Ediční středisko PF UK, 2000, str. 14.

4. nositelem výhod a příjemcem kompenzací, jichž bylo aplikací předmětných nástrojů dosaženo, je člověk, jehož zájmy byly v důsledku ohrožení či poškození životního prostředí dotčeny a využití takto získaných prostředků je pouze na jeho úvaze.¹⁷

V případě soukromoprávních nástrojů lze stěží jejich zřetelný antropocentrický charakter popřít. Ostatně právo je lidským konstruktem a nemůže se této perspektivy vzdát, obzvláště ne právo soukromé, které je dle své definice v § 1 odst. 1 větě první občanského zákoníku tvořeno těmi ustanoveními právního řádu, která upravují vzájemná práva a povinnosti osob. V této souvislosti lze argumentovat, že

1. spíše než o antropocentrismus by se v případě velké bezohlednosti k životnímu prostředí jednalo o nabubřelý egocentrismus, sobectví některých jedinců či skupin, kterým jsou lhostejné negativní dopady jak na životní prostředí, tak na ostatní lidi. A právě těmto dotčeným lidem by soukromé právo, byť samozřejmě nejen ono, poskytovalo prostředky k právní obraně před poškozováním jejich zdraví i majetku;
2. i vzhledem k tomu, že použití soukromoprávních nástrojů má své ekonomické motivy, bude s ohledem na širší lidských zájmů a aktivit v rámci životního prostředí rozsah témat, v nichž se budou projevovat soukromé zájmy, dostatečně široký. Je ale třeba přiznat, že veškeré problémy ochrany životního prostředí soukromoprávní nástroje zjevně nepostihnou;
3. může se stát, že to budou soukromé zájmy a potřeby, které se stanou hnací silou potřebných kroků a mohou být i jistou pojistkou pro situace, kdy dojde ke střetu více veřejných zájmů a například z důvodu hospodářské situace či lobbingu budou upřednostněny jiné zájmy než ten na ochraně životního prostředí.
4. vzhledem k tomu, že cílem soukromoprávních nástrojů je poskytnout v případě porušení práv jednotlivců nápravu či kompenzaci, je pochopitelné, že výhody z nich plynoucí poplynou těm, kdo příslušné prostředky použili, ale je tomu tak ne jako odměna za jejich aktivitu, nýbrž z důvodu předchozího dotčení práv.

Z tohoto úhlu pohledu tedy i antropocentricky založené nástroje a přístupy mohou přinést výsledky vítané ekocentristy.¹⁸

¹⁷ MÜLLEROVÁ, Hana. *Právo na příznivé životní prostředí: Teoretické aspekty*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2015, str. 68.

¹⁸ Tamtéž, str. 70.

1.2 Tržní přístup k ochraně životního prostředí

V návaznosti na výše představené úvahy o možnosti využití nástrojů, sloužících k ochraně soukromých zájmů, k ochraně životního prostředí, se nelze nezmínit o názorovém směru, který je na této ideji vybudován. Přitom ji rozvíjí tak, že uvažuje v dimenzích fenoménu, který je jakýmsi tavícím kotlem individuálních zájmů, tedy svobodným trhem. Jedná se o tržní přístup k ochraně životního prostředí, tedy free market environmentalism.¹⁹

Ačkoli by se na první pohled mohlo zdát, že svěřit životní prostředí volné ruce trhu je v rozporu se vší logikou, má tato teorie své odůvodněné jádro a pro účely této práce je zajímavá především v tom směru, že nabízí pohled, jak životní prostředí uchopit ze soukromoprávního hlediska. Tržní přístup k ochraně životního prostředí totiž za klíč ke správnému nakládání se zdroji [přírodními] pokládá vlastnická práva.²⁰

V pojetí T. Andresona²¹ vychází teorie free market environmentalism z několika předpokladů, z nichž na prvním místě je třeba uvést klasickou úvahu o člověku jako o *homo oeconomicus*, tedy o osobě racionálně uvažující a sledující vlastní cíle směřující k maximalizaci vlastního užitku. Vzhledem ke složitosti přírodních procesů dále tvrdí, a to i v souladu s F. A. Hayekem, že informace o životním prostředí jsou rozptýlené a nelze je koncentrovat do jediného centra řídicího optimální ekologickou politiku. Za třetí východisko pak považuje tržní proces, který s ohledem na předchozí dva předpoklady nabízí, alespoň z pohledu liberální ekonomie, nejefektivnější mechanismus rozhodování. Zásadní přínos takového přístupu může být spatřován ve využití osvědčených ekonomických přístupů a modelů, což může v praxi platit i pro příslušné nástroje, obzvláště soukromoprávní.

Ekonomie je označována za vědu o lidském jednání ve světě, kde jsou zdroje vzácné. Abychom mohli na životní prostředí pohlížet ekonomickými očima, musíme je vidět jako soubor statků, jako množinu hodnot pro člověka zajímavých a užitečných, a to

¹⁹ Tato kapitola vychází z pojednání o tržním přístupu k ochraně životního prostředí, který jsem vypracoval pro účely své závěrečné práce na Vysoké škole ekonomické v Praze nazvané Analýza právních nástrojů samospráv při ochraně ovzduší, odevzdané v roce 2012.

²⁰ ANDERSON, Terry L., LEAL Donald. R. *Free-market environmentalism is a win-win for everyone*. [online] Property and Environment Research Center, 2005 [cit. 28.5.2018]. Dostupné z: <https://www.perc.org/2005/11/19/free-market-environmentalism-is-a-win-win-for-everyone>.

²¹ ANDERSON Terry L., LEAL Donald. R. *Tržní přístup k problematice životního prostředí*. Přel. Petr Mach. [online] Liberální institut, 2004 [cit. 2011-09-05] Dostupné z: <http://www.nechtenasbyty.cz/trzni-pristup-k-problematice-zivotniho-prostredi>, str. 1.

zároveň množinu rozhodně co do obsahu limitovanou. V tuto chvíli nastává problém s povahou hodnot obsažených v životním prostředí, neboť velké množství z nich má totiž povahu statků veřejných²² či volných²³, přičemž nakládání s nimi se výrazně liší od statků běžných, což doplňuje i výskyt nejrůznějších forem externalit.

Fungování volného trhu je nezbytně podmíněno existencí soukromého vlastnictví, a proto je základním úkolem tržního přístupu k ochraně životního prostředí nalézt takové způsoby, jak jednotlivým součastem životního prostředí najít vlastníka. Případně alespoň osobu, která se bude moci chovat alespoň v některých relevantních ohledech jako vlastník.²⁴ Pokud budou vlastnická práva dostatečně vymezena, přičemž preferována jsou tzv. „barbed-wire-type solutions“²⁵, otevírá se při ochraně životního prostředí arzenál již osvědčených prostředků k jejich ochraně. Například podle D. Cola není zcela vyloučené vztáhnout na ovzduší soukromá vlastnická práva, je to pouze příliš nákladné do té doby, dokud čistý vzduch zůstává relativně dostupným.²⁶

V základu stojí podle R. Cordata myšlenka „že lidé by měli být odpovědní za své činy, a pokud jedna osoba způsobí jiné škodu, tehdy je na řadě kompenzace.“²⁷ Tato kompenzace bude náhradou za způsobení újmy této druhé osobě nebo na jejím majetku, a nebude proto určena životnímu prostředí samotnému, resp. státu jako advokátu ve věci jeho ochrany. Vlastník jako správný *homo oeconomicus* bude při nakládání s vlastním majetkem jednat tak, aby maximalizoval svůj užitek, ale zároveň minimalizoval náklady,

²² Statky veřejné jsou poskytovány na veřejné bázi, přičemž se vyznačují obtížnou vylučitelností cizích osob ze spotřeby a ve své čisté podobě též nerivalitností při spotřebě. Pro věci, které mají charakter čistého veřejného statku, lze použít pojem věc neobchodovatelná, tedy *res extra commercium*.

²³ Statkem volným je věc volně přístupná k užití komukoli, charakteristická obtížnou vylučitelností osob ze spotřeby zatímco otázka rivalitnosti či nerivalitnosti při spotřebě není určující. Mezi volnými statky je totiž možné najít vysoce rivalitní statky jako živé přírodní zdroje či různé suroviny, naopak do určité míry nerivalitní je využívání ovzduší. Z právního hlediska se jedná o věc ničí - *res nullius*.

²⁴ Jak bude ilustrováno v části této práce týkající se soukromoprávních vztahů ke složkám životního prostředí, může hrát svoji roli i například právo žádat náhradu škody v případě, že daný přírodní byl poškozen, byť dotyčná osoba nebyla jeho vlastníkem, ale např. byla k jeho čerpání pouze veřejnoprávně oprávněna.

²⁵ ANDERSON, Terry L., LEAL, Donald R. 2001. *Free Market Environmentalism* (revisited edition). New York: Palgrave, 2001, str. 136. Termín je inspirován změnami vlastnických vztahů k půdě ve Spojených státech amerických především v 19. století, kdy vynález ostnatého drátu výrazně usnadnil reálné provedení privatizace rozsáhlých oblastí pastvin, kde do té doby chybělo jakékoli vymezení vlastnických hranic.

²⁶ COLE, Daniel H. *Pollution and property: comparing ownership institutions for environmental protection*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002, str. 94.

²⁷ CORDATO, R. E. *The Polluter Pays Principle: A proper Guide for Enviromental Policy*. [online] The Institute for Research on the Economics of Taxation, 2001 [cit. 28.5.2018] Dostupné z: <http://iret.org/pub/SCRE-6.pdf>, str. 9.

jež by pro něj znamenaly kompenzace vyplácené jiným vlastníkům, které při svém úsilí o maximalizaci svého užitku poškodil. Výše kompenzace přitom nebude stanovena arbitrárně, nýbrž bude podmíněna cenovým mechanismem založeným na fungování trhu.

Z tohoto důvodu R. Cordato vyčítá současnému převládajícímu přístupu k životnímu prostředí, že „*pojetí vlastnických práv jako práv lidských bytostí vlastnit majetek bylo nahrazeno myšlenkou, že majetek sám má práva, která jsou porušována produktivními lidskými činnostmi.*“²⁸ A protože tento majetek sám sebe chránit nemůže, musí zde být někdo, kdo se tohoto úkolu ujme, přičemž této role se povětšinou ujímá stát. Funkcí ekonomických nástrojů, které k těmto účelům využívá, tedy především daní, poplatků a pokut, není kompenzovat, neboť jejich funkce je zejména regulační a deterenční.²⁹

Taktéž J. Adler spatřuje hlavní úlohu státu v ochraně svých občanů a jejich majetku, přičemž znečištění přirovnává k vandalismu nebo krádeži, protože také připravuje lidi o to, co jim náleží. Proto by podle něj státní role při uplatňování principu „znečišťovatel platí“ neměla spočívat ve výběru poplatků či jiné obdobné ekonomické stimulaci, nýbrž v prosazování povinnosti nahrazovat způsobenou škodu.³⁰

Zastánci tržního přístupu k ochraně životního prostředí samozřejmě zdůrazňují jeho pozitiva, jakými jsou principy svobody a spravedlnosti a posilování ekonomické efektivnosti a společenského blahobytu.³¹ V zájmu objektivity je potřebné poznamenat i několik dosti pádných protiargumentů. Důvodný již nemusí být ani úvodní předpoklad špatného fungování veřejné správy a nadřazenosti soukromého managementu.³² Soukromí vlastníci uvažují často v krátkých časových horizontech, a tedy se nelze spolehnout na jejich motivaci k zachování přírodních zdrojů. Na druhou stranu ani veřejný sektor, například kvůli politickému cyklu, nemusí vždy nabízet prostor k dlouhodobému plánování

²⁸ Tamtéž, str. ii.

²⁹ Byť díky účelové vázanosti některých takto vybraných prostředků může být dosaženo i jejich využití ke kompenzačním účelům.

³⁰ ADLER, Jonathan H. *Making the Polluters Pay* [online] Competitive Enterprise Institute, 1995 [cit. 28.5.2018] Dostupné z: <http://cei.org/op-eds-and-articles/making-polluters-pay>, str. 1.

³¹ Tamtéž, str. 11.

³² D. Cole, který shrnuje Argumenty hovořící proti free market environmentalism, dokonce neváhá obvykle tradované důkazy pro tato tvrzení označit přívlastkem „*anecdotal*“ – viz COLE, Daniel. H. *New Forms of Private Property: Property Rights in Environmental Goods*. [online] *Encyklopedia of Law and Economics*, 1999 [cit. 28.5.2018] Dostupné z: <https://reference.findlaw.com/lawandeconomics/1910-new-forms-of-private-property-property-rights-in-environmental-goods.pdf>, str. 303.

a hlavně dodržování jednou přijatých koncepčních řešení.³³ Ani fungování cenového mechanismu není zaručeno, protože tržní ceny nemusí vždy zohledňovat veškerou hodnotu. Ve prospěch státně regulativního systému ochrany životního prostředí též mohou hovořit důsledky úspor z rozsahu, které by se dotýkaly jak informací a znalosti postupů (výzkum), tak samotného postupu při ochraně životního prostředí. Využití nástrojů ochrany vlastnictví pro účely ochrany životního prostředí může být komplikováno také faktem, že pozemkové vlastnictví jednotlivců bývá spíše malé v porovnání s teritorií nejcenějších druhů.³⁴

Ve vztahu k jednomu ze soukromoprávních institutů diskutovaných v této práci, a to ochraně před imisemi v rámci sousedského práva, lze ještě vzpomenout jiný ekonomický koncept. Řešení problému sousedských sporů stojí totiž v prvopočátku tzv. Coaseho teorému, který je jedním z úhelných kamenů liberálně ekonomických teorií a ekonomické analýzy práva.³⁵ Vůči úvahám o možnosti řešení situace spojené s pronikáním rušivých imisí na sousední pozemek, pokud se jedná o významnější environmentální kauzu přesahující rozměr mezisousedského obtěžování, však lze mít i řadu praktických pochybností. Například podle M. Rothbarda jsou příjem a bohatství pro zainteresované strany velmi důležité, neboť jim rozhodně není jedno, kdo komu bude muset platit, přičemž opomenuty by neměly být ani náklady nefinanční.³⁶

1.3 Vztah soukromého a veřejného práva v ochraně životního prostředí

Na zařazení práva životního prostředí v rámci systematiky právního řádu i odvětví jeho zkoumání, stejně jako na používané metodě regulace, panuje obecná shoda a právo životního prostředí je tedy řazeno mezi disciplíny veřejnoprávní. Například pražská učebnice práva životního prostředí k tomu uvádí, že „v právu životního prostředí se téměř výlučně používají veřejnoprávní metody regulace společenských vztahů, což je dáno

³³ COLE, Daniel H. *Pollution and property: comparing ownership institutions for environmental protection*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002, str. 87.

³⁴ Tamtéž, str. 100.

³⁵ Viz COASE, Ronald. H. The Problem of Social Cost. *Journal of Law and Economics*. [online] Vol. 3 (October, 1960), str. 1-44. [cit. 28.5.2018] Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/724810>. Stojí za připomenutí, že toto slavné pojednání představuje, s výjimkou pasáže věnované teoretickým úvahám o řešení v situaci nulových transakčních nákladů, především analýzu případů sousedských sporů vyvolaných různými druhy imisí, ve vůbec nejnámějším případě Sturges v Bridgman se jednalo o obtěžování hlukem.

³⁶ ROTHBARD, Murray. Právo, vlastnická práva a znečištění ovzduší. In: ČAMROVÁ, Lenka (ed.) *Ekonomie a životní prostředí - nepřátelé, či spojenci?* Praha: Alfa Publishing: Liberální institut, 2007, str. 243.

zvláštnostmi životního prostředí a zvláštním účelem a cílem jeho ochrany“.³⁷ Jak naznačuje formulace „*téměř výlučně*“, nabízí se jistý prostor i pro uplatnění prvků soukromoprávní povahy, například podle M. Damohorského je právo životního prostředí „*bezesporu (alespoň většinou) právem veřejným, byť se v něm vyskytují i prvky práva soukromého*“.³⁸ Podobně situaci hodnotí i M. Pekárek, který shrnuje, že „*metoda regulace v právu životního prostředí je kombinací prvků veřejnoprávní metody regulace s prvky metody soukromoprávní s tím, že prvky metody veřejnoprávní regulace jednoznačně převažují*“.³⁹

Obzvláště v rovině praktické aplikace je zapotřebí, aby veřejnoprávní i soukromoprávní rovina právní úpravy působily v synergii a chráněným hodnotám, tedy v tomto případě životnímu prostředí a právům jednotlivců, kteří by jeho zhoršeným stavem mohli být postiženi, byla poskytnuta maximální a efektivní ochrana. Případné rozpory by její funkčnost mohly narušit a též snížit legitimitu environmentálních opatření.

Ústavní soud již v roce 2001 deklaroval, že „*v současné době není soukromé a veřejné právo odděleno "čínskou zdí"*. Dochází k častějšímu a užšímu prolínání, kombinaci i vzájemnému intenzivnímu ovlivňování prvků soukromoprávních a veřejnoprávních.“⁴⁰ Ještě důrazněji se k praktické rovině tohoto problému vyjádřil Nejvyšší správní soud, podle něž „*právní řád, založený na principech jednoty, racionality a vnitřní obsahové bezrozpornosti, s sebou nutně přináší imperativ stejného náhledu na srovnatelné právní instituty, byť upravené v rozdílných právních předpisech či dokonce odvětvích*“.⁴¹

Do pojmání vztahu veřejného a soukromého práva vstoupil občanský zákoník proklamací ve druhé větě svého § 1 odst. 1, podle níž je uplatňování soukromého práva nezávislé na uplatňování práva veřejného. Její možné obavy vyvolávající dopady však

³⁷ DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 36. Téměř až správně-právní povahu práva životního prostředí konstatuje např. Vladimír Sládeček, který uvádí, že „*z oboru správního práva se v průběhu času vyčleňují jako zvláštní relativně samostatné obory - především patrně pro celkovou rozsáhlost správního práva a jistou specifičnost daných oblastí - finanční právo a právo životního prostředí*“ - viz SLÁDEČEK, Vladimír. *Obecné správní právo*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2009, str. 42.

³⁸ DAMOHORSKÝ, Milan. Soukromoprávní prvky v právu životního prostředí. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*. 3/2017, str. 9.

³⁹ PEKÁREK, Milan, PRŮCHOVÁ, Ivana, DUDOVÁ, Jana, JANČÁŘOVÁ, Ilona, TKÁČIKOVÁ, Jana. *Právo životního prostředí*. I. díl. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009, str. 28.

⁴⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 10. ledna 2001 spis. zn. Pl. ÚS 33/2000.

⁴¹ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 26. října 2005 spis. zn. 2 Afs 81/2004. Na tuto argumentaci ostatně ve svém nálezu ze dne 30. března 2010 spis. zn. Pl. ÚS 2/10 odkázal i Ústavní soud.

mírní i sám hlavní autor občanského zákoníku, který zdůrazňuje, že tato zásada *“nepopírá existenci jednotného právního řádu, nutnost jeho ústavní konformity ani funkčnost společného působení soukromého a veřejného práva na právní život.”*⁴²

V problematice, která je předmětem této práce, dochází na řadě míst k setkání soukromoprávní úpravy s výstupy veřejnoprávních procesů.⁴³ Je tomu tak v otázce ochrany před imisemi v rámci sousedského práva, kde je zapotřebí řešit vztah občanským zákoníkem stanovených kritérií pro určení přípustnosti imisí s limity stanovenými veřejnoprávními normami nebo z nich vycházejícími akty aplikace práva. V tomto směru ostatně nový občanský zákoník přinesl ve svém § 1013 odst. 2 novou úpravu, jejímž účelem je předcházet explicitním konfliktům pramenícím z toho, že by projevy určité úředně povolené činnosti byly z hlediska občanského práva vyhodnoceny jako nepřipustné, a byly by tak zakazovány.⁴⁴

I ve věci povinnosti k náhradě škody dochází k situacím, kdy vzniká škoda z činností, které jsou v souladu s veřejným právem. Jak však připomíná K. Eliáš, *„skutečnost, že je určitý stav po právu nebo protiprávní podle předpisů práva veřejného nebo že je určité jednání přípustné podle veřejného práva, anebo že jde naopak o veřejnoprávní delikt, nevypovídá nic o právnosti nebo protiprávnosti stavu nebo jednání v soukromoprávní sféře.”*⁴⁵

1.4 Význam vlastnictví z hlediska ochrany životního prostředí

Vlastnictví je právním institutem, nad nímž se potkávají, ale též střetávají občanské právo a právo zaměřené na ochranu životního prostředí, neboť je právním základem soukromoprávních prvků druhé zmíněné disciplíny.⁴⁶ Ochrana vlastnického práva je dle § 3 odst. 2 písm. e) občanského zákoníku jednou ze zásad, na nichž spočívá soukromé

⁴² ELIÁŠ, Karel. Veřejnoprávní souvislosti soukromého práva. *Správní právo*. 1-2/2011, str. 76.

⁴³ Přímou o ustanoveních analyzovaných v této práci se zmiňuje K. Eliáš, když konstatuje, že *„činnost nebo stav v souladu s veřejným právem, mohou kolidovat s právem soukromým do té míry, že založí soukromoprávní povinnosti (např. § 1013 nebo 2925 o. z.)”* – viz ELIÁŠ, Karel. K justifikaci pravidla o nezávislosti uplatňování soukromého práva na uplatňování práva veřejného. *Právník*. 11/2014, str. 1007

⁴⁴ S ohledem na konstrukci ochrany před imisemi by zákaz byl nepřímý, neboť soud může přikázat pouze zdržení se zásahů spočívajících v pronikání dané imise na pozemek žalobce (postiženého souseda). Pokud by ale nabyla nalezena jiná řešení, jak imise omezit, vedlo by to v důsledku k zastavení předmětné činnosti.

⁴⁵ ELIÁŠ, Karel. K justifikaci pravidla o nezávislosti uplatňování soukromého práva na uplatňování práva veřejného. *Právník*. 11/2014, str. 1007.

⁴⁶ DAMOHORSKÝ, Milan. Soukromoprávní prvky v právu životního prostředí. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*. 3/2017, str. 9.

právo, naopak právo životního prostředí na něj nahlíží spíše s nedůvěrou, neboť jeho necitlivé až bezohledné využívání, resp. snaha o rozmnožení majetku, jsou jedním z hlavních zdrojů ohrožení životního prostředí. Proto je hlavním přístupem v rámci ochrany životního prostředí snaha výkon vlastnického práva a zejména organizovanějších ekonomických činností regulovat, případně dochází dokonce k preferenci státního vlastnictví.⁴⁷

Vlastnictví si však v této práci zaslouží pozornost z jiného důvodu, neboť je právním základem nástrojů, které je možné využít k ochraně životního prostředí. Skutečný vztah mezi vlastnictvím a životním prostředím je mnohotvarý⁴⁸ a ať již se jedná o ochranu vlastněných součástí složek životního prostředí (tzv. owned environment) nebo o ochranu vlastnictví jiných věcí před negativními vlivy přicházejícími skrze životní prostředí, je zodpovězení otázky, kdo je vlastníkem (případně i že daný statek vlastníka nemá) klíčové pro určení možností dalšího postupu a aplikace nástrojů, které jsou analyzovány v dalších kapitolách této práce.

Pokud se jedná o vymezení objektu vlastnictví, občanský zákoník v této otázce přinesl několik zásadních koncepčních změn. Především v tom směru, že zmiňovat se pouze o věcech by již nebylo dostačující. Zvířata totiž nově již věci de lege nejsou, což však nebrání možnosti je vlastnit a z tohoto titulu je i chránit, resp. alespoň nárokovat náhradu újmy na nich způsobené.

Jestliže na jedné straně došlo k zúžení obsahu pojmu věc vyloučením zvířat, nová definice věci v § 489 občanského zákoníku přinesla významné rozšíření toho, co lze z právního hlediska za věc považovat. Jak ale k tomu uvádí důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku, „*definice věci v juristickém slova smyslu není definicí reálnou a nevypovídá nic o reálném světě, ale je definicí nominální.*“⁴⁹ Věcí v právním smyslu je totiž dle citovaného ustanovení vše, co je rozdílné od osoby⁵⁰ a co slouží potřebě

⁴⁷ Viz například ustanovení zákona o ochraně přírody a krajiny, v nichž je stanoven zákaz nebo omezení možnosti zcizení pozemků ve vlastnictví státu, které se nacházejí ve zvláště chráněných územích (zákaz zcizení je zakotven v § 23 odst. 1, § 32 či § 35 odst. 3, podmínění zcizení souhlasem Ministerstva životního prostředí v § 33 odst. 2 a § 36 odst. 3), resp. je k pozemkům v těchto lokalitách, které jsou ve vlastnictví soukromých osob, zákonem zavedeno předkupní právo státu (§ 61).

⁴⁸ POZZO, Barbara. *Property and Environment: Old and New Remedies to Protect Natural Resources in the European Context*. Bern: Stämpfli, 2007, str. 3.

⁴⁹ Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku. [online] *Sněmovní tisk č. 362/0 z 6. volebního období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky*. [cit. 7.10.2017], Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>, str. 666.

⁵⁰ A s ohledem na § 493 též od lidského těla a jeho i oddělených částí a dle § 494 také od živých zvířat.

lidí. Vedle první podmínky, která okruh věcí oproti původní právní úpravě⁵¹ výrazně rozšířila, tak významnou roli hraje i podmínka druhá, tedy požadavek užitečnosti pro potřeby lidí.

Jak uvádí P. Koukal, ta nemusí spočívat jen v možnosti hospodářsky věc využít, tedy např. exploatovat daný přírodní zdroj, nýbrž např. i v její hodnotě estetické, technické, využitelnosti pro potřeby poznání či odpočinku.⁵² Domnívám se, že i tyto druhy užitečnosti jsou ve své podstatě ekonomické, neboť se jedná o využitelnost pro účely lidského jednání ve světě omezených zdrojů za neustálého rozhodování o jejich nejvhodnějším využití. Jiným aspektem užitečnosti je ovladatelnost věci, kterou občanský zákoník výslovně zmiňuje ve svém § 496 odst. 1 definujícím hmotné věci a v § 497 věnovaném ovladatelným přírodním silám. Na ně se bude nahlížet jako na hmotné věci, pokud jsou ovladatelné a obchodované (obchodovatelné).

1.5 Úloha odpovědnosti za škodu

Jednou ze základních zásad soukromého práva, a jistě by bylo možné tvrdit, že i etických zásad prostého mezilidského soužití, je nepoškozovat svým jednáním druhé lidi. V platném právu se tato zásada odráží v povinnosti předcházet újmě (nemajetkové i na jmění) a v povinnosti újmu, ke které i přesto dojde, postižené osobě nahradit. V této souvislosti je třeba připomenout, že cestou soukromého práva lze požadovat kompenzaci pouze určité části ztrát, které na životním prostředí vznikly.⁵³ Podle § 2894 občanského zákoníku je vždy nahrazována újma na jmění, tedy škoda, zatímco nemajetková újma pouze tehdy, bylo-li tak ujednáno a především tehdy, stanoví-li tak speciálně zákon. Občanský zákoník tak stanoví pouze v několika případech, z nichž nejvýznamnější, tedy újma na přirozených právech člověka (tedy potenciálně i na právu na život v příznivém životním prostředí), bude diskutována v souvislosti s ochranou osobnosti v části 3 této

⁵¹ Ustanovení § 118 starého občanského zákoníku, podle nějž předmětem občanskoprávních vztahů byly věci, a pokud to jejich povaha připouštěla, i práva nebo jiné majetkové hodnoty a také byty a nebytové prostory.

⁵² KOUKAL, Pavel In: SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976-1474). Komentář.* Praha: C.H. Beck, 2013, str. 1731.

⁵³ Pojem ztráty na životním prostředí představuje společné označení pro „škodu (ekonomickou, materiální) na těch složkách životního prostředí, které jsou v právním slova smyslu věcmi, tak i pro ekologickou újmu (imateriální snížení funkčních vlastností ekosystémů či jiných hodnot prostředí)“ – viz DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí.* 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 81.

práce.⁵⁴ Nemajetková újma na právu žít v příznivém životním prostředí by mohla být styčným bodem s pojmem ekologické újmy, pokud by za zásah do předmětného osobnostního práva bylo považováno například narušení krajiny, v níž dotyčný člověk žije, či místního ekosystému.

Jmění občanský zákoník ve svém § 495 definuje jako souhrn majetku osoby a jejich dluhů. S využitím § 1011 občanského zákoníku, podle nějž je vlastnictvím dané osoby vše, co jí patří (tedy všechny její věci hmotné i nehmotné), se lze dopracovat k závěru o podstatě statků, za jejich zničení či poškození lze nárokovat náhradu a s I. Průchovou uzavřít, že „*škodami na životním prostředí bude třeba rozumět v oboru soukromého práva újmy na „vlastnitelných“ složkách životního prostředí.*“⁵⁵

Ve vztahu k novému občanskému zákoníku lze též učinit poznámku ohledně změny teoretického pojetí, když je dosavadní koncepce odpovědnosti za škodu nahrazena novým přístupem, podle nějž již odpovědnost není pouze důsledkem porušení primární normy, ale je součástí právních vztahů po celou dobu jejich trvání.⁵⁶ Právním následkem vzniku škody tedy je povinnost ji nahradit.⁵⁷

Pokud jde o účel náhrady škody jakožto majetkové újmy z hlediska životního prostředí, domnívám se, že je třeba rozlišovat dvě situace, resp. dvě roviny. Bude záležet na tom, zda dochází ke škodě na oněch vlastněných součástech životního prostředí (například les) nebo zda škoda vzniká na „obyčejných věcech“, avšak jako následek jevů škodlivých pro životní prostředí. Samozřejmě může dojít i k propojení obou dvou rovin, jako je tomu v případě poškození lesního porostu průmyslovými exhalacemi, které bude

⁵⁴ Další případy zahrnují náhradu nemajetkové újmy z protiprávního či zavrženíhodného činu a kterou dotčená osoba pociťuje jako osobní neštěstí (§ 2971 občanského zákoníku), která bude blíže zmíněna v rámci úvah o možném uplatnění sankční náhrady škody, a dále některé již s životním prostředím nesouvisející případy, jako např. újmu za narušení dovolené či porušení základních práv člena spolku (§ 2543, resp. 261 občanského zákoníku).

⁵⁵ PRŮCHOVÁ, Ivana In: JANČÁŘOVÁ, Ilona, PEKÁREK, Milan, PRŮCHOVÁ, Ivana. *Odpovědnost v právu životního prostředí - současný stav a perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, str. 189.

⁵⁶ J. Hrádek hovoří o „*odpovědnosti za jednání, které je v souladu s právem*“ (HRÁDEK, Jiří In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 861), P. Bezouška pak o odpovědnosti osoby „*za náležité plnění svých povinností*“ (viz BEZOUŠKA, Petr In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 1497).

⁵⁷ Změnu lze ilustrovat na porovnání textu základních ustanovení týkajících se náhrady škody v předchozí a současné občanskoprávní úpravě – srov. „Každý odpovídá za škodu, kterou způsobil porušením právní povinnosti“ v § 420 odst. 1 starého občanského zákoníku a „Škůdce, který vlastním zaviněním poruší povinnost stanovenou zákonem a zasáhne tak do absolutního práva poškozeného, nahradí poškozenému, co tím způsobil. Povinnost k náhradě vznikne i škůdci...“ v § 2910 nového občanského zákoníku.

diskutováno v kapitole 5.9.

Pokud byla poškozena věc s environmentální hodnotou, především složka životního prostředí, bude jistě prioritní její uvedení do stavu co nejvíce se blížícího stavu přirozenému, přírodnímu. V tomto směru jsou jasně patrné limity soukromoprávního přístupu, který je z povahy věci parciální a založený na individuální aktivitě směřující k prosazení zájmů poškozeného, který ne vždy musí mít náležitý ekologický nadhled nad kauzou poškozeného vlastního majetku.

Naopak v případech, kdy dochází k poškození běžných věcí v důsledku znečištění (např. domu vibracemi z nákladní dopravy či zeleninové zahrádky prachem z provozu vyznačujícího se značnou prašností), bude souvislost s ochranou životního prostředí spočívat v něčem jiném. Protože v dané situaci nebude životní prostředí chráněnou (a poškozenou) hodnotou, bude se pro-environmentální efekt náhrady škody odvíjet od toho, že škůdce (znečišťovatel) bude nucen poskytnout náhradu. Tento zásah do jeho majetkové sféry by měl působit de facto téměř sankčním způsobem se všemi aspekty sankcím přisuzovaným. Z hlediska životního prostředí bude jistě nejdůležitější působení deterenční, tedy s účinky generální i individuální prevence.

Odpovědnost za škodu, tedy z ní vyplývající povinnost způsobenou škodu kompenzovat, nemá jen právní význam, nýbrž i značný ekonomický efekt. Pokud bude na znečištění pohlíženo jako na externalitu spočívající v negativním působení na subjekty, na které je přenášena část nákladů samotného producenta (znečišťovatele), bude škoda představovat náklady, které by musel znečišťovatel vynaložit na preventivní opatření, aby úroveň znečištění omezil, a tak škodám zabránil. K těmto nákladům lze přiřadit i úspory z rozsahu dosažené znečišťovatelem díky extenzivní produkci, vedoucí však k nadměrné úrovni vypouštěných škodlivin, a které v případě snížení produkce již nebude možné využívat.

Smyslem povinnosti nahradit způsobenou škodu je proto zmíněnou externalitu internalizovat, tedy aby předmětné náklady nesli původci škody, například provozovatelé různých škodlivých hospodářských aktivit. Ideálním výsledkem by mělo být, že tato úvaha ohledně ekonomických důsledků přiměje dotyčné provozovatele, aby se snažili realizovat příslušná opatření, aby se vůbec škůdci nestali, resp. aby byla škoda co nejvíce omezena. To je výsledek, který je obecně a ve vztahu k životnímu prostředí obzvláště žádoucí.

V návaznosti na to lze vzpomenout R. Posnera, který zmiňuje další dvě funkce

náhrady škody. Šance na kompenzaci škody motivuje poškozeného náhradu požadovat, a to i pomocí žaloby, čímž se udržuje systém odškodňování (a zároveň odrazování od škodlivého chování) ve stálém chodu, díky čemuž se pak může zvyšovat i jeho efektivita. Vedle toho náhrada škody také pomáhá chránit ohrožené osoby (tedy potenciální poškozené) před nadměrnými výdaji na jejich vlastní preventivní opatření.⁵⁸

⁵⁸ POSNER, Richard. A. *Economic Analysis of Law*. Boston: Little, Brown, 1986, str. 176.

2. Soukromoprávní vztahy vůči složkám životního prostředí

2.1 Půda a pozemky

Pod pojmem půda se rozumí jednak zemský povrch, zároveň ale též hmotný substrát Země.⁵⁹ Sama půda je životním prostředím nespočetných organismů a pro člověka mimo jiné zdrojem valné většiny jeho obživy, která pochází ze zemědělství. Člověk však pro půdu nachází i celou řadu jiných využití, přičemž její stále se omezující disponibilní množství (rozloha) vytváří tlak na co nejeftivnější využití, často nikoli z ekologických hledisek.

Český občanský zákoník pojem půda nepoužívá, pro něj je relevantním termínem pozemek, který je dle jeho § 498 odst. 1 primárním druhem hmotné nemovité věci. Pojem pozemek definuje katastrální zákon, podle nějž se jedná o „část zemského povrchu oddělená od sousedních částí hranicí.“⁶⁰ Pozemek samozřejmě nemusí být pokryt zemědělskou půdou, lesem, mohou na něm vyrůst stavby či bude jinak upraven, a tak vzdálen své původní přírodní podobě. Sama tato skutečnost však nebrání tomu, aby i takový pozemek mohl hrát svoji roli při využívání soukromým právem upravených nástrojů ochrany životního prostředí. Z pozemku pokrytého továrními budovami či parkovišti může vycházet znečištění vody či vzduchu anebo obtěžování hlukem a vlastníci takových pozemků jsou adresáti soukromoprávních povinností nerušit ostatní a nezpůsobovat jim škodu. Na druhé straně pozemky zastavěné obydlími jsou před zmíněnými negativními vlivy právem chráněny, což může vést k použití příslušných právních nástrojů.

Samotná otázka vlastnictví pozemků je v této rovině poměrně nekomplikovaná, neboť se řídí intabulačním principem a vlastnické právo je tedy vyznačeno v katastru nemovitostí. Tam lze v mapových podkladech nalézt i vyznačení hranic pozemku na zemském povrchu, zůstává proto otevřenou otázkou rozsahu pozemku ve třetím rozměru. Pozemek totiž není jen určitou vymezenou plochou zemského povrchu, uplatňuje se na něj zásada *superficies solo cedit* (povrch ustupuje půdě), podle níž jsou nemovité věci nad pozemkem jeho součástí, a tedy ani nejsou v právním smyslu samostatnými věcmi.

⁵⁹ Srov. DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 294.

⁶⁰ Ustanovení § 2 písm. a) zákona č. 256/2013 Sb., o katastru nemovitostí (katastrální zákon). Tato definice však rámec katastrálního zákona přesahuje, neboť je využívána i v jiných souvislostech – viz PEKÁREK, Milan, PRŮCHOVÁ, Ivana, BLÁHOVÁ, Iveta. *Pozemkové právo*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, str. 13.

Z tohoto principu vyplývá již od dob římského práva zásada *cuius est solum, eius est usque ad coellum*, podle nějž vlastníkovi pozemku náleží prostor nad pozemkem až do nebe. Odraz tohoto názoru lze nalézt v § 506 odst. 1 občanského zákoníku uvádějícím, že „*součástí pozemku je prostor nad povrchem i pod povrchem.*“

P. Koukal v této souvislosti klade otázku „Jak hluboko a jak vysoko?“ a zodpovídá ji tak, že závisí na technických možnostech v místě a čase, neboť se bude odvíjet od faktické možnosti vlastníka uplatňovat svou moc.⁶¹ Domnívám se, že ještě přesnější by bylo říci, že se bude odvíjet od možnosti vlastníka ještě být dotčen děním vysoko nad svou hlavu či hluboko pod svými nohama. Odpověď, byť pochopitelně v obecné rovině, však poskytuje především § 1023 občanského zákoníku, podle nějž vlastník pozemku musí snášet užívání prostoru nad pozemkem nebo pod pozemkem, pro nějž je důležitý důvod a je realizováno rozumným způsobem (takovým způsobem, že vlastník nemůže mít rozumný důvod tomu bránit). Například letecký provoz je regulován veřejnoprávně a lety letadel jsou ve vztahu k dění na zemi pojímány spíše jako projev provozu letiště než jako samostatná aktivita.⁶² Ale J. Dvořák a A. Srbová by ve svém komentáři vlastníkovi pozemku přiznali „*ochranu proti záměrně nízkým přeletům letadel nad pozemkem.*“⁶³ J. Spáčil ve svém komentáři § 1023 občanského zákoníku uvádí jako příklady situací, na něž dané ustanovení míří, především výškové přesahy budov⁶⁴, čemuž ostatně napovídá i dikce § 1023 odst. 2 hovořící o úředně schváleném zařízení. F. Melzer a P. Tégl pak připomínají, že „*ve vztahu k prostoru nad povrchem totiž pojmově nelze vůbec uvažovat o jeho odloučení od pozemku jako věci hlavní a chybí tak definiční prvek součásti věci.*“⁶⁵

Podle F. Melzera a P. Téglu lze uvažovat o prostoru pod povrchem jako o součásti

⁶¹ KOUKAL, Pavel In: SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976-1474). Komentář.* Praha: C.H. Beck, 2013, str. 1795. Tento přístup dodržoval i Nejvyšší soud, který v roce 2010 (judikatura i v době platnosti starého občanského zákoníku respektovala, že k pozemku náleží i příslušný prostor nad ním, ačkoli výslovně to tehdejší kodex nestanovil), uvedl, že „*Předmětem sporu nebylo užívání vzdušného prostoru v takové výšce, která již fakticky není v moci vlastníka pozemku; k argumentaci dovoletelů lze však poznamenat, že užívání vzdušného prostoru k letectví je upraveno zvláštními předpisy.*“ – viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. prosince 2011 spis. zn. 22 Cdo 1000/2010.

⁶² Viz § 31 zákona č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a § 42a a § 42b zákona č. 49/1997 Sb., o civilním letectví a o změně a doplnění zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

⁶³ DVOŘÁK, JAN, SRBOVÁ, Alena In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek III.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 89.

⁶⁴ SPÁČIL, Jiří In: SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976-1474). Komentář.* Praha: C.H. Beck, 201, str. 178 až 181.

⁶⁵ Viz MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník - velký komentář. Svazek III. § 419-654.* Praha: Leges, 2014, str. 311.

pozemku stejně obtížně jako o prostoru nad povrchem. Označují však prostor pod povrchem alespoň za prostou část pozemku.⁶⁶ J. Psutka pak uvádí, že „*půda sahá tak hluboko, dokud nenarazí na pevné skalní podloží nebo silnou vrstvu štěrku nebo kamene.*“⁶⁷ Z přírodních zdrojů, který lze v podzemí nalézt, lze uvést podzemní vodu (vodě je věnována následující kapitola), dále horniny a nerosty, které buď budou náležet vlastníkovu pozemku jakožto jeho součástí, nebo budou ve státním vlastnictví, bude-li se jednat o tzv. vyhrazené nerosty podle horního zákona.⁶⁸

Pod povrchem se může nacházet také ekologicky potenciálně cenné prostředí v podobě jeskyně. Jejich vlastnictví je regulováno veřejnoprávně, když podle § 61 odst. 4 zákona o ochraně přírody a krajiny nejsou součástí pozemku a nejsou předmětem vlastnictví. J. Psutka toto ustanovení označuje za velmi nevydařené a ze skutečnosti, že jeskyně není součástí pozemku, nejedná se o podzemní stavbu a nemůže být ani pozemkem v pozemku, dovozuje ad absurdum, že se nemůže jednat o nemovitost, a tedy by jeskyně byla věcí movitou. Je však pravdou, že s ohledem na vymezení jeskyně v § 10 odst. 1 zákona o ochraně přírody a krajiny se jedná pouze o podzemní prostor v hornině, k němuž je opravdu obtížně představitelné uplatňování vlastnického práva (relevantní to však může být ve vztahu k případným instalacím uvnitř jeskyně). Je pak zvláštní, že komentář L. Mika označuje jeskyni za *res nullius*, neboť podstatou věci ničí je to, že se okupací může stát něčím vlastnictvím.⁶⁹ Praktičtější se proto jeví starší rozsudek Nejvyššího soudu, podle něž je jeskyně součástí ložiska nerostů, v němž se nachází, a její vlastnictví se tedy odvíjí od povahy předmětného ložiska, tedy zda se jedná o vyhrazené nebo nevyhrazené nerosty.⁷⁰

2.2 Voda

Voda jakožto kapalina, která ale zároveň může být i živlem, může mít ve výše

⁶⁶ Tamtéž, str. 513.

⁶⁷ PSUTKA, Jindřich. *Odpovědnost za ekologické škody v občanském právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, str. 171.

⁶⁸ Ložiska vyhrazených nerostů jsou podle § 5 zákona č. 44/1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství (horní zákon), ve vlastnictví České republiky, zatímco ložiska nevyhrazených nerostů jsou dle § 7 součástí pozemku.

⁶⁹ MIKO, Ladislav, BOROVIČKOVÁ, Hana. *Zákon o ochraně přírody a krajiny: komentář*. 2. vyd. Praha: Beck, 2007, str. 262.

⁷⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. května 2003 spis. zn. 22 Cdo 1181/2002. Zmíněné ustanovení (nyní § 61 odst. 4) zákona o ochraně přírody a krajiny bylo přijato v rámci zákona č. 218/2004 Sb.

diskutovaném smyslu význam jako statek využívaný člověkem i jako prostředí, skrze nějž se může šířit znečištění. Z právního hlediska není snadno uchopitelná a její regulace je směřována primárně vůči vodám povrchovým a podzemním, a to včetně vody z nich odebírané i do nich naopak vypouštěné (odpadní voda). Základem právní úpravy je ustanovení předpisu v prvé řadě veřejnoprávního, a to vodního zákona⁷¹, který ve svém § 3 odst. 1 deklaruje, že „povrchové a podzemní vody nejsou předmětem vlastnictví a nejsou součástí ani příslušenstvím pozemku, na němž nebo pod nímž se vyskytují“.

M. Kusák v této souvislosti připomíná, že „v případě vod přirozeně se vyskytujících nikdy nepanovala všeobecná shoda v tom, zda jsou vůbec věci v právním smyslu anebo sice jsou věci, ale nezpůsobilou být předmětem vlastnictví.“⁷² Záležitost neosvětluje ani důvodová zpráva k návrhu vodního zákona, která směšuje několik vzájemně si protirečících argumentů. Nelze totiž hovořit o neovladatelnosti vody, což je argument pro to, že se vůbec nebude v právním smyslu jednat o věc, a dovozovat z toho, že voda je věcí ničí a spojovat to ještě s extrakomercionalitou.⁷³ Vzhledem k tomu, že vodní zákon povrchové a podzemní vody vylučuje z obchodování, nebude možné nahlížet na vodní proud jako na ovladatelnou přírodní sílu ve smyslu § 497 občanského zákoníku.⁷⁴ A to ani v situaci, kdy by alespoň do jisté míry mohl být ovladatelný, např. pro účely vodní energetiky. Ostatně definice povrchových vod v § 2 odst. 1 vodního zákona uvádí, že povrchové vody tento svůj charakter neztrácí ani tehdy, protékají-li přechodně zakrytými úseky nebo v nadzemních vedeních, tedy regulovaným (a vlastně i vodní tok regulujícím) prostředím.

Povrchová a podzemní voda je tak redukována na objektivně se vyskytující fenomén, což však omezuje použitelnost běžných soukromoprávních nástrojů k její

⁷¹ Zákon č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon).

⁷² KUSÁK, Martin. Omezení vlastnického práva z důvodů ochrany životního prostředí a přírodních zdrojů. *České právo životního prostředí*. 1/2005, str. 16.

⁷³ Komentář k § 3 ve zvláštní části důvodové zprávy zní: „Povrchové ani podzemní vody nejsou pro svou neovladatelnost předmětem vlastnických ani dalších soukromých práv s vlastnictvím spojených a jsou v tomto smyslu věci bez pána (*res nullius*). Toto vymezení sleduje striktně hranici tzv. extrakomercionality. Vody z povrchových a podzemních vod vyloučené se stávají naproti tomu způsobilým předmětem vlastnického práva i dalších práv soukromých. Tato koncepce vychází z římskoprávního pojetí vlastnictví jako panství nad věcí. Věci, které ovládnout nelze, nemohou být jeho předmětem. Jejich vlastnictví se nabyvá např. povoleným odběrem, podle právní teorie zřejmě však i odběrem nepovoleným (sporné).“ – viz Důvodová zpráva k návrhu zákona o vodách. [online] *Sněmovní tisk č. 688/0 z 3. volebního období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky*. [cit. 5.2.2018]

Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=3&CT=688&CT1=0>, str. 88.

⁷⁴ KOUKAL, Pavel In: SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976-1474). Komentář*. Praha: C.H. Beck, str. 1761.

ochraně. Přesto však vodní zákon v § 29 odst. 2 zavádí speciální institut, který umožňuje kompenzovat škody způsobené ztrátou podzemní vody či možnosti ji odebírat, resp. ji odebírat v potřebné kvalitě. Jedná se o speciální druh odpovědnosti za škodu způsobenou provozní činností (která je obecně upravena v § 2924 občanského zákoníku), pro niž vodní zákon stanovuje zvláštní mechanismus její nápravy. Vedle povinnosti k obnovení původního stavu se totiž počítá s opatřením náhradního zdroje vody a pro případ, že by to nebylo možné nebo účelné, s jednorázovou náhradou ve výši odpovídající snížení hodnoty tohoto nemovitého majetku, s jehož užíváním je povolení spojeno. Za poznámku stojí, že zatímco připojení k veřejnému vodovodu by bylo kompenzací odpovídající vodnímu zákonu, náhrada již ale nezahrnuje zvýšenou cenou za vodu odebíranou z tohoto veřejného vodovodu (obecně z náhradního zdroje).⁷⁵ Poněkud nejasná je role poslední věty ustanovení, podle níž nejsou dotčeny obecné předpisy o náhradě škody, neboť „*úprava náhrady škody podle tohoto ustanovení je speciální a má tudíž přednost před obecnou úpravou náhrady škody obsaženou v občanském zákoníku.*“⁷⁶ Největší odchylkou je konstrukce aktivní legitimace k uplatňování této náhrady, neboť ta se neodvíjí od soukromoprávního titulu, nýbrž náleží tomu, kdo má veřejnoprávní povolení odebírat podzemní vodu z dotčeného vodního zdroje. Nejde tedy o kompenzaci poškození kupříkladu studny, ale z veřejného práva vyplývajícího oprávnění ji využívat.⁷⁷ Lze ještě doplnit, že na základě § 37 odst. 2 horního zákona se tato úprava použije i na poškození vodního zdroje či ztížení jeho využitelnosti jako důlní škody.

Ve vztahu ke znečištění vody v řece lze zmínit jiný postup, jak nalézt osobu tímto znečištěním dotčenou, a tedy aktivně legitimovanou k podání žaloby, v předmětném případě na náhradu škody. Při znečištění řeky Jizery a jejího přítoku ropnými látkami byl vztah Libereckého kraje jako žalobce k dané kauze dovozen z toho, že vydal ze svého Fondu ochrany vod Libereckého kraje prostředky na odstranění vzniklých škod. Ve stejném rozhodnutí však též zaznělo, že „*povinnosti jsou vodním zákonem ve smyslu uvedené zásady ochrany životního prostředí stanoveny každému a odpovědnost za jejich*

⁷⁵ Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 30. května 2013 spis. zn. 22Co 136/2013. V daném případě šlo o to, že náhradou za znečištěný dosud používaný zdroj vody se žalobci byli nuceni napojit na veřejný vodovod, z něžž byla voda dražší.

⁷⁶ PUNČOCHÁŘ, Pavel. *Zákon o vodách č. 254/2001 Sb., v úplném znění k 23. lednu 2004 s rozšířeným komentářem*. 3. vyd. Praha: Soudy, 2004, str. 97.

⁷⁷ Viz například usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. listopadu 2005 spis. zn. 25 Cdo 2022/2004, podle něž osoba, která nemá platné povolení k odběru vody, nemůže být aktivně legitimována k podání žaloby ve věci předmětné náhrady.

*porušení je třeba odvíjet nikoli od právního poměru k nemovité věci, ale od konkrétní činnosti, z níž povstala škoda.*⁷⁸

Právní povahy povrchové i podzemní vody se mění ve chvíli, kdy je z přirozeného prostředí odebrána. Přestává již být povrchovou, resp. podzemní vodou a nevztahují se již na ni omezení vyplývající z § 3 vodního zákona. Může se tedy stát předmětem vlastnictví toho, kdo ji odebral a i následných dalších soukromoprávních dispozic. Otázky však vyvolává, zda se toto pravidlo vztahuje pouze na vodu odebranou legálně, tedy v souladu s vodním zákonem (ať již na základě obecného nakládání či na základě povolení ke zvláštnímu nakládání s vodami), či i na vodu odebranou protiprávně (nad rámec povolení, zcela bez povolení nebo v rozporu s režimem obecného nakládání). Jak již bylo zmíněno výše, důvodová zpráva k předmětnému ustanovení vodního zákona opatrně předpokládá, že i neoprávněným odběrem se k takto získané vodě nabývá vlastnictví. Naopak M. Kusák doporučuje přiznat neoprávněnému odběrateli pouze neoprávněnou držbu⁷⁹ (terminologií nového občanského zákoníku by se jednalo o držbu, která by nebyla řádná, neboť by se nezakládala na platném právním důvodu, a dle okolností případu pravděpodobně ani poctivá).

2.3 Živočichové

Jak již bylo zmíněno v úvodu této části, nový občanský zákoník přinesl významnou změnu v právním nazírání na živočichy, když na ně nenahlíží jako na pouhé věci, nýbrž jako na tvory se zvláštním významem a hodnotou. Za mimořádně důležitý projev této koncepce považují § 2970 občanského zákoníku, podle nějž odpovědná osoba musí hradit náklady na péči o zdraví zraněného zvířete, i když podstatně převyšují cenu zvířete, neboť ani takto vysoké náklady se nepovažují za neúčelné. Zvíře tedy není nahraditelným předmětem, a nepodléhá proto stejné úvaze jako v případě opravy poškozené věci (tedy náklady na opravu by neměly převýšit náklady na pořízení náhrady). Je však na druhou stranu pravdou, že důsledky této změny jsou poněkud relativizovány použitím měřítko rozumného chovatele, a zvíře tedy v tomto ohledu není postaveno na roveň člověku.

⁷⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. ledna 2015 spis. zn. 25 Cdo 10/2013.

⁷⁹ KUSÁK, Martin. Omezení vlastnického práva z důvodů ochrany životního prostředí a přírodních zdrojů. *České právo životního prostředí*. 1/2005, str. 18.

Zatímco dosud byl pro výklad pojmu „zvíře“ používán § 3 písm. a) zákona na ochranu zvířat proti týrání⁸⁰, podle něž se zvířetem rozumí (byť pro účely zmíněného zákona) každý živý obratlovec, autoři občanského zákoníku význam tohoto termínu rozšířili i na bezobratlé. Nečiní tak však bohužel přímo v zákonném textu, nýbrž pouze v důvodové zprávě, v níž předmětný závěr dokládají odkazem na povahu živého tvora, přičemž i bezobratlý živočich může cítit bolest nebo stres.⁸¹ Je tedy otázkou, nakolik zůstává relevantní určité povzdechnutí J. Psutky (ještě v době platnosti starého občanského zákoníku), že „*mnohdy je živočich právně přehlížen ze subjektivních důvodů, například pro svoji velikost (hmyz) nebo zdánlivou neužitečnost nebo bezcennost*“⁸², nebo zda již je možné inklinovat k optimističtějším závěrům H. Müllerové a J. Douska, podle níž nová občanskoprávní úprava může mít mimo jiné dokonce přínos pro budoucí rozšiřování veřejnoprávní ochrany bezobratlých.⁸³

Druhá věta komentovaného § 494 občanského zákoníku tvrdí, že živé zvíře není věcí, zároveň však připouští, že tam, kde to neodporuje povaze zvířete, použije se na ně přeci jen právní úprava věcí. Zůstává však otázka, do jaké právní kategorie by tedy živá zvířata měla být zařazována.⁸⁴ Občanský zákoník k tomu v dalších svých pasážích přistupuje tak, že pro některé specifické případy stanoví ve vztahu ke zvířatům speciální právní úpravu (např. otázka vlastnictví a jeho nabývání přivlastněním v § 1046 až 1049 občanského zákoníku). Za zmínku stojí též to, že občanský zákoník obsahuje zvláštní právní úpravu i pro jednu specifickou živočišnou entitu, a to roj včel. Je to ale dáno i způsobem jejich života, na druhou stranu ze všech společensky žijících tvorů si zvláštní úpravu včely vysloužily díky svému hospodářskému významu, důvodová zpráva

⁸⁰ Zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání.

⁸¹ Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku. [online] *Sněmovní tisk č. 362/0 z 6. volebního období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky*. [cit. 7.10.2017], Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>, str. 669.

⁸² PSUTKA, Jindřich. *Odpovědnost za ekologické škody v občanském právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, str. 197.

⁸³ MÜLLEROVÁ, Hana, DOUSEK, Jiří. In: MÜLLEROVÁ, Hana, ČERNÝ, David, DOLEŽAL, Adam. *Kapitoly o právech zvířat: "My a oni" z pohledu filosofie, etiky, biologie a práva*. Praha: Academia, 2016, str. 660.

⁸⁴ MÜLLEROVÁ, Hana. Zvíře jako předmět právní úpravy veřejného práva a nový občanský zákoník. *České právo životního prostředí*. 1/2014, str. 20.

k občanskému zákoníku připomíná, že „*vlet jednotlivých včel na cizí pozemek se posoudí podle ustanovení o imisích.*“⁸⁵

Z hlediska ochrany životního prostředí jsou zřejmě nejdůležitější ti živočichové, kteří žijí volně v přírodě, tedy, jejichž populace se udržují v přírodě samovolně.⁸⁶ Volně žijícím se může živočich, který byl v lidské péči, stát pouze vypuštěním do přírody předepsaným způsobem, nikoli již zvíře, které se vymanilo z moci svého vlastníka nebo kterého se vlastník zbavil ve smyslu § 1046 až 1048 občanského zákoníku. Rozdíl spočívá v tom, jak připomíná H. Müllerová, že „*ne všechna zvířata mohou být předmětem věcných práv, zejména práva vlastnického...Volně žijící živočichové jsou v českém právu z vlastnictví vyloučeni.*“⁸⁷ Předmětem vlastnického či jiného věcného práva, a v návaznosti na to i potenciálním předmětem ochrany poskytované právní úpravou předcházení a náhrady škody, se mohou stát zvířata až ve chvíli, kdy jsou člověkem ovládnuta, přičemž fyzické ovládnutí bude předpokladem ovládnutí právního.

Do tohoto okamžiku nejsou vlastněna ani zvířata, resp. živočichové, ve specifických situacích, jako je zvěř v honitbě či ryby v rybářském revíru na vodním toku, označovaných dokonce jako práva kvazivlastnická.⁸⁸ Jejich podstatou je to, že legálně může ulovit, a tak nabýt vlastnictví k zvěři či rybám pouze osoba k tomu oprávněná na základě zákona, nebylo by tedy možné hovořit o režimu volného přivlastnění, který je typický pro *res nullius*.⁸⁹ Naopak zvěř chovaná v oboře či ryby v rybníce nejsou volně žijícími živočichy a jejich právní režim odpovídá chovu hospodářských zvířat, která jsou ve vlastnictví svého chovatele.⁹⁰ Zvláštním jevem spojeným s lovem či rybářstvím je to, že oprávnění k lovu či rybolovu se zakládá na dvou aktech – loveckém či rybářském lístku

⁸⁵ Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku. [online] *Sněmovní tisk č. 362/0 z 6. volebního období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky*. [cit. 7.10.2017], Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>, str. 815.

⁸⁶ Definice volně žijícího živočicha je obsažena v § 3 odst. 1 písm. d) zákona o ochraně přírody a krajiny.

⁸⁷ MÜLLEROVÁ, Hana. Zvíře jako předmět právní úpravy veřejného práva a nový občanský zákoník. *České právo životního prostředí*. 1/2014, str. 19.

⁸⁸ PSUTKA, Jindřich. *Odpovědnost za ekologické škody v občanském právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, str. 196.

⁸⁹ Oprávnění k lovu zvěře upravují § 46 až 48a zákona č. 449/2001 Sb., o myslivosti, zatímco oprávnění k lovu ryb a vodních organismů upravuje § 13 zákona č. 99/2004 Sb., o rybníkářství, výkonu rybářského práva, rybářské strážní, ochraně mořských rybolovných zdrojů a o změně některých zákonů (zákon o rybářství).

⁹⁰ Ve vztahu k oborám lze zmínit rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. února 2006 spis. zn. 22 Cdo 980/2005, k rybníkům se výslovně vyjadřuje přímo občanský zákoník v § 1049, podle nějž „ryba v rybníku nebo podobném zařízení, které není veřejným statkem, bez pána není“.

vydaném příslušným správním úřadem a povolenice k lovu, kterou může vydat uživatel honitby nebo rybářského revíru. V tomto směru mají zmínění uživatelé jisté dispoziční oprávnění, nikoli však ke konkrétním kusům zvěře či rybám, nýbrž ke tvorům (patřících ke druhům, jež je dovoleno lovit), kteří se budou v čase lovu vyskytovat v dané oblasti.

Určitý soukromoprávní (vlastnictví se podobající) vztah dokládají ustanovení upravující náhradu škody. Například ustanovení o náhradě škod na zvěři podle § 56 zákona o myslivosti, přičemž nárok na jejich náhradu může uplatňovat uživatel honitby, a to vůči tomu, kdo způsobil mimo jiné škodu na zvěři poškozením nebo zničením prostředí nutného pro její život.⁹¹ Rozhodovací praxe Nejvyššího soudu se věnovala problematice náhrady škod ve vazbě na zákon o poskytování náhrad škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy.⁹² Jelikož předmětem vlastnictví ryby ve vodním toku až do okamžiku ulovení nejsou ve vlastnictví uživatele vodního revíru, tak pokud jej v lovu předešla např. vydra, nemohlo dojít ke snížení majetku uživatele rybářského revíru, neboť volně žijící ryby do tohoto majetku nespádaly.⁹³ Avšak dle jiné větve judikatury lze do škody uživatele rybářského revíru započítat i náklady na doplnění stavu ryb, které byly působením zvláště chráněných živočichů sníženy. Nejde tedy o škodu na rybách samotných, nýbrž o škodu na rybách ve smyslu § 4 písmeno d) zákona o poskytování náhrad škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy.⁹⁴ Kompenzovatelná by tedy z tohoto úhlu pohledu byla určitá ztráta zarybněnosti jakožto faktoru určujícího hospodářskou hodnotu rybářského revíru.

Nabývání vlastnictví k jiným volně žijícím živočichům vyplývá z obecných předpisů zaměřených na jejich ochranu. V té nejzákladnější podobě je tato právní úprava obsažena v § 5 zákona na ochranu zvířat proti týrání, kde je formulován zákaz bezdůvodně zvíře (ve významu obratlovce) usmrtit, a tedy i tímto způsobem nabýt vlastnictví k jeho mrtvému tělu.⁹⁵ Zákon o ochraně přírody a krajiny v rámci obecné ochrany rostlin a živočichů (§ 5 citovaného zákona) chrání všechny jejich druhy před zničením,

⁹¹ Stručněji pak upravuje škodu způsobenou na rybí obsádce v rybářském revíru nebo na rybníku nebo ve zvláštních rybochovných zařízeních § 12 odst. 11 zákona o rybářství.

⁹² Zákon č. 115/2000 Sb., o poskytování náhrad škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy.

⁹³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. dubna 2004 spis. zn. 25 Cdo 540/2003 či rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. března 2015 spis. zn. 25 Cdo 3335/2013.

⁹⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. května 2017 spis. zn. 25 Cdo 3683/2015.

⁹⁵ Byť právě využití produktů zvířete chovaného nebo drženého pro produkci potravin, vlny, kůže nebo jiných produktů je dle § 5 odst. 2 písm. a) zákona na ochranu zvířat proti týrání jedním z důvodů usmrcení takového zvířete legalizujících.

poškozováním, sběrem či odchytém, přičemž tato ochrana je zaměřena právě na zachování životaschopnosti druhů. Pro jedince patřící k druhům, které z důvodu svého ohrožení potřebují výraznější ochranu, je pak poskytována intenzivnější ochrana spočívající v zákazu je chytat, chovat v zajetí nebo usmrcovat, přičemž § 50 odst. 2 zákona o ochraně přírody a krajiny pamatuje ve svém výčtu i na soukromoprávní jednání jako držení, prodej či směna (včetně nabízení k prodeji či směně), ledaže by dle § 56 byla povolena výjimka.

Pro případ, kdy budou splněny tyto veřejnoprávně stanovené podmínky (neporušení zákonného zákazu, např. díky udělení podmínky), lze dovozovat, že mohlo dojít k přivlastnění, tedy nabytí vlastnického práva, neboť dikcí § 1045 občanského zákoníku půjde o věc nikomu nepatřící (resp. s ohledem na § 494 občanského zákoníku se nebude jednat o věc, ale divoké zvíře bez pána podle § 1046, ale domnívám se, že není důvod, proč by nebylo možné použít v souladu s druhou větou § 494 analogicky úpravu přivlastnění si věci) a nebude tomu bránit zákon ani právo jiného na přivlastnění věci. Ustanovení § 5 odst. 1 ani § 50 odst. 2 zákona o ochraně přírody a krajiny nehovoří výslovně o přivlastňování či nabývání vlastnictví, druhé citované ustanovení zmiňuje (a v obecné rovině zapovídá) pouze držení zvláště chráněného živočicha, na druhou stranu hovoří o možnosti prodeje, což existenci vlastnického práva předpokládá.

Lze připomenout, že J. Psutka ještě za platnosti starého občanského zákoníku, jehož § 132 odst. 1 obsahoval výčet možných způsobů nabytí vlastnictví (včetně na základě jiných skutečností stanovených zákonem), nabízel i opačný výklad založený na argumentaci a contrario. Tedy pokud právní řád výslovně upravuje nabytí vlastnictví k volně žijícímu živočichovi např. v rámci práva myslivosti, tak v jiných případech, kdy o tom mlčí, nemůže k legálnímu nabytí vlastnictví dojít.⁹⁶ Obdobou citovaného ustanovení starého občanského zákoníku je v nové kodifikaci § 3 odst. 2 písm. e), podle nějž jen zákon může stanovit, jak vlastnické právo vzniká. P. Lavický to interpretuje tak, výčet způsobů vzniku vlastnického práva, jak jsou upraveny v § 1045 an. občanského zákoníku, je uzavřený.⁹⁷ Domnívám se, že tato taxativnost je míněna obecně v rovině způsobů nabytí vlastnictví (v tomto ohledu se ostatně výčet v občanském zákoníku jeví jako věcně vyčerpávající), nikoli v tom, že by občanský zákoník zapovídal možnost specifických

⁹⁶ PSUTKA, Jindřich. *Odpovědnost za ekologické škody v občanském právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, str. 196.

⁹⁷ LAVICKÝ, Petr In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 59.

podtypů způsobů nabytí vlastnictví. Relevantní tedy bude to, že se bude věcně jednat o přivlastnění si věci, která dosud nikomu nepatřila.

2.4 Rostlinstvo

Naopak ve vztahu k druhému typu živých organismů, tedy k rostlinám, není otázka vlastnictví zdaleka tolik komplikovaná. Vzhledem k tomu, že vyrůstají z pozemku, jsou z právního hlediska podle § 507 občanského zákoníku jeho součástí, a tedy nejsou samostatnou věcí. Rostliny stále rostoucí v půdě daného pozemku tedy jsou takto zprostředkovaně ve vlastnictví majitele pozemku, samostatným předmětem vlastnického práva ale nejsou. T. Kindl spekuluje nad významem výrazu „na něm vzešlé“ (myšleno na pozemku) použitím v citovaném § 507 občanského zákoníku. Ačkoli podle jeho mínění by doslovný výklad vedl k tomu, že součástí pozemku by byly pouze rostliny opravdu na něm vyrostlé od vyklíčení, a tedy nikoli na něj až dodatečně přesazené, nakonec se z praktických důvodů (např. zjistitelnost původu rostliny) přimlouvá za pojmání veškerého rostlinstva na pozemku rostoucího za na něm vzešlé.⁹⁸ Z § 1088 občanského zákoníku lze dovodit, že určujícím okamžikem pro nabytí vlastnictví rostliny (ale pouze jako součástí pozemku) je zapuštění kořenů. Tento přístup potvrzuje i Nejvyšší soud, podle nějž se součástí pozemku stávají i sazenice původně cizí (náležející jiné osobě než vlastníkovu pozemku) a vysazené neoprávněně.⁹⁹

Pro stromy pak občanský zákoník v § 1066 zavádí zpřesňující pravidlo, podle nějž je pro určení pozemku, jehož je součástí strom, určující umístění kmene. Naopak pěstební materiál se nestává součástí pozemku lesních školek, Nejvyšší soud k tomu dokonce doplňuje, že odstraněním (byť i nelegálním) těchto sazenic nedochází ke znehodnocení pozemku lesní školky, neboť je i dále využitelný pro nový pěstební materiál.¹⁰⁰ Tedy i poškození předmětných sazenic následkem znečištěného ovzduší by tedy bylo škodou na nich samotných jako samostatné věci a nikoli na pozemku, byť ten by samozřejmě mohl být též poškozen.

Samostatnými věcmi se rostliny stávají až oddělením od pozemku, kdy se stávají

⁹⁸ KINDL, Tomáš. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 1199.

⁹⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. srpna 2005 spis. zn. 33 Odo 879/2005. Podle tohoto rozsudku jsou takto nabyté rostliny bezdůvodným obohacením vlastníka pozemku, a to ve výši zhodnocení pozemku, nikoli ve výši ceny původních sazenic.

¹⁰⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. srpna 2004 spis. zn. 25 Cdo 73/2004.

plody pozemku. Slovy F. Roučka se jedná o plody pozemku v užším smyslu¹⁰¹, ale stále ve smyslu právním, který je širší než nejvladnější význam pojmu plod z hlediska botaniky. Taktéž se dá hovořit o plodech neoddělených (ve vztahu k lesu stojící strom) a oddělených (pokácený strom).¹⁰² Do těchto mechanismů může částečně promlouvat i veřejnoprávní ochrana některých rostlin označovaných zákonem o ochraně přírody a krajiny jako zvláště chráněné. V § 49 odst. 1 jsou ve vztahu k těmto rostlinám formulovány zákazy sbírání, trhání či vykopávání, tedy jednání, jimiž by se z nich jakožto součástí pozemku staly samostatné věci. Jedná se ale pouze o veřejnoprávní omezení, která na majetkoprávní stránku vztahu vlastníka pozemku k rostlinám na něm rostoucím nemá vliv.

Přestože je to tématem mnoha sousedských sporů a sousedská problematika je jedním z klíčových oblastí, kde se stýká soukromé právo a ochrana životního prostředí, lze dle mého mínění pro účely této práce otázku nabývání vlastnictví k plodům redukovat na shrnutí, že sklizní získává plody do svého vlastnictví oprávněný držitel, kterým bude povětšinou zřejmě vlastník, zatímco plody nesklizené, a tedy samovolně spadlé, nabývá vlastník pozemku, na nějž dopadly, ledaže by se jednalo o pozemek, který je veřejným statkem.

2.5 Vzduch

Samotné vlastnictví vzduchu jako části atmosféry je bezesporu s ohledem na její dynamiku a fyzickou nerozdělitelnost nemožné, rozhodně ne v běžném chápání institutu vlastnictví jako absolutního právního panství nad věcí.¹⁰³ Například J. Psutka dokládá závěr o tom, že ovzduší není věcí v právním smyslu ilustrativním konstatováním, že „*nic snad není více nehmotným předmětem než právě vzduch a máloco je hůře ovladatelné než 100 (resp. 17) kilometrů vysoká vrstva plynů otáčející se spolu se Zemí.*“¹⁰⁴ G. Hardin při

¹⁰¹ ROUČEK, František In: SCHROTZ, Karel, ANDRES, Bedřich, FAJNOR, Vladimír, ZÁTURECKÝ, Adolf, HARTMANN, Antonín, ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl 2, (§§ 285 až 530). Repr. pův. vyd. z r. 1935. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 125. Mezi plody v širším slova smyslu pak řadí i vzrostlé a dosud nepokácené stromy, byť ty nebyly ani v době platnosti ABGB samostatnými věcmi.

¹⁰² Tamtéž. Viz také rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. července 2003 spis. zn. 22 Cdo 509/2003.

¹⁰³ Zcela kategoricky to konstatují např. P. TÉGL a F. MELZER (viz MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník - velký komentář. Svazek III*. § 419-654. Praha: Leges, 2014, str. 311 či M. Kusák (viz KUSÁK, Martin. Omezení vlastnického práva z důvodů ochrany životního prostředí a přírodních zdrojů. *České právo životního prostředí*. 1/2005, str. 15).

¹⁰⁴ PSUTKA, Jindřich. *Odpovědnost za ekologické škody v občanském právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, str. 167.

analýze problému označovaného jako tragédie obecní pastviny pochybuje o využitelnosti přístupu založeného na vlastnických právech, neboť „vzduch [a voda] nás obklopující nemohou být snadno ohrazeny.“¹⁰⁵

Na vzduch je však možné pohlížet i jiným způsobem než jen jako na masu plynu. V důsledku toho, že je přirozenou součástí životního prostředí, stává se i součástí jiných věcí, a to včetně věcí díky své trvalosti a přirozenosti nejvýznamnějších, tedy nemovitostí, v první řadě pozemků. V kapitole o pozemcích je rozebírán význam § 506 odst. 1 občanského zákoníku, podle něž je součástí pozemku i prostor nad jeho povrchem.

Odlišný, nikoli snad však protikladný, úhel pohledu na problematiku znečišťování vzduchu, ve své podstatě od otázky vlastnictví vzduchu úplně odhlíží a lze jej charakterizovat slovy M. Rothbarda „pokud jde ... o znečišťování ovzduší, nejedná se ani tolik o soukromé vlastnictví vzduchu jako spíš o ochranu soukromého vlastnictví plíc, polí a sadů.“¹⁰⁶ Problémem tedy je skutečnost, že znečištění vypuštěné do vzduchu poškozuje jiného, ať již přímo osobně nebo zásahem do jeho majetku, přičemž takové znečišťování podle citovaného autora představuje zcela zjevnou agresi.¹⁰⁷ Občanský zákoník v tomto ohledu volí zřetelně opatrnější formulaci, když v rámci ochrany před imisemi zakazuje přímé přivádění imisí na sousední pozemek, resp. v případě nepřímých imisí zapovídá obtěžování nad míru přiměřenou místním poměrům a podstatně omezující obvyklé užívání pozemku.¹⁰⁸ Vzhledem k tomu, že mezi příklady možných imisí občanský zákoník uvádí též stínění, bylo by teoreticky možné o něm uvažovat nejen ve vztahu ke slunci, ale případně i k větru, pokud by byl ekonomicky využíván. Totéž ve stručnější podobě shrnuje J. Psutka když uvádí, že „v občanském právu se tedy nebude odpovídat za znečištění ovzduší, ale za škody způsobené znečištěným ovzduším.“¹⁰⁹

Problém právního uchopení vlastnického práva k ovzduší, ať již zvolíme první či

¹⁰⁵ HARDIN, Garrett. The Tragedy of the Commons. *The Social Contract*. [online] Fall 2001 [cit. 13.9.2017] Dostupné z: http://www.garretthardinsociety.org/articles_pdf/tragedy_of_the_commons.pdf, str. 30.

¹⁰⁶ ROTHBARD, M. Vláda jako zdroj znečištění vody a ovzduší. *Terra Libera* [online] duben 2005. [cit. 6.9.2011] Dostupné z http://libinst.cz/tl/tl_4_2005.pdf, str. 2.

¹⁰⁷ Tamtéž. Tento postoj vychází z obecnější úvahy M. Rothbarda, která spočívá na ideji zjednodušení práva na mechanismus ochrany osoby a jejího vlastnického práva proti agresi – viz ROTHBARD, Murray. Právo, vlastnická práva a znečištění ovzduší. In: ČAMROVÁ, Lenka (ed.) *Ekonomie a životní prostředí - nepřátelé, či spojenci?* Praha: Alfa Publishing: Liberální institut, 2007, str. 245 an.

¹⁰⁸ § 1013 odst. 1 občanského zákoníku.

¹⁰⁹ PSUTKA, Jindřich. *Odpovědnost za ekologické škody v občanském právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, str. 168.

druhý způsob či jejich kombinaci, bude v praktickém životě nabývat podoby problému s prokázáním protiprávního zásahu a s identifikací jejího původce. Uhájení určitého kvazivlastnického práva se tedy bude odvíjet od unesení důkazního břemene v příslušném sporu o sousedském právu nebo povinnosti nahradit způsobenou škodu.

2.6 Shrnutí

Zodpovězení otázky, **které součásti složek životního prostředí mohou být vlastnitelné**, mohou být věcmi a především které jsou v konkrétním případě vlastněny, **je určující pro aplikaci příslušných soukromoprávních nástrojů**, ať již se jedná o ochranu vlastnictví nebo držby nebo využití prostředků předcházení škodám či prosazování jejich nápravy.

Zatímco půda, soukromoprávní terminologií pozemky, je jednoznačně předmětem vlastnického práva, jiné složky životního prostředí, především **voda a volně žijící živočichové**, nejsou z majetkoprávního hlediska pro svou pohyblivost a proměnlivost snadno uchopitelné. Proto **jsou ve svém přirozeném stavu z vlastnictví vyňaty. Možnost nabytí vlastnického práva k nim je proto vázána na změnu jejich charakteru, kdy souběžně s přivlastněním dochází k jejich odnětí z přírody**. Nevlastnitelný vodní živel se tak odebráním mění ve vodu využitelnou pro člověka, neindividualizovaný příslušník živočišné říše se stává konkrétním předmětem vlastnictví, bohužel pro něj ve většině případů v souvislosti s jeho smrtí. Pokud jde o srovnání mezi dvěma typy živých organismů, tedy živočichy a rostlinami, je na jednu stranu jednoznačně patrný rozdíl spočívající v tom, že rostliny s ohledem na jejich způsob života jsou součástí pozemku a z majetkoprávního hlediska s ním až do případného oddělení sdílí osud, na druhou stranu ani ony nejsou podobně jako volně žijící živočichové ve svém přirozeném stavu samostatným předmětem vlastnického práva. Ostatně i v rámci sousedského práva je na ně nahlíženo jako na určitý projev či přesah pozemku.

I k některým složkám životního prostředí, které nelze mít ve vlastnictví, však existují tituly, které řeší některé z klíčových aspektů vlastnictví. Myslivecké a rybářské právo, které upravují způsob nabytí vlastnictví ke zvěři či rybám, a limitují okruh osob, které mohou vlastnictví nabýt, lze slovy J. Psutky označit za **kvazivlastnická práva**.¹¹⁰ Právní úprava některých složek životního prostředí též **nabízí možnost v případě zásahu**

¹¹⁰ PSUTKA, Jindřich. *Odpovědnost za ekologické škody v občanském právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, str. 196.

do nich žádat příslušnou kompenzaci i bez vazby na vlastnické právo, jako je tomu v případě vodních zdrojů nebo opět myslivosti a rybářství.

Závěrečná úvaha o vzduchu je spíše teoretickým zamyšlením, relevanci má **vzduch jako médium, skrze nějž může do vlastnické sféry osob vstupovat znečištění** a jiné nežádoucí vlivy, a tak se na nich osobně projevovat důsledky poškození životního prostředí.

3. Ochrana osobnosti

3.1 Obecně

Pokud budeme vycházet ze základní myšlenky, na níž je postavena tato práce, a budeme tedy hledat nástroje, jejichž pomocí mohou soukromé osoby v rámci ochrany svých zájmů přispívat též k ochraně životního prostředí, je dle mého názoru nezbytné začít tématem ochrany toho pro každého člověka nejzákladnějšího, nejlástnějšího. Tím je jeho osobnost, zahrnující řadu aspektů, přičemž za jeden z nich je považováno též právo žít v příznivém životním prostředí.

V tomto směru přinesl nový občanský zákoník významnou textuální změnu, neboť právě jeho § 81 obsahuje jednu z mála opravdu výslovných zmínek o životním prostředí a dle mého mínění jedinou, která by mohla být pro účely jeho ochrany relevantní.¹¹¹ Podle tohoto ustanovení je chráněna osobnost člověka a jsou zde popsány obě její stránky – možnost svobodně žít podle svého (pozitivní složka) a povinnost druhých do toho nezasahovat (slovy občanského zákoníku ctít toto rozhodnutí - negativní složka). Odstavec 2 zmíněného paragrafu pak obsahuje demonstrativní výčet hledisek, z nichž je lidské osobnosti ochrana poskytována, přičemž základem je život a důstojnost člověka, jeho zdraví a právo žít v příznivém životním prostředí, a dále jsou zmíněny též jeho vážnost, čest, soukromí a jeho projevy osobní povahy.

Konkrétní vysvětlení, proč bylo do demonstrativního výčtu hodnot, které jsou v rámci ochrany osobnosti chráněny, doplněno právo žít v příznivém životním prostředí, důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku nenabízí, na druhou stranu je třeba připomenout, že nejde o myšlenku nijak novou. Objevuje se totiž již v literatuře věnované předchozí právní úpravě ochrany osobnosti, která byla obsažena v § 11 starého občanského zákoníku. Např. J. Švestka ve svém komentáři dovozoval, že „*do rámce jednotného práva na ochranu osobnosti fyzické osoby podle § 11 je namístě v současných společensko-právních podmínkách řadit i další výslovně nezmněná dílčí osobnostní práva, konkrétně právo ... j) na příznivé životní prostředí.*“¹¹²

¹¹¹ Je pravdou, že zmínku o životním prostředí lze v občanském zákoníku nalézt též v ustanovení § 2851, které je však věnováno postupu při řešení pojistné události, a § 2976 a 2987 upravující skutkovou podstatu nekalosoutěžního jednání „ohrožení zdraví nebo životního prostředí“. V tomto druhém případě je ohrožením životního prostředí míněno porušení pravidel jeho ochrany vyplývajících z veřejného práva.

¹¹² ŠVESTKA, Jiří. In: ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář*. 2. vyd. Praha: Beck, 2009, str. 135.

Lze nalézt i jinou formulaci, a to „právo na život ve zdravém životním prostředí“, ve výčtu dílčích práv uváděné samostatně vedle vlastního práva na ochranu života.¹¹³ I. Telec k problematice rozsahu ochrany osobnosti podle starého občanského zákoníku zaujal poněkud odlišný postoj, když právo na život ve zdravém životním prostředí zařazuje jako součást osobnostního práva na život, resp. práva na zdraví.¹¹⁴ Ostatně i komentář k ABGB¹¹⁵ k jeho § 16, který ve své první větě parafrázuje slavnou formuli z Deklarace nezávislosti USA a jehož odraz lze nalézt i v § 19 současného českého občanského zákoníku, mezi rozumem poznatelná práva každého člověka řadí nárok na tělesnou integritu, včetně ochrany proti ohrožování zdraví, a to i ohrožováním např. jedovatými výpary či hlukem.¹¹⁶

Oficiální komentářová literatura k občanskému zákoníku právu žít v příznivém životním prostředí jako jednomu z osobnostních práv nevěnuje příliš prostoru. I v těch relativně krátkých pasážích, které jsou mu určeny, však lze identifikovat jisté odlišnosti v náhledech jednotlivých autorů. Např. T. a A. Doležalové ve svém komentáři k § 81 občanského zákoníku zdůrazňují význam práva na příznivé životní prostředí, které chápou jako „*předpoklad pro požitky z ostatních lidských práv*“, přičemž zásah do životního prostředí by mohl „*poškodit a podryt stavbu celé koncepce lidských práv*.“¹¹⁷ P. Tůma na druhou stranu životnímu prostředí přikládá spíše význam v tom smyslu, že může být běžně prostředkem zásahu do osobnostních práv člověka.¹¹⁸ P. Pavlík pak právo žít v příznivém životním prostředí pouze zmiňuje a žádný bližší komentář k němu neposkytuje.¹¹⁹

Liší se i názory na důsledky zařazení zmínky o právu žít v příznivém životním prostředí do textu občanskoprávního kodexu. T. a A. Doležalové z něj totiž následně

¹¹³ MATEJKA, Ján. In: FIALA, Josef, KINDL, Milan a kol. *Občanský zákoník. Komentář. I. díl.* Praha: Wolters Kluwer, 2009, str. 72.

¹¹⁴ TELEC, Ivo. Chráněné statky osobnosti. *Právní rozhledy.* 8/2007, str. 276.

¹¹⁵ Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie, JGS Nr. 946/1811 (dále též jen „ABGB“)

¹¹⁶ SEDLÁČEK, Jaromír. In: ANDRES, Bedřich, HARTMANN, Antonín, ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi.* Díl 1, (§§ 1 až 284). Repr. pův. vyd. r. 1935. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 186.

¹¹⁷ DOLEŽAL, Tomáš, DOLEŽAL, Adam. In: MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník - velký komentář. Svazek I. § 1-117.* Praha: Leges, 2013, str. 521.

¹¹⁸ TŮMA, Pavel. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář.* Praha: C.H. Beck, 2013, str. 445.

¹¹⁹ PAVLÍK, Pavel. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 312.

dovozují přímý nárok člověka na adekvátní podmínky k žití a zároveň i závazek k zajištění příznivého životního prostředí.¹²⁰ Komentář P. Tůmy v porovnání s tím vyznívá poněkud skeptičtěji a akcentuje spíše skutečnost, že právo žít v příznivém životním prostředí je možné chápat pouze v soukromoprávním smyslu, „*nikoli v širších souvislostech právní ochrany přírody a krajiny, jež má povahu veřejnoprávní.*“¹²¹ Zároveň však v pojednání k § 91 občanského zákoníku deklarujícímu nedotknutelnost člověka uvádí, že „*je povinností každého zdržet se zasahování do životního prostředí jiného člověka tak, aby nedocházelo k poškozování jeho zdraví v důsledku zhoršené kvality životního prostředí.*“¹²²

M. Kokeš a M. Ryška se v partii svého komentáře k § 81 věnované právu na žít v příznivém životním prostředí věnují především polemice o jeho ústavněprávních souvislostech ve vazbě na čl. 35 a čl. 41 odst. 2 Listiny základních práv a svobod¹²³, která podle nich snižuje vymahatelnost předmětného práva. Dovozují, že toto právo je relevantní spíše ve sféře práva veřejného, „*nikoli coby samotného subjektivního práva a jemu korespondujícího nároku na příznivé životní prostředí ve vztahu k soukromým osobám. Jeho zakotvení v § 81 odst. 2 tuto reálnou skutečnost stěží změní.*“¹²⁴

Jak bylo zmíněno výše, poslední literatura ke starému občanskému zákoníku sice právo na příznivé životní prostředí zmiňovala mezi osobnostními právy, a to i přes absenci jeho výslovného uvedení v normativním textu, na druhou stranu nepřekročila rámec pouhé zmínky, resp. položky výčtu různých aspektů ochrany osobnosti. I. Telec se alespoň stručně věnuje problematice životního prostředí jako veřejného statku, když konstatuje, že „*k výkonu jednotlivého subjektivního práva proto dochází v rámci (uvnitř) nerozděleného veřejného statku.*“ Zároveň staví rovnítko mezi původce znečišťování a původce neoprávněného zásahu do osobnostního práva.¹²⁵

¹²⁰ DOLEŽAL, Tomáš, DOLEŽAL, Adam In: MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník - velký komentář. Svazek I. § 1-117.* Praha: Leges, 2013, str. 521.

¹²¹ TŮMA, Pavel In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář.* Praha: C.H. Beck, 2013, str. 445.

¹²² Tamtéž, str. 548.

¹²³ Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.

¹²⁴ KOKEŠ Marian, RYŠKA Michal In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír. *Občanský zákoník: komentář.* Praha: C.H. Beck, 2017, str. 130 a 131.

¹²⁵ TELEC, Ivo. Chráněné statky osobnostní. *Právní rozhledy.* 8/2007, str. 276.

3.2 Osobnost člověka a její vztah k životnímu prostředí

K samotnému pojmu „osobnost člověka“ uvádějí např. T. a A. Doležalové ve svém komentáři k § 81, že „*oproti osobě člověka je jeho osobnost jejím specifickým rysem*“¹²⁶, nelze ji však ztotožnit s právní osobností (starší terminologií právní subjektivitou).¹²⁷ Podle J. Hurdíka vyplývá z § 19 občanského zákoníku „*sled příčin a účinků v oblasti pojetí člověka jako osoby následovně: (a) východiskem je existence člověka, (b) který je eo ipso ze své existence vybaven vrozenými, již samotným rozumem a citem poznatelnými přirozenými právy, (c) což vede k důsledku, že je považován za osobu.*“¹²⁸ P. Tůma pak odlišuje osobnost člověka jako předmět soukromoprávní ochrany od samotné osoby člověka, která je subjektem soukromých práv.¹²⁹

I přes existenci široké palety názorů na podstatu člověka i jeho osobnosti, stejně jako z toho vyplývajících možností rozlišování jejich součástí či projevů, zůstává dle mého názoru pro účely této práce nejdůležitější chápání osobnosti člověka jako jednoty jeho fyzické a duševní stránky.¹³⁰ Vzhledem k biologicky zaměřené definici životního prostředí v § 2 zákona o životním prostředí bude zřejmě v ochraně osobnosti ve vztahu k právu žít v příznivém životním prostředí hrát prim první zmíněná složka. To dokládá i výčet v § 81 odst. 2 občanského zákoníku, který začíná na prvním místě logicky zdůrazněním ochrany života člověka a dále jeho zdraví, přičemž formulačně je právě ochrana zdraví provázána s právem na příznivé životní prostředí.¹³¹ Věcnou souvislost připomíná i například

¹²⁶ DOLEŽAL, Tomáš, DOLEŽAL, Adam In: MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník - velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, str. 510.

¹²⁷ Důvodová zpráva k § 81 totiž uvádí: „*Osobnost člověka se nechápe jako „přívěsek“ právní subjektivity, ale právní subjektivita je naopak pojata jako důsledek osobnosti člověka jako takového.*“ – viz důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku. [online] *Sněmovní tisk č. 362/0 z 6. volebního období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky*. [cit. 7.10.2017], Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>, str. 615.

¹²⁸ HURDÍK, Jan In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 150.

¹²⁹ TŮMA, Pavel In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 394.

¹³⁰ Nejvyšší soud např. ve svém usnesení ze dne 31. července 2012 spis. zn. 30 Cdo 1220/2011 konstatoval, že „*v rámci jednotného práva na ochranu osobnosti existující dílčí práva zabezpečují občanskoprávní ochranu jednotlivých hodnot (stránek) osobnosti fyzické osoby jako neoddělitelných součástí celkové fyzické a psychicko - morální integrity osobnosti.*“

¹³¹ Což dovozují z toho, že v rámci výčtu se mezi těmito dvěma prvky nachází spojka „a“ a nikoli čárka.

H. Müllerová, když uvádí, že „*fyzické složky osobnosti, zejména život a zdraví, mohou být ohroženy nebo porušeny závažným poškozením životního prostředí.*“¹³²

Není však možné opomenout ani druhou stránku lidské osobnosti, ať již ji označíme jako duševní, intelektuální či např. morální nebo dokonce emocionální. I ve vztahu k ochraně lidského zdraví lze připomenout, jak tento pro člověka jeden z nejcennějších statků v nejjobecnější rovině definuje světová zdravotnická organizace. Podle ní je zdraví „*stavem úplné fyzické, duševní a sociální pohody a nikoli pouze nepřítomnost nemoci nebo zdravotního postižení.*“¹³³ Je tedy možné si položit otázku, zda by bylo z hlediska právní úpravy ochrany osobnosti myslitelné, aby byla osobnost člověka zásahem do životního prostředí dotčena v psychologické rovině.¹³⁴

Nelze též zapomínat na to, že fyzické a duševní zdraví jsou v úzkém propojení a narušení jednoho se může negativně projevit i na druhé zmíněné složce. Uvažovat lze v tomto případě zejména o důsledcích nežádoucích zásahů do krajiny narušujících prostředí, v němž se odehrává život člověka, a to nikoli ve významu zdroje látek nezbytných k životu (a potenciálního nosiče látek životu nebezpečných), ale jako místa k odpočinku, pramene inspirace a estetických prožitků nebo jako určitého životního zachytného bodu a protikladu k mnohdy stresujícímu životu v moderní civilizaci. Ostatně i zákon o ochraně přírody a krajiny pracuje s pojmy vzhled či estetika a pamatuje na lidskou potřebu občas se vydat do přírody.¹³⁵

Dalším z osobnostních práv, u nichž by bylo možné identifikovat vztah k životnímu prostředí, je právo na soukromí. To je vedle zmínky v § 81 odst. 2 občanského zákoníku blíže upraveno především v samostatném § 86. Jak však naznačuje již jeho zařazení do

¹³² MÜLLEROVÁ, Hana. Právo žít v příznivém životním prostředí jako nová součást ochrany osobnosti. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*. 3/2017, str. 23.

¹³³ Ústava Světové zdravotnické organizace [online] Světová zdravotnická organizace, 1946. [cit. 7.1.2018] Dostupné z: <http://www.who.int/about/mission/en>.

¹³⁴ Takto velmi komplexním způsobem, v němž jsou všechny složky velmi úzce provázány, chápou zdraví např. T. a A. Doležalové, kteří dospívají k závěru, že „*zásah do fyzické integrity se ve valné míře projeví i v rovině morální integrity člověka*“ – viz MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník - velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, str. 520.

¹³⁵ Např. podle § 2 odst. 1 zákona o ochraně přírody a krajiny je součástí ochrany přírody a krajiny též „*péče o vzhled a přístupnost krajiny*“, § 8 odst. 1 zase připomíná estetický význam dřevin, který musí být vyhodnocován v procesu povolávání jejich kácení. § 63 odst. 2 pak upravuje přístup do krajiny jako právo každého vstupovat na pozemky zejména ve veřejném vlastnictví, samozřejmě za podmínky dodržení řady pravidel (mimo jiné se nesmí při využívání průchodu přes cizí pozemky zasahovat do práv na ochranu osobnosti). Podobně s právem na vstup do přírodního prostředí počítá též § 19 zákona č. 289/1995 Sb., o lesích a o změně a doplnění některých zákonů (lesní zákon).

pododdílu s názvem „Podoba a soukromí“ i kontext ostatních ustanovení uvedených v tomto pododdílu, téma ochrany soukromí se zaměřuje především na uchránění důvěrnosti soukromé a rodinné stránky života člověka před nepatřičným zájmem i před neoprávněnými zásahy ze strany ostatních osob.

V demonstrativním výčtu v § 86 občanského zákoníku je na prvním místě uveden jako nejobecnější z možných stránek ochrany soukromí zákaz bez patřičného svolení či zákonného důvodu zasahovat do soukromých prostor. Tyto prostory by přitom při extenzivnějším výkladu nemusely být narušovány pouze přímým vnikáním cizích osob nebo naopak nedovoleným sledováním těchto soukromých prostor, ale též například pronikáním různých znečišťujících látek a vlivů, jako jsou kouř a jiné obtěžující až toxické látky šířené ovzduším či hluk. Jisté náznaky svědčící tomuto přístupu (resp. spíše jej nevylučující) by bylo možné nalézt i v judikatuře. Ústavní soud např. v jednom ze svých nálezů konstatoval, že *„součástí soukromého života je též rodinný život zahrnující i vztahy mezi blízkými příbuznými, když součástí rodinného života jsou ... nejen sociální a morální vztahy, ale také zájmy materiální povahy.“*¹³⁶ Je však třeba přiznat, že Ústavní soud v tomto případě jako příklad zmíněných zájmů zmínil vyživovací povinnost.

U Nejvyššího soudu pak lze nalézt tvrzení, že *„výklad pojmu "osobní soukromí" pak nelze nepřiměřeně restriktivně omezovat tak, že by z něj byl vyloučen "vnější svět" ...“*¹³⁷ Přestože v daném případě měl Nejvyšší soud na mysli spíše pozitivní a žádoucí sociální interakci s jinými lidmi, nelze zapomínat, že z vnějšího světa mohou přicházet i věci méně vítané. Jak bude blíže popsáno v následující kapitole, ochrana soukromého a rodinného života může být úhelným kamenem nepřímé ochrany v environmentálních kauzách – takto k ní přistupuje Evropský soud pro lidská práva.

3.3 Ochrana životního prostředí na základě Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod

Určitý nedostatek české judikatury k problematice práva na příznivé životní prostředí, resp. práva žít v příznivém životním prostředí v rámci ochrany osobnosti, která by napomohla osvětlit některé praktické aspekty této právní úpravy, může alespoň částečně pomoci vyřešit nahlédnutí do rozhodovací praxe Evropského soudu pro lidská práva. Ostatně i T. a A. Doležalové ve svém komentáři k ochraně osobnosti zdůrazňují, že

¹³⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 1. března 2000 spis. zn. II. ÚS 517/99.

¹³⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. ledna 2008 spis. zn. 30 Cdo 3361/2007.

„koncepti ochrany osobnosti, a s tím související fyzické a morální integrity, je nutno v současné době zasadit do kontextu Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.“¹³⁸ Citování autoři zároveň připomínají, že vzhledem k aplikační přednosti vyhlášených mezinárodních smluv vyplývajících z čl. 10 Ústavy České republiky by v případě, že vymezení konkrétních práv v Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod¹³⁹ bude širší než české pojetí dané občanským zákoníkem, měla by být poskytnuta ochrana v širším rozsahu.¹⁴⁰

Zmíněná úmluva i s ohledem na dobu svého vzniku neobsahuje explicitní zakotvení práva na příznivé životní prostředí, štrasburský soud však našel řešení, pomocí kterého dokáže v určitých případech poskytnout ochranu i v záležitostech environmentální povahy. Je tomu tak proto, že nachází příslušný interpretační prostor zejména v ustanoveních Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod věnovaných především právu na život a právu na respektování soukromého a rodinného života a obydlí.¹⁴¹ S jejich pomocí je tak právo na příznivé životní prostředí chráněno nepřímo, s využitím jiného (v úmluvě upraveného) institutu, tzv. *par ricochet*.¹⁴² Za jednoznačný příklad tohoto přístupu může být považován rozsudek ve věci *Moreno Gómez* týkající se čl. 8 Úmluvy, v němž Evropský soud pro lidská práva dospěl k závěru, že „*porušení práva na respektování obydlí se neomezují na konkrétní nebo fyzická narušení, jako je nedovolený vstup, nýbrž také zahrnují ta porušení, která nejsou konkrétní či fyzická, jako hluk, emise, pachy nebo jiné formy rušení*.“¹⁴³ Problematika rušení hlukem, pachem a dalšími podobnými vlivy již má jednoznačné souvislosti s ochranou životního prostředí.

Neméně důležitým trendem je rozšiřování povinností, vyplývajících z textu úmluvy jednotlivým státům. Již nemusí stačit, že se veřejná moc zdrží zásahů do úmluvou chráněných práv, neboť jak konstatoval Evropský soud pro lidská práva již v roce 1985,

¹³⁸ DOLEŽAL, Tomáš, DOLEŽAL, Adam In: MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník - velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, str. 518.

¹³⁹ Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, vyhlášená sdělením federálního ministerstva zahraničních věcí ČSFR č. 209/1992 Sb.

¹⁴⁰ DOLEŽAL, Tomáš, DOLEŽAL, Adam In: MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník - velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, str. 519.

¹⁴¹ Jedná se o články 2 a 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

¹⁴² REPÍK, Bohumil. Chrání Evropská úmluva o lidských právech právo na životní prostředí? *Bulletin advokacie*, č. 7/8 a 9, 2005, str. 23. Jak uvádí autor zmíněného článku, „*použití tohoto postupu rozšiřujícího rozsah Úmluvou chráněných práv není v praxi býv. Komise a Soudu vzácné*.“

¹⁴³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Moreno Gómez* proti Španělsku z 16. listopadu 2004.

k efektivnímu prosazování předmětných práv mohou sloužit i pozitivní povinnosti států, které „*mohou zahrnovat přijetí opatření určených k zajištění respektování soukromého života dokonce i ve sféře vztahů mezi jednotlivci.*“¹⁴⁴

Na následujících příkladech vycházejících z rozhodovací praxe Evropského soudu pro lidská práva je dle mého názoru možné do určité míry ilustrovat, jak by mohly české soudy přistoupit k ochraně osobnosti ve sporech s environmentálním prvkem, a tedy k prosazování práva žít v příznivém životním prostředí vyjádřeného v § 81 občanského zákoníku.

Za porušení práva na respektování soukromého a rodinného života či obydlí byly označeny například:

1. Doprava:

- hluk z nádraží působený diesellovými lokomotivami (přičemž je zvláštní, že parní lokomotivy, které původně z nádraží operovaly, stěžovateli nevadily); soud přitom připomenul, že hluk v lokalitě překračoval mezinárodní standardy stanovené Mezinárodní zdravotnickou organizací a většinou evropských zemí,¹⁴⁵
- obtěžování silničním provozem vedeným přes město, protože vedle vedoucí dálnice byla jakožto soukromě vlastněná zpoplatněna.¹⁴⁶

2. Odpady:

- stav způsobený nefunkčností systému odvozu odpadu v Kampánii v Itálii, kde byl kvůli tomu dokonce vyhlášen stav nouze,¹⁴⁷
- provoz zařízení ke shromažďování a odstraňování odpadu (včetně nebezpečného) v blízkosti obydlí stěžovatele bez provedení řádného hodnocení dopadů na životní prostředí.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci X. a Y. proti Nizozemsku z 26. března 1985. Případ se týkal práva na soukromí, neměl však environmentální souvislosti.

¹⁴⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Bór proti Maďarsku z 18. června 2013.

¹⁴⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Deés proti Maďarsku z 9. listopadu 2010. Na tento rozsudek v kauzách hluku z pozemních komunikací odkazuje i český Nejvyšší soud, viz například jeho rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. února 2017 spis. zn. 22 Cdo 1313/2016.

¹⁴⁷ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Di Sarno proti Itálii z 10. ledna 2012.

¹⁴⁸ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Giacomelli proti Itálii z 2. listopadu 2006.

3. Průmysl:

- výrobní aktivity jako velká koncentrace kožedělného průmyslu, kdy 12 metrů od domu stěžovatelky bylo zařízení na likvidaci pevného i tekutého odpadu,¹⁴⁹
- překračování zdravotních limitů znečišťujících látek v blízkosti ocelárenského komplexu (kolem kterého bylo dokonce vyhlášeno, ale nerealizováno, sanitární pásmo, v němž nikdo neměl bydlet)¹⁵⁰ či u chemické továrny vyrábějící hnojiva (jejíž exhalace byly považovány za příčinu několika případů rakoviny)¹⁵¹,
- naopak samotná blízkost jaderné elektrárny nepředstavuje porušení práv vyplývajících z čl. 8 Úmluvy.¹⁵²

4. Hluk:

Zasahování do soukromého či rodinného života hlukem nemusí být důsledkem dopravy či výrobních aktivit, rušivé mohou být i projevy veselí jiných lidí, jak dokazují dva případy z Valencie, kde docházelo k obtěžování hlukem provázejícím noční život.¹⁵³

Rozsah aplikace čl. 8 Úmluvy má ale své limity, které vyplývají z čl. 8 odst. 2 stanovícího výjimky, za nichž může být zásah do práv garantovaných prvním odstavcem tohoto článku ospravedlněn.¹⁵⁴ Z pohledu práva na příznivé životní prostředí by byla relevantní zejména argumentace ochranou zdraví či práv druhých, prakticky však může nabýt na významu i hledisko hospodářského blahobytu země.¹⁵⁵ Evropský soud pro lidská

¹⁴⁹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci López Ostra proti Španělsku z 9. prosince 1994. V tomto případě bylo zařízení na likvidaci pevného i tekutého odpadu pouhých 12 metrů od domu stěžovatelky.

¹⁵⁰ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Fadeyeva proti Rusku z 9. června 2005. V tomto případě zaznělo, že v předmětné lokalitě byly maximální přípustné limity překračovány 20 až 50 krát.

¹⁵¹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Guerra a další proti Itálii z 19. února 1998.

¹⁵² Rozhodnutí Komise ve věci S. proti Francii ze 17. května 1990.

¹⁵³ Rozsudky Evropského soudu pro lidská práva ve věcech Moreno Gómez proti Španělsku z 16. listopadu 2004, resp. Cuenca Zarzoso proti Španělsku z 16. ledna 2018.

¹⁵⁴ Předmětný čl. 8 odst. 2 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod zní: „*Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.*“

¹⁵⁵ Například ve věci Hatton proti Spojenému království (rozsudek Evropského soudu pro lidská práva z 8. července 2003) týkajícímu se hluku z nočního leteckého provozu z letiště Heathrow Evropský soud pro lidská práva konstatoval, že „*je obtížné, ne-li nemožné, narýsovat jednoznačnou dělící čáru mezi zájmy leteckého průmyslu a hospodářským zájmem celé země.*“

práva v tomto směru ponechává státům poměrně široký prostor, jak nalézt rovnováhu mezi zájmy individuálními a kolektivními, přičemž v rámci toho by se mělo pamatovat i na ochranu životního prostředí.¹⁵⁶ Limity ale mohou být dány i reálnými okolnostmi daného případu, když Soud dospěl např. k závěru, že „nárok podle čl. 8 nebude přípustný, pokud vzniklá újma je zanedbatelná v porovnání s environmentálními riziky přirozeně spojenými s životem v běžném moderním městě.“¹⁵⁷ V judikatuře též zaznělo, že „úmluva nezaručuje právo bydlet v příjemném prostředí.“¹⁵⁸

Český Ústavní soud v této souvislosti v rámci svého nálezu týkajícího se návrhu na zrušení ustanovení zákona o ochraně ovzduší umožňujících provádění kontrol spalovacích stacionárních zdrojů v domácnostech¹⁵⁹ uvedl, že zavedení této možnosti jakožto nástroje ochrany ovzduší před znečišťováním je naplněním požadavku z judikatury Evropského soudu pro lidská práva k čl. 8 Úmluvy k „přijetí legislativy umožňující efektivní realizaci práva na respektování soukromého a rodinného života, z něhož plyne i právo na příznivé životní prostředí.“¹⁶⁰ Ústavní soud tak upřednostnil ochranu obydlí před vnikáním znečišťujících látek z ovzduší oproti ochraně před vstupem nevíтанých kontrolorů.

Argumentaci dalšími právy zakotvenými Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod lze již v rozhodovací praxi Evropského soudu pro lidská práva ve vztahu k ochraně životního prostředí v návaznosti na ochranu osobnosti nalézt méně často. Pokud se jedná o právo na život dle čl. 2 předmětné úmluvy, v judikatuře přichází na pořad především v případech různých havárií.¹⁶¹ Mezi rozhodnutími štrasburského soudu se nacházejí i taková, v nichž bylo třeba řešit souběh tvrzených porušení čl. 2 i čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Je-li za této situace již shledáno porušení práva na respektování svého soukromého a rodinného života či obydlí, považuje soud za nadbytečné pokračovat ve zkoumání případu i z hlediska možného porušení práva na

¹⁵⁶ Viz např. výše zmíněné rozsudky ve věcech Fadeyeva či Hatton. Soud přitom používá formulace „wide margin of appreciation left to the respondent State“ a „to strike a fair balance between the various conflicting interests at stake.“ V rozsudku ve věci Hatton lze nalézt závěr, že soud sice kontroluje, zda stát v rámci své úvahy přihlížel k ochraně životního prostředí, ale nebylo by odpovídající přijmout v tomto směru zvláštní přístup odkazující na speciální status environmentálních lidských práv.

¹⁵⁷ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Fadeyeva proti Rusku z 9. června 2005.

¹⁵⁸ Rozhodnutí Komise ve věci S. proti Francii ze 17. května 1990.

¹⁵⁹ Ustanovení § 17 odst. 2 zákona č. 201/2012 Sb., o ochraně ovzduší.

¹⁶⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 18. 7. 2017 spis. zn. Pl. ÚS 2/17.

¹⁶¹ Rozsudky Evropského soudu pro lidská práva ve věcech Budayeva a další proti Rusku z 20. března 2008 (jednalo se o sesuv půdy) či Öneriyildiz proti Turecku ze 30. listopadu 2004 (v tomto případě došlo k výbuchu na nesprávně provozované skládce odpadů).

život.¹⁶² Ke vztahu předmětných dvou práv je dále možné citovat následující konstatování Evropského soudu pro lidská práva, že „závažné znečištění může zasáhnout životní pohodu jednotlivců a bránit jim v užívání jejich domovů v takové míře, že to zasahuje nepříznivě do jejich soukromého a rodinného života i bez závažného ohrožení jejich zdraví.“¹⁶³ Z toho by bylo možné dovozovat, že environmentální aspekty ochrany poskytované Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod nejsou vázány pouze na biologickou stránku lidské osobnosti (život a zdraví), nýbrž se mohou odvíjet i od společenské stránky lidského bytí.

Pokud bychom uvažovali o využitelnosti čl. 3 Úmluvy, který zahrnuje zákaz nelidského či ponižujícího zacházení, i zde bude v případě souběhu spíše aplikovatelný čl. 8. Soud totiž odmítl, že by i velmi obtížné životní podmínky (jak sám připustil a které vedly k závěru o porušení čl. 8 Úmluvy - jednalo se o obtěžující silný zápach) zakládaly ponižující zacházení.¹⁶⁴

3.4 Právo žít v příznivém životním prostředí

Domnívám se, že je žádoucí s ohledem na to, že právo žít v příznivém životním prostředí je výslovně uvedeno ve výčtu jednotlivých aspektů chráněné osobnosti člověka samostatně, pokusit se nahlížet na ně i mimo rámec daný ochranou života a zdraví. Již zmíněná definice životního prostředí v § 2 zákona o životním prostředí, jímž je podle ní vše, co vytváří přirozené podmínky existence organismů včetně člověka, může být interpretována pro účely předmětného osobnostního práva extenzivně.

Jak připomíná H. Müllerová, „osobní vazba k lokalitě a jejímu životnímu prostředí tak může představovat jeden ze základních typů oné vazby, která je potřebná k naplnění „osobnostního“ charakteru daného práva.“¹⁶⁵ Tato autorka též ve svém rozboru práva na příznivé životní prostředí identifikuje jeho pozitivní složku, zahrnující možnost užívání předmětu tohoto práva. Tedy by se jednalo o „právo pečovat (i osobně) o životní prostředí, přetvářet je dle své vůle, vkusu apod.“¹⁶⁶ V takovém pojetí již životní prostředí nebude

¹⁶² Tento postup byl zvolen např. v již výše citovaném rozsudku ve věci Guerra a další proti Itálii, a to i přesto, že v daném případě došlo k několika případům rakoviny.

¹⁶³ Výše citovaný rozsudek ve věci López Ostra proti Španělsku.

¹⁶⁴ Tamtéž.

¹⁶⁵ MÜLLEROVÁ, Hana. Právo žít v příznivém životním prostředí jako nová součást ochrany osobnosti. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*. 3/2017, str. 24.

¹⁶⁶ Tamtéž, str. 25.

pouhým médiem, skrze něž mohou přicházet různá ohrožení lidského života a zdraví, ale tím, co je samo chráněno. Zásah do osobnostního práva člověka tak bude do jisté míry nepřímý, bude totiž spočívat v tom, že došlo k narušení životního prostředí takovým způsobem, že to bude pociťovat i jednotlivý člověk.¹⁶⁷

Otázku obsahu pojmu příznivosti životního prostředí zodpovídá H. Müllerová tak, že za základ bere zákonodárcem (normotvůrcem) stanovené environmentální standardy a limity znečištění, což ale doplňuje úvahou o možnosti určitého subjektivního přístupu a individualizaci obsahu pojmu příznivé životní prostředí.¹⁶⁸ I v této souvislosti by tedy bylo možné zohlednit i estetickou stránku životního prostředí, jak bylo zmíněno výše ve vztahu k psychickému zdraví.

Pokud se jedná o samotné environmentální standardy, domnívám se, že ze soukromoprávního a osobnostního charakteru předmětného práva je třeba dovodit, že na důsledky jejich překročení a z toho vyplývající nepříznivost životního prostředí se musí nahlížet optikou konkrétního jednotlivého žalobce. Přestože by z ekologického hlediska bylo samozřejmě velmi vítané, kdyby bylo možné při ochraně práva žít v příznivém životním prostředí proti jeho jakémukoli narušení a z žaloby na ochranu osobnosti tak vytvořit určitou obecnou environmentální žalobu, takové pojetí by se zjevně vymykalo koncepci občanského zákoníku. Neodpovídalo by to ani tomu, že o předmětném právu je v rámci ochrany osobnosti pouze jediná letmá zmínka, pro praktickou aplikaci by tak chyběla detailnější hmotněprávní i procesní úprava. Z toho dovozují, že příznivost je opravdu nutné hodnotit ve vztahu ke konkrétní osobě, která se jí domáhá, resp. si stěžuje na to, že je nucena žít v nepříznivém životním prostředí.

Obtížnější však je nalézt pro tyto úvahy oporu v judikatuře. H. Müllerovou ve výše citované práci zmiňovaný případ rozsouzený až Nejvyšším soudem¹⁶⁹ nabízel skutkové okolnosti, které mohly být zajímavým podkladem pro vyzkoušení funkčnosti žaloby na ochranu osobnosti ve výše nastíněném směru. V tomto sporu žalobce požadoval náhradu škody a též ekologické újmy z toho důvodu, že žalovaný vykácel stromy, které byly původně na pozemku ve vlastnictví žalobce. Nárok na náhradu ekologické újmy byl

¹⁶⁷ Tato úvaha se již blíží dikci definice osob blízkých, kterými jsou mimo jiné osoby navzájem blízké natolik, že by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní (§ 22 odst. 1 občanského zákoníku).

¹⁶⁸ MÜLLEROVÁ, Hana. Právo žít v příznivém životním prostředí jako nová součást ochrany osobnosti. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*. 3/2017, str. 25.

¹⁶⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. března 2016 spis. zn. 25 Cdo 2466/2014.

vznesen proto, že dle žalobce nebylo možné v případě pokácených stromů vycházet pouze z hodnoty vytěženého dřeva, nýbrž bylo zapotřebí zohlednit i ekologickou hodnotu stromů, jejichž pokácením tedy mělo dojít k ekologické újmě.

Tento nárok u soudů neuspěl s ohledem na § 27 odst. 3 zákona o životním prostředí, podle nějž je oprávněným ze způsobené ekologické újmy pouze stát. Bylo by však možné uvažovat o odlišném postupu žalobce, který mohl hodnotu pokácených stromů (vyšší než pouhá cena jejich dřevní hmoty) dovozovat nikoli z významu těchto stromů pro životní prostředí, nýbrž z jejich významu pro sebe sama. Dle této argumentační linie by pokácení stromů, k nimž mohl mít žalobce ostatně subjektivní vztah, bylo možné chápat jako narušení jeho osobnostních práv. Domnívám se, že po přijetí nového občanského zákoníku, který mezi chráněná osobnostní práva zahrnul i právo na příznivé životní prostředí, by tato argumentace nemusela být tolik komplikovaná a šroubovaná, jako kdyby se uvažovalo pouze o dopadech na jiné aspekty žalobcovy osobnosti, jako např. zdraví, soukromí či důstojnost.

Připomenout by bylo možné i případ řešený Nejvyšším správním soudem týkající se návštěvního řádu Národního parku Šumava, konkrétně otázky splouvání Teplé Vltavy, byť výsledné rozhodnutí¹⁷⁰ je obvykle citováno především v otázce aktivní legitimace právnických osob ve věcech ochrany životního prostředí. Jedním z navrhovatelů v daném případě byla i fyzická osoba, která tvrdila, že byla zkrácena na svém právu na příznivé životní prostředí. Nejvyšší správní soud však vyhodnotil povahu tvrzeného zásahu do životního prostředí v podobě hrozícího snížení populace perlorodky říční v předmětném úseku řeky jako velmi specifickou a odlišnou od případů, kdy se např. znečištění ovzduší či vody může určité osoby dotýkat natolik, že bude porušeno její právo na příznivé životní prostředí. Soud proto uzavřel, že „výskyt perlorodky říční v horním toku Vltavy přímo neovlivňuje kvalitu života navrhovatelky ad b) [tou byla fyzická osoba, navrhovatelem a) bylo občanské sdružení] a lze si těžko představit i faktický dopad snížení populace perlorodky říční v předmětném úseku na její život“, a proto není myslitelné ani dotčení práva žít v příznivém životní prostředí.

Výše uvedené kauze je v ledascem podobný i případ řešený Evropským soudem pro lidská práva ve věci Kyratatos.¹⁷¹ Štrasburský soud se zde potýkal s tvrzením stěžovatelů, že

¹⁷⁰ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 13. října 2010 spis. zn. 6 Ao 5/2010 – 43.

¹⁷¹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Kyratatos proti Řecku z 22. května 2003.

jejich právo na soukromý a rodinný život dle čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod bylo porušeno poškozením močálu na ostrově Tinos jakožto cenného přírodního stanoviště. Tento návrh však byl odmítnut, neboť soud se nemohl ztotožnit s tím, že „*narušení života živočichů v mokřadu je útokem na soukromý nebo rodinný život žadatelů.*“ Porušení předmětného ustanovení úmluvy mohou založit pouze škodlivé účinky v soukromé nebo rodinné sféře osob, nikoli obecné poškozování životního prostředí.

Evropský soud pro lidská práva ale na druhou stranu naznačil, že by mohly existovat případy, kdy by tomu mohlo být jinak. Jednalo by se například o situaci, kdy by poškození životního prostředí spočívalo ve zničení lesa v blízkosti žadatelova obydlí, tedy stav, který by se mohl přímo dotknout stěžovatelova vlastního života. Domnívám se, že pokud by se touto perspektivou nahlíželo na výše zmíněný případ pokácených stromů, mohl by být výsledek jiný – samozřejmě za předpokladu, že by žalobce zvolil tomu odpovídající postup a argumentoval by narušením svých osobnostních práv a nikoli ekologickou újmou.

Je možné si položit otázku, jaká je využitelnost výše popsaných vztahů mezi ochranou osobnosti zakotvenou v občanském zákoníku a životním prostředím právě pro účely ochrany životního prostředí. V případě práva na život a zdraví, resp. práva na ochranu soukromí, by se jednalo o ochranu ryze nepřímou. Hodnotou, o niž by šlo v první řadě, by byla samotná osobnost člověka a cílem by bylo zabránit narušení některé z jejích výše zmíněných stránek. Pokud by zásah do osobnostního práva přicházel skrze životní prostředí, tedy by byl důsledkem např. znečištění či jiných rušivých aktivit, mohl by mít úspěch při obraně vlastní osobnosti pozitivní vedlejší efekt i v úlevě pro samo životní prostředí. Ona rušivá aktivita by totiž musela být omezena nebo zcela zastavena. Dovolím si spekulaci, že žaloba na ochranu osobnosti by nemusela být ani v těchto případech vždy motivována jen a pouze vlastním zájmem dotčené osoby. Vedlejší environmentální efekt by totiž mohl být ve skutečnosti hlavním kýženým cílem, zásah do vlastní osobnosti jen záminkou a žaloba na její ochranu prostředkem, jak se cestou práva vymezit vůči znečišťování či poškozování životního prostředí.

3.5 Odpovědnost za zásah do osobnostních práv

Jestliže občanský zákoník deklaruje, že osobnost člověka je chráněna a zakládá v tomto smyslu příslušná oprávnění, musí zároveň upravit i nástroje, kterými tato ochrana bude zajišťována v případech narušení osobnostních práv. Činí tak v obecné rovině v § 82,

kde zakládá právo člověka dotčeného na své osobnosti domáhat se upuštění od neoprávněného zásahu nebo odstranění jeho následku. Neoprávněný zásah do osobnosti člověka je soukromoprávním deliktem, přičemž jeho znaky jsou:

1. Neoprávněnost zásahu – T. Doležal tuto podmínku konkretizuje tím, že „jde o takový zásah do osobnosti člověka, který je v rozporu s objektivním právem, tj. s právním řádem – a tedy je zakázaný.“¹⁷² Otázku interpretace pojmu neoprávněnosti, resp. protiprávnosti považuje pro tyto účely za velmi důležitou H. Müllerová, podle níž pojetí protiprávnosti „(jedině) jako porušení některé v právním řádu zakotvené právní povinnosti ... by nás totiž vedlo k omezení protiprávnosti v případech ochrany životního prostředí pouze k soustředění se na environmentální standardy a jejich překročení.“¹⁷³ Klade přitom důraz na otázku využitelnosti obecného principu prevence, který je v současnosti legislativně vtělen do § 2900 občanského zákoníku. Této problematice se blíže věnuje kapitola 5.1, pro účely nynějšího tématu lze citovat P. Bezoušku, podle nějž z porušení § 2900 občanského zákoníku „lze dovodit existenci protiprávního činu, i když žádný jiný právní předpis konkrétní povinnost k určitému chování nestanoví“.¹⁷⁴ Přesto však zřejmě není pochyb o tom, že z hlediska ochrany životního prostředí i vzhledem k šíři její veřejnoprávní úpravy bude porušení norem veřejného práva stanovícího standardy a limity lidského jednání majícího dopady na životní prostředí pro určování protiprávnosti konkrétního chování klíčovým faktorem.
2. Způsobilost zásahu ohrozit nebo porušit osobnostní právo – jak se shodují T. Doležal i P. Tůma ve svých komentářích, postačuje, aby předmětné jednání bylo způsobilé újmu vyvolat, nemusí přímo k újmě dojít.¹⁷⁵ V citovaných komentářích a judikatuře, které se v této věci spíše věnují častějším případům zásahů do osobnosti v podobě narušení dobrého jména či informačního soukromí, na doplnění zaznívá, že způsobilost vyvolat újmu musí být objektivní. Tento aspekt by mohl být jistě relevantní především v případě, kdy zásah do osobnosti má méně invazivní podobu

¹⁷² DOLEŽAL, Tomáš In: MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník - velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, str. 527.

¹⁷³ MÜLLEROVÁ, Hana. Právo žít v příznivém životním prostředí jako nová součást ochrany osobnosti. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*. 3/2017, str. 19.

¹⁷⁴ BEZOUŠKA, Petr In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 1512.

¹⁷⁵ DOLEŽAL, Tomáš In: MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník - velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, str. 525 a 526, resp. TŮMA, Pavel In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 470. Viz též rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. ledna 2008 spis. zn. 30 Cdo 1941/2007.

než přímé ovlivnění fyzického zdravotního stavu, tedy například narušení psychické pohody či ztížení využívání obydlí a z toho vyplývající zásahy do soukromí či rodinného života.¹⁷⁶ Problematika újmy může dle mého mínění být zcela zásadní v případech, v nichž je tvrzeno porušení práva žít v příznivém životním prostředí v jeho nejvlastnější podobě. Tehdy se bude nabízet otázka, zda nesledovat pouze újmu osobní (na osobnosti) žalobce, nýbrž i újmu na vlastním životním prostředí (ve smyslu jeho poškození).

3. Příčinná souvislost mezi protiprávním zásahem a porušením, resp. ohrožením osobnostního práva. Jak bude blíže rozebráno v kapitole 5.5, může být prokazování příčinné souvislosti v komplikovanějších environmentálních kauzách s ohledem na komplexnost životního prostředí a v něm probíhajících fenoménů poměrně komplikované.
4. Naopak nezbytné není zavinění, tedy odpovědnost za zásah do osobnostního práva je objektivní. To platí pro vlastní ochranu osobnosti, zatímco náhrada nemajetkové újmy je založena na subjektivní odpovědnosti při současné presumpci nedbalosti.

Při posuzování oprávněnosti či protiprávnosti zásahu mohou sehrávat významnou roli okolnosti vylučující protiprávnost, přičemž ve vztahu k ochraně životního prostředí prostřednictvím osobnostních práv¹⁷⁷ se jeví relevantními následující z nich:

1. Plnění právní povinnosti - v tomto případě by bylo možné uvažovat o řadě hraničních případů, kdy má určité jednání dopady na životní prostředí, které by některé osoby mohly brát jako zásah do svého osobnostního práva na příznivé životní prostředí, avšak je jednatelům uloženo jako povinnost vyplývající ze zákona či na základě zákona. Příkladem by mohly být kontroverze a protesty vyvolávající opatření na ochranu lesů před kůrovcovými kalamitami. Kácení, které jedna strana tohoto velkého sporu považuje za nástroj sloužící k zabránění hrozícím ještě větším škodám, považují její oponenti za nepřiměřený zásah, který ve skutečnosti životnímu prostředí škodí. Z osobnostně-právního hlediska tato otázka ještě soudy řešena nebyla, je však možné připomenout rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ve věci kácení v Národním parku Šumava, v jehož odůvodnění zazněla následující pasáž: „*V daném případě jde o právo*

¹⁷⁶ Viz též např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. ledna 2008 spis. zn. 30 Cdo 3361/2007, v němž zazněl argument, že předmětný zásah by byl za neoprávněný považován obecně, nešlo tedy o pouhé subjektivní cítění žalobce (zde ve věci zásahu do soukromí).

¹⁷⁷ Obdobná množina okolností vylučujících protiprávnost se uplatní i oblasti odpovědnosti za škodu, která je předmětem části 5. této práce.

(i povinnost) žalované [pozn. Správa Národního parku a Chráněné krajinné oblasti Šumava] rozhodnout o tom, které stromy budou odstraněny v případě, kdy dochází k bezprostřednímu ohrožení lesů kůrovcem, proto nelze tuto činnost považovat za nezákonný zásah. Touto činností žalovaná plní svou povinnost v lesích v majetku státu, přičemž není zaměřena přímo vůči žádné osobě a žalobci tak nejsou kráceni na svých právech, a to ani na právu na příznivé životní prostředí, ani na právu na spravedlivý proces.¹⁷⁸ V úvahu by stejně tak mohly přicházet koncepčně podobné případy například provádění povodňových opatření či kácení dřevin při zabezpečování železnice.

2. Dovolení zákonem vymezuje T. Doležal jako „*situaci, kdy nad individuálními zájmy jednotlivých fyzických osob, do jejichž osobnosti je zasahováno, převládá závažnější, významnější a funkčně vyšší veřejný zájem, odůvodněný naléhavými sociálními potřebami, které jsou v demokratické společnosti nezbytné.*“¹⁷⁹ Úvahu o tomto vyšším veřejném zájmu činí zákonodárce, a proto jednotlivé právní předpisy upravující problematiku životního prostředí obsahují celou řadu výjimek (ať již uplatňovaných *ex lege* či *ex actu*). Ostatně již samotný čl. 35 odst. 3 Listiny základních práv a svobod počítá s tím, že zásahy do životního prostředí jsou zakázány pouze v míře překračující míru stanovenou zákonem.
3. Svolení dotčeného (*volenti non fit iniuria*) v případě práva žít v příznivém životním prostředí přichází dle mého názoru do úvahy méně. Ustanovení § 93 až 103 občanského zákoníku, především pak samotný § 93, upravující zásah do integrity člověka zjevně cílí na problematiku medicínských zákroků a obdobných zákroků,¹⁸⁰ bylo by tedy otázkou, zda by souhlas dotčené osoby kupříkladu s tím, že bude vystavena nebezpečným důsledkům činnosti původce například znečištění či hluku. Na druhou stranu, primárně by ochrana měla být dána tím, že souhlas lze s ohledem na § 97 občanského zákoníku kdykoli odvolat. Je stěžejí představitelné, že by mohla uspět žaloba podaná z důvodu zásahu, ke kterému by měl jeho původce od dotčené osoby stále patřičné svolení. Proto by se tento argument mohl uplatnit pouze ve vztahu k již proběhlým zásahům do integrity člověka, využitelný by tedy byl pouze restituční

¹⁷⁸ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30. srpna 2013, čj. 2 Aps 7/2012-47.

¹⁷⁹ DOLEŽAL, Tomáš In: MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník - velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, str. 529.

¹⁸⁰ Jak poznamenává T. Doležal, tato pasáž občanského zákoníku neodpovídá pojetí osobnosti jako celku fyzické a morální stránky člověka - viz MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník - velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, str. 576.

nárok. Bylo by tedy dle mého názoru možné si představit situace, kdy by obrana žalovaného založená na předchozím souhlasu dotčené osoby, který ostatně musí být informovaný, mohla být opodstatněná. Je třeba připomenout, že se způsobem závažné újmy nelze platně vyslovit souhlas (dle § 93 odst. 1 věty druhé občanského zákoníku se k němu nepřihlíží), ledaže by se jednalo o zásah v zájmu života či zdraví, což nebude v námi uvažovaných případech přicházet v úvahu. V případě vlastního práva žít v příznivém životním prostředí by mohla argumentace svolením poškozeného nalézt uplatnění i v podobě obrany žalovaného (znečišťovatele apod.) tvrzením, že žalobce (postižená osoba) dobrovolně a vědomě přijal rizika spojená se znečišťující aktivitou např. přistěhováním se do blízkosti zdroje znečištění.

4. Výkon jiného subjektivního práva - jedná se o jistou zbytkovou kategorii, do níž jsou zařazovány instituty jako svépomoc či krajní nouze. Stav krajní nouze vyvolává v rámci svého řešení potřebu vážit mezi dotčenými chráněnými zájmy a zvláště za situace, kdy na jedné z pomyslných misek vah jsou lidské životy, bývá to ochrana životního prostředí, která musí pod tlakem událostí ustoupit.

3.6 Nástroje k ochraně osobnostních práv

Právní nástroje využitelné k ochraně osobnostních práv, tedy nároky člověka dotčeného na své osobnosti vůči původci zásahu jsou v § 82 odst. 1 občanského zákoníku uvedeny taxativně¹⁸¹, a to pouze dva, konkrétně se jedná o:

1. Zdržovací (negatorní) nárok – smyslem tohoto nároku, resp. žaloby k jeho uplatnění, je poskytnutí ochrany proti aktuálnímu zásahu či ohrožení. Předpokladem jeho úspěšné aplikace totiž je, „*aby zásah v době uplatnění trval či pokračoval nebo hrozilo reálné riziko jeho opakování.*“¹⁸² Negatorní žaloba má důležitý preventivní účinek - pokud k zásahu ještě nedošlo, je nástrojem, jak mu zabránit, pokud by nebyla uplatněna včas, posloužila by alespoň k zabránění dalšího zhoršování situace. K odstranění již vzniklé újmy však využita být nemůže, pro tyto účely však § 82 občanského zákoníku počítá s žalobou odstraňovací. Pro úspěch žaloby je důležitá správná formulace žalobního petitu, neboť jak připomíná T. Doležal, „*výrok rozhodnutí se nesmí omezit na vyslovení obecného zákazu (zdržení se) ohrožování*

¹⁸¹ Oproti § 13 odst. 1 starého občanského zákoníku, který použitým slovem „zejména“ identifikoval v tomto ustanovení zakotvený výčet nároků k ochraně osobnosti jako demonstrativní.

¹⁸² DOLEŽAL, Tomáš In: MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník - velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, str. 535.

*osobnosti člověka ... nesmí přesahovat cíl ochrany osobnosti (tj. nesmí být nadměrně zabraňující)*¹⁸³ Z podstaty negatorní žaloby vyplývá též to, že v ní lze požadovat po žalovaném zastavení zásahů, tedy pouze zastavení nebo náležité omezení (zdržení se) své rušivé činnosti, není možné ale usilovat o to, aby soud žalovanému uložil povinnost ke konkrétnímu aktivnímu jednání.

2. Odstraňovací (restituční) nárok – tento nárok a s tím související žaloba doplňují výše popsanou žalobu negatorní a jejich účelem je pomoci s řešením těch aspektů zásahu do osobnostního práva, kde samotné zastavení protiprávního jednání nedostačuje. Cílem je tedy „*odstranit následky, které neoprávněný zásah do absolutního osobnostního práva přivodil, a tak obnovit (restituovat) právní stav, který před tímto neoprávněným zásahem existoval.*“¹⁸⁴ Oba nároky lze vznést současně, takže mohou být využity i v situaci, kdy ještě zásah pokračuje a je třeba jak zabránit tomuto pokračování, tak napravit to, k čemu již došlo. Petit žaloby musí být dostatečně určitý, nelze se totiž omezit na obecný požadavek obnovení původního stavu.¹⁸⁵ Podstatou restituce je, že odstranění protiprávního stavu je realizováno na náklady osoby za vyvolání tohoto stavu odpovědné.

U obou výše popsaných žalob se mohou v aplikační praxi snadno projevit úskálí spojená s nepřímou ochranou životního prostředí. Z povahy a účelu žalob, resp. jimi prosazovaných nároků totiž vyplývá i rozsah opatření, která mohou být požadována a následně soudem v rozsudku nařízena. Pokračování ve škodlivé činnosti tak lze zakázat pouze v rozsahu nezbytném k ochraně dotčeného osobnostního práva, a to pouze konkrétního žalobce. U odstraňovacího nároku by situace byla ještě komplikovanější, neboť zde půjde nejen o nalezení vhodného rozsahu restituce, ale i o způsob jejího uskutečnění, aby vůbec byla realizovatelná. Jak zdraví, tak životní prostředí (v případě, že bude žalováno porušení samotného práva žít v příznivém životním prostředí) jsou velmi citlivé a v případě narušení lze následky obtížně vrátit zpět.

Proto se P. Tůma přiklání k „*možnosti soudu uvážit co do vhodnosti, úměrnosti, přiměřenosti a závažnosti přiznání odstraňovacího (restitučního) nároku podle okolností*

¹⁸³ Tamtéž.

¹⁸⁴ TŮMA, Pavel In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář.* Praha: C.H. Beck, 2013, str. 474.

¹⁸⁵ DOLEŽAL, Tomáš In: MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník - velký komentář. Svazek I. § 1-117.* Praha: Leges, 2013, str. 536.

věci, jakož i k zájmům třetích osob a ochraně jejich dobré víry.¹⁸⁶ S naturální restitucí počítá i zákon o životním prostředí, který ji v § 27 odst. 1 vymezuje jako povinnost odpovědné osoby „obnovit přirozené funkce narušeného ekosystému nebo jeho části“. Zároveň však reflektuje skutečnost, že ne vždy je tohoto cíle možné dosáhnout, a proto nabízí alternativy v podobě náhradního plnění či finanční kompenzace. O. Vícha pak v této souvislosti připomíná „značnou obtížnost výpočtu ekologické újmy, a to z toho důvodu, že se jedná o imateriální ztrátu.“¹⁸⁷

Na druhou stranu nelze vyloučit, že okolnosti konkrétního případu povedou k tomu, že i v zájmu ochrany osobnosti žalobce bude zapotřebí přistoupit k tak rozsáhlému zákazu rušivé činnosti, resp. provedení tak intenzivních nápravných opatření, že vedlejší přínosy pro životní prostředí budou dostačující i z ekologického hlediska. Takovému řešení by mohla napomoci i aktivizace a spolupráce většího množství žalobců, např. z různých lokalit, jejichž ochrana by si logicky žádala větší šíři soudně nařízených opatření.

3. Jak již bylo zmíněno výše, aktuální úprava v občanském zákoníku oproti jeho předchůdci již ve svém taxativním výčtu nároků pro případ porušení osobnostního práva neuvádí možnost žádat přiměřené zadostiučinění a náhradu nemajetkové újmy v penězích (§ 13 odst. 1 a 2 starého občanského zákoníku). Přesto však tyto nároky nejsou vyloučeny, budou však založeny na obecné úpravě nápravy nemajetkové újmy v rámci závazků z deliktů. Podle § 2951 odst. 2 občanského zákoníku slouží k odčinění nemajetkové újmy přiměřené zadostiučinění, které musí být poskytnuto v penězích, pokud jiný způsob není pro odčinění způsobené újmy dostačující.

Problematice újmy na přirozených právech člověka dle první části občanského zákoníku (v níž je zařazena i ochrana osobnosti) jsou pak věnována ustanovení § 2956 až 2968 občanského zákoníku, přičemž většina z nich je konkrétně zaměřena na případy ublížení na zdraví či dokonce usmrcení. Zatímco u práva na život a zdraví není o jejich přirozenoprávní povaze pochyb, obdobné zařazení práva na život v příznivém životním prostředí může být spojeno s určitými otazníky, které jsou však spíše právně teoretického a ústavněprávního charakteru (problematika zařazení lidských práv do jednotlivých generací apod.). Za základ argumentace, že i toto právo je optikou občanského zákoníku (tedy i jeho § 2956) přirozené, lze však dle mého mínění

¹⁸⁶ TŮMA, Pavel In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 474.

¹⁸⁷ VÍCHA, Ondřej. *Princip "znečišťovatel platí" z právního pohledu*. Praha: Linde, 2014, str. 138.

považovat vlastní odkaz na část prvou občanského zákoníku i vztah mezi oběma odstavci § 81, stejně jako bytostnou souvislost s ochranou života a zdraví. Hovoří takto o něm i P. Tůma v komentáři k § 91 občanského zákoníku¹⁸⁸ i T. Sobek s F. Melzerem ve svém rozboru významu § 19 občanského zákoníku.¹⁸⁹

Otázka například peněžitých dávek v případě pracovní neschopnosti či úmrtí živitele se již vymyká rámci této práce, byť nelze vyloučit, že i tyto aspekty by v případě vážných dopadů na životní prostředí a následně pak i na určité jedince mohly hrát svou roli, neboť by vedly ke zvýšení celkových důsledků pro původce takového zásahu (zvýšení jeho zátěže při zvětšení rozsahu poskytované kompenzace). Na tomto místě se však lze omezit na zmínku o některých aspektech, které by mohly umožnit do výše náhrady promítnout i environmentální hlediska.

V návaznosti na úvahy o zásahu do duševního zdraví či estetického, resp. ekologického cítění lze uvést, že jako nemajetková újma mohou být odčiněny i způsobené duševní útrapy.

Občanský zákoník v § 2957 též počítá s tím, že v přiměřeném zadostiučinění musí být zohledněny i okolnosti zvláštního zřetele hodné, přičemž jejich výčet je s ohledem na použití formulace „i jiné obdobně závažné důvody“ pouze demonstrativní. Do úvahy by se měly vzít též obavy ze ztráty života nebo vážného poškození zdraví, což by při zásahu do osobnostního práva znečišťováním nemuselo být irelevantní.

Ustanovení § 612 občanského zákoníku stanoví, že v případě narušení osobních práv se promlčují pouze práva na odčinění újmy. Za zmínku stojí, že ačkoli toto ustanovení obsahuje poměrně podrobný demonstrativní výčet práv, který se ve většině položek neliší od výčtu v § 81 odst. 2 občanského zákoníku, zmínka o právu žít v příznivém životním prostředí zde chybí. Domnívám se, že ale nic nebrání tomu, zařadit toto právo pod formulaci „obdobné osobní právo“. Promlčovat se z povahy věci nebudou samotná osobní, resp. osobnostní práva, tak i zdržovací a odstraňovací nárok.¹⁹⁰ Naopak nárok na náhradu

¹⁸⁸ TŮMA, Pavel In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 548. Autor zde v rámci rozboru ochrany nedotknutelnosti člověka hovoří o „přirozeném právu na příznivé životní prostředí“ i o ochraně „přirozeného práva na život ve zdravotně příznivém životním prostředí“.

¹⁸⁹ SOBEK, Tomáš, MELZER, Filip In: MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník - velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, str. 266.

¹⁹⁰ Viz například SVOBODA, Karel In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 1541.

nemajetkové újmy se bude promlčovat podle obecné úpravy promlčení práva na náhradu škody nebo jiné újmy, která je blíže popsána v kapitole 5.6.

3.7 Subjekty právních vztahů z ochrany osobnosti

Občanský zákoník vychází z pojetí, že ochrana osobnosti je poskytována pouze lidem, tedy fyzickým osobám. Vyplývá to jak ze systematického zařazení příslušné právní úpravy do pasáže věnované fyzickým osobám i opakovaného používání slova člověk ve vztahu k osobnostním právům. Že právnickým osobám tato práva nemohou náležet, vyplývá i z aktuální koncepce jejich právní úpravy založené převážně na teorii fikce. Jistá limitovaná ochrana je jim poskytována na základě zvláštního ustanovení § 135 občanského zákoníku, který se týká ochrany názvu, pověsti a soukromí. Zaznívají však i názory, že se jedná o přístup překonaný, a tedy by bylo žádoucí připustit alespoň určitou roli právnických osob při prosazování osobnostních práv, ostatně se jedná slovy důvodové zprávy k občanskému zákoníku o „*umělý organizační útvar vytvořený člověkem a sloužící jeho zájmům*“.¹⁹¹ Právnické osoby by tedy mohly působit jako určití reprezentanti fyzických osob v nich sdružených a napomáhat tak efektivnějšímu prosazování ochrany jejich osobnostních práv.

Za jistý náznak posunu v této otázce by mohl být považován § 83 občanského zákoníku, který zakládá omezenou aktivní legitimaci¹⁹² právnické osoby k ochraně osobnosti člověka, jestliže zásah do ní souvisí s jeho činností v této právnické osobě. Bližší konkretizaci toho, co znamená souvislost s činností člověka v právnické osobě, kodex nenabízí, zatímco komentáře tuto otázku přecházejí či zmiňují případy difamace.¹⁹³ Při extenzivnějším výkladu však nelze vyloučit, že by mohl být vznesen i nárok z důvodu zásahu do práva žít v příznivém životním prostředí jménem fyzické osoby působící v ekologickém spolku angažovaném v konkrétní environmentální kauze či zásahu do zdraví v případě např. člena statutárního orgánu působícího v dotčené lokalitě. Vzhledem k tomu, že za běžných okolností je takový postup právnické osoby podmíněn souhlasem dotyčného člověka, dovozuje P. Tůma, že „*normativní význam má komentované*

¹⁹¹ Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku. [online] *Sněmovní tisk č. 362/0 z 6. volebního období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky*. [cit. 7.10.2017], Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>, str. 564.

¹⁹² DOLEŽAL, Tomáš In: MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník - velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, str. 541.

¹⁹³ Tamtéž.

*ustanovení tedy pouze tehdy, když je dotčený člověk nepřítomný či neschopný úsudku*¹⁹⁴ (tehdy totiž není jeho souhlasu třeba).

H. Müllerová v této souvislosti uvažuje o spolcích¹⁹⁵, když navazuje na nález Ústavního soudu týkající se možnosti realizovat právo na příznivé životní prostředí, náležející dle starší judikatury fyzickým osobám, i právě prostřednictvím spolků, v nichž jsou dotčené fyzické osoby sdruženy.¹⁹⁶ V této myšlence lze pokračovat i ve vztahu k dalším právnickým osobám, u nichž již judikatura též připustila možnost vystupovat v environmentálních otázkách – územní samosprávné celky a společenství vlastníků jednotek (blíže viz kapitola 4.2 v rámci problematiky sousedských práv). K možnosti většího počtu dotčených osob, což by jistě mohlo být i v případech souvisejících s životním prostředím, doplňuje T. Doležal, že „v případě, kdy je jedním skutkem (zásahem) zasaženo více lidí, může se svých nároků vyplývajících z práva na ochranu osobnosti domáhat kterákoliv z dotčených osob, bez ohledu na postoj ostatních.“¹⁹⁷

Pokud se jedná o stranu původců zásahů do osobnostního práva, tedy z procesního hlediska pasivně legitimované, občanský zákoník neuvádí žádné omezení, které by některý subjekt vylučovalo z možnosti způsobit předmětný zásah či za něj být odpovědný. Jak uvádí P. Tůma, „z obecné soukromoprávní ochrany osobnosti absolutním právem podle občanského zákoníku nevyplývá aktivní povinnost jiných konat, a to ani za účelem zlepšení životního prostředí.“¹⁹⁸ Takový případný spor by však dle mého názoru mohl alespoň přispět k judikatornímu projasnění některých důležitých otázek, které stran práva žít v příznivém životním prostředí vyvstávají.

3.8 Srovnání zahraničních právních úprav

1. Slovensko:

Komparaci se zahraniční právní úpravou považuji za vhodné zahájit ve Slovenské republice, jejíž právní úprava je obzvláště blízká, neboť je zde dosud používán občanský

¹⁹⁴ TŮMA, Pavel In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 500.

¹⁹⁵ MÜLLEROVÁ, Hana. Právo žít v příznivém životním prostředí jako nová součást ochrany osobnosti. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*. 3/2017, str. 26.

¹⁹⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 11. prosince 2007 spis. zn. Pl. ÚS 45/06.

¹⁹⁷ DOLEŽAL, Tomáš In: MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník - velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, str. 532.

¹⁹⁸ TŮMA, Pavel In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 548.

zákoník z československých časů.¹⁹⁹ Jeho základní ustanovení upravující ochranu osobnosti obsažené v § 11 nedoznalo od osamostatnění Slovenska změny. Stále tedy platí, že v demonstrativním výčtu jednotlivých aspektů lidské osobnosti, jimž je poskytována ochrana, zmínka o životním prostředí chybí.

Obdobný je i přístup komentářové literatury k možnosti zařazení práva na příznivé životní do rámce ochrany osobnosti. Zajímavá je letmá zmínka o této problematice v komentáři I. Feketeho, podle něžž do sféry ochrany života a zdraví spadají osobnostní práva na zdravé životní prostředí a též „*právo na ochranu životného prostredia*.“²⁰⁰ Na druhou stranu takové pojetí ustanovení ani nezavírá dveře rozšiřujícímu výkladu, který by je umožnil použít k ochraně práva na příznivé životní prostředí.²⁰¹

Z dostupné judikatury lze zmínit např. rozhodnutí slovenského Nejvyššího soudu v případě, v němž se jednalo o možnost narušení osobnostních práv rušením působeným stavebními pracemi, konkrétně hlukem, prachem a vibracemi. Soud zde deklaroval, že vedle práv výslovně uvedených v § 11 občianskeho zákonníka je možné postavit i právo na přiměřené životní prostředí. Neztotožnil se přitom se závěrem odvolacího soudu, který popřel, že by ochrana v rámci osobnostních práv zabezpečovala „*i záštitu před přímými a bezprostředními účinky emisí různého druhu, které nepříznivě ovlivňují zdravé životní prostředí a celkové blaho fyzických osob*.“²⁰² Nejvyšší soud přitom odkázal i na relevantní judikaturu Evropského soudu pro lidská práva a dále dovedl, že pro určení, zda je zásah do osobnostního práva přiměřený, lze vycházet z kritérií využívaných pro určení přiměřenosti imisí podle § 127 občianskeho zákonníka.

2. Rakousko:

Rakouská právní úprava má též k české relativně blízko z historického hlediska i jako inspirační zdroj aktuálního českého občanského zákoníku. V oblasti právní úpravy ochrany osobnosti však lze nalézt i aktuální podobnost. Jejím základním kamenem v ABGB je jeho § 16, dosud obsahující již zmiňovanou vznešeně, byť zastarale znějící

¹⁹⁹ Zákon č. 40/1964 Zb., občiansky zákonník.

²⁰⁰ FEKETE, Imrich. *Občiansky zákonník: veľký komentár. Zväzok 1. Všeobecná časť (§1 až § 122)*. 2. aktualizované a rozšírené vydanie. Bratislava: EuroKódex, 2014, str. 120.

²⁰¹ Jeho základy jsou ve Slovenské republice zakotveny v čl. 44 odst. 1 ústavného zákona č. 460/1992 Zb., Ústava Slovenskej republiky. Toto ustanovení je svým zněním identické s čl. 35 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a i pro něj platí, že se předmětného práva lze domáhat pouze v mezích prováděcích zákonů (viz čl. 51 odst. 1 Ústavy Slovenskej republiky).

²⁰² Rozsudek Nejvyššího soudu Slovenské republiky ze dne 30. dubna 2008 spis. zn. 5 Cdo 126/2007.

formulaci „Každý člověk má vrozená, již rozumem poznatelná práva, a nutno jej tudíž považovati za osobu.“ Protějškem tohoto ustanovení je § 19 odst. 1 občanského zákoníku, který využívá téměř totožnou dikci, i když k ní poněkud nečekaně (s ohledem na 21. století) vedle rozumu přidává jako zdroj poznání přirozených práv i cit.

Rozdíl spočívá v tom, že zatímco český zákoník obsahuje ve svém § 81 a následujících podrobnou úpravu osobnostního práva, rakouské právo ochrany osobnosti je zbudováno právě na citované jediné větě, na níž za více jak 200 let její platnosti teorie i praxe zbudovala dostačující komplex relevantních pravidel a z původní pouhé „Programmnorm“ se stala centrální normou rakouského právního řádu, z níž je odvozována občanskoprávní ochrana lidské důstojnosti a lidské osobnosti.²⁰³ Že na předmětném ustanovení lze zakládat i ochranu tělesné integrity a zdraví např. před jedovatými výpary či neustálým hlukem platilo již v době J. Sedláčka.²⁰⁴ F. S. Meissel ve svém komentáři zmiňuje hluk ze železniční dopravy či zápach, na druhou stranu ale dodává, že proti každému narušení nemusí být ochrana poskytována, zásah musí dosáhnout určité intenzity.²⁰⁵ Nároky, resp. žaloby, které lze v takových případech uplatnit, jsou obdobné jako v českém právu – do úvahy tedy přichází zdržovací nárok i nárok odstraňovací stejně jako náhrada škody.²⁰⁶

3. Německo:

Německý občanský zákoník²⁰⁷ neobsahuje obdobné obecné ustanovení proklamující ochranu osobnostních práv jako je tomu v českém či rakouském kodexu²⁰⁸, neboť je zakomponováno přímo do ústavy Spolkové republiky Německo, tedy do jejího

²⁰³ MEISSEL, Franz Stephan In: KLANG, Heinrich, FENYVES, Attila, KERSCHNER, Ferdinand a VONKILCH, Andreas. *ABGB. §§ 1 bis 44*. 3. Auflage. Wien: Verlag Österreich, 2014, str. 300.

²⁰⁴ SEDLÁČEK, Jaromír In: ANDRES, Bedřich, HARTMANN, Antonín, ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl 1, (§§ 1 až 284). Repr. pův. vyd. r. 1935. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 186.

²⁰⁵ MEISSEL, Franz Stephan In: KLANG, Heinrich, FENYVES, Attila, KERSCHNER, Ferdinand a VONKILCH, Andreas. *ABGB. §§ 1 bis 44*. 3. Auflage. Wien: Verlag Österreich, 2014, str. 346.

²⁰⁶ Tamtéž, str. 392 a 396.

²⁰⁷ Bürgerliches Gesetzbuch (RGI. S. 195) (dále též jen „BGB“).

²⁰⁸ Výslovně německý občanský zákoník BGB upravuje pouze jednotlivosti, jako je právní subjektivita, způsobilost k právním jednáním či právo na jméno – viz § 1 až 12 BGB.

Základního zákona.²⁰⁹ Jeho článek 2 totiž deklaruje právo každého na svobodný rozvoj své osobnosti a právo na život a tělesnou integritu.

Přesto i BGB ochranu osobnostním právům poskytuje, tuto možnost totiž judikatura dovozuje především z § 823, což je obecné ustanovení o odpovědnosti za škodu, v jehož odstavci 1 je zakládána odpovědnost za protiprávní porušení života, tělesné integrity, zdraví, svobody, vlastnictví nebo jiného práva. J. Hager přiznává, že „*osobnostní právo založené na obecné klauzuli ponechává hranice a základy odpovědnosti z narušení životního prostředí nejasné*“.²¹⁰ Zároveň však nastiňuje několik možností, jak ochranu osobnosti založenou na § 823 využít k ochraně životního prostředí. Zaprvé zmiňuje ochranu zprostředkovanou v rámci ochrany zdraví či emocionální pohody. Druhou variantou by bylo využít neurčitého pojmu „jiná práva“ ve výčtu chráněných hodnot v § 823 odst. 1 BGB, mezi která by bylo možné zařadit i čistý vzduch či vody anebo ochranu před hlukem.²¹¹

4. Polsko:

Polský občanský zákoník²¹² obsahuje stručnou úpravu ochrany osobnostních práv koncepčně podobnou řešení obsaženému ve starém občanském zákoníku, což znamená i slovenské právní úpravě. Jedná se o stručný výčet chráněných aspektů osobnosti doplněný o ustanovení věnované nástrojům ochrany, tedy nárokům v případě porušení osobnostních práv. Samotný výčet v čl. 23 KC je koncipován jako demonstrativní, zmínka o životním prostředí však v něm bohužel chybí. Na druhou stranu, jak uvádí M. Pazdan, „*judikatura i doktrína nacházejí stále nové druhy osobnostních práv*“.²¹³ V této souvislosti lze zmínit, že Ústava Polské republiky²¹⁴ ve svém čl. 68 odst. 4 ukládá orgánům veřejné moci předcházet negativním následkům na zdraví způsobeným zhoršováním životního prostředí a v čl. 86 dokonce deklaruje povinnost každého pečovat o kvalitu životního prostředí. Z toho bývá vyvozována existence možnosti využívání životního prostředí jako

²⁰⁹ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland z 8. května 1949.

²¹⁰ HAGER, Johannes. *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen: §§ 823-825*. Buch 2, Recht der Schuldverhältnisse. 13. Aufl. Berlin: Sellier, 1999, str. 170.

²¹¹ Tamtéž, str. 169 a 170.

²¹² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz.U. 1964 NR 16 POZ. 93 (dále též jen „KC“).

²¹³ PAZDAN, Maksymilian In: PIETRZYKOWSKI, Krzysztof. *Kodeks cywilny Tom I, Komentarz*. Art. 1-499. 7. wydanie. Warszawa: C.H. Beck, 2013, str. 97.

²¹⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997, Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483.

jedné ze složek osobnostních práv, byť jak popisuje citovaný autor, ani v judikatuře ani v první vědě není ustálený názor na to, zda se jedná o samostatné subjektivní právo anebo může být v rámci ochrany osobnosti zohledňováno maximálně nepřímo, v rámci ochrany jiných, více etablovaných osobnostních práv. Výslovně ale zmiňuje ochranu před hlukem přicházejícím ze sousedství.²¹⁵

Pokud se jedná o nároky vyplývající z porušení ochrany osobnosti, neodlišují se výrazněji od koncepce v českém právu, ustanovení čl. 24 KC tedy nabízí možnost požadovat zastavení narušování osobnosti, odstranění následků a vyloučena není ani náhrada majetkové škody.

5. Srovnání:

Jak je patrné z výše uvedených popisů jednotlivých právních úprav, žádný z porovnávaných právních řádů neobsahuje výslovnou deklaraci osobnostního práva odpovídajícího českému právu žít v příznivém životním prostředí. Slovenský a polský občanský zákoník mají alespoň určitou základní úpravu ochrany osobnosti, zatímco v rakouském a německém právu je dovozována z obecných ustanovení (v Rakousku z obecné deklarace a v Německu především z obecného pravidla ohledně odpovědnosti za škodu).

Ve všech těchto případech se právní věda či judikatura přiklání k tomu, že ochrana osobnosti má určitý environmentální aspekt, přičemž nejčastěji je přitom zmiňována ochrana před hlukem. To dokazuje, že sama výslovná právní úprava není nezbytnou podmínkou uplatnění tohoto právního institutu, který je s ohledem na svůj přirozenoprávní základ logickou součástí právního řádu. Na druhou stranu však z toho lze dovodit i poznatek, že explicitní zakotvení práva žít v příznivém životním prostředí, nemusí být z hlediska ochrany životního prostředí významnější výhodou oproti občanskoprávním kodexům, které toto právo přímo neznají, zvláště pokud má toto zakotvení povahu pouhé zmínky a postrádá bližší konkretizaci.

3.9 Úvahy de lege ferenda

Jak již bylo popsáno výše, význam zařazení práva žít v příznivém životním prostředí do výčtu chráněných aspektů lidské osobnosti je bohužel devalvováno tím, že se

²¹⁵ Tamtéž, str. 116.

jedná o jedinou zmínku, která postrádá bližší kontext a zákonodárce svůj úmysl, jaký obsah by toto právo mělo mít, nenaznačil ani v důvodové zprávě. Z tohoto důvodu M. Damohorský upozorňuje, že „*chybí další rozvedení a legislativní práce s daným ustanovením.*“²¹⁶ Zatímco aktuální občanský zákoník oproti svému předchůdci obsahuje mnohem podrobnější úpravu zejména medicínských souvislostí ochrany integrity člověka, ale i jeho podoby a soukromí, pro uplatnění práva žít v příznivém životním prostředí by bylo možné využít pouze § 82 odst. 2 občanského zákoníku uvádějící dva základní nástroje ochrany osobnosti, a to zdržovací a odstraňovací nárok, přičemž dle obecné úpravy závazků z deliktů by bylo možné požadovat též náhradu újmy.

Jak dokládá literatura ke starému občanskému zákoníku, judikatura Evropského soudu pro lidská práva i komparace s právem sousedních států, může mít institut ochrany osobnosti přínos z hlediska životního prostředí i bez výslovného uzákonění odpovídajícího práva. Pokud však již právo žít v příznivém životním prostředí bylo do textu občanského zákoníku zařazeno, bylo by žádoucí jeho potenciál pro účely ochrany životního prostředí co nejvíce využít. Ostatně jak uvádí H. Müllerová, „*všude tam, kde zákonná ustanovení dávají k tomu prostor, je třeba apelovat na takovou interpretaci, která umožní využít ochranu tohoto osobnostního práva ve prospěch ochrany životního prostředí, resp. ho vůbec aplikovat, protože lze očekávat, že toto ustanovení jistě nebylo zamýšleno jako „prázdné“ či v praxi nevyužitelné.*“²¹⁷

Pokud bychom uvažovali o možnosti postupu založeného na předmětném právu například proti znečišťující činnosti, mohly by vznesené nároky narazit na veřejnoprávní stránku věci, a tedy by pro negatorní žalobu mohlo být adekvátní řešení obdobné § 1013 odst. 2 občanského zákoníku použité v rámci ochrany před imisemi. Taktéž uplatňování odstraňovacího nároku by si zasloužilo bližší pravidla, z nichž by vyplývaly limity, aby bylo možné požadovat odstranění již způsobených škod na životním prostředí. Ty by dle mého mínění měly být nastaveny realisticky, neboť je třeba pamatovat na občanskoprávní rozměr ochrany osobnostních práv a komplexní snaha o nápravu poškozeného životního prostředí přísluší nástrojům práva veřejného. Stejně jako by bylo možné pochybovat o dostatečnosti kritérií obsažených v § 2957 občanského zákoníku pro stanovení výše

²¹⁶ DAMOHORSKÝ, Milan. Soukromoprávní prvky v právu životního prostředí. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*. 3/2017, str. 11.

²¹⁷ MÜLLEROVÁ, Hana. Právo žít v příznivém životním prostředí jako nová součást ochrany osobnosti. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*. 3/2017, str. 32.

přiměřeného zadostiučinění. V něm zařazený výčet okolností hodných zvláštního zřetele by mohl být rozšířen tak, aby pamatoval i na poškození životního prostředí vedoucí k porušení individuálního práva žít v příznivém životním prostředí. Doplnění těchto aspektů by využitelnost ochrany osobnosti pro účely ochrany životního prostředí mohlo významně posílit.

3.10 Shrnutí

Problematika práva na příznivé životní prostředí spadá spíše do oblasti práva ústavního či veřejnoprávní ochrany životního prostředí, zařazení práva žít v příznivém životním prostředí do textu § 81 občanského zákoníku však jistě představivost, neboť by mohlo nabízet právní základ k rozšíření portfolia nástrojů, které soukromé právo k ochraně životního prostředí nabízí.

Dosavadní literatura uvažovala o právu na příznivé životní prostředí ve vztahu k osobnostním právům spíše v rámci jiných chráněných aspektů lidské osobnosti, především života, zdraví a též soukromí včetně ochrany obydlí. Environmentální efekt této ochrany byl pouze zprostředkovaný, životnímu prostředí se dostávalo pozornosti pouze nepřímo, zejména pokud bylo médiem, jehož prostřednictvím došlo k zásahu do primárně chráněného práva. Na tomto přístupu je založena i **doktrína Evropského soudu pro lidská práva, který rozvinul svoji judikaturu zejména v oblasti ochrany práva na respektování soukromého a rodinného života nebo nedotknutelnosti obydlí**, když shledal jeho porušení mimo jiné v případech průmyslového znečištění ovzduší či hluku z dopravy.

Možnost hodnotit využitelnost vlastního práva žít v příznivém životním prostředí je limitována absencí jakékoli konkrétnější právní úpravy, která by naznačila rozsah tohoto práva, i nedostatkem judikatury. Dosud například zazněl ze strany Nejvyššího správního soudu závěr, že dopady na chráněný druh živočicha nemají souvislost s kvalitou života fyzické osoby, na druhou stranu Evropský soud pro lidská práva naznačil, že poškození lesa v lokalitě, kde daná osoba žije, by zásahem do jejích práv být mohlo. Uvažovat by bylo možné i o estetických hodnotách životního prostředí, zejména přírody, jakožto součásti prostředí, v němž člověk žije, stejně jako o důsledcích snížení jeho kvality popsané různými standardy a imisními limity indikujícími jeho sníženou příznivost pro zdravý lidský život.

Přestože osobnostní práva a nárok na jejich právní ochranu dle dosavadního přístupu náleží pouze lidem, objevují se i v návaznosti na judikaturu na téma ústavního práva na příznivé životní prostředí u právnických osob i na otázku jejich participace v řízeních v oblasti ochrany životního prostředí **úvahy o možnosti rozšířit možnosti využití osobnostních práv i ze strany právnických osob, a to alespoň jakožto prostředníků realizujících ochranu v nich sdružených osob fyzických.**

Občanské právo k ochraně osobnosti nabízí především **nárok (žalobu) negatorní, který slouží k prosazení zákazu zasahovat do osobnostních práv, a také nárok odstraňovací (restituční), sloužící k odstranění již nastalých následků.** Oproti starému občanskému zákoníku byla problematika náhrady újmy vyňata z úpravy ochrany osobnosti a je nově zařazena v rámci závazků z deliktů, tedy je založena na subjektivní odpovědnosti při současné presumpci nedbalosti.

4. Sousedské právo

4.1 Pojem sousedského práva

Sousedské právo „*tvoří souhrn občanskoprávních norem upravujících vztahy vlastníka a třetích osob při užívání věci, pokud jde o účinky užívání věci na tyto osoby (jejich majetek)*“.²¹⁸ Obdobnou definici uvádí v případě rakouského práva E. Wagner, která popisuje sousedské právo jako „*část právního řádu, která blíže konkretizuje pozemkové vlastnictví za účelem zdárného soužití se sousedními vlastníky, resp. jinými oprávněnými uživateli, popřípadě, toto pozemkové vlastnictví podrobuje v zájmu sousedů omezením*“.²¹⁹ F. Rouček stručně konstatuje, že sousedské právo je „*název pro některé případy zákonných omezení vlastnictví »ad non facere«*“, přičemž mu dokonce vytýká terminologickou nepřesnost.²²⁰

Sousedské právo zahrnuje více témat, přičemž pro účely této práce, tedy z hlediska využitelnosti k ochraně životního prostředí, se jeví relevantní především právní úprava ochrany před zásahy do vlastnického práva, pro něž právní jazyk používá pojem imise. Této problematice je tato část práce primárně věnována, zároveň se ale nezapomíná ani na určité souvislosti v rámci jiných občanským zákoníkem regulovaných aspektů sousedských vztahů, jako například jsou ochrana před vnikáním zvířat či umíst'ování cizích movitých věcí na pozemek, problémy s rostlinami přerůstajícími hranice pozemků nebo stavební úpravy, které mohou ovlivnit druhý pozemek. Otázky vlastnického práva k plodům dopadajících k sousedovi (§ 1016 občanského zákoníku) či právo vstupu na sousední pozemek (§ 1021 a 1022 občanského zákoníku) jsou dle mého názoru opravdu ryze mezisousedské povahy a nemají výraznější environmentální rozměr v tom smyslu, že by těchto nástrojů bylo možné využít k ochraně životního prostředí.

²¹⁸ SPÁČIL, Jiří In: SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976-1474). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 146.

²¹⁹ WAGNER, Erika. *Umwelt- und Anlagenrecht*. Band I, Interdisziplinäre Grundlagen. Wien: NWV Verlag, 2016, str. 303.

²²⁰ ROUČEK, František In: SCHROTZ, Karel, ANDRES, Bedřich, FAJNOR, Vladimír, ZÁTURECKÝ, Adolf, HARTMANN, Antonín, ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl 2, (§§ 285 až 530). Repr. pův. vyd. z r. 1935. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 243. Podle F. Roučka se sousedské právo totiž neomezuje jen na vztahy přímých sousedů (viz níže) a nejedná se o subjektivní právo, nýbrž omezení vlastnického práva. J. Sedláček dokonce hovoří o možnosti sousedů „*své sousedské právo odchýlně upravit smlouvami*“, tedy o sousedském právu ve významu souboru vzájemných práv a povinností konkrétních osob – viz SEDLÁČEK, Jaromír, SPÁČIL Jiří. *Vlastnické právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, str. 94.

Sousedské právo ve výše vymezené podobě, tedy úprava ochrany před imisemi, je jedním z právních institutů, které mají dle mého názoru relativně nejbliže k myšlence ochrany životního prostředí pomocí soukromoprávní ochrany člověka a jeho vlastnictví. Jeho účelem je totiž řešení kolize dvou vlastnických práv, resp. jejich realizace, a poskytnutí ochrany tomu vlastníkovi, který je výkonem cizího vlastnického práva neúměrně postižen.²²¹

Důležitým principem sousedského práva je reciprocita, neboť intenzita vzájemných vlivů a omezení z nich plynoucích (jak omezení způsobené aktivitami souseda, tak nutností akceptovat jeho existenci a brát na něj ohled). J. Sedláček v tom spatřuje projev svobody vlastníka volně s pozemkem nakládat, ale zároveň neomezovat v tomtéž rozsahu svobody druhého a dokonce prohlašuje, že „v tomto směru je sousedské právo přímým důsledkem vlastnické volnosti a je integrující náležitostí každého vlastnictví.“²²² F. Rouček v této souvislosti zdůrazňuje princip rovnosti svobod, což ilustruje na příkladu, že vlastník ohroženého pozemku není povinen činit opatření, aby nebyl rušen (např. neotvírat okna), neboť by se tím původci imisí dávala větší svoboda než osobě, která je imisemi dotčena.²²³ J. Dvořák a A. Srbová ve svém komentáři k § 1013 pak shrnují, že „principem sousedského práva není jen náprava nepřiměřeného obtěžování ze strany souseda, nýbrž povinnost (závazek) snášet obtěžování přiměřeně.“²²⁴

I to je náznakem, že může nalézt uplatnění princip proporcionality, který alespoň v poslední době přichází ke slovu v situacích, kdy dochází ke kolizi více práv. Jak k aplikaci tohoto principu přistoupil Ústavní soud v případě pražské magistrály, bude popsáno v kapitole 4.12, na tomto místě lze zmínit rozbor sousedského práva z hlediska proporcionality, který provedl K. Svoboda. Ten za projev přiměřenosti v užším smyslu považuje především posuzování intenzity imisí ve vztahu k míře přiměřené místním poměrům. Aspekt vhodnosti je zohledněn v tom smyslu, že občanské právo se snaží reflektovat stav založený rozhodnutími správních orgánů. Uplatnění kritéria potřeby

²²¹ Jak bude vysvětleno v následující kapitole, ochrana není omezena pouze na vlastníky, ale mohou ji využít osoby (resp. může být využita proti osobám) užívající věc z jiných důvodů.

²²² SEDLÁČEK, Jaromír, SPÁČIL Jiří. *Vlastnické právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, str. 94.

²²³ ROUČEK, František In: SCHROTZ, Karel, ANDRES, Bedřich, FAJNOR, Vladimír, ZÁTURECKÝ, Adolf, HARTMANN, Antonín, ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl 2, (§§ 285 až 530). Repr. pův. vyd. z r. 1935. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 246.

²²⁴ DVOŘÁK, JAN, SRBOVÁ, Alena In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek III*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 72, daný výrok je citací citují J. Carboniera.

pak spatřuje v tom, že volba prostředků, jak se zdržet působení imise, zůstává na jejich původci (procesně na žalovaném), přičemž jeho úspěšnost v naplnění soudního rozhodnutí se přezkoumává v exekučním řízení.²²⁵

Ochrana před imisemi v rámci sousedského práva je poměrně etablovaným právním institutem, který ve svých základních rysech nedoznal za posledních několik staletí zásadnějších změn, alespoň co se týče pojetí textu právní úpravy. Počátky linie vedoucí k současnému legislativnímu řešení lze nalézt již v ABGB, zejména po jeho novele z roku 1916, která po doplňující novelizaci pokračuje v existenci v aktuální rakouské podobě ABGB.²²⁶ V rámci starého občanského zákoníku byla úprava této problematiky vtělena v § 127²²⁷, zatímco v aktuálním občanskoprávním kodexu je obsažena především v § 1013. J. Spáčil k tomu uvádí, že „*historické srovnání ukazuje, že smysl právní úpravy imisí se od přijetí III. novely OZO [ABGB] zásadně nezměnil. Proto lze i dnes do určité míry přihlížet ke starší literatuře a judikatuře*“.²²⁸ Pro zachování využitelnosti dosavadní judikatury se vyslovil i Nejvyšší soud, když uvedl, že „*obsah § 127 odst. 1 [starého občanského zákoníku], pokud se týká imisí ..., je – přes jiné slovní vyjádření - totožný s § 1013 odst. 1 [nového občanského zákoníku] ... Z toho vyplývá závěr, že judikatura k § 130a odst. 1, resp. § 127 odst. 1 [starého občanského zákoníku] ohledně imisí (obtěžování sousedů hlukem, prachem, popílkem, kouřem, plyny, parami, pachy, pevnými a tekutými odpady, světlem, stíněním a vibracemi, jakož i vníkaním chovaných zvířat na sousedící pozemek) je v zásadě použitelná i pro posuzování imisí podle § 1013 odst. 1 [nového občanského zákoníku]*“.²²⁹

4.2 Sousedství

Pro pojem sousedského práva je pochopitelně zásadní vymezení sousedství, tedy určení, kdo se může na jeho základě domáhat ochrany. Samo sousedství není nějakým

²²⁵ SVOBODA, Karel. *Právo imisí, právo cesty a další sousedské spory*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, str. 18.

²²⁶ Jádro právní úpravy je v § 364 a v § 364a ABGB.

²²⁷ Novelou provedenou zákonem č. 509/1991 Sb. V době svého přijetí však starý občanský zákoník tuto úpravu neobsahoval, byla do něj (konkrétně do § 130a) doplněna novelou provedenou zákonem č. 131/1982 Sb.

²²⁸ SPÁČIL, Jiří In: SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976-1474). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 148.

²²⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. dubna 2015 spis. zn. 22 Cdo 3940/2014. Významnější rozdíly v právní úpravě Nejvyšší soud identifikoval v otázkách ohrožení sousedovy stavby nebo pozemku úpravami pozemku nebo úpravami stavby na něm zřízené a odstraňování převisů a podrostů.

specifickým právním institutem, ale spíše fakticky se vyvinuvší situací, na niž musí právo reagovat. J. Spáčil k tomu uvádí, že „*sousedství neexistuje jako nějaký zvláštní vztah vzniklý už tím faktem, že určité nemovitosti spolu sousedí; jde pouze o určitou situaci (tj. faktický, existující stav), z jejíž povahy vyplývá, že sousedé mají fakticky více příležitostí, aby se mezi sebou dostávali do právních konfliktů, v jejichž rámci dochází k porušování, omezování nebo ohrožování jejich práv.*“²³⁰

Zatímco ABGB pojímal sousedská práva jako úpravu vztahů mezi vlastníky dvou pozemků (srov. formulace jeho § 364 odst. 2 „*vlastník pozemku může sousedovi zakázati, ...*“, nynější český občanský zákoník hovoří o pozemku jen na straně postiženého (tedy i žalujícího) a osoba odpovědná za imise je charakterizována jen jako vlastník. Původcem imisí, a tedy žalovaným v případném sporu, tedy může být i vlastník věci movité.

Judikatura i odborná literatura se pak shodují na tom, že obdobná postavení jako vlastník mají v tomto případě i další osoby oprávněně dotčený majetek využívající, např. nájemci, což je významné jak u žalobce, tak především u původce imisí, tedy v případném řízení žalovaného.²³¹ To podstatně zjednodušuje mechanismus zakročení proti imisím v situacích, kdy na jedné či dokonce obou stranách nejsou přímo vlastníci daných nemovitých věcí, neboť není nutné, aby se nájemce obracel na „svého“ pronajímatele, ten z titulu vlastnictví žaloval dotyčného vlastníka nemovitosti, která by byla zdrojem rušení, jenž by následně musel zakročit v rámci nájemního vztahu vůči nájemníkům této své nemovitosti. Na druhou stranu, judikatura nevyklučuje ani tento komplikovanější postup (ostatně v některých případech nemusí být tím komplikovanějším), když umožňuje podat žalobu jak proti vlastníku pozemku, tak proti původci imise. Jestliže je žalován vlastník, je na něm, aby přímému rušiteli v dalším rušení zabránil.²³²

Ještě významnější pak je určení, jaký pozemek je sousedním. I zde existuje shoda, obzvláště významná pro problematiku znečišťování ovzduší, kde znečišťující látky mohou snadno dosáhnout na místa i dosti vzdálená od svého původního zdroje. Za sousední

²³⁰ SPÁČIL, Jiří, HRABÁNEK, Dušan. *Sousedská práva podle nového občanského zákoníku*. Praha: Leges, 2015, str. 17.

²³¹ Viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. ledna 2007 spis. zn. 26 Cdo 2071/2005, podle nějž se na vztahy mezi nájemci může úprava tehdy platného § 127 starého občanského zákoníku aplikovat analogicky. Taktéž viz SPÁČIL, Jiří In: SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976-1474). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 150.

²³² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. dubna 2006 spis. zn. 22 Cdo 223/2005.

pozemky se proto považují nejen parcely bezprostředně sousedící dle katastrální mapy, nýbrž i pozemky vzdálenější, pokud mohou být dotčeny²³³ či je mezi nimi zachována místní souvislost, neboť jak konstatoval Nejvyšší soud, „*sousedícími pozemky je třeba rozumět nejen bezprostředně sousedící pozemky, tj. pozemky které se stýkají společnou hranicí, ale i jiné pozemky, jež jsou v takovém sousedství, že je mezi nimi zachována místní souvislost.*“²³⁴ Tento přístup potvrzuje i důvodová zpráva k § 1013 občanského zákoníku, podle níž použití formulace „pozemek jiného vlastníka“ namísto slovního spojení „sousední pozemek“ má indikovat, že zákonodárce má na mysli „*nepočetný pozemek v přímém sousedství, ale každý pozemek zasážený imisemi.*“²³⁵ Toto řešení je důležité i v zájmu předcházení pokusů původců imisí vyvarovat se hrozby žalob ze strany sousedů vytvořením určitého majetkoprávního „cordon sanitaire“ vyčleněním hraniční části svého pozemku jako pozemku samostatného.²³⁶

K. Svoboda píše též o průchozích imisích, tedy o situaci, kdy např. prach, kouř či dešťová voda jen procházejí pozemkem a proudí na další a další pozemky, aniž tyto imise zcela nebo zčásti vznikly na onom „prostředním“ pozemku, ačkoli se z něho dále šíří. V takovém případě by vlastník takového pozemku mohl být za imisi odpovědný, resp. spoluodpovědný jen tehdy, pokud by měl možnost průchod imisí ovlivňovat.²³⁷ Z rozhodovací praxe lze zmínit případ, kdy docházelo k vypouštění odpadní vody přes cizí pozemek se souhlasem jeho vlastníka. Nejvyšší soud rozhodl, že je možné se domáhat vůči

²³³ ROUČEK, František In: SCHROTZ, Karel, ANDRES, Bedřich, FAJNOR, Vladimír, ZÁTURECKÝ, Adolf, HARTMANN, Antonín, ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl 2, (§§ 285 až 530). Repr. pův. vyd. z r. 1935. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 243. K tomu též rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 1. února 1930 spis. zn. Rv II 211/29, v němž je konstatováno, že „*za sousedy ve smyslu § 364 obč. zák. jest považovati všechny majitele pozemků, na něž mohou působiti jednání nebo zařízení na pozemku jiného, třeba šlo o pozemky vzdálenější.*“ Podobně situaci shrnuje i komentář J. Dvořák a A. Srbové k § 1013 občanského zákoníku, podle něž „*za souseda se sluší považovat každého vlastníka pozemku, který je nežádoucími účinky postižen, a to bez ohledu na vzdálenost od pozemku, z kterého nepříznivé účinky pocházejí.*“ – viz ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek III*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 71.

²³⁴ Stanovisko kolegia Nejvyššího soudu ze dne 23. června 1987 spis. zn. Cpj 203/1986.

²³⁵ Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku. [online] *Sněmovní tisk č. 362/0 z 6. volebního období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky*. [cit. 7.10.2017], Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>, str. 814.

²³⁶ Viz např. náleží Ústavního soudu ze dne 3. srpna 2000 spis. zn. II. ÚS 59/99, kde zazněla následující argumentace: „*Není tedy rozhodující existence fyzické hranice mezi pozemkem stavebníka a stěžovatele, ale možnost, že i přes jistou, bagatelní vzdálenost může dojít k porušení či ohrožení stěžovatelových práv. Podobný závěr by bylo třeba vyslovit i v daném případě, tím spíše, že stěžovatelka přestala být "sousedem", a tím i účastnicí původního řízení jen na základě toho, že stavitel odprodal třímetrový pruh pozemku svým rodičům.*“

²³⁷ SVOBODA, Karel. *Právo imisí, právo cesty a další sousedské spory*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, str. 5.

vlastníkovi tohoto „prostředního“ pozemku, aby se zdržel obtěžování, přičemž pak bude jeho povinností zamezit vedení vypouštěné vody přes jeho pozemek.²³⁸ Příkladem opačného řešení, které ale odpovídá výše uvedené podmínce možnosti vlastníka „prostředního“ pozemku průchod imisí ovlivňovat, je případ pronikání zvířat (konkrétně slepic) přes obecní pozemek. Nejvyšší soud v této věci konstatoval, že shledání odpovědnosti u vlastníka pozemku nacházejícího se mezi původcem imise (chovatelem zvířat) a dotčeným pozemkem by vedlo k absurdním důsledkům, neboť zejména u pronikání hmyzu či létajících ptáků by byla odpovědnou osoba, která by na rozdíl od původce imise neměla možnost rušení zamezit.²³⁹ K obdobnému závěru by přitom dle mého mínění bylo možné dospět i ve vztahu k neživým rušivým jevům jako je hluk či znečištění šířené ovzduším.

Přestože imise, obzvláště ty nejvíce relevantní z hlediska ochrany životního prostředí, jako hluk či kouř, mohou z podstaty věci obtěžovat pouze lidi, konstrukce institutu sousedské negatorní žaloby neomezuje okruh možných žalobců jen na osoby fyzické. Imisemi totiž může být zjevně ovlivněno užívání majetku i ze strany právnických osob. V rámci kauzy pražské magistrály byla uznána aktivní žalobní legitimace společenství vlastníků jednotek, neboť soud shledal, že *„zajištění dostatečně kvalitních podmínek pro bydlení, které odpovídají příslušným hygienickým předpisům“* a s tím související uplatnění příslušných právních nástrojů obrany proti rušení hlukem lze zařadit pod zajišťování správy domu a pozemku, tedy zákonem stanovený předmět činnosti této specifické právnické osoby²⁴⁰ a je i v souladu s principem hospodárnosti, neboť není zapotřebí aktivity jednotlivých vlastníků bytových jednotek, když rušením je dotčeno i využívání společných prostor domu.²⁴¹ H. Doležalová v tomto směru připomíná, že *„lze jen stěží předpokládat, že samotní jednotliví vlastníci jednotek budou ochotni riskovat možné nepříjemné následky, a proto se jeví jejich obrana proti imisím vhodnější“*

²³⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. března 2004 spis. zn. 22 Cdo 1935/2003.

²³⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. ledna 2001 spis. zn. 22 Cdo 1233/99.

²⁴⁰ Viz 1194 odst. 1 občanského zákoníku, resp. § 9 odst. 1 zákona č. 72/1994 Sb., kterým se upravují některé spoluvlastnické vztahy k budovám a některé vlastnické vztahy k bytům a nebytovým prostorům a doplňují některé zákony (zákon o vlastnictví bytů), platného v době rozhodování ve věci pražské magistrály.

²⁴¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. listopadu 2010 spis. zn. 22 Cdo 3281/2008. Platnost tohoto závěru i přes zrušení citovaného rozsudku Ústavním soudem potvrdil Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 11. dubna 2012 spis. zn. 29 Cdo 3269/2010.

*prostřednictvím společenství vlastníků.*²⁴²

Soudy zaujaly výslovný postoj i k možnosti územního samosprávného celku ujmout se úkolu zajistit ochranu před imisemi podáním negatorní žaloby. Konkrétně lze zmínit judikát Nejvyššího soudu, který se vyjadřoval k možnosti obce podat žalobu s cílem dosáhnout ochrany před obtěžováním hlukem. Z vyneseneho rozsudku je obvykle citována pouze právní věta znějící: „*Obec, jako vlastník sousední nemovitosti, je oprávněna domáhat se podle ustanovení § 127 obč. zák. [míněno starého občanského zákoníku] i ochrany před obtěžováním hlukem (popř. vibracemi).*“²⁴³ Za ještě významnější považuji logickou konstrukci popsanou v odůvodnění, podle níž Nejvyšší soud z právní povahy územních samosprávných celků jako územních společenství občanů dovodil, že pokud tito „*občané mají schopnost vnímat uvedené imise a jsou-li jimi rušeni při oprávněném užívání nemovitostí ve vlastnictví obce, je jimi při výkonu svého vlastnického práva rušena i obec.*“²⁴⁴ Vzhledem k tomu, že nový občanský zákoník již o obtěžování nehovoří a přikazuje vlastníkovi zdržet se všeho, kvůli čemuž by imise vnikaly na sousední pozemek, je možné bez dalšího tyto uzavřít, že ochrana proti imisím je právníkem osobám poskytována rovnocenně jako osobám fyzickým.

4.3 Imise

Výraz imise je v občanském právu používán v poněkud odlišném významu než v ekologii, resp. ve veřejném právu životního prostředí.²⁴⁵ Zde totiž slouží jako označení různých jevů, kterými může být zasahováno do užívání nemovitosti, tedy co (nežádoucího) do ní vstupuje. K. Svoboda přitom upozorňuje, že starý občanský zákoník „*preferoval koncept imisí v širším smyslu (v podstatě jakýkoliv negativní vliv pozemku a jeho užívání byl upraven v jediném § 127 odst. 1), současný kodex úpravu a pojem imisí vyděluje z obecného ustanovení § 1012 věty druhé ...a ustavuje jej jako zvláštní kategorii.*“²⁴⁶ Z občanskoprávního pohledu můžeme imise dělit podle několika hledisek.

²⁴² DOLEŽALOVÁ, Helena In: MÜLLEROVÁ, Hana a kol. *Právo na příznivé životní prostředí: Nové interpretační přístupy*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016, str. 244.

²⁴³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. srpna 1999 spis. zn. 2 Cdon 330/97.

²⁴⁴ Tamtéž.

²⁴⁵ Lze odkázat např. na § 2 písm. d) zákona o ochraně ovzduší.

²⁴⁶ SVOBODA, Karel. *Právo imisí, právo cesty a další sousedské spory*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, str. 2. Tento autor zároveň doplňuje, že „*Nikoliv každý projev existence věci na vnějším okolí lze pokládat za imisi, za kterou je vlastník věci produkující imisi právně odpovědný*“ – tamtéž, str. 5.

Na prvním místě lze zmínit rozlišení na imise materiální (hmotné) a imateriální. Relevantní budou pochopitelně především ty prvně jmenované, představující vnikání určité materie nebo fyzikálních jevů, byť jejich „fyzikální působení bude smysly nepostřehnutelné, objektivně však bude škodlivé.“²⁴⁷ Občanský zákoník nabízí ve svém § 1013 odst. 1 demonstrativní výčet zahrnující následující druhy imisí – odpad, voda, kouř, prach, plyn, pach, světlo, stín, hluk, otřesy a jiné podobné účinky. Jak je patrné, může se jednat nejen o látky a efekty obtěžující při užívání pozemku, ale působení přesahující rozměr sousedství, jako je především znečištění ovzduší či hluková zátěž. O imateriálních imisích lze uvažovat spíše teoreticky, jednalo by se např. o obtěžování pohledem či nepatřičnými (v rozporu s běžnými etickými či estetickými standardy) aktivitami realizovanými na pozemku, který by byl zdrojem takové imise.

Dalším důležitým dělením je na imise přímé či nepřímé. Je tomu tak proto, že zákon ty přímé výslovně zakazuje, zatímco u nepřímých imisí je třeba posuzovat řadu kritérií, zda jsou nepřipustné nebo jsou ještě v mezích, v nichž není důvodu jim bránit. Přímé imise jsou slovy druhé věty § 1013 odst. 1 občanského zákoníku ty, které jsou přímo přiváděny na pozemek jiného vlastníka. V takovém případě, pokud tedy není k onomu přivádění zvláštní právní důvod (ať již by vyplýval ze zákona nebo z dohody zainteresovaných osob), by imise byla zakázána, ať již by měla jakoukoli intenzitu. Je tomu tak proto, že přímá imise spočívá v aktivním, resp. cíleném jednání jejího původce (viz formulace občanského zákoníku založená na slově „přivádět“), které směřuje k tomu, aby se imise projevila na sousedním pozemku, ať již by šlo o šikanu či snahu uchránit vlastní majetek.

Literatura jako obvyklý příklad zmiňuje vyvedení odpadní či dešťové vody nebo výfuku vzduchotechniky z vlastního pozemku na vedlejší²⁴⁸, komentáře k ABGB ale uvádějí i poněkud hraniční případ prosakování hnojiště na sousední pozemek.²⁴⁹ Domnívám se, že takovou situaci by za běžně představitelných okolností bylo stěží možné označovat jako přímé přivádění²⁵⁰, ledaže by konkrétní podmínky na daném pozemku

²⁴⁷ SPÁČIL, Jiří In: ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář*. 2. vyd. Praha: Beck, 2009, str. 716.

²⁴⁸ Viz např. SPÁČIL, Jiří, HRABÁNEK, Dušan. *Sousedská práva podle nového občanského zákoníku*. Praha: Leges, 2015, str. 170.

²⁴⁹ SEDLÁČEK, Jaromír, SPÁČIL Jiří. *Vlastnické právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, str. 91.

²⁵⁰ Tento výraz (Unmittelbare Zuleitung) používá i ABGB již od dob, kdy tento kodex platil i na českém území.

musely nezbytně vést k důsledkům srovnatelným s tím, že by imise byla přímo přivedena. Takové situaci by se blížil i např. J. Spáčil uváděný příklad včelína umístěného tak, že by včely vylétaly přímo na pozemek souseda.²⁵¹

Nepřímé imise pak J. Sedláček popisuje jako „*takové vlastnické úkony, jejichž bezprostřední účinky jeví se na vlastním pozemku a jež jedině z jiných příčin mimo vůli vlastníka a bez jeho přispění působí i na pozemek sousedů.*“²⁵² A. Randa tyto jiné příčiny konkretizuje, když naznačuje, že předmětné účinky „*toliko buď silou přírodní (na příkl. větrem) anebo následkem přirozených vlastností věcí (expansivností apod.) bez přičinění lidského působí na pozemek vedlejší.*“²⁵³

Starý občanský zákoník ve svém § 127 rozlišoval dva druhy nepřipustných imisí - imise, které obtěžují jiného nad míru přiměřenou poměrům, a imise, které vážně ohrožují výkon práv jiné osoby. Rozdíl mezi nimi spočíval v intenzitě jejich působení na majetek souseda, tedy zda jeho využívání činí obtížným, resp. nepříjemným v případě obtěžování, přímo mu však ve využívání věci nebrání jako ve druhém případě, kdy se zásah do práv přímo dotýká jejich výkonu či dokonce existence.²⁵⁴ Rozlišení mělo i svůj nemalý praktický význam, protože ochranu proti obtěžování bylo možno žádat, pokud překračovalo míru přiměřenou poměrům. Naproti tomu vážné ohrožování práv druhé osoby nebylo za přípustné považováno nikdy a porovnání s měřítkem místních poměrů nebýlo nezbytné, v takovém případě bylo dokonce možné, a to i proti obecným principům sousedského práva, poskytnout preventivní ochranu. Tuto možnost naznačil Nejvyšší soud v rozsudku ve věci chystaného zalesnění dosud zemědělského pozemku²⁵⁵, v němž si majitel sousedního pole stěžoval, že les vzroste, znemožní mu stínem a odčerpáním vody a živin z pozemku pokračovat v pěstování dosud pěstovaných plodin, či dokonce v hospodaření na tomto poli vůbec. Nejvyšší soud dovodil, že zde hrozí zásah takové intenzity, že již se nebude jednat o pouhé obtěžování, ale o vážné ohrožování výkonu

²⁵¹ SPÁČIL, Jiří, HRABÁNEK, Dušan. *Sousedská práva podle nového občanského zákoníku*. Praha: Leges, 2015, str. 170.

²⁵² SEDLÁČEK, Jaromír, SPÁČIL Jiří. *Vlastnické právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, str. 91. O několik stran dále (na str. 98) pak též autor dokonce píše, že „*účinek se nejeví jako pokračování činnosti, ale jako stav prostředí, který byl činností vlastníkovou sice způsoben, ale nepatří již k jeho užívání věci*“.

²⁵³ RANDA, Antonín, SPÁČIL, Jiří I. *Držba dle rakouského práva v pořádku systematickém: II. Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. Praha: ASPI, 2008, str. 58.

²⁵⁴ Toto rozlišení formuloval Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 3. března 2004 spis. zn. 22 Cdo 1935/2003.

²⁵⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. května 2005 spis. zn. 22 Cdo 1733/2004.

práva. To je zakázáno vždy, nemusí se tedy přihlížet k míře přiměřené poměrům, a tedy ani vyčkávat, zda tato míra bude skutečnými imisemi překročena²⁵⁶, proto mohl soud i na základě institutu založeného na negatorní žalobě poskytnout preventivní ochranu. V rozhodovací praxi lze nalézt i jiný případ ve vztahu k rušení hlukem, kdy „*vzhledem k tomu, že hluk proniká i do domu žalobkyně přes zavřená okna a působí zdravotní potíže, byla na místě i úvaha o tom, že jde již o vážné poškozování výkonu práv žalobkyně; v takovém případě by „míru přiměřenou poměrům“ již nebylo třeba zjišťovat.*“²⁵⁷

V nynějším občanském zákoníku však došlo k drobné formulační změně, která však hrozila závažnými důsledky pro uplatnitelnost sousedské žaloby. Zápověď rušení je totiž nově konstruována tak, že vlastník se má zdržet emisí vnikajících na pozemek souseda v míře nepřiměřené místním poměrům a podstatně omezující obvyklé užívání pozemku.²⁵⁸ Nejedná se tedy již o alternativy, nýbrž o dvě podmínky, které musí být splněny zároveň. S využitím generální klauzule úpravy ochrany vlastnického práva v § 1012 občanského zákoníku, která zakazuje nad míru přiměřenou poměrům (zde jsou poměry použity bez přívlastku „místní“) jiné osoby obtěžovat nebo poškozovat dovozuje J. Spáčil, že ani ustálené nepříznivé místní poměry nevylučují, že se proti takovému rušení nelze bránit. Shrnuje, že „*je-li však rušení závažné, je zřejmě vždy také nad míru přiměřenou poměrům. Nelze totiž připustit, aby např. závažné ohrožení zdraví souseda imisemi bylo považováno za přípustné jenom proto, že se v místě odehrává dlouhodobě.*“²⁵⁹ K této problematice se ostatně vyjádřil přímo Nejvyšší soud, který konstatoval, že přes rozdíly v použitých formulacích předmětných ustanovení starého i nového občanského zákoníku „*vychází nová úprava z obdobných principů ochrany proti imisím, a lze tak i nadále přiměřeně vycházet z dosavadní judikatury.*“²⁶⁰

Lze se však domnívat, že běžné případy emisí budou spadat spíše do skupiny obtěžování, jak dokládá i judikatura týkající se hluku na pražské magistrále, kde se soudy

²⁵⁶ Proto Nejvyšší soud v citovaném rozsudku uvedl, že pokud existuje „*značná pravděpodobnost, že v budoucnosti bude v důsledku tohoto jednání výkon práva souseda vážně omezen nebo znemožněn, přičemž není jisté, zda bude možno vážné škodlivé následky odstranit v době, kdy již nastanou ... nelze po ohroženém požadovat, aby vyčkal doby, kdy jeho právo bude vážně narušeno, a teprve pak se domáhal soudní ochrany.*“

²⁵⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. listopadu 2011 spis. zn. 22 Cdo 1578/2010.

²⁵⁸ Je třeba připustit, že stejnou konstrukci obsahoval ABGB a je dosud v Rakousku aplikována.

²⁵⁹ SPÁČIL, Jiří, HRABÁNEK, Dušan. *Sousedská práva podle nového občanského zákoníku*. Praha: Leges, 2015, str. 157. Zde je zároveň připomenuta i vazba na § 8 občanského zákoníku, podle nějž „*zjevné zneužití práva nepoživá právní ochrany.*“

²⁶⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. prosince 2016 spis. zn. 22 Cdo 3778/2015.

k úrovni imisí vyjadřovaly z hlediska jejich míry přiměřené či nepřiměřené místním poměrům.

V dnešní době, kdy je valná část lidských ekonomických aktivit svázána regulací a mnohdy též podmíněna veřejnoprávním povolením, se jako klíčová jeví otázka vztahu veřejného práva, resp. limitů jím stanovených či povolení na jeho základě vydaných²⁶¹ k soukromoprávní ochraně poskytované sousedským právem.

Nejvyšší soud totiž již za platnosti starého občanského zákoníku judikoval, že ochrana poskytovaná sousedským právem je na ochraně založené na předpisech správního práva nezávislá. Proto bude na jednu stranu platit, že překročení mezí stanovených správněprávní normou bude znamenat překročení míry přiměřené poměrům, za opačné situace, kdy budou stanovené veřejnoprávní limity dodrženy, však tento vztah jako samozřejmý platit nebude. Nárok na ochranu před imisí totiž bude dán, i „*pokud v době rozhodování soudu bude imise sice v mezích daných správním předpisem, půjde však nepochybně o obtěžování nad míru přiměřenou poměrům.*“²⁶² Do jisté míry precedenční význam tohoto rozhodnutí pak dokládá i jeho použití jako klíčového argumentu v případě hluku na magistrále.²⁶³ Taktéž v případě Arcelor Mittal ze strany Nejvyššího soudu zaznělo, že „*důležitým vodítkem pro posouzení toho, zda jde o rušení přesahující míru přiměřenou poměrům (nyní viz i § 1013 odst. 1 o. z.), je zjištění, že rušení přesahuje limity uvedené ve veřejnoprávních předpisech.*“²⁶⁴ Tento závěr ale částečně relativizují E. Dobrovolná a J. Spáčil, když pokládají otázku, zda s ohledem na druhou větu § 1 odst. 1 občanského zákoníku bude toto platit i nadále. Dospívají však k závěru, že ani § 1013 odst. 2 občanského zákoníku nelze vykládat tak, že by se obtěžovaný soused nemohl bránit imisím překračujícím veřejnoprávní limity ve správním řízení.²⁶⁵

Pokud se jedná o opačnou situaci, tedy když veřejnoprávní limit není překročen, senát Nejvyššího soudu, jehož je J. Spáčil členem, vynesl rozsudek, v němž konstatoval, že

²⁶¹ Např. povolení orgánu ochrany ovzduší podle § 11 zákona o ochraně ovzduší.

²⁶² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. dubna 2010 spis. zn. 22 Cdo 1296/2008.

²⁶³ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. listopadu 2010 spis. zn. 22 Cdo 3281/2008.

²⁶⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. ledna 2015 spis. zn. 22 Cdo 636/2014.

²⁶⁵ DOBROVOLNÁ, Eva, SPÁČIL, J. Imise způsobené úředně schváleným provozem závodu nebo podobného zařízení v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 20/2012, str. 722. V již citovaném rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 28. ledna 2015 spis. zn. 22 Cdo 636/2014 bylo k této myšlence konstatováno, že „*vzhledem k § 1 odst. 1 o. z., zdůrazňujícím relativní nezávislost práva soukromého a veřejného, je zdůrazněna jen pomocná role veřejnoprávních předpisů při posuzování toho, zda jde o imisi relevantní z hlediska soukromého práva.*“

nepřekročení limitu sice neznamená, že „lze vycházet primárně z předpokladu, že při dodržování veřejnoprávních norem zpravidla nepůjde ani o nepřijatelnou imisi v režimu § 1013 odst. 1 o. z.“²⁶⁶ Že situace není zdaleka tak jednoznačná ale dokládají i soudní rozhodnutí, z nichž vyplývá možnost odlišného přístupu, Nejvyšší soud například uvedl, že „v konkrétním případě sice obtěžování imisemi nebylo takové intenzity, že by představovalo porušení příslušných veřejnoprávních předpisů, ale část obce, ve které k rušení dochází, vždy byla oblastí klidného bydlení do doby. ... Je tedy třeba zvážit, zda obtěžování žalované hlukem i výfukovými plyny tak převyšuje míru přiměřenou místním poměrům.“²⁶⁷

Soudy k hodnocení imisí a míry zásahu do vlastnické sféry souseda jimi způsobeného přistupují tak, že je posuzována objektivní schopnost imisí být obtěžující či rušivé a narušující užívání nemovitosti. Nejvyšší soud to vyjádřil slovy, že „obtěžování je třeba chápat objektivně, tj. z hlediska obvyklých společenských názorů, přičemž každý je povinen snášet imise z obvyklého, normálního užívání věci.“²⁶⁸ Podle staršího stanoviska kolegia Nejvyššího soudu ale není zcela vyloučena možnost přihlédnout i k osobním poměrům vlastníka či například s ním žijících rodinných příslušníků, muselo by ale jít o okolnosti náležitě závažné.²⁶⁹ K této otázce se vyslovil i K. Svoboda, který upozornil na rozdíl v použitých formulacích mezi § 127 odst. 1 starého občanského zákoníku a § 1013 odst. 1 občanského zákoníku aktuálního. Zatímco starší právní úprava hovořila o zákazu obtěžování nad míru přiměřenou poměrům, aktuálně platné ustanovení používá pouze výraz vnikání na pozemek jiného vlastníka a o obtěžování hovoří až v souvislosti s přímými imisemi. Z toho zmíněný autor dovozuje, že § 1013 odst. 1 občanského zákoníku je více „objektivizován“.²⁷⁰

4. 4 Druhy imisí

Výčet druhů imisí uvedený v § 1013 odst. 1 občanského zákoníku je koncipován jako demonstrativní, neboť je zakončen formulací „a jiné podobné účinky“. Pro účely analýzy judikatury a vyvození příslušných zobecňujících závěrů je klíčové konstatování

²⁶⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. října 2017 spis. zn. 22 Cdo 3859/2017.

²⁶⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. srpna 2014 spis. zn. 22 Cdo 2877/2012.

²⁶⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. dubna 2015 spis. zn. 22 Cdo 3940/2014.

²⁶⁹ Stanovisko kolegia Nejvyššího soudu ze dne 23. června 1987 spis. zn. Cpj 203/86 nazvané „K výkonu vlastnického práva a susedská práva“.

²⁷⁰ SVOBODA, Karel. *Právo imisí, právo cesty a další susedské spory*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, str. 23.

Nejvyššího soudu, kterým připustil možnost přiměřeného použití příslušné judikatury vzájemně mezi různými druhy imisí.²⁷¹

1. Hluk a vibrace:

Z environmentálně významných témat je zřejmě nejčastěji řešeno rušení hlukem (s nímž jsou začasť spojeny i vibrace), přičemž v praxi lze nalézt následující příklady (případy):

- hluk z průmyslového provozu,²⁷²
- hluk působený provozem komplexu skladišť,²⁷³
- hluk působený drticím zařízením používaným v kamenolomu,²⁷⁴
- hluk z pozemních komunikací²⁷⁵, a to i hluk způsobený dopravou přechodně zvýšenou v souvislosti se stavebními pracemi,²⁷⁶
- hluk z hřiště²⁷⁷

2. Imise šířící se ovzduším:

Právě znečištění ovzduší by mohlo být příkladem situace, kdy by mohly být občanskoprávní nástroje využity k ochraně životního prostředí, pokud by se efekty emisí (vůči postiženému vlastníkovi imisí) vyskytovaly ve větším měřítku. Bylo by možné uvažovat o těchto možnostech:

- průmyslové exhalace,²⁷⁸

²⁷¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. února 2007 spis. zn. 22 Cdo 2296/2006, V tomto rozsudku týkajícím se hluku Nejvyšší soud přebíral právní argumentaci ze svého staršího rozsudku ze dne 27. května 2004 spis zn. 22 Cdo 1421/2003, který byl vyneset v případě imisí představovaných včelami.

²⁷² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. ledna 2015 spis. zn. 22 Cdo 636/2014 (případ Arcelor Mittal, který bude blíže diskutován v dalších kapitolách).

²⁷³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. září 2017 spis. zn. 22 Cdo 3290/2017. V rámci působení hluku bylo zvláště zmiňováno používání vyvýšených plošin a zásobovacích ramp sloužících k nakládání a vykládání zboží.

²⁷⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. února 2017 spis. zn. 22 Cdo 561/2015.

²⁷⁵ Viz kapitola 4.12 věnovaná hluku způsobenému provozem na pozemních komunikacích.

²⁷⁶ Podle rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 19. 6. 2009 čj. 5 As 67/2008-111 může být „*přímým dotčením sousedních nemovitostí např. jejich dotčení zvýšenou intenzitou dopravy v místě stavby vzhledem k jejímu účelu.*“

²⁷⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. března 2015 spis. zn. 22 Cdo 2270/2012 (jednalo se hluk z fotbalového hřiště Sigmy Olomouc). V jiném případě, který se týkal skateboardového hřiště, znalec ve svém posudku dokonce uvedl, že skateboardy působený hluk připomíná „*zvuk zámečnické dílny, a který vzniká při provozování skateboardingu na předemném hřišti žalovaného nárazem kovových částí skateboardu na kovovou rampu při skocích skateboardistů*“ - viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. dubna 2010 spis. zn. 22 Cdo 1296/2008.

²⁷⁸ Viz kapitola 5.9 týkající se problematiky náhrady škod na lesích v důsledku znečištěného ovzduší.

- zápach ze zemědělské výroby,²⁷⁹
- prach z cementárny apod.,
- zplodiny automobilů,²⁸⁰
- kouř a zápach z domácích topenišť.²⁸¹

3. Voda a tekuté odpady:

Představitelné by mohly být případy vypouštění či průsaků odpadních vod na sousední pozemek,²⁸² tak i například znečištění vody ve studni způsobené sousedovými aktivitami.

4. Světlo:

Starý zákon o ochraně ovzduší definoval světelné znečištění jako „viditelné záření umělých zdrojů světla, které může obtěžovat osoby nebo zvířata, způsobovat jim zdravotní újmu nebo narušovat některé činnosti a vychází z umístění těchto zdrojů ve vnějším ovzduší nebo ze zdrojů světla, jejichž záření je do vnějšího ovzduší účelově směřováno.“²⁸³ Bylo by možné uvažovat o obtěžování v podobě světla z reklamních poutačů, osvětlení stadionu či o odlescích od listů větrných elektráren.

5. Stínění:

Přestože samotné stínění stěží bude představovat problém z hlediska ochrany životního prostředí, domnívám se, že v intencích výše zmíněné možnosti vzájemného využívání judikatorních závěrů pro podobné typy imisí by bylo dle mého mínění možné případ stínění zobecnit, neboť s v něm řešenou situací lze spatřovat jistou podobnost se znečišťováním vypouštěním škodlivých látek či jinými obdobnými vlivy. Například v případě znečištění ovzduší by bylo možné si představovat, jak škodlivé látky pozvolna (nikoli jednorázově jako tomu je při havárii, ale ani ne v tak dlouhé době, v jaké roste les) dopadají jako stín na pozemek nebo vnikají do obydlí, znečišťují, poškozují a ve výsledku brání využívání majetku a ohrožují zdraví.²⁸⁴

²⁷⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. března 2017 spis. zn. 22 Cdo 4847/2016, který se týkal zápachu z úložiště chlévské mrvy s kapacitou 300 tun.

²⁸⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. srpna 2014 spis. zn. 22 Cdo 2877/2012.

²⁸¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. prosince 2016 spis. zn. 22 Cdo 4280/2016.

²⁸² Tato problematika byla řešena např. v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 3. března 2004 spis. zn. 22 Cdo 1935/2003 či v rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 24. května 1995 spis. zn. 14 Co 90/95.

²⁸³ Ustanovení § 2 písm. r) zákona č. 86/2002 Sb., o ochraně ovzduší a o změně některých dalších zákonů (zákon o ochraně ovzduší).

²⁸⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. května 2005 spis. zn. 22 Cdo 1733/2004.

6. Biologické vlivy:

Asi nejčastějším tématem imisí způsobených živočichy, se kterými se lze v rozhodovací praxi soudů setkat, je vlétávání včel na cizí pozemky, přičemž zejména u nemovitostí využívaných k bydlení může být jejich zvýšený výskyt obtěžující.²⁸⁵ Do judikatury ale pronikly též mouchy²⁸⁶ či ptáci (konkrétně slepice)²⁸⁷, byť na pronikání zvířat občanský zákoník nenahlíží jako přímo na imisi, i když z konstrukce § 1013 odst. 1 věty první (obzvláště pasáže za středníkem) vyplývá, že se na ně má použít identický režim. Nalézt lze i případ žaloby kvůli obtěžování rostlinného původu, konkrétně listí a pylu.²⁸⁸

4.5 Míra přiměřená místním poměrům

Jak bylo uvedeno výše, klíčovým pojmem § 1013 odst. 1 občanského zákoníku, který slouží k rozlišení, zda se lze určitým imisím bránit (požadovat, aby se jejich původce zdržel dalšího rušení) či zda nezbývá než imise strpět, je, zda překračují míru přiměřenou místním poměrům. Je tedy nutné si položit otázku, jaká je tedy ona míra přiměřená místním poměrům, resp. jaké jsou místní poměry, s nimiž by úroveň imisí měla být porovnávána. V první řadě je třeba uvést, že půjde o záležitost individuální podle lokálních podmínek lišící se místo od místa.²⁸⁹ Zde by bylo možné zmínit staré prvorepublikové rozhodnutí tehdejšího Nejvyššího správního soudu, podle kterého nelze zvýšenou míru rušení, která se stala obvyklou na jednom místě, chápat jako automatické zvýšení „latky“ pro posuzování přípustné míry obtěžování i jinde.²⁹⁰

Podobně se k této záležitosti staví i J. Spáčil, který konstatoval, že *„je třeba brát v úvahu, že pokud např. byla ve správním řízení řádně povolena stavba továrny, stává se*

²⁸⁵ I v této práci je zmíněno několik judikátů, které se věnovaly včelám z pohledu sousedského práva, příkladem lze uvést rozsudek Nejvyššího soudu z 27. května 2004 spis. zn. 22 Cdo 1421/2003.

²⁸⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. března 2017 spis. zn. 22 Cdo 4847/2016.

²⁸⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. ledna 2001 spis. zn. 22 Cdo 1233/99.

²⁸⁸ Rozsudek Okresního soudu v Trutnově ze dne 19. září 2016 spis. zn. 14 C 149/2016.

²⁸⁹ V této souvislosti lze zmínit, že okresní soud v Benešově ve svém prvoinstančním rozhodnutí ve věci obtěžování zápachem z hnojiště připomněl, že *„míra tolerance k zápachu z chlévské mrvy na venkově je větší než ve městě“* – citováno dle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 29. března 2017 spis. zn. 22 Cdo 4847/2016.

²⁹⁰ Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ČSR ze dne 20. června 1938 (publikované jako SJS 2748/35), v němž je uvedeno: *„Leč mylně má stěžovatel za to, že tato míra obtěžování, jakmile na některém místě dostoupila určité výše, protože zde nastala potřeba intenzivnějšího ukájení potřeb lidského soužití - např. potřebou zvýšeného provozu komunikačního - znamená nadále hranici přípustného obtěžování také pro všechny provozovny v okolí provozované. Tuto míru přípustného obtěžování musí naopak úřad posuzovati u každé provozovny právě z hlediska toho místa, kde má býti zřízena a kam účinky její budou zasahovati.“*

*dosavadní míra přiměřená poměrům nevýznamná a platí jen míra přiměřená poměrům u továren (ovšem ani to v zásadě neznamená, že by bylo možné překročit limity hluku stanovené právními předpisy, nebyla-li ve správním řízení poskytnuta výjimka).*²⁹¹ Tento přístup je ostatně logický a jediný možný v zájmu konzistentnosti práva a jeho uplatňování, neboť zabraňuje obtížně řešitelným rozporům mezi veřejným a soukromým právem, stejně jako mezi správními orgány a civilními soudy jakožto orgány daná právní odvětví aplikující. Je však zapotřebí upozornit, že aby zůstala zachována funkční ochrana imisemi dotčených osob, musí jim být dána dostatečná možnost hájit a prosazovat své zájmy v příslušných veřejnoprávních povolovacích řízeních.²⁹²

K této problematice se ve vazbě na řízení o umístění stavby vyjádřil i Nejvyšší správní soud, podle nějž *„změny ve využití území v průběhu času, včetně nejrůznějších stavebních aktivit, jsou přirozenou součástí vývoje společnosti a jednotlivec jim a priori nemá právo bránit. Zvláště v urbanizovaných oblastech může být nová výstavba zcela přirozeným a logickým způsobem využití určitého ještě nezastavěného území. Dotyčná osoba však má právo požadovat, aby se tyto změny děly způsobem co nejvíce zohledňujícím dotčené legitimní zájmy a zákonná hlediska.*²⁹³ J. Sedláček ve své době k této záležitosti uvedl, že rozhodné jsou poměry v době žaloby a že v mezidobí, kdy dochází k pozvolné přeměně charakteru lokality, tedy když není žádných *„panujících poměrů“*, je možnost úspěšného uplatnění žaloby velmi omezena.²⁹⁴

Nejvyšší soud se k této problematice vyjádřil např. ve svém rozhodnutí ve věci rušení z městského koupaliště a zimního stadionu zejména hudebními produkcemi ve večerních a nočních hodinách, přičemž uvedl, že *„soud rozhodující o návrhu na ochranu podle uvedeného ustanovení se nemůže omezit jen na konstatování, že namítaný zásah je v souladu se stavem v místě obvyklým, ale musí vždy zohlednit míru přiměřenou poměrům (které by měly být).“* Dovodil totiž, že *„pokud by se totiž hranice mezi přípustným a nepřípustným obtěžováním měla určovat jen podle poměrů v daném místě a čase a ne podle poměrů, které jsou žádoucí a které by měly přetrvávat, nebylo by možné domáhat se*

²⁹¹ SPÁČIL, Jiří, HRABÁNEK, Dušan. *Sousedská práva podle nového občanského zákoníku*. Praha: Leges, 2015, str. 230.

²⁹² K tomu viz též kapitola 4.9 týkající se tzv. privilegovaných imisí.

²⁹³ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 12. září 2008 spis. zn. 2 As 49/2007.

²⁹⁴ SEDLÁČEK, Jaromír, SPÁČIL Jiří. *Vlastnické právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, str. 107.

*úspěšně ochrany podle § 127 odst. 1 ObčZ v případě, že i chování všech ostatních fyzických nebo právnických osob v místě je z hlediska tohoto ustanovení závadné.*²⁹⁵

Je zajímavé, že o 5 let později stejný senát Nejvyššího soudu (se stejným předsedou) tento postoj poněkud zmírnil, když v případě jiného rušení zejména hudbymilovnými sousedy zhodnotil, že je *„třeba vzít v úvahu místní poměry, intenzitu hluku a to, zda jde o rušení jednorázové, opakované nebo úmyslné. Teprve v případě, že by se intenzita obtěžování hlukem v dané lokalitě zjevně vymykala stavu v jiných obdobných lokalitách, bylo by třeba při posuzování žaloby přihlídnout i k obvyklým poměrům v takových lokalitách.*²⁹⁶

V obou výše popsaných kauzách byla ochrana na základě sousedské negatorní žaloby poskytnuta, lze však nalézt i případy, kdy místní poměry převážily. Příkladem může být rozhodnutí ve věci alergika požadujícího po včelaři odstranění jeho včelstev, v němž byl žalobce poučen, že žije v lokalitě intenzivního včelaření a tedy hojného výskytu včel *„a podle této situace musí své chování a způsob života upravit.*²⁹⁷ J. Sedláček dokonce poměrně kategoricky k této záležitosti uváděl, že *„sousedé své individuální zájmy mají podříditi průměrným zájmům prostředí. Kdo, máje slabé nervy, těžko snáší hluk v místě obvyklý, nemůže žádati, aby od hluku bylo upuštěno.*²⁹⁸

Argumentace povahou lokality hrála významnou roli i v řešení žaloby na zdržení se rušení hlukem namířené proti ocelářskému komplexu v Radvanicích (provozovanému společností Arcelor Mittal Ostrava a.s.). Zatímco žalovaný se bránil tvrzením, že nemovitost žalobce se nachází v průmyslové oblasti, v místě s hustou dopravou, přičemž tato skutečnost byla žalobci známa, když v době, kdy začal průmyslový komplex fungovat, jeho předchůdci začali stavět rodinný dům, v soudním rozhodnutí lze nalézt protiargument, že neměl fakticky možnost ovlivnit místně se utvářející poměry, vyjma eventuálního vzdání se vlastnictví. Soudy první a druhé instance dovodily, že příchozím do dané lokality byl žalovaný, když koupil ocelářský komplex s ekologickou zátěží včetně nedodržování hlukových limitů.²⁹⁹ Tento vývoj však zvrátil Nejvyšší soud, který předchází soudní

²⁹⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. dubna 2006 spis. zn. 22 Cdo 223/2005.

²⁹⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. listopadu 2011 spis. zn. 22 Cdo 1578/2010.

²⁹⁷ Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 1. ledna 1996 spis. zn. 10 Co 742/95.

²⁹⁸ SEDLÁČEK, Jaromír, SPÁČIL Jiří. *Vlastnické právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, str. 106.

²⁹⁹ Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 13. září 2013 spis. zn. 57 Co 223/2013.

rozhodnutí na základě dovolání zrušil, neboť dovedl, že spor se týká lokality, ve které je tradičně provozována průmyslová výroba.³⁰⁰

S vymezením místních poměrů úzce souvisí i další pojem použitý v textu § 1013 odst. 1 občanského zákoníku, tedy obvyklé užívání pozemku. To by totiž nemělo být imisemi podstatně omezováno, jinak bude mít jejich původce povinnost se takové rušivé činnosti zdržet. Nejvyšší soud se při úvaze, jaký okruh pozemků lze zahrnout v daném případě pod pojem obvyklého užívání, dospěl k závěru, že „nelze zcela srovnávat poměry v obytné části průmyslového města, jehož továrny přímo či nepřímo zajišťují zaměstnání pro významnou část obyvatel, s poměry v obci, zaměřené na turistiku a rekreaci, i když v obou těchto případech jde o užívání obytných domů.“³⁰¹ Pokud jde o určení, zda je obvyklé užívání pozemku omezeno podstatně, nabízí J. Spáčil vodítko v podobě vývoje ceny imisí zasažené nemovitosti. Její pokles by totiž mohl omezení využitelnosti pozemku dokládat.³⁰² J. Sedláček se v tomto směru vyjadřoval ještě sebevědoměji, když podle něj je „možnost určitého využitkování je vyjádřena cenou pozemku“, přičemž v jejím poklesu „máme dán bezpečný úkaz, že imisise znemožňují užívání v místě obvyklé.“³⁰³ Nejsem zcela přesvědčen o tom, že by kritérium ceny pozemku bylo dostačujícím indikátorem závažnosti vlivu imisí, protože nemusí zohledňovat všechny myslitelné dopady na konkrétní pozemek. Na druhou stranu se ale jedná o nástroj relativně objektivní. Jiný problém by ale vyplýval ze situace, kdy by vliv imisí byl širší a zasahoval větší oblast, a tedy by bylo obtížnější hledat jiné podobné nemovitosti pro porovnání cenového vývoje. Toto hledisko též nezohledňuje možnou změnu vlastnictví dotčené nemovité věci. Je sice pravděpodobné, že v kupní ceně bude zohledněno i omezení obvyklého užívání, na druhou stranu z toho nelze přímo dovozovat, že by se nový majitel nemohl imisím bránit (blíže viz následující kapitola).

4.6 Úvaha o vydržení práva znečišťovat

V předchozí kapitole bylo uvedeno, že míra přiměřená poměrům, která je podle občanského práva měřítkem přípustnosti obtěžování imisemi, je záležitostí místními

³⁰⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. ledna 2015 spis. zn. 22 Cdo 636/2014.

³⁰¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. dubna 2015 spis. zn. 22 Cdo 3940/2014.

³⁰² SPÁČIL, Jiří In: SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976-1474). Komentář.* Praha: C.H. Beck, 2013, str. 149.

³⁰³ SEDLÁČEK, Jaromír, SPÁČIL Jiří. *Vlastnické právo.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, str. 106.

a individuálními okolnostmi podmíněnou. Na to by bylo možné navázat úvahou, zda může být na určitém místě míra imisí vnikajících na pozemky považována za přiměřenou poměrům, byť by v porovnání s jinými místy byla nepřiměřenou, neboť je pro toto místo charakteristická. Další krok v této úvaze pak povede k otázce, zda znečišťovatel bude moci obtěžování či znečišťování sousedního pozemku, za jiných podmínek nepřiměřené, vydržet jako své právo.

V podmínkách českého občanského zákoníku by právo, které by takto bylo možné získat, bylo právem odpovídajícím služebnosti, jejímž obvyklým obsahem je povinnost protistrany něco strpět (viz § 1257 odst. 1 občanského zákoníku), v daném případě strpět obtěžování.³⁰⁴ Možnost vydržení připouštěl již F. Rouček, podle nějž trpění imisí značí buď souhlas s nimi, nebo prokazuje skutečnost, že znečišťovatel nabyl držby práva k příslušné činnosti.³⁰⁵

K možnosti vydržení takové služebnosti se kladně staví i J. Spáčil, který zdůrazňuje, že právo bránit se proti imisím se nepromlčuje (jakožto součást vlastnického práva), ale na druhou stranu může dojít k vydržení práva imise na postižený pozemek přivádět.³⁰⁶ Důležité jsou však podmínky pro vydržení služebnosti, kterými jsou povaha práva připouštějící trvalý nebo opětovný výkon a dobrá víra znečišťovatele, že k imisím má právo.³⁰⁷ Že mohou existovat různé typy služebností, lze dovodit z demonstrativní povahy výčtu typů obsažených v § 1267 až 1282 občanského zákoníku.³⁰⁸ Jak vyplývá z judikatury, samotné chování věcně odpovídající možné služebnosti ještě nevypovídá

³⁰⁴ Samozřejmě právo přivádět imise na sousedův pozemek, resp. sousedovu toleranci, by bylo možné sjednat i na jiném právním základě než služebnosti jakožto věcného práva.

³⁰⁵ ROUČEK, František In: SCHROTZ, Karel, ANDRES, Bedřich, FAJNOR, Vladimír, ZÁTURECKÝ, Adolf, HARTMANN, Antonín, ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl 2, (§§ 285 až 530). Repr. pův. vyd. z r. 1935. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 247.

³⁰⁶ SPÁČIL, Jiří, HRABÁNEK, Dušan. *Sousedská práva podle nového občanského zákoníku*. Praha: Leges, 2015, str. 173.

³⁰⁷ SPÁČIL, Jiří In: ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář*. 2. vyd. Praha: Beck, 2009, str. 719. Viz též rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. června 2001 spis. zn. 22 Cdo 595/2001 (kde byl Jiří Spáčil předsedou senátu), v němž se uvádí: „Předpokladem držby a vydržení práva odpovídajícího věcnému břemeni je oprávněná držba tohoto práva; držitel musí být tedy se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře, že vykonává právo odpovídající věcnému břemeni.“

³⁰⁸ SPÁČIL, Jiří, HRABÁNEK, Dušan. *Sousedská práva podle nového občanského zákoníku*. Praha: Leges, 2015, str. 116.

o tom, že k zásahům do práva vlastníka pozemku dochází právě z tohoto titulu.³⁰⁹ Ostatně jak upozorňuje J. Spáčil, „*sousedova tolerance neznamená, že imise přestaly být neoprávněné. Změní-li se soused (např. dům koupí někdo jiný), může jejich neoprávněnost uplatnit bez ohledu na chování svého právního předchůdce.*“³¹⁰

J. Sedláček rozlišuje dvě situace, kdy soused snáší imise. Když původce imisí i přes ohrazení se dotčeného souseda v imisích pokračuje a soused se již dále nebrání, citovaný autor dovozuje možnost nabytí „*držby práva ke své činnosti.*“ Ale případ může být interpretován též tak, že postižený soused vědomým trpěním dal k imisím implicitní souhlas.³¹¹ V případě souhlasu by totiž rozhodnutí o trpění rušení nebo o přistoupení k obraně proti němu bylo plně v jeho dispozici, a tedy by o držbě, a následně ani vydržení, nebylo možné uvažovat. Otázky by mohla vyvolávat i J. Sedláčkem zmiňovaná spíše modelová situace, kdyby vlastník prodal pozemek ke stavbě určitého podniku, s jehož provozem jsou imise spjaté (a zároveň ale z titulu vlastnictví sousedního pozemku se mohl stát imisemi dotčeným sousedem).³¹² V tomto kroku by mohl být spatřován souhlas s budoucími imisemi, případně i založení titulu pro budoucí vydržení práva imisemi dotčený sousední pozemek zatěžovat.

Oboje podmínky pro vydržení by mohly být splněny v případě úředně povoleného provozu – znečišťující aktivity v něm realizované by byly trvalé a existence úředního povolení by byla dostačující skutečností pro důvodný předpoklad o dobré víře. Zbývá ještě dodat, že vydržecí doba v případě služebnosti jakožto práva k nemovité věci činí podle § 1091 odst. 2 občanského zákoníku 10 let. Teoreticky by však bylo možné uvažovat i o novém institutu mimořádného vydržení podle § 1095 občanského zákoníku, ke kterému může dojít tehdy, když držitel nemůže prokázat právní důvod své držby. Vydržecí doba je však v takovém případě dvojnásobně dlouhá.

³⁰⁹ Opět viz rozsudek Nejvyššího soudu ze 7. června 2001 spis. zn. 22 Cdo 595/2001: „*Skutečnost, že se někdo chová způsobem, který naplňuje možný obsah práva odpovídajícího věcnému břemeni (např. přechází přes cizí pozemek) ještě neznamená, že je držitelem věcného práva.*“

³¹⁰ SPÁČIL, Jiří, HRABÁNEK, Dušan. *Sousedská práva podle nového občanského zákoníku*. Praha: Leges, 2015, str. 170. K tomu též viz rozhodnutí slovenského Nejvyššího soudu ze dne 30. listopadu 1986 spis. zn. 8 Co 100/86 deklarující, že: „*K naplnění dobré víry nestačí, když tvrzené právo k nemovitosti bylo dlouhodobě vykonáváno, aniž vlastník nemovitosti v jeho výkonu bránil, popřípadě, že bylo vykonáváno „od nepaměti“ například i jinými obyvateli obce.*“

³¹¹ SEDLÁČEK, Jaromír, SPÁČIL Jiří. *Vlastnické právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, str. 104.

³¹² Tamtéž.

V souvislosti s vydržením práva znečišťovat lze z druhého úhlu pohledu uvažovat i o možnosti původce imisí argumentovat tím, že dotyčná osoba stěžující si na imise si jich byla vědoma v době, kdy svoji nemovitost získala, a tedy úmyslně přišla do oblasti dotčené imisemi.³¹³

Tento názor zazněl například v rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Zammit Maelmpel*, v němž bylo odmítnuto, že by ohňostroje pořádané na Maltě mohly být s ohledem na řídkou frekvenci porušením práva na respektování soukromého a rodinného života a obydlí. Soud ale především poznamenal, že *„žadatelé získali předmětný majetek vědomi si situace, na niž si nyní stěžují. Navzdory tomu, že je předchozí vlastníci informovali o své zkušenosti, žadatelé pokračovali v nabytí daného majetku a udělali z něj svůj domov. Soud považuje, stejně jako předtím domácí soudy, že toto je závažný faktor při zvažování relevantních okolností, bez ohledu na to, že byli z právního hlediska oprávněni tam žít.“*³¹⁴

Lze též zmínit argumentaci Ústavního soudu v rámci jeho rozhodování v případě hluku na pražské magistrále. Ohledně stavu předmětné komunikace totiž konstatoval, že *„je výsledkem mnohaletého vývoje, který mohl být mnohým z vedlejších účastníků znám již v době nabytí jejich vlastnického práva.“*³¹⁵ Ústavní soud tím zdůvodňuje svůj názor, že obecné soudy při poměrování ochrany vlastnických práv osob postižených obtěžováním imisemi a žalovaného vlastníka předmětné pozemní komunikace (kterým je hlavní město Praha) neodůvodněně upřednostnily práva žalobců. Proto ji lze dle mého mínění rozumět i v tom smyslu, že Ústavní soud považuje příchod (přistěhování se, pořízení nemovitosti) do již problémové oblasti za smíření se s obtěžováním, což otupuje nárok na ochranu před takovými imisemi.

³¹³ V systému common law je tato problematika známa jako „coming to the nuisance“, což je označení okolnosti vylučující protiprávnost v případě, že žalobce stěžující si na rušení či obtěžování již přišel (přistěhoval se) do lokality takto zatížené. Argument „coming to the nuisance“ je tak založen na úvaze, že vědomým příchodem do oblasti působení zdroje rušení byla tato situace akceptována, a proto není možné požadovat zákaz rušivé, resp. obtěžující činnosti. Je však pravdou, že tento důvod není jako okolnost vylučující protiprávnost příliš uznáván – srov. například JONES, Michael A. *Textbook on torts*. 8th ed. Oxford: Oxford University Press, 2002, str. 372. Soudy ale zohledňují místní souvislosti daného případu, přičemž pro srovnání s analyzovanou českou judikaturou lze zmínit rozsudek v případě *Halsey v Esso Petroleum*, v němž se jednalo o nepřipustné obtěžování způsobené rafinérií a souvisejícím silničním provozem a kde soud argumentoval, že *„v městských oblastech se každý musí smířit s jistou úrovní nepohodlí a obtěžování aktivitami sousedů, přičemž právo musí nastavit spravedlivou a rozumnou rovnováhu mezi právem žalobce na nerušené užívání jeho vlastnictví a na druhé straně právem žalovaného na využívání jeho majetku.“* - viz *Halsey v Esso Petroleum* [1961] 1 WLR 683.

³¹⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Zammit Maelmpel* proti Maltě z 22. listopadu 2011.

³¹⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 11. ledna 2012 spis. zn. I. ÚS 451/11.

Obdobný argument Ústavní soud využil i ve svém nálezu vydaném ve věci žaloby podané proti obci Vysoká Srbská týkající se obtěžování provozem na účelové komunikaci, když uvedl, že *„předmětná komunikace historicky (již od 19. století) nejen, že zajišťuje dopravní obslužnost k přilehlým nemovitostem, ale slouží i jako příjezdová cesta do přilehlých lesů, a tedy i ke svozu vytěženého dřeva, tj. dávno předtím, než vedlejší účastnice řízení nabyla předmětnou nemovitost do svého vlastnictví.“*³¹⁶

Naopak Nejvyšší soud prokázal ve věci žaloby proti Kraji Vysočina (kvůli tvrzenému obtěžování stékáním vody a dále hlukem a prachem) vůči této koncepci poměrně rezervovaný postoj. Podle nějž totiž skutečnost, že v době, kdy osoba brání se proti imisím nemovitost kupovala, tu již byl určitý stav imisí, který jí musel být znám, neznamená, že je tato osoba povinna jej bez dalšího snášet. Poskytl k tomu i určité zdůvodnění, podle nějž buď byl stav imisí v době příchodu nového vlastníka (žalobce) vyhovující, a tak nešlo o obtěžování v míře překračující kritéria stanovená občanským zákoníkem, anebo tato kritéria překročena byla, a pak žalobce nemusí takové obtěžování trpět.³¹⁷ Konkrétnější vysvětlení svého postoje k této problematice však dle mého mínění neposkytl. Jen o několik měsíců starší rozhodnutí Nejvyššího soudu ve věci hluku ze stadionu olomouckého fotbalového klubu však obsahuje opačnou úvahu, že *„dovolatelé si tedy vzhledem k blízkosti sportoviště mohli být vědomi toho, v jaké lokalitě se jejich rodinný dům nachází, a že v průběhu času může dojít k nárůstu imisí“*, což je třeba zohlednit v úvaze, zda dochází k obtěžování nad míru přiměřenou poměrům.³¹⁸

4.7 Žaloba jako nástroj ochrany před imisemi

Nástrojem ochrany vlastnického práva před imisemi je žaloba, která je typu záporního – negatorního. Žaloba podle § 1013 odst. 1 je přitom speciálním typem negatorní žaloby obecně upravené v § 1042 občanského zákoníku.

Taková žaloba může z povahy směřovat pouze k uložení povinnosti druhé (imise působící) straně se dalšího rušení zdržet. Nelze tedy v odpověď na imise požadovat po osobě za ně odpovědné nějaké konkrétní úkony a opatření, nýbrž pouze ukončení rušení. Taková možnost by však přicházela v úvahu při využití žaloby podle § 2903 odst. 2 občanského zákoníku, v níž by byl vznesen požadavek, aby soud uložil vhodné

³¹⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 4. února 2016 spis. zn. II.ÚS 2144/14.

³¹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. června 2015 spis. zn. 22 Cdo 3277/2014.

³¹⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. března 2015 spis. zn. 22 Cdo 2270/2012.

a přiměřené opatření k odvrácení hrozící újmy. Kumulace těchto žalob totiž není vyloučena.³¹⁹ Vedle toho občanský zákoník počítá v sousedských záležitostech s možností uložení povinnosti konat v některých specifických případech, jako je možnost požadovat odstranění stromů vysázených v přílišné blízkosti od hranice pozemku či upravení stavby tak, aby z ní nestékala voda či nepadal sníh nebo led na žalobcův pozemek.³²⁰

Žalobní návrh negatorní žaloby, a tedy i výrok vyhovujícího rozsudku soudu, musí znít na zdržení se rušivé činnosti, která musí být dostatečně specifikována. V judikatuře Nejvyššího soudu však lze najít i projev určité shovívavosti k nevhodně formulovanému petitu žaloby, kdy byl vznesen požadavek nikoli na zdržení se pronikání imise na žalobcův pozemek, nýbrž na zabránění tomuto pronikání. Nejvyšší soud připomíná, že *„pouze soud rozhoduje, jak bude formulován výrok jeho rozhodnutí; případným návrhem žalobce na znění výroku rozhodnutí přitom není vázán. Při formulaci výroku rozhodnutí soud musí dbát, aby vyjadřoval (z obsahového hlediska) to, čeho se žalobce žalobou skutečně domáhal.“*³²¹ Soud musí v odůvodnění rozhodnutí výslovně uvést, jakou míru obtěžování považuje za přiměřenou poměrům a jaká je tato míra v konkrétním případě, přičemž z těchto údajů bude vycházet i soud v řízení o výkon rozhodnutí.³²²

Jestliže má soud uložit odsouzenému původci imise zdržet se dalšího rušení touto imisí, pak se to může jevit jako povinnost nedostatečně určitá za situace, kdy se nenabízí samozřejmé řešení v podobě ukončení veškeré rušivé činnosti. To ostatně nebude prvořadým zájmem jejího provozovatele, zvláště pokud se bude jednat např. o průmyslové zařízení působící znečištění. Takový provozovatel bude v rámci hledání pro sebe co nejekonomičtějšího řešení spíše inklinovat k provedení jen minimálních změn. Tedy bude realizovat jen taková opatření, která naplní požadavek soudu a v rámci možností uspokojí imisí dotčeného souseda, avšak zároveň mu zachová možnost pokračovat co nejvíce v dosavadní činnosti. Právní úprava tomuto postupu, hrozícímu průtahy a určitou licitací se soudem, poněkud nahrává. Je totiž výlučně na odsouzeném původci imise, aby si sám zvolil opatření k zamezení dalšího obtěžování souseda, přičemž dostatečnost těchto

³¹⁹ SPÁČIL, Jiří In: SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976-1474). Komentář.* Praha: C.H. Beck, 2013, str. 245. Přitom by soud měl využít postup podle § 41 odst. 2 občanského soudního řádu a úkon posoudit podle jeho obsahu, i když by byl nesprávně označen.

³²⁰ Ustanovení § 1017 odst. 1 a § 1019 odst. 1 občanského zákoníku.

³²¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. března 2007 spis. zn. 22 Cdo 19/2007.

³²² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. května 2004 spis. zn. 22 Cdo 1421/2003.

opatření bude soud zkoumat až v řízení o soudním výkonu rozhodnutí.³²³ A to konkrétně při rozhodování o návrhu povinného (původního rušitele) na zastavení výkonu rozhodnutí, nikoli ve stadiu jeho nařizování.³²⁴ Soud tak bude činit na základě námítky povinného, že již povinnost uloženou rozhodnutím splnil. Je třeba poznamenat, že vyhovující rozsudek ukládající povinnost zdržet se rušení (obtěžování) imisemi poskytuje trvalý exekuční titul, rozsudek není konzumován prvotním omezením imisí, neboť „*ani tehdy, když se povinný chová v souladu s exekučním titulem, nelze dovozovat, že by tímto uložená povinnost zanikla.*“³²⁵ Naopak u přímých imisí dle K. Svobody trvalý exekuční titul nevzniká, neboť „*předmět rušení (a s ním exekuční titul) totiž zanikne odstraněním prostředku, skrze který dochází k přivádění přímé imise.*“³²⁶

Jistě však nic nebrání tomu, aby se volba adekvátního opatření stala předmětem dohody stran sporu, ať již před vynesemím rozsudku, např. v rámci soudního smíru, či až na základě soudního rozhodnutí k jeho konkretizaci. Pokud již bude zapotřebí přistoupit k soudnímu výkonu rozhodnutí, bude se postupovat podle § 351 občanského soudního řádu³²⁷, povinný tedy bude ke splnění povinnosti donucován ukládáním pokut. Tento postup využil, resp. hodlal využít Městský soud v Praze v kauze pražské magistrály, když uložil jednoroční lhůtu ke splnění povinnosti zdržet se rušení hlukem. Zároveň ale připomněl, že soud ve vykonávacím řízení by měl porovnávat účinek přijatých opatření i s náklady na straně žalovaného s cílem zachování přiměřenosti.³²⁸ S výše nastíněným přístupem se však neztotožnil Ústavní soud, který ve svém nálezu vynesemém též v případě pražské magistrály výslovně uvedl, že „*nesdílí zjednodušující stanoviska obecných soudů o tom, že posouzení způsobu splnění obecné povinnosti zdržet se obtěžování hlukem je výlučně otázkou případného výkonu rozhodnutí.*“³²⁹

Závěrem této kapitoly je možné se zmínit o dalším tématu, kde ve vztahu k ochraně před imisemi hraje svou roli časové hledisko, kterým je problematika promlčení. Obecně

³²³ Stanovisko kolegia Nejvyššího soudu ze dne 23. dubna 1987 spis. zn. Cpj 203/86.

³²⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. dubna 2011 spis. zn. 20 Cdo 1960/2009.

³²⁵ ADAMOVIČ, Hana In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád (§ 251 až 376). Exekuční řád. Exekuční právo. Praktický komentář.* Praha: Wolters Kluwer, 2015, str. 331.

³²⁶ SVOBODA, Karel. *Právo imisí, právo cesty a další sousedské spory.* Praha: Wolters Kluwer, 2015, str. 28.

³²⁷ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

³²⁸ Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 30. ledna 2008 č.j. 54 Co 390/2007-203.

³²⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 11. ledna 2012 spis. zn. I. ÚS 451/11.

lze konstatovat, že možnost podat negatorní žalobu podle § 1013 odst. 1 občanského zákoníku se nepromlčuje, k čemuž lze uvést dva důvody. Vzhledem k tomu, že podle § 614 občanského zákoníku se nepromlčuje vlastnické právo, je z toho dovozováno, že se nepromlčuje právo použít příslušné nástroje jeho ochrany.³³⁰ Druhý argument uvádí J. Spáčil, podle nějž „pokud imise nebyly ukončeny a pokračují, nelze uvažovat o promlčení žalobního nároku“.³³¹ Je tomu tak proto, že zápůrčí žaloba se neváže k určité události v minulosti, nýbrž k aktuální situaci, resp. slouží k její budoucí nápravě. Obrana proti stále trvajícím rušením se tedy z povahy věci nemůže promlčet, jak však bylo uvedeno výše, může dojít k vydržení možnosti imisemi na pozemek potenciálního žalobce působit. Obrana původce imisí by pak již ale byla založena na zcela jiném institutu. O promlčení nelze hovořit ani poté, co již rušení skončilo, protože v tuto chvíli již (dříve obtěžovaný) soused imisemi rušen není, a tedy ani nemůže být aktivně legitimován k podání negatorní žaloby. Důvod k obraně již zanikl a ke slovu může případně přijít jiný nástroj, a to náhrada škody.

Jiná situace však panuje v případě tzv. privilegovaných imisí, tedy v režimu § 1013 odst. 2 občanského zákoníku. V tomto případě není možné uplatnit požadavek na zdržení se imisí, které byly úředně schváleny, a dotčené osobě náleží namísto toho nárok na peněžní náhradu vzniklé újmy. Tento nárok na finanční plnění již promlčen být může, a to v základní tříleté promlčecí lhůtě podle § 629 občanského zákoníku, která v souladu s § 619 občanského zákoníku začne běžet ode dne, kdy se dotčený soused dozvěděl, anebo mohl dozvědět, že je vystaven imisím. Domnívám se, že z textu § 1013 občanského zákoníku nevyplývá, že by rozhodným okamžikem mohlo být už samotné úřední schválení. V tu dobu ostatně s velkou pravděpodobností nebude jasné, jaký rozsah újma bude mít. Objektivní promlčecí lhůta majetkového práva pak je dle § 629 odst. 2 občanského zákoníku desetiletá.

J. Spáčil porovnává tuto úpravu s ABGB, který používá ve vztahu ke svému § 364a úpravu promlčení práv na náhradu škody, ačkoli (jak je uvedeno v kapitole 4.9 věnované

³³⁰ Viz např. LAZÍKOVÁ, Jarmila, ŠTĚFČEK, Marek In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 2186.

³³¹ SPÁČIL, Jiří In: SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976-1474). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 150.

privilegovaným imisím) nárok podle citovaného ustanovení za běžnou náhradu škody nepovažuje.³³²

K otázce důkazního břemene lze uvést, že v souladu s § 120 odst. 1 občanského soudního řádu leží na tom účastníku řízení, který z existence dokazovaných skutečností vyvozuje pro sebe příznivé právní důsledky a proto je tvrdí. Hodnocení zejména technických aspektů imisí je náročnou záležitostí, jak ostatně přiznal i Nejvyšší soud, podle nějž *„posouzení míry hluku je otázkou natolik odbornou, k níž soud zpravidla nemá dostatek odborných znalostí, a proto je třeba v rámci dokazování provést důkaz znaleckým posudkem či odborným vyjádřením. Důkaz znaleckým posudkem včetně případného slyšení znalce je soud oprávněn hodnotit podle § 132 o. s. ř., tedy podle zásady volného hodnocení důkazů.“*³³³

4.8 Prevence budoucích imisí v rámci ochrany držby

V kapitole věnované pojmu imisí zazněla zmínka o možnosti poskytnutí preventivní ochrany před imisemi způsobujícími závažné rušení výkonu vlastnického práva, resp. užívání nemovitosti. Projevy určité činnosti na jiném pozemku, tedy imise, mohou být nejen rušivé či obtěžující pro dotčeného souseda, ale perspektivou soukromoprávní ochrany životního prostředí mohou vést též ke znečišťování nebo jinému poškozování životního prostředí. Tomu je pochopitelně žádoucí se pokusit předejít, a tak se vyvarovat negativním důsledkům imisí. Důležité to je i pro původce těchto imisí, resp. osobu, která se chystá provozovat činnost k imisím vedoucí. Následně uložená povinnost zdržet se imisí by vedla k nutnosti vynaložit dodatečné prostředky např. na úpravy provozovaného zařízení za účelem zmenšení jeho nežádoucích účinků, k přestěhování provozu či dokonce k úplnému zmaření uskutečněné investice.

Obecně bude v této otázce stále platit závěr A. Randy, že *„žalobu tuto [na zdržení se imisí] lze podat teprve tehdy, když škodlivé účinky počnou se jevit.“*³³⁴ Nový občanský zákoník však přinesl ustanovení § 1004 občanského zákoníku, které je konstruováno

³³² Tamtéž, str. 162. Důsledek pro délku promlčecí lhůty je stejný, neboť podle § 1489 je subjektivní promlčecí lhůta u nároku na náhradu škody tříletá (oproti minimálně desetileté dle § 636 občanského zákoníku). Rozdíl je pouze v délce lhůty objektivní, která je v Rakouském kodexu třicetiletá.

³³³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. ledna 2016 spis. zn. 22 Cdo 3799/2015.

³³⁴ RANDA, Antonín, SPÁČIL, Jiří I. *Držba dle rakouského práva v pořádku systematickém: II. Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. Praha: ASPI, 2008, str. 60. Antonín Randa to vysvětluje tím, že *„...dříve nelze říci, že by mohly překračovat míru dle místních poměrů přiměřenou a užívání pozemku v místě obvyklému podstatně na újmu“*.

k řešení otázky budoucích dopadů prováděné stavby na okolí, tedy i imisí. Ostatně, výslovně se zde hovoří o následcích podle § 1013, a ačkoli se nejedná o zcela konkrétní odkaz, z obsahu § 1013 občanského zákoníku je zjevné, že nemůže jít o nic jiného než v jeho odstavci 1 uvedené imise.³³⁵ Ustanovení i přes tuto přímou vazbu na § 1013 není systematicky zařazeno vedle něj v rámci úpravy omezení vlastnického práva, nýbrž mezi nástroji ochrany držby, ochrana je tedy poskytována držiteli nemovité věci, byť se dá předpokládat, že v naprosté většině případů se bude jednat o držitele vlastnického práva k dané nemovitosti.

K. Svoboda toto ustanovení považuje za důležité ve vztahu k privilegovaným imisím v režimu podle § 1013 odst. 2 občanského zákoníku, neboť jim se po dokončení stavby již nelze bránit. Domnívá se proto, že „je přiměřené, aby § 1004 byl vnímán jako norma, která upravuje režim privilegovaných imisí, jež vznikají nejen při výstavbě nebo v souvislosti s ní, ale třeba i poté, co je výstavba dokončena.“³³⁶ S tímto názorem ale zmíněný autor zůstává výjimkou, např. J. Spáčil považuje za spornou vůbec otázku, zda v rámci ochrany držby (upravená především v § 1003 občanského zákoníku) je k obraně proti imisím využitelná. Jako argument proti této možnosti uvádí omezenost dokazování v rámci této ochrany držby.³³⁷ Účelem posesorního řízení je totiž rychlé a efektivní poskytnutí ochrany pokojnému stavu představovanému držbou (pochopitelně držbou řádnou, poctivou a pravou), občanský zákoník v § 1008 stanoví prekluzivní lhůty k podání žaloby. Subjektivní lhůta činí 6 týdnů ode dne, kdy se žalobce dozvěděl o svém právu i o osobě, která držbu ohrožuje nebo ruší, objektivní pak 1 rok ode dne, kdy žalobce mohl své právo uplatnit poprvé. Občanský soudní řád pak ve svém § 177 odst. 2 lhůtu stanoví i pro soudní rozhodnutí, a to třicetidenní. Specifický prozatímní charakter výsledku řízení dokládá i fakt, že proti usnesení o žalobě z rušené držby není přípustné dovolání ani žaloby pro zmatečnost a na obnovu řízení.³³⁸

³³⁵ KINDL, Tomáš In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek III.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 47.

³³⁶ SVOBODA, Karel. *Právo imisí, právo cesty a další sousedské spory.* Praha: Wolters Kluwer, 2015, str. 38.

³³⁷ SPÁČIL, Jiří In: SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976-1474). Komentář.* Praha: C.H. Beck, 2013, str. 115.

³³⁸ Ve vztahu k dovolení viz § 238 odst. 1 písm. g) občanského soudního řádu či též usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. května 2017 spis. zn. 22 Cdo 1391/2017, výluku z přípustnosti žalob pro zmatečnost a na obnovu řízení stanoví § 230 odst. 1 písm. a) občanského soudního řádu.

Pokud se jedná o vztah tohoto řízení k případnému postupu přímo na ochranu vlastnického práva, T. Kindl uvádí, že „zahájené řízení o posesorní žalobě netvoří překážku litispendence pro petitorní žalobu vycházející ze stejného základu, stejně jako pravomocné usnesení nebrání projednání věci v takovém řízení.“³³⁹ Teoreticky není vyloučeno, že řízení o ochraně držby a řízení o ochraně vlastnického práva mohou skončit opačným výsledkem, což by mohlo být dáno i zrychlenou a zjednodušenou povahou prvního zmíněného řízení.

Domnívám se proto, že s výše nastíněným názorem K. Svobody ohledně využitelnosti § 1004 k preventivní ochraně před budoucími privilegovanými imisemi se nelze ztotožnit, klíčovou roli zde totiž hraje povolující správní orgán, který by měl dopady povolované činnosti řádně vyhodnotit, což je ostatně podmínkou aplikace privilegovaného režimu podle § 1013 odst. 2 občanského zákoníku. Podle T. Kindla „specialita § 1004 spočívá navíc v tom, že soud může zakázat, aby se stavba prováděla, právě jen dokud o věci nebylo rozhodnuto v řízení podle stavebního zákona.“³⁴⁰ Předmětná úprava posesorní ochrany před imisemi z provádění stavby bude mít vzhledem ke svému charakteru rychlého prozatímně působícího nástroje proti imisím z činnosti časově omezené (provádění stavby) podle mého mínění v boji proti znečišťování životního prostředí jen velmi omezenou efektivitu a nápomocna může být spíše jen v otázkách víceméně sousedské povahy. Tam i samy rušivé vlivy provádění stavby mohou hrát významnou roli, v některých případech větší než budoucí provoz samotný.

4.9 Privilegované emise

V občanském zákoníku lze v rámci úpravy ochrany před imisemi v § 1013 nalézt ustanovení, které poměrně výrazně vybočuje z pojetí sousedského práva, přičemž se zároveň dotýká i vztahu zápůrčí žaloby a veřejnoprávní úpravy. Nejedná se přitom v českém právním řádu o naprostou novinku, neboť předmětný § 1013 odst. 2 občanského zákoníku je do značné míry návratem dříve platné úpravy z dob Rakouska-Uherska a první republiky, kde byla zařazena v § 364a ABGB, přičemž toto ustanovení i nadále u našich jižních sousedů zůstává v platnosti. Nejvyšší soud dokonce výslovně deklaroval, že s ohledem na návaznost textu § 1013 odst. 2 občanského zákoníku na jeho rakouský vzor

³³⁹ KINDL, Tomáš In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek III.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 45.

³⁴⁰ Tamtéž, str. 48.

„je tak třeba přihlídnout k výkladu tohoto ustanovení ve starší české právní vědě i judikatuře a také k tomu, jak je vykládáno a aplikováno v Rakousku.“³⁴¹ Lze přitom zmínit, že i za platnosti starého občanského zákoníku platila zásada, „že opíral-li se napadený výkon vlastnického práva o úřední povolení a žalovaný nepřekročil meze tohoto povolení, bylo třeba považovat výkon vlastnického práva za oprávněný.“³⁴²

Podle § 1013 odst. 2 občanského zákoníku v případě, že činnost, jež je zdrojem imisí, byla úředně povolena a rozsah imisí toto povolení nepřekračuje, je možné žádat pouze náhradu újmy v penězích, nikoli zdržení se rušení. Ačkoli je tato konstrukce v jistém ideovém rozporu s pojetím nezávislého uplatňování soukromého a veřejného práva vyjádřeným v § 1 odst. 1 občanského zákoníku, představuje na druhou stranu logický krok ve snaze zabránit zjevným vnitřním rozporům v praktickém uplatňování práva různými větvemi veřejné moci. Pokud je valná většina znečišťujících a dalších aktivit, jejichž důsledkem mohou být soukromoprávní terminologií imise vnikající na cizí pozemky a rušící práva jiných osob, v současné době veřejnoprávně regulována stanovením určitých limitů a dalších podmínek a povětšinou i podmíněna vydáním příslušného povolení, je žádoucí, aby s projevy moci výkonné (činnost správních orgánů) a normotvorné (stanovení limitů v zákonech a především v prováděcích právních předpisech k nim vydaných) nekolidovalo rozhodování civilních soudů. Jejich role totiž spočívá v rozhodování konkrétních sporů ohledně individuálních práv v jednotlivých případech. Původní důvod vzniku tohoto ustanovení vysvětluje F. Rouček odkazem na legislativní myšlenku stojící za § 364a ABGB, „totiž že nákladné investice nemají býti zmařeny“³⁴³, neboť v praxi může být citlivěji vnímána určitá ekonomická nelogičnost až nespravedlnost než samotná nekonzistentnost různých právních postupů. J. Spáčil s E. Dobrovolnou pak otevřeně konstatují, že „účelem tohoto ustanovení je ochrana průmyslového, resp. živnostenského podnikání.“³⁴⁴

³⁴¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. března 2017 spis. zn. 22 Cdo 4847/2016.

³⁴² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. ledna 2015 spis. zn. 22 Cdo 636/2014. Podle Nejvyššího soudu však „toto pravidlo však neplatilo bezvýjimečně. Při posuzování, zda je v konkrétním případě možno (výjimečně) poskytnout ochranu i proti rušení vzešlého z úředně povolené činnosti bylo třeba vzít do úvahy i to, zda rušený žalobce měl možnost uplatnit své námitky proti schválení provozu ve správním řízení.“

³⁴³ ROUČEK, František In: SCHROTZ, Karel, ANDRES, Bedřich, FAJNOR, Vladimír, ZÁTURECKÝ, Adolf, HARTMANN, Antonín, ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl 2, (§§ 285 až 530). Repr. pův. vyd. z r. 1935. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 253.

³⁴⁴ SPÁČIL, Jiří, DOBROVOLNÁ, EVA In: SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976-1474)*. Komentář. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 156.

Samotný výraz „privilegované imise“ odkazuje k tomu, že jsou zákonodárcem do určité míry privilegovány zvláštní právní úpravou, která má redukovat možnost jejich zákazu soukromoprávní (uložením povinnosti zdržet se těchto imisí) či že se odvíjí od určitého privilegia uděleného původci imisí v podobě úředního povolení k provozu.³⁴⁵

Ustanovení § 1013 odst. 2 občanského zákoníku zavádí svůj zvláštní režim pro imise, které jsou důsledkem provozu závodu nebo podobného zařízení. Pojem obchodní závod (v legislativní zkratce závod, v níž se termín vyskytuje i v § 1013) vymezuje § 502 občanského zákoníku jako „organizovaný soubor jmění, který podnikatel vytvořil a který z jeho vůle slouží k provozování jeho činnosti“. Na rozdíl od dříve používaného termínu podnik³⁴⁶ obchodní závod nezahrnuje osobní složky podnikání, z hlediska problematiky imisí nebudou relevantní ani nehmotná práva, jež by do organizovaného souboru podnikatelského jmění náležela, bude se tedy jednat především o různé provozy od velkých průmyslových areálů až po malé živnostenské provozovny včetně např. pohostinských zařízení.

Pokud se jedná o výraz „podobné zařízení“, jehož účelem je podle K. Svobody postihnout situace, kdy je určitá ekonomická (a imise produkující) činnost vázána na úřední povolení, ale veřejnoprávní předpisy výslovně nestanovují, že se úřední povolení týká provozu závodu, přičemž jako příklady udává veřejnou komunikaci nebo kanalizaci.³⁴⁷ Ve vztahu k veřejné komunikaci se však vyslovil Nejvyšší soud, podle nějž „na imise vyvolané provozem na pozemních komunikacích nelze vztáhnout § 1013 odst. 2 o. z. – nejde totiž o „provoz závodu nebo jiného podobného zařízení.“³⁴⁸ Domnívám se, že v tomto směru je dostačující řešení § 364a ABGB hovořící o „úředně povoleném zařízení“, neboť důležitá je povaha zařízení z hlediska jeho dopadů na okolí, k nimž dává správní orgán v rámci svého povolení souhlas, nikoli jeho ekonomický (podnikatelský) charakter. Zmíněné ustanovení ABGB s ohledem na dobu svého vzniku zmiňuje i „horní zařízení“, k čemuž J. Spáčil a E. Dobrovolná poznamenávají, že na imise jím způsobené „se může nová právní úprava patrně vztahovat jen potud, pokud se jich netýká úprava v horním

³⁴⁵ První význam je naznačen v SPÁČIL, Jiří, HRABÁNEK, Dušan. *Sousedská práva podle nového občanského zákoníku*. Praha: Leges, 2015, str. 173, k druhému se kloní K. Svoboda (SVOBODA, Karel. *Právo imisí, právo cesty a další sousedské spory*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, str. 35).

³⁴⁶ Ustanovení § 5 odst. 1 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník.

³⁴⁷ SVOBODA, Karel. *Právo imisí, právo cesty a další sousedské spory*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, str. 60.

³⁴⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. června 2015 spis. zn. 22 Cdo 3277/2014.

*zákoně.*³⁴⁹ V literatuře není vyjasněn postoj k např. imisím způsobeným užíváním stavby, jako je hluk z domu obývaného nájemníky, neboť zatímco K. Svoboda nájemní dům považuje za zařízení podobné obchodnímu závodu (jedná se o systematickou výdělečnou činnost, byť ne o živnost, a k užívání takového domu je třeba kolaudace), v předchozí větě zmiňovaná autorská dvojice odkazuje na rakouskou praxi, která případný hluk působený nájemníky považuje za přirozený projev věci.³⁵⁰

Imise, které lze označit ve výše nastíněném smyslu za privilegované, jsou ty, které jsou důsledkem provozu obchodního závodu nebo podobného zařízení. Ze vztahu mezi odstavci § 1013 vyplývá, že se jedná o imise, u nichž by za jiných okolností, tedy bez existence úředního schválení, bylo možné požadovat, aby se jich původce zdržel. Jednalo by se tedy o imise, které by překračovaly míru přiměřenou místním poměrům a podstatně by omezovaly obvyklé užívání pozemku. Na pozadí toho stojí předpoklad, že tato kritéria by měla být zohledněna již správním orgánem v rámci řízení o vydání příslušného povolení, a to i ze širších hledisek a s větší odborností, než jakou může nabídnout civilní soud.

Oproti svému vzoru obsaženému v ABGB obsahuje § 1013 odst. 2 občanského zákoníku druhou větu, podle níž se popisovaná „privilegovanost“ netýká imisí vzniklých z provozu, který překračuje úředně schválený rozsah. Tím se zjevně pouze konstatuje fakt, že porušení veřejného práva (rozpor s povolením) nemůže být v soukromoprávní oblasti nezohledněno, resp. dokonce přinášet výhodu. Bylo by to ostatně v rozporu se zásadou vyjádřenou v § 6 odst. 2 občanského zákoníku, tedy že nikdo nesmí těžit ze svého nepoctivého nebo protiprávního činu.³⁵¹ Jak připomínají J. Spáčil s E. Dobrovolnou, „v rakouské literatuře bývá dále dovozováno, že imise poškozující lidský život nebo zdraví z podstaty věci nelze podřadit pod § 364a ABGB.“³⁵²

³⁴⁹ SPÁČIL, Jiří, DOBROVOLNÁ, Eva In: SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976-1474). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 157.

³⁵⁰ SVOBODA, Karel. *Právo imisí, právo cesty a další sousedské spory*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, str. 61.

³⁵¹ V Rakousku se při aplikaci § 364a ABGB bez této věty zřejmě obejdou, neboť její obsah vyplývá již ze samotné povahy věci – viz DOBROVOLNÁ, Eva, SPÁČIL, Jiří. Imise způsobené úředně schváleným provozem závodu nebo podobného zařízení v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 20/2012, str. 722.

³⁵² SPÁČIL, Jiří, DOBROVOLNÁ, Eva In: SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976-1474). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 160.

Jinak se bude režim § 1013 odst. 2 občanského zákoníku týkat imisí, které jsou pro daný typ obchodního závodu či jiného zařízení typické, neboť nelze od civilního soudu očekávat (ani by to nebylo žádoucí) hodnocení z hlediska nejlepších dostupných technologií. Tato problematika by měla být řešena ve správním řízení o povolení.³⁵³ Totéž se týká i místních podmínek, jak ilustruje K. Svoboda na příkladu cementárny, která v suchém prostředí způsobuje větší prašnost.³⁵⁴ Ale bylo-li povolení vydáno podle veřejnoprávní úpravy, která neumožňuje reagovat na nově nastalé skutečnosti, bude možné negatorní žalobu podat.³⁵⁵

Na druhou stranu, pod režim úředního schválení bude zapotřebí zařadit i povolení určitých výjimek z veřejnoprávně stanovených limitů, např. hygienických limitů hluku či vibrací.³⁵⁶ Dovětek první věty § 1013 odst. 2 občanského zákoníku vztahuje privilegovaný režim i na ty imise, které jsou důsledkem okolností, k nimž se v povolovacím řízení nepřihlédlo. F. Rouček to vysvětluje na základě důvodové zprávy k novele ABGB opatrností, kdyby imise vyšly najevo až teprve po úředním řízení a zároveň nabízí příklad v podobě řízení týkajícího se povolení továrny, při němž se opomnělo na zápach, který by její provoz mohl způsobit – což se ale po spuštění provozu projevilo.³⁵⁷

Důležité je též připomenout, že rakouská praxe nepovažuje zdaleka každé zařízení za úředně schválené zařízení ve smyslu § 364a ABGB, přičemž zejména zohledňuje kvalitu předmětného schvalovacího řízení z hlediska ochrany práv dotčených třetích osob.³⁵⁸ Pro účely českého práva, pro něž je tato právní úprava v podmínkách 21. století

³⁵³ I podle zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), má stavební úřad za úkol přezkoumávat účinky budoucího užívání stavby – viz § 90 odst. 2 (pro územní řízení v případech, že pro stavbu není vyžadováno stavební povolení ani souhlas s provedením ohlášené stavby) a § 111 odst. 2 (pro řízení stavební).

³⁵⁴ SVOBODA, Karel. *Právo imisí, právo cesty a další sousedské spory*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, str. 61.

³⁵⁵ SPÁČIL, Jiří, DOBROVOLNÁ, Eva In: SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976-1474). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 159.

³⁵⁶ DOHNAL, Jakub. *Sousedské spory z hlediska práva soukromého*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, str. 29. Předmětná výjimka týkající se hlukových limitů je upravena v § 31 zákona č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů.

³⁵⁷ ROUČEK, František In: SCHROTZ, Karel, ANDRES, Bedřich, FAJNOR, Vladimír, ZÁTURECKÝ, Adolf, HARTMANN, Antonín, ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl 2, (§§ 285 až 530). Repr. pův. vyd. z r. 1935. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 255.

³⁵⁸ SPÁČIL, Jiří, DOBROVOLNÁ, Eva In: SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976-1474). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 157.

nová, lze dle J. Spáčila z rakouských zkušeností vycházet³⁵⁹, z čehož dovozuje, že „negatorní žaloba je vyloučena jen v případech, že soused neměl možnost v povolovacím řízení uplatnit námitky“ a co je neméně zajímavé, že sousedé by měli mít možnost (např. při objevení se nové technologie umožňující snížení imisí) proti pokračování obtěžování opět vystoupit.³⁶⁰ Podle K. Svobody je takový požadavek příliš striktní, neboť umožňuje civilnímu soudu přezkoumávat kvalitu veřejnoprávní ochrany sousedských práv, a to jak v obecné rovině typu správního řízení, tak i v konkrétní proceduře, v níž bylo povolení vydáno.³⁶¹ Problémem do určité míry může být, že okruh účastníků dle veřejnoprávních předpisů nemusí být dostatečný, aby pokryl celé potenciálně dotčené území, a tedy všechny osoby, které by případně mohly vystoupit s negatorní žalobou dle § 1013 občanského zákoníku.

Při splnění výše analyzovaných podmínek se může projevit ona privilegovanost provozu, resp. imisí jím působených, a oproti běžnému režimu dle § 1013 odst. 1 občanského zákoníku nebude možné uložit původci zdržení se imisí. Zákon nabízí jiné řešení předmětné situace, a to nárok na peněžní náhradu újmy. Přestože se toto řešení jeví jako přiměřený kompromis mezi potřebou právní jistoty investorů a poskytnutím alespoň určité kompenzace dotčených osob, lze na něj pohlížet též jako na určité přiznání nekomplexnosti povolovacích řízení a následných kontrolních mechanismů. Zjevně z nich může vzejít povolení provozu s negativními dopady na okolí a v něm žijící osoby. Ty pak jsou nuceny svá práva bránit individuálně na základě vlastní iniciativy, což bude s velkou pravděpodobností znamenat, že nebudou vzneseny nároky na kompenzaci veškeré způsobené újmy. Za takové situace bohužel hrozí, že hlasem, který nezazní, resp. nebude vyslyšen, bude hlas upozorňující na dopady na životní prostředí a na potřebu její nápravy.

Ve vztahu k úpravě v ABGB je možné nalézt i tvrzení F. Roučka, že „*indemnitní žaloba podle § 364a jest principiálně odlišná od obecné žaloby na náhradu škody*“ a že se jedná o projev principu rovnosti svobod, které se dosahuje tím, že „*se ohroženému vše vyrovná penězi (a privilegovaná činnost immitentova se zachová)*“.³⁶² J. Sedláček dokonce

³⁵⁹ SPÁČIL, Jiří, HRABÁNEK, Dušan. *Sousedská práva podle nového občanského zákoníku*. Praha: Leges, 2015, str. 173.

³⁶⁰ SPÁČIL, Jiří, DOBROVOLNÁ, Eva In: SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976-1474). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 159.

³⁶¹ SVOBODA, Karel. *Právo imisí, právo cesty a další sousedské spory*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, str. 71.

³⁶² ROUČEK, František In: SCHROTZ, Karel, ANDRES, Bedřich, FAJNOR, Vladimír, ZÁTURECKÝ, Adolf, HARTMANN, Antonín, ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému*

tento institut přirovnává ke kompenzaci za vyvlastnění.³⁶³

Újma, jejíž náhradu lze dle § 1013 odst. 2 občanského zákoníku nárokovat, může spočívat zejména ve snížení hodnoty nemovité věci, ať již by se jednalo o prosté snížení ceny nebo např. zhoršení úrodnosti zemědělské půdy.³⁶⁴ J. Sedláček k této problematice uváděl, že *„zmenšený zisk se nenahrazuje sice přímo, ale zmenšená hodnota je prostě kapitalisovaná újma na zisku, takže ve skutečnosti není mezi obojí náhradou tak zásadní rozdíl.“*³⁶⁵ F. Rouček k tomu pak doplňoval, že se hradí i škoda prostředečná, kterou mají osoby třetí, jimž jest vlastník pozemku odpověden.³⁶⁶

A. Randa se ve své knize vydané v roce 1923, tedy krátce po nabytí účinnosti novely ABGB, která přinesla § 364a, věnoval i intertemporálním aspektům této relativně nové právní úpravy, přičemž konstatoval, že platí i pro starší zařízení, ale jen od doby účinnosti § 364a.³⁶⁷ Stejně pravidlo bude platit i v současnosti vůči obchodním závodům a jiným podobným zařízením, jejichž provoz začal před nabytím účinnosti nového občanského zákoníku, neboť jeho § 3028 pro věcná práva deklaruje nepravou retroaktivitu.

Závěrem si dovoluji citovat názor K. Svobody na praktické využití popisované právní úpravy. Podle něj *„lze očekávat, že § 1013 odst. 2 bude vykládán spíše restriktivně a případná nejasnost nebo neprovázanost se souvisejícími předpisy týkajícími se povolovacího řízení bude důvodem pro jeho neaplikaci.“*³⁶⁸ To dokládá i poměrně malé množství rozhodnutí Nejvyššího soudu, které by završovaly kauzy, v nichž argumentace § 1013 odst. 2 občanského zákoníku uspěla a žalobci nebylo vyhověno v požadavku na ochranu před imisemi, které byly vyhodnoceny jako tzv. privilegované.

obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 2, (§§ 285 až 530). Repr. pův. vyd. z r. 1935. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 254. Naopak při běžné ochraně proti imisím dle § 364 ABGB se v zájmu rovnosti svobod *„omezuje svoboda immitentova“*.

³⁶³ SEDLÁČEK, Jaromír, SPÁČIL Jiří. *Vlastnické právo.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, str. 115.

³⁶⁴ SPÁČIL, Jiří, DOBROVOLNÁ, Eva In: SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976-1474). Komentář.* Praha: C.H. Beck, 2013, str. 160.

³⁶⁵ SEDLÁČEK, Jaromír, SPÁČIL Jiří. *Vlastnické právo.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, str. 114.

³⁶⁶ ROUČEK, František In: SCHROTZ, Karel, ANDRES, Bedřich, FAJNOR, Vladimír, ZÁTURECKÝ, Adolf, HARTMANN, Antonín, ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi.* Díl 2, (§§ 285 až 530). Repr. pův. vyd. z r. 1935. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 255.

³⁶⁷ RANDA, Antonín, SPÁČIL, Jiří I. *Držba dle rakouského práva v pořádku systematickém: II. Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém.* Praha: ASPI, 2008, str. 60.

³⁶⁸ SVOBODA, Karel. *Právo imisí, právo cesty a další sousedské spory.* Praha: Wolters Kluwer, 2015, str. 58.

Na tomto místě lze zmínit např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ve věci žaloby na zdržení se rušení hlukem ze skladového areálu, v němž soud rekapituloval podmínky aplikovatelnosti § 1013 odst. 2 občanského zákoníku. Těmi jsou:

1. provoz závodu nebo podobného zařízení byl úředně schválen, přičemž ve schvalovacím procesu byl schvalující orgán povinen zabývat se účinky provozu na okolí (zpravidla životní prostředí). Samotné imise nemusejí být schvalovány, musí být však schválena činnost, produkující imise;
2. imise nesmí ohrožovat základní práva dotčeného souseda, zejména právo na ochranu života a zdraví;
3. žalobce (nebo jeho právní předchůdce), musí mít v řízení o úřední schválení provozu, ze kterého imise pocházejí, postavení účastníka povolovacího řízení, resp. možnost uplatnit námitky proti provozu – z této podmínky však Nejvyšší soud připustil výjimku, pokud bude výsledkem z poměrování dotčených práv testem proporcionality.³⁶⁹

K tomu Nejvyšší soud doplnil, že negatorní žalobě proti obtěžování privilegovanou imisí by bylo možné vyhovět, půjde-li imisi zabránit „*technickým nebo organizačním opatřením, které žalovaného neúměrně nezatíží a lze jej po něm spravedlivě žádat.*“³⁷⁰

4.10 Společenský význam zdroje imisí

Přestože v rámci soukromého práva, zejména pak při jeho uplatňování prostřednictvím civilního soudního řízení, nehraje veřejný zájem důležitou roli, neboť k jeho zohlednění slouží právě postupy dle veřejnoprávních předpisů, lze nalézt případy, kdy i do sporu mezi dvěma stranami občanskoprávního sporu pronikl tento aspekt a společenský význam aktivity, která je zdrojem imisí (tedy i znečišťování životního prostředí) byl reflektován.

V otázce možného obtěžování z důvodu nadměrného výskytu včel Nejvyšší soud konstatoval, že „*je třeba přihlížet i ke společenskému významu chovu včel*“³⁷¹, přičemž

³⁶⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. září 2017 spis. zn. 22 Cdo 3290/2017.

³⁷⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. března 2017 spis. zn. 22 Cdo 4847/2016.

³⁷¹ Rozsudek Nejvyššího soudu z 27. května 2004 spis. zn. 22 Cdo 1421/2003. Nejvyšší soud zde též uvedl, že: „*Specifika včel spočívá mimo jiné v tom, že jde o hmyz užitečný nejen pro jeho vlastníka, ale i pro vlastníky pozemků, na kterých opylují květy (včetně těch, kteří se cítí být nadměrným výskytem včel obtěžováni), a také pro celou biosféru, a v tom, že jim nelze zcela zamezit pronikat na cizí pozemky.*“ Je ale pravdou, že v předmětném sporu nehrála tato skutečnost závažnější roli.

v rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové dokonce zaznělo, že „je nakonec i v zájmu sousedů, aby i na jejich pozemcích byly rostliny opyleny.“³⁷²

V závažnějším případě Arcelor Mittal pak zaznělo, že je třeba též „zvážit obecnou prospěšnost činnosti, ze které rušení pochází, a společenské důsledky zákazu. To samozřejmě neznamena, že jednotlivci lze odepřít ochranu proti zjevně protiprávnímu rušení jen z důvodu veřejného zájmu na činnosti rušení vyvolávající; k významu činnosti však je třeba přihlídnout v hraničních situacích a také při poskytování lhůty k plnění tak, aby žalovaný měl reálnou možnost provést potřebná opatření.“³⁷³

Domnívám se, že relevantní by mohl být i názor vyjádřený Nejvyšším správním soudem při interpretaci druhé věty § 1 zákona o ochraně přírody a krajiny, podle níž je při ochraně environmentálních hodnot nutno zohlednit hospodářské, sociální a kulturní potřeby obyvatel a regionální a místní poměry. Zmíněný soud v případě posuzování zásahu do krajinného rázu uvedl, že „zohlednění ekonomického přínosu je tedy namísto pouze tehdy, pokud navrhovaná stavba zasahuje do krajinného rázu co možná nejméně. Pokud je vliv na krajinný ráz příliš velký, není možné jej vyvážit o to větším ekonomickým přínosem.“ Zároveň dovedl, že otázka ekonomického přínosu je v porovnání s hrozícím významným dotčením krajinného rázu spíše podružnou.³⁷⁴ S tímto závěrem lze souhlasit, neboť ani podstatný ekonomický přínos nemůže vyvážit (slovy § 1013 odst. 1 občanského zákoníku) podstatné omezení užívání pozemku. Zvláště, když sám dotčený vlastník nemusí pozitivní ekonomické efekty ani společenskou prospěšnost imise produkující aktivity náležitě pocítit. Problém sladění veřejného zájmu s právy jednotlivců by měl být primárně řešen jinými nástroji než v rámci soukromoprávních prostředků ochrany individuálních práv.

Jak bude patrné z kapitoly 4.12 věnované problematice hluku způsobeného provozem na pozemních komunikacích za pomoci bližšího rozboru kauzy pražské magistrály, objevil se argument významem této páteřní komunikace pro město i v odůvodnění nálezu Ústavního soudu, který do případu vnesl zásadní zvrat.

³⁷² Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 11. srpna 1998 spis. zn. 19 Co 740/97.

³⁷³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. ledna 2015 spis. zn. 22 Cdo 636/2014.

³⁷⁴ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 9. listopadu 2007 spis. zn. 2 As 35/2007.

4.11 Další nástroje sousedského práva využitelné k ochraně životního prostředí

Nejdůležitějším nástrojem upraveným v rámci sousedského práva, který je využitelný k ochraně životního prostředí, je výše podrobně analyzovaná ochrana před imisemi, přesto je však možné u některých dalších institutů sousedského práva a ochrany vlastnictví nalézt souvislosti, které jsou využitelné k ochraně životního prostředí, nebo v jejichž rámci alespoň občanský zákoník pamatuje i na environmentální stránku věci.

Vedle vlastních imisí, tedy projevů činnosti vlastníka na sousedním pozemku, může být do možností užívání pozemku zasaženo i jinými způsoby. Obzvláště závažný bude případ spočívající v umístění vlastních věcí na cizí pozemek, pochopitelně věci, které nebudou zvyšovat jeho hodnotu. Příkladem, na němž by bylo možné ilustrovat využitelnost obecné ochrany vlastnictví pro účely ochrany životního prostředí, stejně jako její limity, je problematika nedovolené skládky. Ta může být z občanskoprávního hlediska řešena v rámci sporu vlastníka pozemku a vlastníka na něm ukládaného materiálu. Vzhledem k tomu, že důsledkem umístění odpadu na cizí pozemek je omezení vlastnického práva majitele pozemku, lze na něj reagovat negatorní žalobou podle § 1042 občanského zákoníku.³⁷⁵ Její určitou výhodou by dle J. Spáčila mohl být fakt, že žaloba požadující odstranění trvajících neoprávněného zásahu (neboť odpad na pozemku stále leží) oproti požadavku na uvedení do předešlého stavu v rámci náhrady škody se jakožto vlastnická žaloba dle ustáleného výkladu nepromlčuje.³⁷⁶ Taktéž je případně možné žádat vydání bezdůvodného obohacení spočívajícího v protiprávním užití cizí hodnoty ve smyslu § 2991 odst. 2 občanského zákoníku.³⁷⁷ Je však zřejmé, že možnost uplatnit výše popsany postup připadá v úvahu pouze ve vztahu ke konkrétní osobě, která je za složení odpadu odpovědná, což v případě tzv. divokých skládek bude obtížně splnitelnou podmínkou, na stejném problému však vážně i aplikovatelnost veřejnoprávního postihu podle § 69 odst. 2 zákona o odpadech.³⁷⁸

Dalším tématem, které v této souvislosti občanské právo řeší, je pronikání zvířat na cizí pozemek, na které se ve smyslu § 1013 odst. 1 věty první za středníkem občanského zákoníku bude vztahovat regulace určená imisím. I v tomto případě se tedy uplatní kritéria

³⁷⁵ Viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. listopadu 2016 spis. zn. 22 Cdo 2886/2014.

³⁷⁶ SPÁČIL, Jiří In: SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976-1474). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 244.

³⁷⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. srpna 2017 spis. zn. 28 Cdo 4051/2016.

³⁷⁸ Zákon č. 185/2001 Sb., o odpadech a o změně některých dalších zákonů.

míry přiměřené místním poměrům a obvyklého užívání pozemku. Občanský zákoník v § 1014 upravuje i otázku škod způsobených vniknutím zvířat na cizí pozemek, ať již jimi samotnými, nebo jejich vlastníkem, který je na základě zmíněného ustanovení oprávněn je stíhat, přičemž je výslovně založeno právo vlastníka dotčeného pozemku na náhradu takto vzniklých škod. Pokud se jedná o škody způsobené zvířaty, občanský zákoník se jim věnuje detailněji v rámci závazků z deliktů, tedy úpravy povinnosti k náhradě škody. Rozlišuje přitom dva režimy podle charakteru zvířat, resp. důvodu, proč jsou v lidské moci či péči.

Dovolím si na prvním místě zmínit speciální, resp. privilegovaný režim, který se týká domácích užitečných nebo užitkových zvířat. Podle P. Vojtky je přitom určující nikoli samotná domáckost jeho chovu, ale domestikovanost druhu zvířete, a z hlediska zvyklostí v České republice.³⁷⁹ Pokud jde o účel tohoto chovu, občanský zákoník bere ohled jak na hlediska hospodářská (obživa, výkon povolání či jiné výdělečné činnosti), tak i na zvířata v roli pomocníků handicapovaným lidem. Pro tyto případy § 2934 občanského zákoníku umožňuje zproštění se povinnosti k náhradě škody prokázáním, že vlastník zvířete či osoba, které bylo zvíře vlastníkem svěřeno, při dozoru nad zvířetem nezanedbal potřebnou pečlivost, resp. že by škoda vznikla i při vynaložení této potřebné pečlivosti. Pokud by chov zvířat naplnil charakteristiky provozní činnosti ve smyslu § 2924 občanského zákoníku, bylo by možné uvažovat i o náhradě škody v tomto režimu, jak je ostatně zmíněno i v kapitole 5.4. Z hlediska liberačního důvodu však i přes určité formulační odlišnosti není dle mého názoru významnějšího rozdílu, a tedy bude zřejmě záležet na vývoji soudní interpretace, zda zachová dosavadní pojmání těchto případů jako škody z provozní činnosti (což je dáno i absencí speciální úpravy náhrady škod způsobených zvířaty ve starém občanském zákoníku) či bude postupovat podle nového ustanovení sice speciálně zaměřeného na problematiku zvířat, na druhou stranu pokrývajícího širší škálu okolností než jen provozní činnost.³⁸⁰

³⁷⁹ VOJTEK, Petr In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 1035. Citovaný autor zde konstatuje, že „zvíře druhu u nás nedomestikovaného se domácím zvířetem nestává, i kdyby bylo touto formou chováno (pštros, gepard, krokodýl).“

³⁸⁰ Jednotná v toto směru není ani literatura, např. P. Bezouška v komentáři k § 2924 občanského zákoníku mezi typy provozní činnosti zmiňuje zemědělský provoz či chov a výcvik koní, na druhou stranu při rozboru pojmu výdělečná činnost použitého v § 2934 občanského zákoníku uvádí jako příklad i chov zvířat v zemědělských závodech – viz BEZOUŠKA, Petr In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář.* Praha: C.H. Beck, 2013, str. 1601 a 1631.

Chovatelé ostatních zvířat, resp. je chovající z jiných než zmíněných důvodů, jsou z hlediska své odpovědnosti postaveni do obtížnější situace, neboť v tomto obecném režimu upraveném v § 2933 občanského zákoníku „*nemá vlastník žádný liberační důvod a poškozenému stačí prokázat, že mu zvíře způsobilo škodu.*“³⁸¹ Jedná se o pokračování přísného nazírání na odpovědnost vlastníka zvířete, které bylo uplatňováno dle starého občanského zákoníku, přičemž v této souvislosti lze zmínit rozhodnutí Nejvyššího soudu, podle nějž nedostatečný dozor nad zvířetem je prokázán již samotnou skutečností, že zvíře chovateli unikne, bez ohledu na to, jaká opatření k zabránění úniku zvířete učinil.³⁸² Domnívám se, že se jedná o nastavení logické, neboť reflektuje rozdíl mezi chovem zvířete odůvodněným jeho užitečností či užítkovostí a chovem z jiných důvodů, kde je relevantní přísnější nahlížení na odpovědnost vlastníka.

Další situací, kdy může docházet k zásahům do výkonu vlastnického práva k pozemku, jsou případy rostlin přesahujících svými větvemi či pod zemí kořeny pozemkové hranice. Z § 1016 občanského zákoníku vyplývá, že vlastník dotčeného pozemku má obecně právo tyto rušivé elementy odstranit, zároveň je ale pamatováno i na ochranu přerůstajících rostlin. Ta spočívá již v tom, že by měl být poměřován na jedné straně zájem vlastníka pozemku na odstranění větví či kořenů působících mu škodu či jiné obtíže se zájmem na nedotčeném zachování stromu. Podle K. Eliáše se v tomto směru dokonce jedná o „*dílčí reflexi obecné ochrany práva člověka žít v příznivém životním prostředí.*“³⁸³ Další podmínkou je provádění potřebných zásahů pouze šetrným způsobem a z vegetačního hlediska ve vhodné roční době. Zásahy do rostlin by měl provádět především jejich vlastník, neboť u něj lze předpokládat nejohleduplnější přístup, a proto by prvním krokem dotčeného souseda měla být žádost vůči vlastníkovi pozemku, z nějž k přerůstání či podrostům kořenů dochází. Pokud by jí v přiměřené době nebylo vyhověno, může dotčený soused již další opatření činit sám.

Jiným problémem, který se týká rostlinstva jako předmětu možného sporu mezi vlastníky pozemků, kterému se občanský zákoník věnuje, je otázka stromů rostoucích příliš blízko hranice pozemků. Vlastník se totiž může podle § 1017 odst. 1 občanského

³⁸¹ VOJTEK, Petr In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 1034.

³⁸² Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. dubna 2004 spis. zn. 25 Cdo 972/2003, v němž Nejvyšší soud dospěl k závěru, že „*jestliže v řízení bylo prokázáno, že pes žalovaného volně pobíhal bez dozoru po veřejné komunikaci a způsobil dopravní nehodu, při níž byl poškozen automobil žalobce, je zřejmé, že žalovaný kritického dne nevykonával nad svým chovaným zvířetem náležitý dozor a že jako jeho majitel si nepočínal tak, aby se pes nezaběhl na silnici, a neučinil tedy vše, aby zabránil vzniku škody.*“

³⁸³ ELIÁŠ, Karel. Stromy a občanský zákoník. *Právník.* 11/2015, str. 892.

zákoníku bránit proti vysazení stromů v přílišné blízkosti svého pozemku³⁸⁴, pokud pro to má slovy zákona „rozumný důvod“, který může spočívat především v obavách z narušení využívání pozemku.³⁸⁵

Občanský zákoník v citovaném ustanovení umožňuje nejen bránit vysazení stromů, ale i požadovat odstranění stromů již vzrostlých, což již pochopitelně může představovat větší zásah do stavu životního prostředí v daném místě. Proto § 1017 odst. 2 občanského zákoníku vylučuje aplikaci tohoto pravidla na les či sady³⁸⁶ a též na stromy zvlášť chráněné podle jiného právního předpisu. Zde dochází k jistému terminologickému zmatení, protože důvodová zpráva v tomto směru odkazuje na § 8 zákona o ochraně přírody a krajiny³⁸⁷, tedy obecnou ochranu dřevin rostoucích mimo les. Pouhá zvláštní ochrana dřevin by byla zjevně nedostatečná, a proto je žádoucí ustanovení interpretovat v intencích důvodové zprávy jako odkaz na zvláštní veřejnoprávní úpravu ochrany stromů, ať již by v daných předpisech byla pojmána jako obecná či zvláštní.

Přestože by se v souladu s obecným nastavením přechodných ustanovení v § 3028 odst. 1 a 2 občanského zákoníku měla tato úprava aplikovat i ve vztahu k již dříve zasazeným stromům, Nejvyšší soud v rámci ochrany legitimního očekávání osob sázejících stromy v době, kdy zvláštní občanskoprávní omezení jejich sázení u hranic pozemku ještě neexistovala, dovodil, že možnost požadovat podle § 1017 odst. 1 občanského zákoníku odstranění již vzrostlých stromů nelze aplikovat na stromy zasazené před nabytím účinnosti nového občanského zákoníku, tedy před 1. lednem 2014.³⁸⁸

Vadit mohou v těsné blízkosti hranic pozemku umístěné nejen stromy, ale též budovy. Na tuto situaci pamatuje občanský zákoník ve svém § 1020, který umožňuje vlastníkovi, který pro to má opět rozumný důvod, bránit zbudování stavby. Využitelnost tohoto ustanovení je však limitovaná, neboť přednost bude mít ochrana v rámci veřejného

³⁸⁴ Tato blízkost se bude primárně odvozovat od pravidel stanovených jinými právními předpisy a také místními zvyklostmi, subsidiárně § 1017 odst. 1 občanského zákoníku nabízí kritérium minimálního odstupu 3 m od hranice pozemků pro stromy obvykle přesahující výšku 3 m, u menších dřevin postačí odstup poloviční.

³⁸⁵ Důvodová zpráva k tomuto ustanovení vzpomíná například hrozící stínění či odčerpávání podzemní vláhly, případně poškození stavby podrůstajícími kořeny – viz Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku. [online] *Sněmovní tisk č. 362/0 z 6. volebního období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky*. [cit. 7.10.2017], Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>, str. 817.

³⁸⁶ Dle K. Eliáše se tato výjimka bude nepochybně vztahovat i například na parky – srov. ELIÁŠ, Karel. *Stromy a občanský zákoník*. *Právník*. 11/2015, str. 893.

³⁸⁷ Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku. [online] *Sněmovní tisk č. 362/0 z 6. volebního období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky*. [cit. 7.10.2017], Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>, str. 818.

³⁸⁸ Viz například rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. června 2017 spis. zn. 22 Cdo 5259/2015.

stavebního práva.³⁸⁹ Vztah k němu pro situaci, kdy se stavba teprve připravuje, řeší posesorní ochrana v ustanovení § 1004 občanského zákoníku, které se věnuje kapitola 4.8.

Ohrožení výkonu vlastnického práva k pozemku může vycházet též z neshod mezi sousedy stran ohleduplného nakládání s vodou, přičemž § 1019 občanského zákoníku řeší situace přílišného množství vody, tak i jejího nedostatku. První odstavec zmiňovaného ustanovení dává vlastníku pozemku právo bránit se stékání vody a požadovat za tímto účelem úpravu sousedovy stavby, avšak to se netýká případů přirozeného stékání vody, která na výše položeném pozemku pramení nebo přirozeně odtéká při dešti. Je přitom možné připomenout, že přímé přivádění vody na sousedův pozemek, například nasměrováním okapu, by bylo přímou imisí zapovězenou podle § 1013 odst. 1 věty druhé občanského zákoníku. J. Spáčil dovozuje, že i přes absenci výslovné úpravy by bylo možné poskytnout ochranu i v opačném případě vlastníku výše položeného pozemku, pokud soused zablokoval přirozený odtok vody.³⁹⁰

Ustanovení § 1019 odst. 2 občanského zákoníku se pak věnuje situaci, kdy vlastník horního pozemku brání odtoku vody, kterou jeho soused vlastníci níže položený pozemek potřebuje. S ohledem na formulaci „v rozsahu, ve kterém vodu sám nepotřebuje“, která se týká vlastníka výše položeného pozemku, má právě on lepší postavení, dle J. Spáčila se ale nemůže jednat o jakoukoli potřebu, tou totiž dle jeho mínění „*evidentně není zachycování vody a její odvoz nebo odvádění jinam.*“³⁹¹

Přestože výše popsané nástroje jsou určeny primárně k řešení mezisousedských problémů, k dispozici jsou všem vlastníkům a u všech relevantních pozemků, nic tedy dle mého názoru nebrání tomu, aby mohly být využity i na doplnění ochrany těch území, která již požívají některého z veřejnoprávních režimů ochrany. Tuto specializovanou ochranu poskytovanou veřejným právem však nemohou nahradit.

4.12 Hluk způsobený provozem na pozemních komunikacích

Jedním z nejznámějších případů posledních let, v němž bylo využito žaloby na zdržení se imisí (s ohledem na dobu započetí sporu ještě podle § 127 občanského zákoníku), je bezesporu úsilí některých obyvatel Prahy 4 žijících v blízkosti pražské

³⁸⁹ SPÁČIL, Jiří In: SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976-1474). Komentář.* Praha: C.H. Beck, 2013, str. 175.

³⁹⁰ Tamtéž, str. 174.

³⁹¹ SPÁČIL, Jiří, HRABÁNEK, Dušan. *Sousedská práva podle nového občanského zákoníku.* Praha: Leges, 2015, str. 178.

magistrály, v daném místě nazývané jako ulice 5. května, přimět soudní cestou hlavní město Prahu, aby se jako vlastník předmětné pozemní komunikace zdrželo rušení hlukem, který překračuje stanovené hlukové limity.

V prvoinstančním rozsudku Obvodní soud pro Prahu 1 sice konstatoval, že práva žalobců byla ohrožena, avšak z důvodu zdoluhavosti a nákladnosti nápravy a problematického výkonu případného rozhodnutí žalobu zamítnul.³⁹² S tímto závěrem se odvolací soud, tedy Městský soud v Praze, neztotožnil a naopak uložil hlavnímu městu Praze zdržet se rušení, přičemž mu poskytnul na provedení potřebných opatření lhůtu jednoho roku.³⁹³ S takovým rozsudkem se však Praha nesmířila a podala dovolání k Nejvyššímu soudu, který je však zamítnul.³⁹⁴ Zvrat ale přinesla ústavní stížnost podaná hlavním městem Prahou, neboť jí Ústavní soud vyhověl³⁹⁵ z důvodu, že předchozími rozhodnutími Nejvyššího soudu a Městského osudu v Praze bylo porušeno právo na ochranu majetku podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, a proto zmíněné dva rozsudky zrušil.

Základním problémem české právní úpravy vlastnictví dopravních komunikací je skutečnost, že pozice vlastníka zakládá zcela minimální možnost ovlivňovat provoz, který se na komunikaci odehrává. Pro všechny pozemní komunikace (dálnice, silnice a místní komunikace stejně jako pro veřejné účelové komunikace) totiž platí, že jsou předmětem obecného užívání, přičemž jeho regulaci má v působnosti silniční správní úřad. Proto též zákon o pozemních komunikacích³⁹⁶ ve svém § 27 odst. 4 vylučuje odpovědnost vlastníka pozemní komunikace za škody vzniklé vlastníkům sousedních nemovitostí v důsledku provozu na nich. Z této skutečnosti vyšel i Ústavní soud v popisovaném případě hluku na pražské magistrále a dospěl k závěru, že *„vzhledem k tomu, že obec nevyvíjí a ze zákona nemůže vyvíjet žádnou činnost, kterou lze ovlivnit provoz na pozemní komunikaci, je pojmově vyloučeno, aby jí byla uložena povinnost zdržet se rušení hlukem pocházejícím z provozu na pozemní komunikaci.“* Proto označil povinnost zdržet se obtěžování uloženou rozsudky obecných soudů jako rozpornou se základním právem vlastníka pozemní komunikace na ochranu majetku. Výslovně uznal, že sice nezpochybňuje, že vlastnická

³⁹² Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 1 dne 17. dubna 2007 spis. zn. 13 C 251/2006.

³⁹³ Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 30. ledna 2008 č.j. 54 Co 390/2007-203.

³⁹⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. listopadu 2010 spis. zn. 22 Cdo 3281/2008.

³⁹⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 11. ledna 2012 spis. zn. I. ÚS 451/11.

³⁹⁶ Zákon č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích.

práva osob žijících okolo magistrály jsou imisemi poškozována, avšak domnívá se, že se tak neděje v míře nepřiměřené poměrům, které se dlouhodobě v dané oblasti Prahy formovaly.

Tehdejší vyvrcholení kauzy rozhodnutím Ústavního soudu bylo předmětem nemalé pozornosti a samotný zrušující nálezn cílem kritiky. Např. J. Dudová nálezn označila za překvapivé rozhodnutí, vybočující z ustálené judikatury a praxe, za rozporné s Aarhuskou úmluvou a své hodnocení doplnila poněkud dramatickým závěrem, že „*takovým výkladem přestává mít veřejnost právně relevantní prostředky ochrany před zasahováním do základních lidských práv.*“³⁹⁷ Neméně emotivní vyjádření lze nalézt i v článku A. Bányaiové z téže doby, podle níž „*závěry Ústavního soudu o míře přiměřené poměrům i o specifickém postavení obce jako vlastníka pozemních komunikací však aplikovatelnost i nové úpravy redukuje na oblast zahrádkářských sousedských sporů a vrací nás do doby, kam se asi většina z nás vracet nechce.*“³⁹⁸

K celému problému se vyjádřil i J. Spáčil, jenž byl předsedou senátu Nejvyššího soudu, který v popisované kauze rozhodoval, když připomíná, že v každém podobném případě budou přirozeně přítomny protichůdné pohledy na požadavky na ochranu proti imisím, stejně jako na technické obtíže a ekonomickou náročnost potřebných opatření, nezapomínáje ani na politické aspekty (snad označitelné za veřejný zájem). Jasně přitom vyslovil svoji preferenci, že „*ekonomické ani politické problémy ... nemohou stát v cestě subjektivních práv [hlukem] obtěžovaných osob.*“³⁹⁹

V tomto ohledu lze připomenout, že zatímco např. Městský soud v Praze při poměrování veřejného zájmu a individuálních práv jednotlivců odmítl dát přednost veřejnému zájmu, když argumentoval, že „*...předmětná komunikace je páteří komunikací celého dopravního systému hl. m. P., takže je ve veřejném zájmu, aby byla provozována. Přesto však podle odvolacího soudu tyto okolnosti nezbuví jejího vlastníka odpovědnosti vykonávat své vlastnické právo tak, aby neohrožoval výkon vlastnického práva svého souseda.*“⁴⁰⁰ Ústavní soud se naopak přiklonil (možná poněkud překvapivě) spíše ke

³⁹⁷ DUDOVÁ, Jana, Několik poznámek k právní vynutitelnosti veřejného zájmu na ochranu zdraví před hlukem. *Právní rozhledy*. 21/2012, str. 757.

³⁹⁸ BÁNYAIOVÁ, Alena. Princip proporcionality v rozhodování Ústavního soudu (Nad rozsudkem Ústavního soudu k aplikaci § 127 odst. 1 ObčZ). *Právní rozhledy*. 8/2012, str. 284.

³⁹⁹ SPÁČIL, Jiří In: ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář*. 2. vyd. Praha: Beck, 2009, str. 717.

⁴⁰⁰ Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 30. ledna 2008 č.j. 54 Co 390/2007-203.

konzervativnějšímu zohlednění skutečného stavu než k jeho změně za účelem ochrany ohrožených práv. V tomto směru odůvodnění svého nálezu uzavřel zdůrazněním potřeby zohlednit skutečnost, že předmětná komunikace je páteční komunikací hlavního města se silnou dopravní zátěží, a proto za těchto podmínek přístup obecných soudů nezohledňuje reálnou situaci. Zajímavé je i konstatování Ústavního soudu, v němž připomíná podíl žalobců (postižených) na využívání komunikace a tedy i samotných imisích když tvrdí, že „ ... sami vedlejší účastníci jsou velmi pravděpodobně vykonavateli práva obecného užívání předmětné místní komunikace, neboť tuto komunikaci užívají k zajištění obslužnosti nemovitostí v jejich vlastnictví.“⁴⁰¹

S ohledem na skutečnost, že Ústavní soud svým výše zmíněným nálezem zrušil rozhodnutí dovolacího i odvolacího soudu, vrátila se celá kauza zpět obecnému soudnictví a bylo na něm závěry Ústavního soudu zohlednit. Zatímco Městský soud v Praze tyto závěry převzal a odvolání zamítl⁴⁰², Nejvyšší soud se s takovým přístupem rozhodně neztotožnil a označil jej za důsledek přepjatého formalismu spočívajícího v rezignaci na řádné projednání a posouzení věci. Dovodil, že z předmětného nálezu nevyplývá, že „by „bez dalšího“ bylo vyloučeno uložit obci povinnost zdržet se rušení hlukem pocházejícím z provozu na pozemních komunikacích. To, že je obec povinna „strpět její obecné užívání bez možnosti regulovat provoz na ní“ tedy bez dalšího neznamená, že nemůže ovlivnit imise z takového provozu pomocí jiných nástrojů.“⁴⁰³ V návaznosti na argumentaci Ústavního soudu o střetu dvou ústavně chráněných práv zdůraznil potřebu provedení testu proporcionality „Pro vyřešení sporu mezi dotčenými vlastníky je nezbytné zkoumat, zda lze ochrany vlastnického práva žalovaného dosáhnout i jinými opatřeními než omezením práv žalobců na nerušené užívání jejich obydlí, a to s ohledem na faktické možnosti žalovaného a na konkrétní okolnosti dané místem a časem.“⁴⁰⁴

Nejvyšší soud zašel ve svém výkladu nálezu spis. zn. I. ÚS 451/11 až ke konstatování, že „odepřít ochranu proti nadměrným imisím lze pouze za předpokladu, že k porušování práv žalobců nedochází v míře nepřiměřené dlouhodobě se formujícím poměrům v okolí veřejné komunikace. Jenom v takovém případě není možné uložit

⁴⁰¹ Nález Ústavního soudu ze dne 11. ledna 2012 spis. zn. I. ÚS 451/11.

⁴⁰² Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 18. dubna 2012 č.j. 54 Co 390/2007-324.

⁴⁰³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. února 2017 spis. zn. 22 Cdo 1313/2016.

⁴⁰⁴ Viz též rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. června 2015 spis. zn. 22 Cdo 3277/2014, v němž Nejvyšší soud v obdobné kauze reagoval na podobný přístup druhoinstančního soudu k závěrům Ústavního soudu z jeho nálezu spis. zn. I. ÚS 451/11, tedy jejich mechanické převzetí.

žalovanému povinnost zdržet se rušení hlukem a imisemi škodlivin pocházejícími z provozu na pozemní komunikaci.⁴⁰⁵ Zmínit je možné i skutečnost, že Nejvyšší soud v rámci své argumentace proti rozhodnutí Ústavního soudu odkázal i na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva ve věci práva na respektování obydlí a soukromého života, resp. nepřímo ochrany zdravého životního prostředí.⁴⁰⁶ V jiném svém rozsudku Nejvyšší soud dokonce zdůraznil, že bude nutné vzít ohled „na právo žalobců na příznivé životní prostředí a ochranu jejich zdraví“ a vyčetl soudu nižší instance, že nepřihlédl k právu na ochranu zdraví, přičemž výslovně odkázal na tehdy platný § 11 starého občanského zákoníku, jenž upravoval ochranu osobnosti.⁴⁰⁷

Výměna právních názorů mezi Nejvyšším a Ústavním soudem k problematice imisí vyvolaných silniční dopravou na komunikacích ve vlastnictví obce proběhla i v případě obce Vysoká Srbská, která byla žalována kvůli poškozování statiky stavby ve vlastnictví žalobkyně v důsledku provozu těžkých nákladních vozidel po blízké pozemní komunikaci. Nejvyšší soud zde rozhodl (v návaznosti na předchozí rozsudky soudů nižších instancí, které uložily obci povinnost zabránit imisím), že nález Ústavního soudu spis. zn. I. ÚS 451/11 „nelze na danou věc aplikovat, neboť tam šlo o jiný skutkový (nešlo o přímé ohrožení vlastnického práva) i právní (nešlo o účelovou komunikaci) stav.“⁴⁰⁸ Ústavní soud opět tento přístup odmítl a v návaznosti na zrušení rozhodnutí vzešlých z obecného soudnictví uložil soudům „znovu posoudit míru ochrany poskytnuté vlastnickému právu žalobkyně, a to nejen z hlediska intenzity zásahu do tohoto vlastnického práva, ale zejména z hlediska existence odpovědnosti stěžovatelky při realizaci jejího vlastnického práva k předmětné účelové komunikaci, ... a v neposlední řadě i možnostech, jak onomu "ohrožujícímu" stavu vůbec zabránit.“⁴⁰⁹ Dokonce obecnému soudnictví vytknul

⁴⁰⁵ Tamtéž (rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. června 2015 spis. zn. 22 Cdo 3277/2014). Nejvyšší soud v tomto rozsudku dokonce Ústavnímu soudu vytknul, že „v citovaném nálezu [spis. zn. I. ÚS 451/11] neuvedl, jak mají osoby, rušené nadměrným hlukem z pozemní komunikace, postupovat, chtějí-li se proti obtěžování bránit; z jeho nálezu však nelze ani dovodit, že by „bez dalšího“ bylo vyloučeno uložit obci povinnost zdržet se rušení hlukem pocházejícím z provozu na pozemních komunikacích; to platí i pro jiné územní samosprávné celky“.

⁴⁰⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. února 2017 spis. zn. 22 Cdo 1313/2016, kde se odkazuje především na případ Deés proti Maďarsku, který je zmíněn v kapitole 3.3 věnované judikatuře Evropského soudu pro lidská práva v rámci ochrany osobnosti.

⁴⁰⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. ledna 2015 spis. zn. 22 Cdo 3559/2012.

⁴⁰⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. března 2014 22 spis. zn. Cdo 843/2013.

⁴⁰⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 4. února 2016 spis. zn. II. ÚS 2144/14.

nepředvídatelnost rozhodování, zvláště pak posuzování přípustnosti dovolání.⁴¹⁰

Za pozornost dle mého mínění stojí i závěrečná poznámka Ústavního soudu, že „*zcela stranou pozornosti obecných soudů pak zůstala otázka případné odpovědnosti třetích osob (uživatelů) za škody způsobené provozem na předmětné účelové komunikaci.*“⁴¹¹ Tato myšlenka není v nálezu blíže rozvinuta, v kontextu daného případu, kde se jednalo o účelovou komunikaci využívanou obyvateli předmětné malé obce, ale též k odvozu vytěženého dřeva z místních lesů. Právě provoz nákladních automobilů byl největším zdrojem imisí, přičemž k jeho umožnění byly opakovaně udělovány výjimky (silničním správním úřadem podle § 77 odst. 7 zákona o silničním provozu⁴¹²). Ačkoli jejich udělení Ústavní soud vysvětluje (a omlouvá) nejen potřebou dodržení příslušných veřejnoprávních předpisů, nýbrž i ochranou vlastníků lesů, kteří by bez možnosti dopravy dřeva byli nepřipustně omezováni v realizaci jejich vlastnického práva, mohl by právě tento fakt hrát určitou roli při vymezení okruhu subjektů užívajících předmětnou komunikaci, u nichž by bylo možné uvažovat o odpovědnosti za škody způsobené nákladní dopravou. Tímto způsobem by se totiž vyřešil jeden z hlavních problémů při vyvozování odpovědnosti uživatelů pozemních komunikací, tedy jejich velký počet a obtížnou identifikovatelnost pro účely uplatnění individuálních nároků.

V případech, kdy byla žalovaným subjektem obec jakožto vlastník předmětné pozemní komunikace, zazněl argument, že samospráva nemá nástroje k ovlivnění provozu na této komunikaci. Tedy v situaci, kdy byl na pozici vlastníka komunikace (a tudíž žalovaného) stát, uvedl soud, že stát disponuje správními orgány, které mohou provoz na pozemní komunikaci regulovat, a proto je možné se od závěru Ústavního soudu v jeho nálezu spis. zn. I. ÚS 451/11 v tomto směru odchýlit.⁴¹³

Vzhledem k tomu, že ani původní kauza pražské magistrály (s prvním soudním rozhodnutím vynesným již v roce 2007) není definitivě završena a v mezidobí přibyly podobné případy nové (např. hlavní město Praha na začátku roku 2017 neuspělo před Obvodním soudem pro Prahu 1 ve věci hlukových imisí z magistrály v oblasti

⁴¹⁰ Nejvyšší soud ve svém vyjádření k ústavní stížnosti omlouval flexibilitu při hledání správné formulace žalobního petitu a následně i výroku rozsudku tím, že se judikatura v poslední době prudce vyvíjí, v jiných případech však zaujal odlišný přístup.

⁴¹¹ Tamtéž.

⁴¹² Zákon č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů (zákon o silničním provozu).

⁴¹³ Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 16. července 2015 spis. zn. 9 C 317/2012.

Holešoviček⁴¹⁴), nelze v tuto chvíli činit definitivní závěry.

4.13 Srovnání zahraničních právních úprav

1. Slovensko:

Komparaci s právem zemí ležících v sousedství České republiky lze opět zahájit u našich východních sousedů. Vzhledem k tomu, že § 127 občianskeho zákonníka nebyl od rozdělení Československa novelizován, jedná se o identický text, jaký byl v České republice používán až do konce roku 2013. Lze tedy plně odkázat na předchozí kapitoly, v nichž byly zmíněny klíčové rozdíly mezi úpravou v českém starém a novém občanském zákoníku. Jak dokládá pohled do komentářové literatury ke slovenskému kodexu, je při interpretaci využívána i judikatura českých soudů.⁴¹⁵

Pokud jde o rozhodovací praxi slovenskou, lze zmínit, že i zde byl řešen vztah veřejnoprávních limitů a soukromoprávního kritéria míry přiměřené poměrům, přičemž i slovenský Nejvyšší soud dospěl k obdobnému závěru, tedy že „v případě hluku, prašnosti a vibrací bude zásah neoprávněný vždy, pokud tyto imise překračují závazné hygienické limity. Zásah může být neoprávněný i v případě, že hygienické limity jsou splněné, ale navzdory tomu vzhledem ke konkrétním okolnostem jsou v rozporu s objektivním právem (např. ustanoveními § 127 odst. 1, § 415 a § 420a občianskeho zákonníka).“⁴¹⁶

2. Rakousko:

Taktéž v případě rakouské právní úpravy sousedského práva se dá nalézt významná souvislost s českým právem. Je tomu tak proto, že současné české řešení obsažené v § 1013 občanského zákoníku je do značné míry návratem ke konstrukci obsažené v ABGB. Zatímco obecná úprava ochrany před imisemi se ani v mezidobí (zejména za platnosti starého občanského zákoníku v pozdějším období jeho platnosti po provedených novelizacích) příliš neodlišovala a základní koncepty byly obdobné, úprava tzv. privilegovaných imisí zažila určitý legislativní „comeback“. Vazby a souvislosti mezi rakouskou a (staro)novou českou úpravou reflektuje jak literatura, která na rakouský vývoj

⁴¹⁴ Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 7. února 2017 spis. zn. 27 C 186/2008. Jedná se o další z vleklých se kauz, neboť první prvoinstanční rozhodnutí bylo vyneseno již dne 6. září 2011 (ale jak dokládá spisová značka, případ je ještě starší).

⁴¹⁵ Viz např. ŠTEVČEK, Marek, DULAK, Anton, BAJÁNKOVÁ, Jana, FEČÍK, Marián, a kol. *Občiansky zákonník: komentár I*. Praha: C.H. Beck, 2015, str. 838 až 850.

⁴¹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu Slovenské republiky ze dne 30. dubna 2008 spis. zn. 5 Cdo 126/2007.

často odkazuje⁴¹⁷, tak i judikatura.⁴¹⁸ Z tohoto důvodu bylo též o základních rysech rakouského sousedského práva pojednáno v předchozích pasážích, zejména pokud se jedná o ty aspekty, které jsou přímo využitelné pro interpretaci obsahu českého kodexu.

Oproti znění, které bylo používáno i v Československu a které komentovali velikáni občanského práva jako F. Rouček, J. Sedláček či A. Randa, doznal text § 364 ABGB přeci jen určitých změn. S účinností od 1. července 2004 byla na konec stávajícího textu odstavce 1 doplněna věta deklarující, že vlastníci sousedních pozemků mají při uplatňování svých práv na sebe brát vzájemně ohled.⁴¹⁹ Smyslem tohoto ustanovení je zakotvení „sousedské ohleduplnosti“ jako projevu zákazu zneužití práva. Z praktického hlediska může být podle P. Oberhammera využita jako určitý korektiv, tento autor ale odmítá, že by mohla mít vliv na pojetí odpovědnosti v sousedských vztazích, zejména jeho přiblížení pojetí odpovědnosti za škodu.⁴²⁰

Základem pro vymezení hranice, kdy je nutné imise ještě strpět a kdy je již možné se vůči nim úspěšně bránit, spočívá na pojmech „míra podle místních poměrů obvyklá“ a „podstatné ztížení užívání pozemku v místě obvyklé“⁴²¹, z čehož vyplývají dva klíčové pojmy, a to „ortsüblichkeit“ a „wesentlichkeit“. Ve vztahu k prvnímu zmíněnému pojmu nabízí P. Oberhammer ilustrativní příklad, podle něž dodatečně přistěhovalý soused musí imise, které v dané oblasti převažují, strpět, neboť se považují za odpovídající místním poměrům. V případě imisí ohrožujících zdraví to ale bude platit pouze tehdy, pokud jejich škodlivost byla pro průměrně pečlivého kupce rozpoznatelná. Obecně ale vážné ohrožení zdraví (poškození zdraví v obydlených oblastech) nebude nikdy odpovídat místním

⁴¹⁷ SPÁČIL, Jiří, HRABÁNEK, Dušan. *Sousedská práva podle nového občanského zákoníku*. Praha: Leges, 2015, str. 173.

⁴¹⁸ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. března 2017 spis. zn. 22 Cdo 4847/2016, podle něž „je tak třeba přihlédnout k výkladu tohoto ustanovení [§ 1013 odst. 2 občanského zákoníku] ve starší české právní vědě i judikatuře a také k tomu, jak je vykládáno a aplikováno v Rakousku.“

⁴¹⁹ Dále byly dosavadní odstavce § 364 ABGB doplněny o třetí, věnovaný problematice stínění působeného stromy a jinými rostlinami, podle něž může být požadován zákaz stínění (de facto tedy odstranění rostlin), pokud takto vzniklé obtěžování překračuje míru platnou pro ostatní imise (tedy míru podle místních poměrů obvyklou a podstatné ztěžující místně obvyklé užívání pozemku) a vede k nepřiměřenému narušení užívání pozemků. Zároveň je v tomto ustanovení potvrzeno, že veřejnoprávní předpisy, především ty chránící rostliny, nejsou dotčeny.

⁴²⁰ OBERHAMMER, Paul In: KODEK, Georg E. *ABGB: Praxiskommentar*. Band 2. §§ 285-530 4. Auflage. Wien: LexisNexis, 2012, str. 123.

⁴²¹ České znění dle SEDLÁČEK, Jaromír, SPÁČIL Jiří. *Vlastnické právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, str. 90.

poměrům.⁴²² Ze zákonem stanovené délky promlčecích lhůt je pak dovozován i časový rámeček, v němž mají být hodnoceny proměny místních poměrů, např. zda se jedná spíše o rezidenční či průmyslovou lokalitu.⁴²³

Za zmínění dle mého názoru stojí v této souvislosti i speciální úprava obsažená v rakouském lesním zákoně (Forstgesetz 1975).⁴²⁴ Ten ve svém § 47 vymezuje znečištění ovzduší poškozující les (Forstschädliche Luftverunreinigungen) jako znečištění ohrožující lesní kulturu, neboť působí měřitelné škody na lesní půdě či vegetaci. Následně pak ustanovení § 56 odst. 1 poslední věty citovaného zákona deklaruje, že takové znečištění je v každém případě považováno za překračující míru přiměřenou místním poměrům.

V literatuře lze nalézt i některé případy imisí, které rakouské soudy vyhodnotily jako nepřijatelné, a u nichž lze nalézt významnější vztah k ochraně životního prostředí. Je možné uvést např. negativní projevy přehnojování, které se projeví na sousedově půdě nebo na vodních zdrojích⁴²⁵, otrávení ryb jedovatými látkami pocházejícími z asfaltovacích prací⁴²⁶ nebo otrávení včel insekticidy použitými ve vinohradě⁴²⁷. Naopak v souladu s místními poměry byla vyhodnocena například hluková zátěž spojená s posunováním vlaků v oblasti, kde je železnice hodně rozšířená.⁴²⁸ Judikatura též například dospěla k závěru, že negativní imisí není pouze stínění, ale kupříkladu i způsobení vyschnutí vodního zdroje nebo snížení jeho vydatnosti.⁴²⁹

I v Rakousku byl vztah mezi soukromým právem sledovanou přípustnou mírou imisí a veřejnoprávně stanovenými limity vyhodnocen podobně jako v České republice,

⁴²² OBERHAMMER, Paul In: KODEK, Georg E. *ABGB: Praxiskommentar*. Band 2. §§ 285-530 4. Auflage. Wien: LexisNexis, 2012, str. 133.

⁴²³ WAGNER, Erika. *Umwelt- und Anlagenrecht*. Band I, Interdisziplinäre Grundlagen. Wien: NWV Verlag, 2016, str. 325.

⁴²⁴ Bundesgesetz vom 3. Juli 1975, mit dem das Forstwesen geregelt wird (Forstgesetz 1975), č. 440/1975 BGBl.

⁴²⁵ WAGNER, Erika. *Umwelt- und Anlagenrecht*. Band I, Interdisziplinäre Grundlagen. Wien: NWV Verlag, 2016, str. 309.

⁴²⁶ OBERHAMMER, Paul In: KODEK, Georg E. *ABGB: Praxiskommentar*. Band 2. §§ 285-530 4. Auflage. Wien: LexisNexis, 2012, str. 138

⁴²⁷ WAGNER, Erika. *Umwelt- und Anlagenrecht*. Band I, Interdisziplinäre Grundlagen. Wien: NWV Verlag, 2016, str. 310.

⁴²⁸ OBERHAMMER, Paul In: KODEK, Georg E. *ABGB: Praxiskommentar*. Band 2. §§ 285-530 4. Auflage. Wien: LexisNexis, 2012, str. 139.

⁴²⁹ Tamtéž, str. 127.

tedy že dodržení limitních hodnot vyplývajících z veřejného práva zdržovací nárok dle § 364 nevylučuje.⁴³⁰

Významná je i role § 364a ABGB, jehož text se od roku 1917 nezměnil, a proto stále obsahuje např. již poněkud zastaralou zmínku o horním zařízení. Povolením dle § 364a ABGB se míní takové povolení, které bylo vydáno v řízení, v němž měl soused účastenství a možnost vyjádřit se (právo být slyšen).⁴³¹ Povolení se vztahuje na imise, které jsou pro dané zařízení obvyklé.⁴³² Zároveň však platí, že režim tohoto ustanovení nelze vztáhnout na imise ohrožující lidský život nebo zdraví.

Rakouská právní věda a judikatura výrazně rozšířily aplikovatelnost tohoto ustanovení původně věnovaného problematice tzv. privilegovaných imisí. Zavedla tzv. analogický vyrovnávací nárok, který pokrývá situace, na něž se vlastní text § 364a ABGB nevztahuje. Cílem je poskytnout ochranu, alespoň v podobě peněžité náhrady, postiženému vlastníkovi nemovitosti, který jinak nemá z právních či faktických důvodů možnost požadovat, aby se odpovědná osoba zdržela rušení.⁴³³ Dle E. Wagner se jedná například o situace, kde úřední povolení (ale nikoli vlastní povolení provozu) vytváří dojem, že s činností není spojeno nebezpečí, a proto se dotčený soused nebrání (dokud se negativní vlivy neprojeví).⁴³⁴ P. Oberhammer naopak připomíná, že analogická aplikace § 364a ABGB se týká především případů vrchnostenských imisí, jejichž příkladem by mohly být veřejné pozemní komunikace.⁴³⁵

Z nich pocházející imise jsou podobně jako v České republice i v Rakousku nemalým problémem, a tedy následně i právním tématem. Účinky provozu na silnicích nemohou už proto být zakázány prostředky soukromého sousedského práva, protože nejsou působeny vlastníkem nebo provozovatelem, ale jsou zapříčiněny uživateli silnic. Ani vlastník ani provozovatel jakožto soukromoprávní subjekty nemají na uživatele silnic

⁴³⁰ WAGNER, Erika. *Umwelt- und Anlagenrecht*. Band I, Interdisziplinäre Grundlagen. Wien: NWV Verlag, 2016, str. 327.

⁴³¹ Tamtéž, str. 328.

⁴³² OBERHAMMER, Paul In: KODEK, Georg E. *ABGB: Praxiskommentar*. Band 2. §§ 285-530 4. Auflage. Wien: LexisNexis, 2012, str. 151

⁴³³ POZZO, Barbara. *Property and Environment: Old and New Remedies to Protect Natural Resources in the European Context*. Bern: Stämpfli, 2007, str. 132.

⁴³⁴ WAGNER, Erika. *Umwelt- und Anlagenrecht*. Band I, Interdisziplinäre Grundlagen. Wien: NWV Verlag, 2016, str. 317

⁴³⁵ OBERHAMMER, Paul In: KODEK, Georg E. *ABGB: Praxiskommentar*. Band 2. §§ 285-530 4. Auflage. Wien: LexisNexis, 2012, str. 132

vliv, a proto nepřicházejí v úvahu jako žalování v sousedském sporu. Mohou být shledáni odpovědnými pouze za takové imise, jako jsou důsledky solení silnic či působení větru v důsledku vykáčení stromů, které musely ustoupit silničnímu provozu.⁴³⁶

3. Německo:

Základní normou upravující v německém občanském zákoníku (BGB) problematiku ochrany před imisemi je jeho § 906. Ustanovení je oproti ostatním porovnávaným právním úpravám výrazně odlišuje způsobem, jakým je konstruováno. Zatímco jiné diskutované předpisy ochranu proti imisím vždy zakládaly na zákazu obtěžování, resp. rušení obecně řečeno nepřiměřenými imisemi, německé řešení je do značné míry opačné, neboť jsou vymezovány imise, vůči nimž se vlastník nemůže bránit či je slovy § 906 odst. 2 druhé věty BGB povinen je strpět.

Základem právní úpravy je konstatování, že vlastník pozemku nemůže zakázat přivádění imisí, jejichž demonstrativní výčet se výrazněji neodlišuje od výčtů, které můžeme nalézt v českém, rakouském nebo slovenském kodexu, vycházejících z jiného pozemku, pokud tyto imise užívání jeho pozemku nenarušují anebo narušují pouze v nepodstatné míře.

Při hledání obsahu pojmu podstatného rušení se i v Německu dospělo k otázce vztahu soukromého a veřejného práva, přičemž jak uvádí E. Rehbinder, dříve bylo sporné, do jaké míry je civilní soudce při posuzování podstatnosti (závažnosti) imise vázán veřejnoprávními limity. V praxi se dopělo k závěru, že tyto hraniční a směrné hodnoty mají pouze „jednostranný indikativní účinek“, tedy při překročení imisních hodnot (míněno veřejnoprávních) bude imise pravidelně shledána podstatnou, zatímco jejich nepřekročení nepovede nezbytně k potvrzení „nepodstatnosti“, především ne tehdy, pokud budou zjištěny konkrétní škody.⁴³⁷

Tento závěr byl v roce 1994 v poněkud modifikované podobě vtělen přímo do textu § 906 odst. 1 BGB v podobě nových vět druhé a třetí, které výslovně uvádějí, že pokud nejsou limity nebo cíle stanovené právními předpisy překročeny, znamená to, že rušení je zpravidla nepodstatné. Dokonce byl doplněn přímý odkaz na správní předpisy vydané dle

⁴³⁶ Tamtéž.

⁴³⁷ REHBINDER, Eckard In: HANSMANN, Klaus, SELLNER, Dieter. *Grundzüge des Umweltrechts*. 3. Auflage. Berlin: Erich Smidt Verlag 2007, str. 520.

§ 48 spolkového zákona na ochranu proti imisím⁴³⁸, které stanoví mimo jiné emisní limity, a které by měly odrážet aktuální stav techniky. Ostatně R. Hänsel uvádí, že byla dovozena terminologická vazba mezi pojmy „podstatnost“ (Wesentlichkeit) používaným v BGB a „závažnost“ (Erheblichkeit) použitým v § 3 odst. 1 spolkového zákona na ochranu proti imisím v rámci definice škodlivých účinků na životní prostředí, které jsou charakterizovány způsobením ohrožení, závažných znevýhodnění nebo závažného obtěžování veřejnosti nebo v sousedství.⁴³⁹

Důsledky nedodržení veřejnoprávních limitů však BGB nestanoví, a proto zůstává v platnosti výše uvedené, že má pro soukromoprávní posouzení imisí hodnotu pouze indikativní. Překročení emisních limitů totiž nic nevyovídá o rozsahu a závažnosti imise.⁴⁴⁰ Z dikce druhé věty § 906 odst. 1 BGB je též dovozováno pravidlo pro určení důkazního břemene. Původce imisí musí prokázat dodržení veřejnoprávních limitů, zatímco je na postiženém doložit, že i přes jejich dodržení jsou imise podstatné. Obecně musí naopak emitent prokazovat přípustnost jím produkovaných imisí, tedy že nejsou podstatné, odpovídají místním poměrům a nelze jim zabránit ekonomicky únosným způsobem (viz níže).⁴⁴¹

V této souvislosti lze též zmínit známý případ s environmentálním kontextem, v němž převážila veřejnoprávními předpisy stanovená ochrana přírody nad ochranou dotčeného individuálního vlastníka, byť by se jednalo o podstatné imise. Konkrétně šlo v daném případě o obtěžování hlasitým kvákáním žab z rybníka na pozemku žalovaného souseda. Tato žaloba neuspěla právě s ohledem na potřebu ochrany přírody.⁴⁴²

Ve druhém odstavci § 906 BGB se řeší téma přiměřenosti místním poměrům, přičemž je (na rozdíl od české či rakouské právní úpravy) výslovně uvedeno, že se toto

⁴³⁸ Gesetz zum Schutz vor schädlichen Umwelteinwirkungen durch Luftverunreinigungen, Geräusche, Erschütterungen und ähnliche Vorgänge (Bundes-Immissionsschutzgesetz - BImSchG) ze dne 15. března 1974 (BGBl. I S. 721, ber. S. 1193).

⁴³⁹ HÄNSEL, Richard. Umweltprivat recht in Deutschland. In: DAMOHORSKÝ, Milan, STEJSKAL, Vojtěch, WAGNER, Erika M. *"Umweltprivatrecht in Tschechien, Österreich und Deutschland": Sammelband aus dem Internationalen Diplomand(in)en- und Dissertand(in)en-Seminar Umweltrecht Sommersemester 2014*. Praha: Ediční středisko PF UK v Praze, 2015, str. 33.

⁴⁴⁰ REHBINDER, Eckard In: HANSMANN, Klaus, SELNER, Dieter. *Grundzüge des Umweltrechts*. 3. Auflage. Berlin: Erich Smidt Verlag 2007, str. 521.

⁴⁴¹ SÄCKER, Franz Jürgen. In: GAIER, Reinhard (ed). *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: BGB Band 6: Sachenrecht (§§ 854-1296), WEG, ErbbauRG*. 6. Auflage München: C.H. Beck, 2013, str. 837.

⁴⁴² Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (Bundesgerichtshof) ze dne 20. listopadu 1992, č.j. V ZR 82/91.

hledisko aplikuje pouze v případě, když jsou dané imise posouzeny jako podstatné. Jak vyplývá ze znění § 906 odst. 2 první věty BGB, přiměřenost místním poměrům se zjišťuje ve vztahu k původci imisí, což F. Säcker vysvětluje tak, že posouzení imise jako přiměřené místním poměrům je založeno na porovnání rušících (nikoli dotčených) pozemků s jinými pozemky v oblasti, což je základem tzv. geprägetheorie (volně přeložitelné jako teorie profilu – myšleno profilu území).⁴⁴³ Rozhodující jsou přitom skutečné vztahy v území, nikoli obsah územně plánovací dokumentace, kterou může být vhodné zohlednit, nebude však pro rozhodování v civilním řízení závazná.⁴⁴⁴

BGB zároveň obsahuje i další kritérium, kterým je ekonomická únosnost preventivních opatření k zamezení imisím. Pokud náklady na preventivní opatření jsou v takové výši, že porovnatelná průměrná společnost nemůže realizovat odpovídající (vyvažující) zisk, opatření není finančně únosné.⁴⁴⁵ Vedle toho ale pojem ekonomické únosnosti zahrnuje technickou složku, tedy že opatření musí být dle aktuálního stavu techniky možná.⁴⁴⁶

Nároky, které může imisemi postižený vlastník vznést, upravuje především § 1004 BGB, který umožňuje požadovat odstranění rušení. Ustanovení též počítá i s preventivní ochranou, neboť pro případy hrozících imisí nabízí dotčenému vlastníkovi zdržovací žalobu. Výslovně pak § 1004 BGB ve svém druhém odstavci konstatuje, že tyto nároky nenáleží vlastníkovi v případě, že je povinen imise strpět – jedná se tedy o přímou vazbu na § 906 BGB, který je spíše koncipován tak, že určuje, kdy se imisím nelze bránit než že by deklaroval nároky osob rušených vlivy přicházejícími ze sousedních pozemků.

Pro případy, že nejsou splněny výše popsané podmínky pro možnost obrany proti imisím, zůstává dotčenému vlastníkovi, jemuž imise brání v místně obvyklém využívání pozemku nebo snižuje jeho výnos, možnost žádat přiměřenou peněžní kompenzaci.

⁴⁴³ SÄCKER, Franz Jürgen. In: GAIER, Reinhard (ed). *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: BGB Band 6: Sachenrecht (§§ 854-1296)*, WEG, ErbbauRG. 6. Auflage München: C.H. Beck, 2013, str. 823.

⁴⁴⁴ REHBINDER, Eckard In: HANSMANN, Klaus, SELNER, Dieter. *Grundzüge des Umweltrechts*. 3. Auflage. Berlin: Erich Smidt Verlag 2007, str. 523.

⁴⁴⁵ HINTEREGGER, Monika. *Environmental liability and ecological damage in European law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, str. 108.

⁴⁴⁶ REHBINDER, Eckard In: HANSMANN, Klaus, SELNER, Dieter. *Grundzüge des Umweltrechts*. 3. Auflage. Berlin: Erich Smidt Verlag 2007, str. 525.

Považuji za významné, že německý Spolkový soudní dvůr ve vztahu ke kritériím přiměřenosti místním poměrům a ekonomické únosnosti preventivních opatření zavedl ve své judikatuře nástroj pro usnadnění pozice osob postižených imisemi. Tato judikatura má svůj počátek v případě označovaném „Kupolofen“, v němž se jednalo o znečištění způsobené prachem a plyny z provozu vysokých pecí metalurgického závodu. Ty překračovaly veřejným právem stanovené limity, přičemž pro tyto situace soud zavedl obrácení důkazního břemene, tedy sám žalovaný provozovatel musí prokázat, že jím působené imise do sféry žalobců nejsou nepřiměřené místním poměrům a že vykonal veškerá ekonomicky přijatelná opatření, aby jim předešel.⁴⁴⁷

Zatímco podle § 1004 BGB může být vyžadováno pouze odstranění nebo zdržení se obtěžování, umožňuje úprava v § 907 BGB odstranění celého zařízení jako příčiny rušení.⁴⁴⁸ Podle tohoto ustanovení může vlastník pozemku vyžadovat, aby na sousedním pozemku nebyla žádná zařízení, o nichž lze s jistotou předpokládat, že by měla nepřijatelný účinek na jeho pozemek. Dle judikatury se předmětná úprava může vztahovat například na dopravní stavby, včelín či plynovody, vodovody apod.⁴⁴⁹ Požadavek na odstranění ale nebude úspěšný, pokud bude zařízení splňovat požadavky na odstupové vzdálenosti nebo na jiná ochranná opatření stanovená pozemkovým právem, ledaže by k onomu nepřijatelnému obtěžování skutečně došlo. Je tedy patrné rozlišení mezi obranou proti hrozcím zásahům, resp. proti zařízením vytvářejícím hrozbu těchto zásahů, oproti obraně proti již reálně působícím zařízením.

Možnost uplatnění soukromoprávních nároků vůči úředně povoleným provozům též řeší § 14 spolkového zákona na ochranu proti imisím, který vylučuje možnost vyžadovat ukončení takového provozu. Lze vyžadovat pouze provedení určitých preventivních opatření, která ale musí být dle stavu techniky proveditelná a ekonomicky obhajitelná, jinak zbývá pouze možnost požadovat náhradu škody.

Přestože § 906 BGB hovoří jako o dotčené osobě o vlastníkovi pozemku, ochrana se podobně jako v ostatních porovnávaných předpisech vztahuje i na držitele.⁴⁵⁰

⁴⁴⁷ Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (Bundesgerichtshof) ze dne 18. září 1992 č.j. BGHZ 92, 143.

⁴⁴⁸ SÄCKER, Franz Jürgen. In: GAIER, Reinhard (ed). *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: BGB Band 6: Sachenrecht (§§ 854-1296), WEG, ErbbauRG*. 6. Auflage München: C.H. Beck, 2013, str. 839.

⁴⁴⁹ Tamtéž, str. 840.

⁴⁵⁰ REHBINDER, Eckard In: HANSMANN, Klaus, SELLNER, Dieter. *Grundzüge des Umweltrechts*. 3. Auflage. Berlin: Erich Smidt Verlag 2007, str. 517.

4. Polsko:

Ani v Polsku se sousedské právo výrazněji nevymyká výše popsanému rámci. Samotná úprava ochrany před imisemi je velmi stručná, omezuje se na obecnou klauzuli v textově krátkém čl. 144 KC. Podle tohoto ustanovení se má vlastník nemovitosti zdržet jednání, které by rušilo užívání sousedních nemovitostí (aniž by na rozdíl od ostatních komparovaných právních úprav byl uveden alespoň demonstrativní výčet), přičemž je stanovena přípustná míra tohoto užívání, resp. jeho efektů. Ta vyplývá ze socioekonomického určení sousední dotčené nemovitosti a také z místních poměrů, přičemž relevantní je míra průměrná.

Pro vymezení této průměrné míry používá polský Nejvyšší soud řadu kritérií, jako umístění sousedních nemovitostí, doba trvání působení (interakce) a jeho intenzita, sezóna apod. Rozhodující je charakter prostředí – jestli se jedná o vesnice nebo město, stejně jako zda je okolí průmyslové nebo rekreační.⁴⁵¹

Jako v ostatních posuzovaných právních úpravách i zde přísluší sousedovi negatorní žaloba, jíž se lze domáhat „obnovení stavu shodného s právem“. To může spočívat v zastavení rušení (zanechání činností představujících zdroj nedovolených imisí) nebo provedení opatření, která povedou k omezení imisí. Uspokojit nárok postiženého souseda by tak mohla například i instalace filtrů omezujících negativní efekty obtěžování kouřem.⁴⁵²

Na rozdíl od české, rakouské či německé podoby právní úpravy sousedského práva neobsahuje polský občanský zákoník výslovný zákaz přímých imisí. Ten je ale dovozován z obecné úpravy vymezení vlastnického práva, která je zařazena v čl. 140 KC.⁴⁵³

Podobně jako v rakouské právní praxi i v Polsku dospěla judikatura k závěru, že imise ohrožující zdraví nebo život vždy překračují hranice přiměřenosti. Jde přitom o bezprostřední a reálné ohrožení života konkrétní osoby nebo skupiny osob, a ne o obecnou škodlivost na zdraví.⁴⁵⁴

⁴⁵¹ SKOWRONSKA-BOCIAN, Elzbieta, WARCINSKI, Michal. In: PIETRZYKOWSKI, Krzysztof. Kodeks cywilny Tom I, Komentarz. Art. 1-499. 7. wydanie. Warszawa: C.H. Beck, 2013, str. 436.

⁴⁵² Tamtéž, str. 434.

⁴⁵³ Tamtéž, str. 437.

⁴⁵⁴ Tamtéž, str. 436.

5. Srovnání:

Pojetí sousedského práva v českém občanském zákoníku se příliš neliší od srovnávaných zahraničních právních úprav, které též nepřekračují rozsah několika ustanovení stručně definujících imise (s výjimkou polského KC je ve všech ostatních porovnávaných kodexech použit demonstrativní výčet jejich druhů⁴⁵⁵), obecně vymezujících hranici intenzity působení na sousední pozemek, kterou je ještě nutné strpět, resp. vůči které je možné se již právní cestou bránit. Základním nástrojem obrany pak je zdržovací (negatorní) žaloba, na jejímž základě může soud uložit původci imisí, aby se zdržel dalšího rušení úspěšného žalobce.

V českém občanském zákoníku jsou hlavními kritérii pro rozlišení přípustnosti, resp. nepřípustnosti imisí, (ne)přiměřenost místním poměrům a omezení obvyklého užívání nemovité věci. Aby byla imise vyhodnocena jako nepřípustná, musely by být naplněny oba uvedené znaky. To odpovídá rakouskému řešení obsaženému v ABGB, zatímco slovenská právní úprava (tedy před pěti lety ještě i česká) používá obdobné výrazy pro vyjádření dvou kritérií, která však nemusí být splněna zároveň, a tedy vytvářejí dvě samostatné skutkové podstaty. Ačkoli používá pojem míra přiměřená poměrům bez vazby na místo, z judikatury vyplývá, že se sledují především místní poměry.

Taktéž polský občanský zákoník používá dvě kritéria, a to vedle místních poměrů socioekonomické určení sousední (imisemi dotčené) nemovitosti. Úprava obsažená v německém BGB je podrobnější a obsahuje dokonce tři podmínky, přičemž na první místo staví podstatnost (závažnost) zásahu do užívání sousedovy nemovitosti. Podstatné imise jsou pak hodnoceny ještě měřítkem místních poměrů a ekonomické únosnosti preventivních opatření, kterými by jim bylo možné předcházet.

Podobně jako v českém právu je i v dalších srovnávaných právních řádech klíčovým kritériem povaha lokality, v nichž k imisím dochází, neboť i dle nich se totiž sleduje povaha dané lokality, jako městský či venkovský charakter, převažující využívání k bydlení či naopak přítomnost průmyslu nebo dopravních uzlů apod. Pouze v Německu je

⁴⁵⁵ Pro porovnání lze uvést, že § 364 ABGB uvádí v demonstrativním výčtu zakázaných činností obtěžování „odpadkovými vodami, kouřem, plyny, teplem, zápachem, hřmotem, otřesy a podobným“, přičemž tento rozsah výčtu je zachován až do současné doby. Starý občanský zákoník pak byl o poznání podrobnější a pamatoval vedle již uvedených možností i na prach, popílek, páry, pevné odpady, vibrace a též světlo a naopak stínění. Aktuální český občanský zákoník obsahuje výčet zahrnující „odpad, vodu, kouř, prach, plyn, pach, světlo, stín, hluk, otřesy a jiné podobné účinky“. Německý BGB ve svém § 906 odst. 1 jako příklad imisí uvádí „plyny, páru, zápach, kouř, saze, teplo, hluk, otřesy a podobné“. Pouze polský KC takový příkladný výčet neuvádí.

prioritním hlediskem podstatnost, resp. závažnost zásahů do užívání sousedního pozemku. Polská a německá právní úprava dokonce pamatují na ekonomickou stránku věci, když výslovně zmiňují socioekonomické určení dotčené nemovitosti, resp. ekonomickou náročnost provedení preventivních opatření.

Pokud se jedná o problém vztahu soukromoprávní ochrany poskytované sousedským právem a veřejnoprávní regulace činností působících imise, z právních úprav, které jsou v této práci předmětem srovnání, pouze německá obsahuje výslovnou, byť ne vyčerpávající, regulaci tohoto problému, v ostatních případech je jeho řešení ponecháno na aplikační praxi.

Do českého práva se v rámci nového občanského zákoníku navrátilo ustanovení již existující v ABGB, které tuto situaci řeší ve prospěch zachování povoleného provozu a poskytuje za jeho projevy postiženému sousedovi pouze nárok na finanční kompenzaci. Zároveň jsou ale českými soudy přebírány závěry rakouské praxe, na jejímž základě jsou formulovány nároky, které by správní povolovací řízení mělo splňovat, aby v něm udělené povolení mělo pro civilní řízení o imisích relevanci, přičemž se jedná především o možnost odpovídajícího zapojení dotčených sousedních vlastníků. Z rakouské inspirace vychází i zvláštní důraz na ochranu života a zdraví, která má před privilegovaným režimem přednost. Výslovnou úpravu problematiky významu úředního povolení pro posuzování nároku na zdržení se imisí obsahuje i německé právo, které též v takových případech vylučuje možnost ukončení provozu dotčeného zařízení. Před náhradou škody však preferuje alternativu v podobě preventivních opatření. Naopak polský ani slovenský občanský zákoník ustanovení věnované tomuto tématu neobsahují.

4.14 Úvahy de lege ferenda

Pro českou úpravu sousedského práva, především pokud se jedná o ochranu před imisemi, je charakteristické, že se jedná o poměrně stručnou a obecnou regulaci, a jak vyplývá z výše provedené komparace, platí to i pro srovnávané právní řády. Výhoda takového pojetí právní úpravy spočívá v jejím snadném přizpůsobení novým skutečnostem i ve schopnosti reagovat na široké spektrum situací, které reálný život přináší. Z toho vyplývá zcela klíčová role soudů (a soudců), neboť výsledné rozhodnutí bude záviset nejen na jejich schopnosti subsumpce skutkových zjištění právním normám, ale i na jejich širokém uvážení. Toho si jsou vědomi i samotní soudci, kteří v těchto kauzách rozhodují, a proto lze i v rozsudku Nejvyššího soudu ve věci Arcelor Mittal nalézt konstatování jako

„zda jde v konkrétní věci o obtěžování nad míru přiměřenou poměrům, proti které je třeba poskytnout ochranu, je do značné míry věcí soudcovského uvážení.“⁴⁵⁶

Z rozboru názorů vyslovených v odborné literatuře a zejména z judikatury provedeného v předchozích kapitolách vyplývá, že aplikační praxe je schopna se s valnou většinou otázek, které před ni může reálný život postavit, vypořádat a nalézt vhodné řešení. V tomto ohledu se jeví žádoucí při úvahách *de lege ferenda* žádoucí pamatovat na zásadu legislativní zdrženlivosti a respektovat prostor ponechaný interpretaci. Zvláště, když příslušná ustanovení občanského zákoníku jsou na jednu stranu ještě dosud poměrně nová, na druhou stranu ale vycházejí ze vzorů s dlouhou tradicí, a tedy i je k dispozici bohaté teoretické i judikатурní zázemí.

V kapitole 4.3 bylo ilustrováno, že Nejvyšší soud dokázal překlenout i poměrně významný posun mezi starým a aktuálním občanským zákoníkem v otázce kritérií pro posuzování přípustnosti imisí, tedy že nově jsou podmínky nepřiměřenosti místním poměrům a podstatného omezování obvyklého užívání pozemku koncipovány jako kumulativní, zatímco za předchozí právní úpravy se jednalo o dvě možné alternativy. Domnívám se proto, že by bylo nadbytečné v tomto směru uvažovat o legislativním zásahu.

V BGB jako jediném z porovnávaných občanskoprávních kodexů je výslovně řešena otázka soukromoprávní přípustnosti imisí s ohledem na dodržení či překračování veřejnoprávních limitů, avšak ani § 906 odst. 1 věty druhá a třetí neřeší problém v plném rozsahu. Proto považuji § 1013 českého občanského zákoníku a odpovídající judikaturu k němu v tomto směru za dostačující, resp. snaha o zavedení zpřesňujících pravidel by mohla být pro praxi nedůvodně svazující.

Přesto lze dle mého názoru uvažovat o určité drobné legislativní úpravě ve vztahu k § 1013 odst. 2 občanského zákoníku, tedy novému institutu privilegovaných imisí. Rakouská i česká judikatura⁴⁵⁷ dospěly k závěru, že tento režim, který vylučuje možnost úspěšného uplatnění negatorní žaloby proti úředně povolenému provozu, se nevztahuje na situace, kdy by imise způsobené tímto provozem zasahovaly do práva na ochranu života a zdraví. S ohledem na účel této právní úpravy, kterým je především zabránění rozporům mezi veřejnoprávním povolením a soukromoprávními mechanismy ochrany před imisemi,

⁴⁵⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. ledna 2015 spis. zn. 22 Cdo 636/2014.

⁴⁵⁷ Viz například rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. září 2017 spis. zn. 22 Cdo 3290/2017.

ale dle mého názoru nelze vyloučit situaci, kdy by výše zmíněné závěry byly zpochybněny, například argumentem, že ochrana uvedených hodnot je primárně úkolem veřejného práva a jistě byla v povolovacím řízení náležitě vyhodnocena. Tedy že tvrzená zdravotní rizika nejsou tak intenzivní, že by odůvodňovala neaplikování § 1013 odst. 2 občanského zákoníku. Přestože by se s těmito otázkami měly být v individuálních případech soudy schopny vypořádat, domnívám se, že by bylo vhodné doplnit toto pravidlo výslovně do textu občanského zákoníku jako náležité interpretační vodítko.

4.15 Shrnutí

Sousedské právo je odvětvím s dlouhou historií, v jejímž průběhu se rozšířily možnosti jeho uplatnění. To se týká především ochrany před imisemi, na něž je tato část práce především zaměřena. Ačkoli je právní úprava v novém občanském zákoníku účinná teprve krátce, **relevantní literatura i Nejvyšší soud se shodují na tom, že je možné navazovat na dřívější praxi, přičemž se lze inspirovat i přístupem aplikovaným v Rakousku i starší doktrínou ve vztahu k ABGB** v době, kdy byl používán i na českém území, neboť znění relevantních pasáží českého kodexu je tím rakouským zřetelně inspirováno.

Klíčový pojem imise je vymezen pouze příkladmo a může zahrnovat z hlediska ochrany životního prostředí především hluk či působení znečištěným ovzduším či vodou, přičemž praxe se dosud bohatě věnovala zejména problematice hlukové zátěže. Domnívám se, že občanské právo potřebnými nástroji k řešení větší kauzy se vztahem k životnímu prostředí disponuje, neboť **soudy se již zabývaly takovými zdroji hluku i znečištění ovzduší, jako jsou průmyslové komplexy či silniční doprava**. Z judikatury přitom vyplývá, že právní závěry ohledně různých typů imisí jsou do značné míry vzájemně použitelné.

V českých podmínkách je **hlavním pojmem míra přiměřená místním poměrům**, jehož obsah dotváří judikatura soudů, obzvláště Nejvyššího soudu. Z ní lze dovodit, že nelze pouze hledět na to, jaké poměry aktuálně v dané lokalitě panují, protože by to mohlo znamenat, že by soud aproboval nežádoucí stav. Proto by se měly zohledňovat i poměry v jiných lokalitách, které při jistém zprůměrování mohou představovat vhodnější etalon pro hodnocení toho, co by ještě mohlo být mírou imisí, kterou by měl mít vlastník za povinnost snášet, ať již by se jeho pozemek nacházel kdekoli.

Vzhledem k tomu, že sousedské vztahy se odehrávají mezi dvěma stranami (přičemž byl přijat rozšiřující výklad, že se nemusí jednat pouze o vlastníky), bývá vyústěním sporu ohledně imisí jeho přenesení před soud, k čemuž slouží **zápůrčí neboli negatorní žaloba**. Na jejím základě může soud **uložit původci imisí, aby se zdržel jejich působení, přesněji aby se zdržel rušení či obtěžování žalujícího souseda**. Je zastáván výklad, že způsob, jakým by toho odsouzený soused měl dosáhnout, záleží na něm, přičemž jeho úspěšnost při splnění této povinnosti bude posuzována v rámci fáze výkonu rozhodnutí.

Významným tématem je vztah soukromoprávní ochrany před imisemi k veřejnoprávním normám stanovujícím povinnosti provozovatelů zdrojů znečišťování životního prostředí. V obecné rovině se ustálil náhled, že **překročení veřejnoprávních limitů indikuje i nepřípustnost imisí z občanskoprávního hlediska, na druhou stranu dodržení těchto limitů ale nemusí znamenat, že nebude překročena míra přiměřená místním poměrům, a tedy že případná žaloba nebude úspěšná**. Největší otázkou je v této souvislosti řešení situace, kdy je k činnosti působící rušení vydáno úřední povolení, neboť zde by mohlo dojít k nejostřejšímu střetu mezi veřejnoprávní a soukromoprávní sférou. V tomto případě se jedná o tzv. **privilegované imise, u nichž není možné dosáhnout zastavení rušení, ale pouze peněžní kompenzace**. Je však chvályhodné, že pro aplikaci tohoto režimu soudy byla Nejvyšším soudem stanovena podmínka, aby se správní orgán v řízení náležitě zabýval účinky provozu na okolí, a to včetně životního prostředí.

Sousedské právo zahrnuje i další témata, jako je ochrana před vnikáním zvířat či umístování cizích movitých věcí na pozemek, problémy s rostlinami přerůstajícími hranice pozemků nebo ochrana před nežádoucími důsledky stavebních úprav sousedních pozemků. Tyto nástroje jsou **pochopitelně k dispozici i u pozemků, které již jsou zařazeny v některém veřejnoprávním ochranném režimu, a tak určitým způsobem rozšiřují možnosti jejich ochrany**.

Ze sousedských sporů ohledně rušení imisemi, které mají relevanci z hlediska ochrany životního prostředí, se nejčastěji řeší problematika hluku působeného provozem na pozemních komunikacích. Nejznámější je v tomto směru **případ žaloby podané obyvateli bydlícími v blízkosti pražské ulice 5. května, která je úsekem tzv. pražské magistrály**. V této kauze **se střetly i názory obecného civilního soudnictví vyjádřené především v rozhodnutí Nejvyššího soudu, který upřednostňoval ochranu**

individuálních práv před rušením hlukem, s Ústavním soudem, jenž naopak nastolil otázku proporcionality při ochraně vlastnických práv, která právě ve vztahu k provozu na pozemních komunikacích nabývá na významu, neboť vlastník nemovitosti, z níž rušivé vlivy pocházejí (v dané věci obec), nemá z důvodu obecného užívání pozemní komunikace náležité prostředky, jak využívání této své nemovitosti regulovat.

5. Předcházení škodám a jejich náhrada

5.1 Generální prevence

Pravidlo, že je snazší škodě předcházet, než ji následně napravovat, lze dle mého mínění označit za zcela samozřejmý fakt, nad kterým není třeba vážněji diskutovat. Zřejmě nebude ani pochyb o tom, že v oblasti ochrany životního prostředí bude respektování tohoto pravidla hrát velice důležitou roli. To vyplývá jak z vlastní podstaty životního prostředí, které je slovy § 2 zákona o životním prostředí tím, co vytváří přirozené podmínky naší existence, tak i z jeho složitosti a vnitřní provázanosti jednotlivých složek a jevů, které komplikují možnost předvídání důsledků negativních zásahů. Význam prevence v péči o životní prostředí dokládá i skutečnost, že je na ni pamatováno v rámci ústavního pořádku v čl. 11 odst. 3 a čl. 35 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, které zakazují ohrožování a poškozování životního prostředí a přírody (včetně jejího druhového bohatství a zdrojů), byť obě tato ustanovení reflektují realitu, v níž se určitému poškozování nelze vyhnout, a proto Listina základních práv a svobod hovoří o zákazu ohrožování a poškozování nad míru stanovenou (připuštěnou) zákonem.

Občanský zákoník povinnost předcházet vzniku škod upravuje ve svém § 2900, přičemž jde o prevenci generální.⁴⁵⁸ Význam jejího zákonného zakotvení se však neomezuje na deklaraci s výchovným efektem, stanoví totiž závaznou právní povinnost každého počínat si, a to i bez jiného konkrétně stanoveného pravidla chování, natolik obezřetně, aby nevznikla škoda jemu samotnému ani nikomu jinému. V tomto směru je legislativním vyjádřením zásady *neminem laedere*, přičemž i v této obecné rovině má svůj význam, neboť *„porušení této povinnosti je protiprávním činem, který tvoří jeden z předpokladů vzniku povinnosti nahradit újmu.“*⁴⁵⁹ V době platnosti starého občanského zákoníku bylo ustanovení o generální prevenci základem pro dovození odpovědnosti i tam, kde chyběla konkrétnější právní úprava. Ve vztahu k sousedskému právu lze zmínit závěr Nejvyššího soudu, který k povinnostem vlastníka vyplývajícím ze zákazu imisí doplnil i *„povinnost počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám, znamená pro vlastníka nemovitosti povinnost užívat a spravovat svůj majetek tak, aby jeho stav nezpůsobil škodu jinému, tedy*

⁴⁵⁸ S ohledem na níže provedenou komparaci a využití starší judikatury lze připomenout, že starý občanský zákoník obsahoval obdobné ustanovení v § 415.

⁴⁵⁹ BEZOUŠKA, Petr In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář.* Praha: C.H. Beck, 2013, str. 1512.

*dbát i o to, aby na jeho vlastním pozemku byla provedena opatření zamezující či snižující možnost vzniku škody na zdraví, na majetku a jiných hodnotách, a pokud již škoda hrozí, učinit opatření k jejímu odvrácení.*⁴⁶⁰

Z hlediska ochrany životního prostředí je poněkud skličující, že v ustanovení upravujícím generální prevenci v novém občanském zákoníku již nejsou v demonstrativním výčtu chráněných objektů uvedeny příroda a životní prostředí, jak tomu bylo v § 415 starého občanského zákoníku.⁴⁶¹ Na druhou stranu je třeba poznamenat, že z pohledu tématu této práce nejde o zásadní změnu, pokud ustanovení i nadále pamatuje na prevenci újmy na životě, zdraví a vlastnictví. Takto na záležitost nahlíží i J. Petrov, podle něž bylo zařazení přírody a životního prostředí do výčtu prevenční klauzulí chráněných hodnot zbytečné, a to s odkazem na již diskutovaný fakt, že z občanskoprávního hlediska nejsou nevlastněné (i nevlastnitelné) části životního prostředí relevantní.⁴⁶² Opačný postoj lze nalézt u I. Průchové, která vypuštění zmínky o životním prostředí považuje za nepochopitelné s ohledem na zařazení práva žít v příznivém životním prostředí do rámce ochrany osobnosti. Zdůrazňuje proto potřebu „generálního apelu zákonodárce na každého, aby se choval tak, aby při jeho konání nedocházelo k nedůvodné újmě právě i na životním prostředí.“⁴⁶³

Domnívám se, že se lze ztotožnit spíše s druhým citovaným názorem, neboť ustanovení upravující prevenci by mělo pokrývat celou oblast chráněnou občanským zákoníkem, tedy včetně environmentálních souvislostí zakotvených v rámci ochrany osobnosti.⁴⁶⁴ Ostatně obecné povaze i formulaci § 2900 občanského zákoníku by jistá proklamativnost výrazněji neuškodila a naopak by posílila jeho generální povahu. S případnou obtížnou vymahatelností by se jistě bylo možné smířit, ostatně je základním principem občanského práva, že kde není žalobce, není ani soudce. Dovoluji si též zmínit,

⁴⁶⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. února 2002 spis. zn. 25 Cdo 2471/2000.

⁴⁶¹ Ostatně v celém starém občanském zákoníku se jednalo o jediný výskyt pojmů životní prostředí a příroda. Za zmínku stojí, že tyto pojmy figurovaly v ustanovení upravujícím generální prevenci i v dřívější podobě návrhu nového občanského zákoníku.

⁴⁶² PETROV, Jan. Protiprávnost a obecná prevenční povinnost. *Právní rozhledy*. 20/2007, str. 748.

⁴⁶³ PRŮCHOVÁ, Ivana In: JANČÁŘOVÁ, Ilona, PEKÁREK, Milan, PRŮCHOVÁ, Ivana. *Odpovědnost v právu životního prostředí - současný stav a perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, str. 38.

⁴⁶⁴ Odpovídalo by to i definici formulované ještě za platnosti předešlého zákoníku Nejvyšším soudem. Podle něj lze občanskoprávní prevenci „charakterizovat jako souhrn způsobů a forem předcházení ohrožení a porušování subjektivních občanských práv, tj. práv, která jsou upravována a chráněna normami občanského práva hmotného v objektivním smyslu.“ – viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. února 2003 spis. zn. 25 Cdo 618/2001.

že zákaz působit nedůvodnou újmu na životním prostředí by mohl být v některých případech ku pomoci při hledání příčinné souvislosti v případech zprostředkované škody (tedy kdy dojde k poškození životního prostředí a v jeho důsledku poté i ke škodě na něčím majetku). Nevhodné je z pohledu historické metody interpretace i to, že došlo k vypuštění předmětné pasáže oproti starší právní úpravě, a to bez bližšího vysvětlení v důvodové zprávě, ostatně podobně chybí i zdůvodnění zařazení práva žít v příznivém životním prostředí do § 81 občanského zákoníku.

Pro praxi mohou být ale důležitější další změny, které úpravu generální prevence v rámci rekodifikace českého občanského práva postihly. Povinnost předcházet újmě se totiž týká pouze aktivně jednajících osoby.⁴⁶⁵ Domnívám se, že z hlediska ochrany životního prostředí to není výraznější komplikace, neboť povinnost prevence by se měla především týkat provozovatelů aktivit, s nimiž je spojeno riziko negativních environmentálních dopadů.

Prevenční povinnost je též nově podmíněna existencí okolností případu nebo zvyklostí soukromého života, které takový postup vyžadují. Generální prevence tedy již není tak obecná jako podle dřívější právní úpravy, je však nutno poznamenat, že i za jeho platnosti judikatura možný široký výklad omezovala potřebou zohlednit časové a místní okolnosti. Jak ostatně konstatoval Nejvyšší soud při své interpretaci § 415 starého občanského zákoníku, každý byl podle něj „*povinen zachovávat vždy takový stupeň bedlivosti (pozornosti), který lze po něm vzhledem ke konkrétní časové a místní situaci rozumně požadovat a který - objektivně posuzováno - je způsobilý zabránit či alespoň co nejvíce omezit riziko vzniku škod na životě, zdraví či majetku; uvedené ustanovení mu však neukládá povinnost předvídat každý v budoucnu možný vznik škody.*“⁴⁶⁶

⁴⁶⁵ Což je patrné z rozdílu v použitých formulacích § 415 starého občanského zákoníku („Každý je povinen počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám...“) a § 2900 nového občanského zákoníku („...je každý povinen počínat si při svém konání tak, aby nedošlo k nedůvodné újmě“), klíčové je tedy zařazení slov „při svém konání“ do nového ustanovení.

⁴⁶⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. února 2003 spis. zn. 25 Cdo 618/2001. Příkladem možné aplikace tohoto hlediska by mohl být případ odpovědnosti za pád stromu, v němž Nejvyšší soud uvedl, že nelze „*přehlédnout, že žalovaný státní podnik [jednalo se o Lesy České republiky, s. p.] je odborným a profesionálním správcem lesních porostů, který k plnění své funkce disponuje personálem a odbornými znalostmi i zkušenostmi, a lze na něj opodstatněně klást požadavek, aby v rámci své specializované činnosti jednak vyhodnotil rizika, která hrozí osobám vstupujícím na frekventovaných místech do lesa, jednak aby byl informován o stavu porostu v takových místech*“ – viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. února 2013 spis. zn. 25 Cdo 3354/2011.

Další změnou je to, že § 2900 občanského zákoníku chrání pouze statky náležející jiné osobě, než je osoba povinná.⁴⁶⁷ P. Bezouška z toho dovozuje potřebu přehodnotit starší judikaturu, která „vyvozovala případné porušení prevenční povinnosti též u samotného poškozeného, což pak vedlo k aplikaci § 441 a snížení náhrady z důvodu jeho spoluzavinění.“⁴⁶⁸ V této souvislosti by bylo možné vzpomenout argumentaci Ústavního soudu v rámci jeho nálezu vydaného v kauze hluku na pražské magistrále, který se týkal nikoli otázky škody, resp. újmy, ale požadavku na zdržení se imisí, když zmiňoval, že sami žalobci předmětnou komunikaci využívají pro své potřeby.⁴⁶⁹

5.2 Speciální prevence

Praktičtější užitek pro ochranu životního prostředí může mít spíše úprava speciální prevence, tedy zakročovací povinnosti, protože představuje základní pravidlo jednání v případě hrozícího nebezpečí vzniku újmy. Ustanovení § 2901 občanského zákoníku zavedlo za podmínky, že to bude vyplývat z okolností případu nebo zvyklostí soukromého života (viz výše ve vztahu k § 2900), každé osobě povinnost zakročit na ochranu jiného. Tato povinnost se váže dále na určitou odpovědnost za vzniklou nebezpečnou situaci (za její vytvoření nebo kontrolu – přičemž podle P. Bezoušky nemusí mít z takové situace prospěch ani nemusí být součástí jeho výdělečné činnosti⁴⁷⁰) nebo poměr vůči ohrožené osobě, který by mohl být dán i specifickým postavením a odborností povinné osoby. Dalším důvodem pro vyvození zakročovací povinnosti je snadnost odvrácení újmy, přičemž závěrečná pasáž § 2901 občanského zákoníku totiž v tomto směru předpokládá porovnání závažnosti hrozící újmy a vynaloženého úsilí (prostředků), přičemž to první by mělo zjevně převyšovat.

Občanský zákoník též ukládá oznamovací povinnost té osobě, která porušila právní povinnost (nebo která může a má vědět, že ji poruší), informovat o hrozící újmě. Adresátem tohoto oznámení má být potenciální poškozený, čímž se tato úprava liší od § 19 zákona o životním prostředí, podle nějž se má hrozící poškození životního prostředí hlásit

⁴⁶⁷ Viz dovětek „jiného“ (míněno svoboda, život, zdraví nebo vlastnictví jiné osoby) na konci textu § 2900 občanského zákoníku.

⁴⁶⁸ BEZOUŠKA, Petr In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář.* Praha: C.H. Beck, 2013, str. 1515.

⁴⁶⁹ Viz nálezu Ústavního soudu ze dne 11. ledna 2012 spis. zn. I. ÚS 451/11.

⁴⁷⁰ BEZOUŠKA, Petr In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář.* Praha: C.H. Beck, 2013, str. 1517.

orgánu státní správy. Splnění předmětné oznamovací povinnosti může posloužit jako určitý liberační důvod, protože poškozený nemá právo na náhradu vzniklé újmy v tom případě, ve kterém jí mohl na základě tohoto oznámení zabránit. Uplatnění tohoto ustanovení předpokládá, že oznámení bylo úspěšně realizováno, naopak neúspěšný pokus informovat dotčeného by mohl vést ke snížení náhrady z důvodů zvláštního zřetele hodných podle § 2953 občanského zákoníku.⁴⁷¹

Občanský zákoník upravuje též žádoucí postup osoby, které újma hrozí. Cíleně používám slovo žádoucí, neboť ohledně této úpravy došlo během rekonstrukce k významné změně v přístupu. Zatímco podle do nedávna platné právní úpravy⁴⁷² měla každá osoba, jíž škoda hrozí, povinnost zakročit za účelem odvrácení takové hrozící škody, nové pojetí je založeno v podstatě pouze na ekonomické motivaci ohroženého podniknout kroky k ochraně vlastních zájmů. Pokud totiž nezakročí způsobem přiměřeným okolnostem, nese ze svého, čemu mohl zabránit. Jak uvádí J. Hrádek, „*občanský zákoník přitom nevychází z pojetí, že náhrada utrpěné újmy se neposkytuje, protože poškozený porušil svoji povinnost, ale z důvodu, že spolupůsobil její neodvrácení v rozsahu, v jakém by se každá rozumná osoba chovala, tedy v měřítku objektivním.*“⁴⁷³

Tato změna je projevem respektu k autonomii vůle ohrožené osoby, která se může sama rozhodnout o povaze své reakce na hrozící nebezpečí, na druhou stranu je otázka, zda by nebylo vhodnější přimět k předcházení újmy úplně všechny participující osoby, neboť vyvarování se vzniku újmy se jeví i z celospolečenského hlediska jako vhodnější než její náprava. Obdobný náhled na tuto otázku lze nalézt též u I. Průchové, podle níž „*ve vztahu k možným environmentálním újmám majetkové povahy se nám znění § 417 odst. 2 OZ [dnešní perspektivou starého občanského zákoníku] jeví jako vhodnější.*“⁴⁷⁴

Naopak zachováno zůstalo pravidlo (vyjádřené v § 2903 odst. 2 občanského zákoníku⁴⁷⁵) pro případ, že hrozící škoda představuje vážné ohrožení, podle něž může ohrožený žádat o pomoc soud, který by uložil povinnost provést k zabránění škody vhodná

⁴⁷¹ Tamtéž, str. 1520.

⁴⁷² Nalezli bychom ji v § 417 starého občanského zákoníku.

⁴⁷³ HRÁDEK, Jiří In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 904.

⁴⁷⁴ PRŮCHOVÁ, Ivana In: JANČÁŘOVÁ, Ilona, PEKÁREK, Milan, PRŮCHOVÁ, Ivana. *Odpovědnost v právu životního prostředí - současný stav a perspektivy.* Brno: Masarykova univerzita, 2013, str. 39.

⁴⁷⁵ A které je ekvivalentem § 417 odst. 2 starého občanského zákoníku.

a přiměřená opatření. Díky tomu je dle mého mínění možné navázat i na starší judikaturu, podle níž *„není pro použití této žaloby nutné, aby nebezpečí škody hrozilo bezprostředně, postačí, že v důsledku vážného ohrožení vznikne škoda v budoucnosti.“*⁴⁷⁶ Přitom ale nestačí jen možnost, že by žalovaná osoba mohla ohrožujícím způsobem jednat v budoucnu, nýbrž je třeba, aby k tomuto jednání již došlo anebo aby alespoň bylo prokázáno, že žalovaný takto hodlá jednat⁴⁷⁷, na druhou stranu nepostačí např. obecné tvrzení o tom, že k vážné újmě může hypoteticky dojít.⁴⁷⁸ Posouzení, zda se v daném případě opravdu jedná o vážné ohrožení, bude pochopitelně na soudu⁴⁷⁹, přičemž ale *„skutkové zjištění přesné výše škody, k níž následkem zásahu žalovaných by mohlo v budoucnu dojít, není nezbytným předpokladem aplikace § 417 odst. 2 obč. zák. [opět starého občanského zákoníku].“*⁴⁸⁰

Za zmínku dle mého názoru stojí i případ žaloby požadující odstranění vysokotlakého plynovodu, který z důvodu změny právní úpravy nesplňoval podmínky stran potřebného odstupu od sousedních nemovitostí. Nejvyšší soud sice konstatoval, že s ohledem na prováděná opatření, která žalovaný činil k zabránění potenciální škody (časté kontroly jeho těsnosti a opravy), která se jeví dostačující, nezakládá samotný rozpor s veřejným právem stran šířky ochranného pásma důvody pro soudní uložení preventivních opatření. Soud tedy shrnul, že *„ne každé porušení veřejnoprávních předpisů musí mít nutně za následek vážné ohrožení škodou.“*⁴⁸¹

Rozdíl mezi zápůrčí sousedskou žalobou a nyní popisovanou žalobou podle § 2903 odst. 2 občanského zákoníku spočívá v tom, že první zmiňovaný právní nástroj směřuje k reparaci existujícího protiprávního stavu odstraněním aktuálně působícího fenoménu (rušení), zatímco druhá žaloba má funkci preventivní, má tedy zabránit budoucímu protiprávnímu stavu či důsledkům protiprávního jednání. Vzhledem k zaměření do budoucna spojenému s určitou nejistotou by mohlo být zdůvodnění vážného ohrožení snazší, i s ohledem na zásadu předběžné opatrnosti, uplatňovanou v ochraně životního

⁴⁷⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. dubna 2001 spis. zn. 22 Cdo 1599/99.

⁴⁷⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 4. září 2002 spis. zn. 22 Cdo 2824/2000.

⁴⁷⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. dubna 2016 spis. zn. 22 Cdo 1650/2014.

⁴⁷⁹ Viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. ledna 2011 spis. zn. 22 Cdo 3968/2009, kde Nejvyšší soud uvedl, že *„Otázku, zda jde o vážné ohrožení, posoudí soud v nalézacím řízení na základě volné úvahy, kterou by dovolací soud mohl přezkoumat jen v případě její zjevné nepřiměřenosti.“*

⁴⁸⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. května 2006 spis. zn. 25 Cdo 163/2005.

⁴⁸¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. února 2015 spis. zn. 22 Cdo 616/2013.

prostředí. Druhým rozdílem je pak okruh prostředků, na které lze pomocí těchto žalob dosáhnout. Zápůrčí žalobou k ochraně před imisemi se lze na odpovědné osobě domáhat pouze zdržení se rušení, a to bez jakékoli konkretizace prostředků, jakými toho má být dosaženo. Naopak soudní prevence škod počítá jak s uložením povinnosti pasivní, tak i s příkázáním určitého jednání nebo výkonu, kterým by hrozba vzniklé škody byla odvrácena, tedy s uložením povinnosti aktivní.

Výše nastíněný vztah obou žalob neznamena jejich vzájemnou nekompatibilitu, naopak je možná podle konkrétních okolností jejich kumulace⁴⁸², kterou by mohlo být dosaženo i vhodné synergie obou institutů kombinací záповědi dalšího rušení i příkazu provedení vhodných opatření. Ta musí být i přiměřená, opět lze nalézt judikaturu Nejvyššího soudu, podle nějž není možné požadovat zdržení se provozování živnosti, která by mohla být zdrojem ohrožení, vhodným opatřením je totiž oprava, úprava či dokonce odstranění věci.⁴⁸³ Provedení preventivních opatření, ať již uskutečněných vlastními silami či spočívajících v iniciaci soudního příkazu provedení opatření osobou za ohrožení odpovědnou, může hrát důležitou roli s ohledem na ustanovení § 2918 občanského zákoníku zohledňujícího spoluodpovědnost, nebo dokonce plnou odpovědnost poškozeného za vzniklou škodu. Neučinění preventivního opatření tedy nejen že zvyšuje pravděpodobnost skutečného vzniku škody, ale zároveň snižuje pravděpodobnost její (úplné) náhrady.

Naopak pozitivní motivační efekt by mělo mít ustanovení § 2908 občanského zákoníku zakládající osobě, která odvracela hrozící újmu, právo na náhradu za tímto účelem vynaložených nákladů (a také kompenzaci utrpěné újmy, např. pokud by se při zákroku proti hrozbě zranil).⁴⁸⁴ Kompenzace by měla být přiměřená tomu, co bylo předmětným zákrokem ochráněno před újmou, přičemž limitem je „výše odpovídající výši škody, která byla přijetím přiměřeného opatření odvrácena.“⁴⁸⁵ P. Bezouška z toho dovozuje, že „náhrada újmy tak zřejmě náleží tehdy, je-li odvracení úspěšné; pokud tomu

⁴⁸² Takovou možnost výslovně potvrdil i Nejvyšší soud např. ve svém rozsudku ze dne 11. května 2005 spis. zn. 22 Cdo 1733/2004.

⁴⁸³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 3. 2005 spis. zn. 25 Cdo 729/2004 a stanovisko kolegia Nejvyššího soudu ze dne 23. června 1987 spis. zn. Cpj 203/86.

⁴⁸⁴ Nárok má zasahující osoba nejen proti původci, ale i vůči těm, v jejichž zájmu byla škoda odvrácena.

⁴⁸⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. září 2004 spis. zn. 25 Cdo 1360/2003.

*tak není, byla by výše náhrady fakticky rovna nule.*⁴⁸⁶

Na okraj k určitému doplnění úvahy o možném vydržení služebnosti spočívající v možnosti zatěžovat sousední pozemek imisemi, která byla diskutována v rámci kapitoly věnované sousedskému právu, lze zmínit, že dle závěru Nejvyššího soudu „*osoba, jejíž věc je zatížena věcným břemenem, se může bránit proti takovému výkonu práva odpovídajícího věcnému břemeni, který způsobuje škody na zatížené věci nebo i jiné její věci, anebo sice škody dosud nepůsobí, nicméně vyvolává nebezpečí poškození (tedy je pravděpodobné, že k němu dojde), a to i tak, že učiní opatření, které znemožní škodlivý způsob výkonu práva, nebude však bránit oprávněnému v jeho řádném výkonu.*“⁴⁸⁷

5.3 Obecný režim náhrady škody

Pokud se poškození životního prostředí nepodařilo zabránit a již k němu došlo, získává na významu právní úprava postupu, jak vzniklou škodu pokud možno co nejlépe napravit.⁴⁸⁸ Základní typ povinnosti nahradit způsobenou škodu je koncipován jako důsledek zaviněného porušení zákonem stanovené povinnosti, přičemž tato skutková podstata je založena na subjektivní odpovědnosti škůdce. Ve smyslu § 2010 věty první občanského zákoníku je předpokladem povinnosti nahradit škodu zaviněné porušení zákonem stanovené povinnosti vedoucí k zásahu do absolutního práva, kterým jsou i z hlediska předmětu této práce důležitá osobnostní práva i právo vlastnické. Vedle protiprávního jednání a zavinění jsou mezi předpoklady odpovědnosti za škodu, resp. novou terminologií povinnosti k náhradě škody, řazeny samotný vznik škody a příčinná souvislost mezi ním a protiprávním jednáním.

Přestože se podle § 2911 občanského zákoníku zavinění ve formě nedbalosti presumuje, lze souhlasit s I. Průchovou, že „*zavinění jako předpoklad vzniku odpovědnosti za škodu ztěžuje pozici poškozeného, nicméně v situaci, kdy není možné vypořádání škody podřadit pod režim objektivní odpovědnosti, je třeba režim subjektivní odpovědnosti uplatnit se všemi jeho úskalími.*“⁴⁸⁹ Občanský zákoník ve svém § 2912 odst. 1 konkretizuje

⁴⁸⁶ BEZOUŠKA, Petr In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář.* Praha: C.H. Beck, 2013, str. 1532.

⁴⁸⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 6. ledna 2006 spis. zn. 22 Cdo 2647/2004.

⁴⁸⁸ Problematika nápravy nemajetkové újmy, která se v rámci tématu této práce týká především nápravy porušení ochrany osobnosti, byla diskutována v části 3.

⁴⁸⁹ PRŮCHOVÁ, Ivana In: JANČÁŘOVÁ, Ilona, PEKÁREK, Milan, PRŮCHOVÁ, Ivana. *Odpovědnost v právu životního prostředí - současný stav a perspektivy.* Brno: Masarykova univerzita, 2013, str. 201.

presumpci nedbalosti, když nastavuje měřítko v podobě „jednání, které lze v soukromém styku od osoby průměrných vlastností očekávat“. V tomto směru lze odkázat i na starší judikaturu, podle níž „pro zkoumání zavinění se používá tzv. objektivní měřítko s ohledem na konkrétní okolnosti daného případu (tzv. konkrétnost objektivního měřítka) a na postavení a poměry eventuálního škůdce (tzv. diferencovanost objektivního měřítka).“⁴⁹⁰ Bude tedy v každém konkrétním případě, v němž se bude uvažovat o odpovědnosti ve formě nedbalosti, nikoli přímo úmyslu, otázkou, nakolik vysoko tuto objektivizující laťku nastavit i ve vztahu k environmentálním aspektům způsobené škody, resp. k těm statkům v majetku poškozeného, které mají hodnotu z hlediska životního prostředí.

Jak již bylo zmíněno výše, pro účely újmy způsobené různými druhy znečišťování bude praktičtější využití objektivní odpovědnosti, což se týká skutkových podstat náhrady škod vzniklých v rámci různých provozů, tedy různých komplexnějších a organizovaných činností. Této problematice se věnuje následující kapitola. Obecný režim založený za subjektivní odpovědnosti tak bude spíše sloužit pro pokrytí těch případů, u nichž škoda nebude důsledkem provozu. V této souvislosti lze uvažovat například o případech

1. cíleného poškození - řadu z těchto případů bude možno zařadit i do kategorie vandalství či jiné cílevědomé bezohlednosti vůči životnímu prostředí, nebo se tomu bude blížit⁴⁹¹. Příkladem by mohlo být poškození či zničení dřeviny, ale případně až vykácení celého lesa, poničení či odnesení (přesazení) chráněné rostliny, vytváření černé skládky na cizím pozemku apod. nebo
2. menších znečišťovatelů – velké množství zdrojů znečištění není možné přímo podřadit pod pojem provozní činnost, natožpak provoz zvláště nebezpečný, a tedy se na ně bude z hlediska náhrady jimi způsobených škod vztahovat obecný režim. Mohlo by se jednat o malé spalovací zdroje či malého zemědělce hospodařícího v malém měřítku (jen pro sebe), avšak s o to větším nadšením pro používání chemických přípravků i na úkor například blízkého potoka či podzemní vody.

5.4 Škoda jako důsledek provozu

Ve vztahu k předmětu této práce budou zřejmě nejvýznamnější případy negativních environmentálních dopadů komplexnějších ekonomických (a bohužel začasťé též

⁴⁹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. listopadu 2011 spis. zn. 25 Cdo 3550/2009.

⁴⁹¹ Na tyto případy občanský zákoník pamatuje i ve svém § 2909, který zakládá povinnost nahradit škodu způsobenou úmyslným (tedy v intenzivnější formě zavinění) porušením dobrých mravů.

znečišťujících) aktivit, slovy občanského zákoníku se jedná o různé „provozy“. V náhradě škody jimi způsobené budou největší roli hrát dvě speciální skutkové podstaty, které mají slovo „provoz“ vetknuto přímo v názvu. Jedná se o úpravu škody z provozní činnosti a škody způsobené provozem zvláště nebezpečným, která je obsažena v § 2924, resp. § 2925 občanského zákoníku. V porovnání se starým občanským zákoníkem se rozhodně nejedná o právní úpravu novou⁴⁹², doznala však určitých změn, které vedle koncepčních otázek reflektovaly též poznatky z praxe.

Úvodem se lze zastavit u změny systematické, neboť v novém kodexu jsou obě ustanovení zařazena vedle sebe (číselně za sebou) v pododdíle obsahujícím zvláštní ustanovení k povinnosti nahradit škodu, zatímco ve starém občanském zákoníku se úprava škody z provozní činnosti nacházela v rámci obecné odpovědnosti a škody způsobené provozem zvláště nebezpečným mezi případy zvláštní odpovědnosti. To vyvolávalo otázku, zda byl § 420a starého občanského zákoníku obecnou úpravou objektivní odpovědnosti vůči dalším konkrétnějším skutkovým podstatám. Podle J. Psutky však bylo možné vztah obecné a speciální normy mezi ustanoveními upravujícími škodu z provozní činnosti a provozu zvláště nebezpečného dovozovat jen s velkými obtížemi.⁴⁹³ P. Bezouška sice uvádí, že § 2925 občanského zákoníku na předchozí pravidla o provozní činnosti navazuje a je vůči nim speciální⁴⁹⁴, nebude se dle mého mínění jednat o klasický legislativní vztah speciálního ustanovení vůči obecnému. Stručně formulovaný § 2924 občanského zákoníku totiž nenabízí nic, čím by mohl sehrát roli obecnější subsidiární úpravy, specialita tak bude spíše ve věcné rovině, neboť provozy zvláště nebezpečné budou jistou podmnožinou závodů nebo jiných zařízení sloužících k provozní činnosti, a tedy provoz, jehož nebezpečnost nebude zvláště vysoká, může být posuzován podle pravidel o provozní činnosti.⁴⁹⁵

Sama provozní činnost je v § 2924 občanského zákoníku vymezena jako provozování obchodního závodu⁴⁹⁶ nebo jiného zařízení sloužícího k výdělečné činnosti.

⁴⁹² Ve starém občanském zákoníku byla úprava škod z provozní činnosti obsažena v § 420a, zatímco řešení náhrady škody způsobené provozem zvláště nebezpečným upravoval § 432.

⁴⁹³ PSUTKA, Jindřich. *Odpovědnost za ekologické škody v občanském právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, str. 259.

⁴⁹⁴ BEZOUŠKA, Petr In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 1606.

⁴⁹⁵ Jistou otázkou zde může být požadavek výdělečnosti dané činnosti, neboť ten výslovně vznáší pouze § 2924 občanského zákoníku, jak bude ale uvedeno dále, není to ve skutečnosti podmínka příliš kategorická.

⁴⁹⁶ V § 2924 občanského zákoníku je využito legislativní zkratky zavedené v § 502.

Nejvyšší soud ještě v době platnosti starého občanského zákoníku provozní činnost definoval tím, že „vykazuje prvky provozní povahy, především jistou technologickou náročnost, která je nejčastěji potenciálním zdrojem rizik.“⁴⁹⁷ Lze si povšimnout formulační podobnosti s § 1013 odst. 2 občanského zákoníku, který hovoří o provozu obchodního závodu nebo podobného zařízení, ohledně vymezení obchodního závodu lze proto odkázat na kapitolu 4.9 týkající se tzv. privilegovaných imisí. Podobnost jiného zařízení provozu obchodního závodu pak zajišťuje dovětek o výtělnosti dané činnosti, přičemž tato podmínka je ostatně novinkou oproti starému občanskému zákoníku.

Toto zúžení nepovažuje „za zcela moudré“ I. Průchová, která se obává oslabení pozice potenciálních poškozených, neboť ve vztahu k nim bude v důsledku této změny aplikovatelný režim obecné subjektivní odpovědnosti za škodu.⁴⁹⁸ Lze ale poznamenat, že důvodová zpráva k občanskému zákoníku pojímá otázku výtělné činnosti zřetelně širěji, než by se zdálo vyplývat ze samotného textu ustanovení, když podle ní se § 2924 občanského zákoníku vztahuje nejen na zařízení, „která mají platící klientelu, ale i taková, jejichž výtělkem jsou především příjmy z veřejných prostředků (např. veřejné nemocnice, školy a podobné ústavy).“⁴⁹⁹ I při takto benevolentním přístupu může zůstat určitá množina provozů, které pod režim odpovědnosti za provozní činnost nebude možné vztáhnout, je však otázkou, zda již nepůjde o spíše marginální případy, u nichž bude mírnější nastavení odpovědnosti přeci jen odůvodnitelné, zejména celkově menším rozsahem provozu. I. Průchová ale v této souvislosti dokonce doporučuje tuto skupinu provozů, resp. alespoň její část, pokrýt doplněním textu ustanovení o slovo „zpravidla“.⁵⁰⁰

V judikatuře Nejvyššího soudu lze nalézt určité konkrétní případy provozní činnosti, konkrétně např. provoz teplárny⁵⁰¹, vodní elektrárny⁵⁰² či zemědělskou výrobu⁵⁰³

⁴⁹⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. června 2013 spis. zn. 25 Cdo 1661/2012.

⁴⁹⁸ PRŮCHOVÁ, Ivana In: JANČÁŘOVÁ, Ilona, PEKÁREK, Milan, PRŮCHOVÁ, Ivana. *Odpovědnost v právu životního prostředí - současný stav a perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, str. 229.

⁴⁹⁹ Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku. [online] *Sněmovní tisk č. 362/0 z 6. volebního období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky*. [cit. 7.10.2017], Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>, str. 1120.

⁵⁰⁰ PRŮCHOVÁ, Ivana. K pojmu provoz zvláště nebezpečný v environmentálních souvislostech. In: JANČÁŘOVÁ, Ilona, VOMÁČKA, Vojtěch (eds.). *Odpovědnost v právu životního prostředí: sborník příspěvků z konference: Brno, září 2012*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, str. 65.

⁵⁰¹ Tomuto tématu se blíže věnuje kapitola 5.9 týkající se náhrady škod způsobených na lesích znečišťováním ovzduší.

⁵⁰² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. října 2008 spis. zn. 25 Cdo 3113/2006. V daném případě se jednalo o malou vodní elektrárnu.

včetně chovu dobytka⁵⁰⁴. Pokud se jedná o poslední zmíněný případ, v kapitole 4.11 je diskutováno, zda se na něj spíše uplatní režim náhrady škody z provozní činnosti nebo škody způsobené zvířetem.

Aby byla mohla být škoda nahrazována jako škoda z provozní činnosti, musí být způsobena vlastní provozní činností, věcí při ní použitou nebo jejím vlivem na okolí.⁵⁰⁵ Z pohledu ochrany životního prostředí bude zřejmě nejdůležitější třetí uvedená možnost, tedy že škodu provozovatel závodu nebo jiného zařízení sloužícího k výdělečné činnosti nahrazuje i tehdy, byla-li způsobena vlivem této činnosti na okolí.⁵⁰⁶ V tomto směru je nové ustanovení obecnější než starý občanský zákoník, který výslovně uváděl, že jde mimo jiné o škodu způsobenou fyzikálními, chemickými, případně biologickými vlivy provozu na okolí, domnívám se však, že by to ale zřejmě nemělo hrát při praktické aplikaci nového znění významnější roli.

Druhou stránkou vymezení povinnosti k náhradě škody způsobené provozní činností je otázka možnosti se této povinnosti zprostit. V tomto směru lze identifikovat v novém občanském zákoníku oproti dřívější právní úpravě největší změnu. Ta je zdůvodněna tím, že bylo zapotřebí nastavení podmínek liberace přepracovat a přizpůsobit odlišným druhům provozu, neboť ve starém občanském zákoníku byly nastaveny nevhodným až nelogickým způsobem.⁵⁰⁷

Obecně se dovozuje, že odpovědnost za takto způsobenou škodu je odpovědností

⁵⁰³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. ledna 2008 25 spis. zn. Cdo 529/2006. V této konkrétní věci šlo o újmu na zdraví v důsledku požáru v zemědělském provozu.

⁵⁰⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. srpna 2011 spis. zn. 25 Cdo 4841/2009. Jednalo se o škodu způsobenou zaběhlým dobyt看em, nikoli tedy o škodu přímo s environmentálním prvkem.

⁵⁰⁵ Lze přitom poznamenat, že § 420a starého občanského zákoníku označoval za škodu způsobenou provozní činností i takovou škodu, která byla způsobena oprávněným prováděním nebo zajištěním prací, jimiž je způsobena jinému škoda na nemovitosti nebo je mu podstatně ztíženo nebo znemožněno užívání nemovitosti. Právní úprava pro tento případ nalezla po rekodifikaci své místo v samostatném ustanovení § 2926 občanského zákoníku.

⁵⁰⁶ Jak uvedl Nejvyšší soud ve svém usnesení ze dne 16. října 2008 spis. zn. 25 Cdo 3113/2006, jedná se o škodu „způsobenou samou existencí provozního zařízení, které vyvíjí škodlivý vliv na okolí, a to bez ohledu na to, zda zařízení je v chodu či nikoliv.“

⁵⁰⁷ Důvodová zpráva dokonce ve vztahu ke starému občanskému zákoníku uvádí, že „mezi liberačním důvodem stanoveným u provozní činnosti (škoda byla způsobena neodvratitelnou událostí nemající původ v provozu anebo vlastním jednáním poškozeného) a liberačním důvodem stanoveným pro provoz zvláště nebezpečný (okolnost, která nemá původ v provozu, škodě nemohlo být zabráněno ani při vynaložení veškerého úsilí, které lze požadovat) není zřetelná diference; naopak, vezmeme-li zákonný text doslova, jsou liberační důvody pro provoz zvláště nebezpečný formulovány mírněji.“ - viz důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku. [online] *Sněmovní tisk č. 362/0 z 6. volebního období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky*. [cit. 7.10.2017].

Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>, str. 1119.

objektivní, nepřihlíží se tedy k zavinění jejího původce. Dokonce není rozhodující ani to, zda ke škodě došlo porušením právní povinnosti⁵⁰⁸, jedná se tedy o odpovědnost za výsledek, I. Průchová hovoří (ve vztahu k provozní činnosti podle § 420a starého občanského zákoníku, z koncepčního hlediska však ke změně nedošlo) o tom, že povinnost k náhradě této škody je „povinností „mimoodpovědnostní“, tj. není naplněn znak protiprávnosti ani ve smyslu porušení konkrétně stanovené právní povinnosti ani ve smyslu porušení [obecné prevenční povinnosti].“⁵⁰⁹ Tyto závěry lze vztáhnout obdobně i na další typy povinnosti nahradit škodu způsobenou provozem popsané dále v této kapitole.

Například P. Bezouška ale z formulace liberačního důvodu dovozuje, že by se mohlo jednat naopak o odpovědnost subjektivní, a tedy vlastně o důvod exkupační. Zároveň však připouští, že se judikatura při výkladu „přidrží konceptu povinnosti ukládané bez ohledu na zavinění“.⁵¹⁰ Pro skutečnost, že objektivní povaha odpovědnosti, resp. nově povinnosti nahradit škodu zůstala zachována, naopak hovoří jiné komentáře i důvodová zpráva k této pasáži zákoníku.⁵¹¹ Možnost liberace je podmíněna prokázáním, že provozovatel předmětné činnosti „vynaložil veškerou péči, kterou lze rozumně požadovat“. Nutnost vynaložit veškerou péči odpovídá ze strany provozovatele činnosti působící škodu i zásadám práva životního prostředí, především principům odpovědnosti původce a předcházení znečišťování již u zdroje. Pokud jde o rozumný rozsah této péče, důvodová zpráva uvádí, že překračuje rámec pouhého souladu s právními předpisy, na druhou stranu zdůrazňuje, že „požadavky na provozovatele nemohou být kladeny jako přepjaté“ a „musí odpovídat tomu, co se od jednatelů v daném oboru očekává jako opatrné jednání podle dosažené úrovně jednání i obecné zkušenosti.“⁵¹²

Ohledně slova „rozumně“ pak je možné vzpomenout jeho použití v rámci definice

⁵⁰⁸ VOJTEK, Petr In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 1005.

⁵⁰⁹ PRŮCHOVÁ, Ivana In: JANČÁŘOVÁ, Ilona, PEKÁREK, Milan, PRŮCHOVÁ, Ivana. *Odpovědnost v právu životního prostředí - současný stav a perspektivy.* Brno: Masarykova univerzita, 2013, str. 203.

⁵¹⁰ BEZOUŠKA, Petr In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář.* Praha: C.H. Beck, 2013, str. 1602 a 1603.

⁵¹¹ Například viz VOJTEK, Petr In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 1007.

⁵¹² Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku. [online] *Sněmovní tisk č. 362/0 z 6. volebního období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky.* [cit. 7.10.2017], Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>, str. 1120.

nejlepších dostupných technik v zákoně o integrované prevenci.⁵¹³ P. Bezouška k tomu uvádí, že „v úvahu je třeba brát i ekonomickou racionalitu opatření“⁵¹⁴, podle P. Vojtky se počítá „s tím, že technický rozvoj přináší určitou míru setrvale škodlivého působení imisí, kterou není možno vyloučit, jen ji ve veřejnoprávní sféře ovlivňovat“, přičemž tento autor argumentuje též odkazem na úpravu privilegovaných imisí v § 1013 odst. 2 občanského zákoníku s určitou tolerovanou mírou působení újmy druhým osobám.⁵¹⁵ I. Průchová naopak doplňuje, že „v pochybnostech, zda se jedná či nejedná o „veškerou péči, kterou lze rozumně požadovat“, by měl být sledován nejen zájem osoby provozující závod nebo jiné zařízení sloužící k výdělečné činnosti, ale především zájem na ochraně práv a zájmu poškozených osob.“⁵¹⁶

Doplněním vůči výše popisované úpravě nahrazování škody způsobené provozní činností je povinnost kompenzovat škodu způsobenou provozem zvláště nebezpečným, která je zakotvena v § 2925 občanského zákoníku. Ten obsahuje zřetelně podrobnější úpravu než starý občanský zákoník, jenž nijak nevymezoval, co míní termínem „zvláště nebezpečný provoz“ a vlastně se omezil na odkaz na použití ustanovení o odpovědnosti za provoz dopravního prostředku. Jednalo se tedy o odpovědnost za škodu vyvolanou zvláštní povahou tohoto provozu.⁵¹⁷ Absenci definice dokonce kvitoval Nejvyšší soud, podle něž otvírala prostor pro přizpůsobení obsahu tohoto pojmu technickému rozvoji.⁵¹⁸

Po rekonstrukci bere nový občanský zákoník za základní charakteristiku provozu, který by měl být označen za zvláště nebezpečný, skutečnost, že nelze předem rozumně vyloučit možnost vzniku závažné škody. Podle P. Vojtky se tedy „zvláštní nebezpečnost provozu ... odvíjí od zvýšené potenciality vzniku škody, již nelze beze zbytku čelit.“⁵¹⁹

⁵¹³ Viz § 2 písm. e) bod 2 zákona č. 76/2002 Sb., o integrované prevenci a omezení znečištění, o integrovaném registru znečišťování a o změně některých zákonů (zákon o integrované prevenci), který vymezuje dostupné techniky jako „provozovateli zařízení za rozumných podmínek dostupné“.

⁵¹⁴ BEZOUŠKA, Petr In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 1603.

⁵¹⁵ VOJTEK, Petr In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 1006.

⁵¹⁶ PRŮCHOVÁ, Ivana In: JANČÁŘOVÁ, Ilona, PEKÁREK, Milan, PRŮCHOVÁ, Ivana. *Odpovědnost v právu životního prostředí - současný stav a perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, str. 230.

⁵¹⁷ Viz § 427 odst. 1 starého občanského zákoníku.

⁵¹⁸ Stanovisko kolegia Nejvyššího soudu ze dne 11. července 1962 spis. zn. 1 Cp 35/62 „K některým otázkám náhrady škody, způsobené nadměrnou prašností a únikem škodlivých látek při provozu průmyslových závodů a jejich výrobních zařízení“.

⁵¹⁹ VOJTEK, Petr In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 1010.

Nejvyšší soud tuto definici již dříve doplnil zřejmě stále platným konstatováním, že zdrojem zvýšeného nebezpečí mohou být i věci, jejichž užívání má za určitých okolností vedlejší škodlivé účinky, které nejsou plně ovladatelné člověkem a s nimiž je spojen vysoký stupeň pravděpodobnosti vyvolání škody.⁵²⁰

Na podporu uvedené, přeci jen značně obecné, definice občanský zákoník zavádí vyvratitelnou právní domněnku, že za zvláště nebezpečný se považuje provoz realizovaný továrním způsobem (což P. Vojtek popisuje jako činnost realizovanou „*v soustředěné formě za organizovaného využití technologických postupů*“⁵²¹, P. Bezouška hovoří o velkovýrobě⁵²²) nebo používající výbušnou či podobně nebezpečnou látku.

Oproti výše popisované „běžné“ provozní činnosti není součástí definice provozu zvlášť nebezpečného jeho výdělečná povaha. Domnívám se, že takováto činnost bude stěží provozována bez nějakého účelu na straně provozovatele – a i kdyby ano, ani to by nemělo vést k oslabení odpovědnosti, spíše naopak. Provoz spojený s rizikem zvlášť nebezpečných dopadů by totiž měl být náležitě zdůvodněný a ekonomicky (v širším slova smyslu, nejen z hlediska zisku) opodstatněný. Roli nehraje ani to, zda je předmětný provoz v souladu se zvláštními požadavky, kterými jeho uskutečňování podmiňují jiné zákony, neboť jak připomíná J. Psutka, „*primární roli hrají pouze vlastnosti provozu*“ a splňuje-li je tento provoz, „*nemůže absence příslušných administrativních náležitostí na povinnosti k náhradě nic změnit.*“⁵²³ To potvrdil i Nejvyšší soud, podle nějž provozovatel odpovídá za uskutečňovanou nebezpečnou činnost, i když není zapsána v předmětu jeho podnikání či činnosti.⁵²⁴

Podobně jako v jiných případech právní úpravy, které jsou v rámci této práce analyzovány, i zde považuji obecnost danou stručnými popisy založenými na neurčitých právních pojmech za do značné míry pozitivní jev, neboť umožňuje náležitě zohledňovat všechny eventuality, které praktický život může přinést. Nemusí se jednat pouze o nové technologie, ale též o nové souvislosti, do nichž se dostávají stávající provozy. Ty totiž

⁵²⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 31. května 1963 I Cz 13/83.

⁵²¹ VOJTEK, Petr In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 1010.

⁵²² BEZOUŠKA, Petr In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář.* Praha: C.H. Beck, 2013, str. 1608.

⁵²³ PSUTKA, Jindřich. *Odpovědnost za ekologické škody v občanském právu.* Praha: Wolters Kluwer, 2011, str. 271.

⁵²⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. října 2007 spis. zn. 25 Cdo 3095/2005.

nemusi být zvlášť nebezpečné absolutně, ale např. v jen v určitých situacích a prostředí, jak dokládá staré (ale stále citované⁵²⁵) rozhodnutí z 60. let minulého století, podle nějž „charakter provozu zvlášť nebezpečného může mít podnik i jen z hlediska relativního vztahu k něčemu, tedy např. ve vztahu k zemědělské výrobě ve svém okolí.“⁵²⁶ V judikatuře Nejvyššího soudu je zachycen i novější případ, v němž byl jako provoz zvlášť nebezpečný vyhodnocen provoz těžkých nákladních automobilů, který působil škody v důsledku toho, že probíhal po nevhodné komunikaci.⁵²⁷

Lze souhlasit s I. Průchovou, že určité vodítka k identifikaci provozů zvlášť nebezpečných ve vztahu k životnímu prostředí by mohly nabídnout veřejnoprávní předpisy, které upravují provoz zařízení přinášejících zvýšená environmentální rizika a často obsahují určité katalogy regulovaných provozů. Pro tyto účely uvažuje o využitelnosti např. následujících předpisů⁵²⁸:

1. na prvním místě se logicky nabízí zákon o prevenci závažných havárií⁵²⁹, v jehož případě je citovaná autorka přesvědčena, že všechny objekty a zařízení, na něž se tento zákon vztahuje, s vysokou pravděpodobností naplňují znak provozu zvlášť nebezpečného.⁵³⁰ V příloze č. 1 předmětného zákona jsou uvedeny chemikálie, které se považují z hlediska rizikovosti za relevantní, jedná se například o ropné produkty a zkapalněné hořlavé plyny v určitém množství nebo karcinogenní látky. Na druhou stranu je třeba zmínit, že problém provozu podle § 2925 občanského zákoníku se neomezuje pouze na havarijní stavy, ale může se jednat i o dlouhodobé pozvolné působení;

⁵²⁵ Např. viz BEZOUŠKA, Petr In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 1607.

⁵²⁶ Rozhodnutí Krajského soudu v Praze ze dne 26. září 1963 spis. zn. 5 Co 330/63. Jednalo se o případ haldy strusky v průmyslovém areálu, kterou vítr roznášel na sousední pole, a tak je poškozoval, neboť docházelo ke snižování jejich výnosnosti.

⁵²⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. dubna 2002 spis. zn. 25 Cdo 972/2000.

⁵²⁸ PRŮCHOVÁ, Ivana. K pojmu provoz zvlášť nebezpečný v environmentálních souvislostech. In: JANČÁŘOVÁ, Ilona, VOMÁČKA, Vojtěch, (eds.). *Odpovědnost v právu životního prostředí: sborník příspěvků z konference: Brno, září 2012*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, str. 86.

⁵²⁹ Zákon č. 224/2015 Sb., o prevenci závažných havárií způsobených vybranými nebezpečnými chemickými látkami nebo chemickými směsmi a o změně zákona č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, (zákon o prevenci závažných havárií).

⁵³⁰ PRŮCHOVÁ, Ivana. K pojmu provoz zvlášť nebezpečný v environmentálních souvislostech. In: JANČÁŘOVÁ, Ilona, VOMÁČKA, Vojtěch, (eds.). *Odpovědnost v právu životního prostředí: sborník příspěvků z konference: Brno, září 2012*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, str. 86.

2. zákon o posuzování vlivů na životní prostředí⁵³¹ ve své příloze č. 1 vypočítává záměry (stavby, zařízení, činnosti a technologie), které podléhají hodnocení dopadů na životní prostředí, a to buď obligatorně, nebo na základě výsledků zjišťovacího řízení. Především první zmíněná kategorie zahrnující např. rafinérie, elektrárny, ocelárny či nakládání s azbestem, by mohla být pro identifikaci provozu zvláště nebezpečného inspirací. Naopak dopravní záměry, které na základě předmětného zákona musí projít procesem EIA, nelze a priori za zvláště nebezpečný provoz považovat, ale jak bylo zmíněno výše, pouze za specifických podmínek. Pozornost by si dle mého mínění mohla zasloužit i příloha č. 2 stanovící kritéria pro zjišťovací řízení, neboť například kritérium možnosti účinného snížení vlivů (část III. bod 7 citované přílohy) by mohlo být užitečné pro zodpovězení otázky po možnosti vyloučení možnosti vzniku vážné škody, jak ji staví § 2925 odst. 1 věta první občanského zákoníku;
3. jistým náznakem zvláštního environmentálního významu provozu by mohlo být i jeho podřízení režimu zákona o integrované prevenci, jenž též ve své příloze č. 1 uvádí činnosti vyžadující integrované povolení. Jedná se přitom například o energetiku, metalurgii, chemický průmysl nebo nakládání s odpady;
4. velmi obecný výčet provozních činností relevantních z hlediska životního prostředí obsahuje i zákon o předcházení ekologické újme a o její nápravě⁵³², přičemž je odkazováno na jiné předpisy (například výše zmíněný zákon o integrované prevenci). Takto pojatý výčet by již zjevně byl pro účely identifikace provozu zvláště nebezpečného příliš široký, ve většině případů by se z pohledu občanského zákoníku zřejmě jednalo o pouze běžnou provozní činnost.

V judikatuře lze nalézt i některé konkrétní případy provozů, které byly vyhodnoceny jako zvláště nebezpečné, a to například vodní dílo, konkrétně jez⁵³³, kamenolom⁵³⁴ či kontaminace podzemních vod a následkem toho i sousedního pozemku⁵³⁵.

⁵³¹ Zákon č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o posuzování vlivů na životní prostředí).

⁵³² Zákon č. 167/2008 Sb., o předcházení ekologické újme a o její nápravě a o změně některých zákonů.

⁵³³ Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 31. října 1995 spis. zn. 6 Cdo 52/1994.

⁵³⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. října 2007 spis. zn. 25 Cdo 3095/2005.

⁵³⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. prosince 2003 spis. zn. 25 Cdo 552/2003.

Hlavní odlišnost oproti § 2924 spočívá v přísnější odpovědnosti dané jiným vymezením liberačního důvodu – tím může být vis maior, vlastní jednání poškozeného či neodvratitelné jednání třetí osoby. Ve vztahu k vyšší moci občanský zákoník výslovně uvádí, že musí působit zvnějšku, přičemž P. Bezouška dodává, že by mělo jít též „o událost nepředvídatelnou, neboť lze-li ji předvídat, lze ji také popřípadě způsobem přiměřeným okolnostem odvrátit, nebo alespoň zmírnit.“⁵³⁶ Ve vztahu k liberačnímu důvodu u běžné provozní činnosti lze poznamenat, že pokud nelze možnost vzniku škody nikdy zcela vyloučit, nemá smysl uvažovat o liberaci z důvodu vynaložení veškeré péče, neboť z definice provozu zvláště nebezpečného vyplývá, že ani ta k zabránění škodám nestačí.

Za pozornost stojí i druhý odstavec § 2925 občanského zákoníku, který reflektuje zkušenosti praxe a závěry judikatury, zejména při rozhodování o problematice škod působených exhalacemi na lesní porosty. V případech nejistoty ohledně souběhu možných příčin toto ustanovení umožňuje stanovit povinnost k náhradě škody na základě pravděpodobnosti. Této otázce se blíže věnuje kapitola ohledně příčinné souvislosti.

Na doplnění a na okraj tématu této práce lze zmínit, že občanský zákoník upravuje i další typ provozní škody, a to škodu z provozu dopravních prostředků, pokud je vyvolána jeho zvláštní povahou – viz § 2927 občanského zákoníku. Jedná se též o objektivní odpovědnost, přičemž povinnosti nahradit škodu způsobenou okolnostmi, které mají původ v samotném provozu, se nelze zprostit, jinak je liberace podmíněna prokázáním vynaložení veškerého úsilí, které lze po provozovateli požadovat. Důsledky takového provozu pro životní prostředí budou spojeny především se situacemi zahrnujícími různé nehody a havárie, při nichž dojde i ke „způsobení škody „na okolí“, tedy i na složkách životního prostředí (např. únik pohonných hmot, olejů či přepravovaných látek do půdy, vody, ovzduší).“⁵³⁷ Na druhou stranu, škody způsobené například nesprávně provedeným leteckým postřikem byly soudem vyhodnoceny tak, že nebyly způsobeny zvláštní povahou provozu samotného letadla.⁵³⁸ Škodlivé účinky běžného provozu dopravních prostředků na životní prostředí, tedy výfukové plyny, hluk apod., budou z praktických důvodů nástroji občanského deliktního práva obtížně uchopitelné a povinnost nahradit škody stěží vůči

⁵³⁶ BEZOUŠKA, Petr In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 1607.

⁵³⁷ PRŮCHOVÁ, Ivana In: JANČÁŘOVÁ, Ilona, PEKÁREK, Milan, PRŮCHOVÁ, Ivana. *Odpovědnost v právu životního prostředí - současný stav a perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, str. 233.

⁵³⁸ Rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 23. července 1974 spis. zn. 7 Co 193/74.

individuálním provozovatelům uplatnitelná. Úskalí případného právního postupu vůči vlastníkům pozemních komunikací pak byla nastíněna v kapitole 4.12 týkající se problematiky hluku způsobeného provozem na pozemních komunikacích z pohledu sousedského práva.

5.5 Příčinná souvislost

Příčinná souvislost je klíčovou otázkou pro vyvození odpovědnosti, neboť je vyjádřením vztahu mezi jednáním a jeho následkem, vztahu, z něž mělo být možné dovodit původce škody a rozsah, v jakém ji způsobil. Podle P. Bezoušky se jedná o „*užší souvislost mezi újmou a protiprávností, než v jakém je k újmě jakákoli jiná podmínka.*“⁵³⁹ Jde o komplikovanou materii, přičemž J. Hrádek připomíná, že „*příčinná souvislost je jedním z nejslabších míst českého deliktního práva*“⁵⁴⁰, podle J. Psutky „*občanskoprávní nauka problematiku příčinné souvislosti dlouhodobě opomíjí.*“⁵⁴¹

Sám občanský zákoník problematiku příčinné souvislosti blíže neřeší (s výjimkou souběhu více původců či příčin v rámci § 2915 a § 2925 odst. 2 občanského zákoníku) a k vyjádření vztahu mezi škodní událostí a samotnou škodou používá stručnou vazbu založenou na slově „způsobit“.⁵⁴² Určitou definici příčinné souvislosti, a to dokonce ve vztahu ke škodě z provozní činnosti, tedy k problematice z hlediska ochrany životního prostředí důležité, nabídl Nejvyšší soud, podle něž se jedná o vztah příčinné souvislosti, „*vznikla-li škoda následkem provozní činnosti, tedy je-li tato činnost, případně její vliv na okolí, a vznik škody ve vzájemném poměru příčiny a následku, a tudíž je-li doloženo, že nebyť jí, ke škodě by nedošlo.*“⁵⁴³ Tato interpretace je projevem teorie podmínky (*conditio sine qua non*), která je v českém právním prostředí nejrozšířenější.⁵⁴⁴

⁵³⁹ BEZOUŠKA, Petr In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář.* Praha: C.H. Beck, 2013, str. 1550.

⁵⁴⁰ HRÁDEK, Jiří In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 933.

⁵⁴¹ PSUTKA, Jindřich. *Odpovědnost za ekologické škody v občanském právu.* Praha: Wolters Kluwer, 2011, str. 103.

⁵⁴² Viz např. „nahradí poškozenému, co tím způsobil“ v § 2910, „škoda ... byla způsobena vlastní provozní činností“ v § 2924 či „škodu ... způsobenou zdrojem zvýšeného nebezpečí“ v § 2925 občanského zákoníku.

⁵⁴³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. prosince 2001 spis. zn. 25 Cdo 62/2000. Přitom se nemusí jednat o příčinu jedinou, musí být ale příčinou „*důležitou, podstatnou a značnou*“.

⁵⁴⁴ BEZOUŠKA, Petr In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář.* Praha: C.H. Beck, 2013, str. 1551.

Judikatura Nejvyššího soudu původně vycházela z požadavku na bezpečné prokázání příčinné souvislosti, protože podle něj „*existence příčinné souvislosti musí být najisto postavena. Pouhá pravděpodobnost, že škoda mohla tvrzeným způsobem vzniknout (a také obvykle vzniká), nepostačuje.*“⁵⁴⁵ V komplikovanějších případech, kterými (jak bude ilustrováno níže) začasť mohou být právě kauzy dotýkající se životního prostředí, může být takový přístup pro poškozeného, neboť právě on příčinnou souvislost prokazuje, osudový. P. Bezouška to dokonce označuje za přístup „všechno nebo nic“ a považuje jej za zásah do spravedlivého rozložení procesních povinností stran.⁵⁴⁶ Na to reagoval ostatně i Ústavní soud, který vyzval civilní soudy k přehodnocení dosavadního pojmání požadavků na stoprocentní prokázání příčinné souvislosti a přijetí adekvátnějšího a realističtějšího výkladu „způsobení škody“, který by vyrovnával slabší postavení poškozených.⁵⁴⁷

Vzhledem k tomu, že „*zákon nestanoví žádné hodnotící kritérium pro odstupňování příčin podle jejich důležitosti a významu pro vznik škody*“⁵⁴⁸, je otázka vyhodnocení důkazů a dovození odpovídajících vodítek k vyvození příčinné souvislosti na soudu, který bude postupovat podle § 132 občanského soudního řádu, tedy podle zásady volného hodnocení důkazů. Obzvláště důležité a zároveň s ohledem na komplexnost environmentální problematiky náročné bude to, aby hodnotil všechny důkazy v jejich vzájemné souvislosti a přihlížel ke všemu, co vyšlo za řízení najevo. Ústavní soud v této souvislosti zdůraznil, že „*základní obsahovou náležitostí odůvodnění rozhodnutí o příčinné souvislosti tak musí být úvaha o kritériích, kterými se odlišují právně podstatné příčiny od příčin právně nepodstatných, a aplikace těchto kritérií na konkrétní případ.*“⁵⁴⁹

Důležité pro posouzení případu může být také to, zda do řetězce příčinné souvislosti nevstoupila jiná událost, která jej přerušila, k čemuž však dle Nejvyššího soudu „*dochází jen za situace, že nová okolnost působila jako výlučná a samostatná příčina, která způsobila vznik škody bez ohledu na původní škodnou událost.*“⁵⁵⁰ Citovaný rozsudek

⁵⁴⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. září 2006 spis. zn. 25 Cdo 508/2005.

⁵⁴⁶ BEZOUŠKA, Petr In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář.* Praha: C.H. Beck, 2013, str. 1550.

⁵⁴⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 12. srpna 2008 spis. zn. I. ÚS 1919/08.

⁵⁴⁸ PSUTKA, Jindřich. *Odpovědnost za ekologické škody v občanském právu.* Praha: Wolters Kluwer, 2011, str. 112.

⁵⁴⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 1. listopadu 2007 spis. zn. I. ÚS 312/05.

⁵⁵⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. srpna 2011 spis. zn. 25 Cdo 4841/2009.

v kauze škody z provozní činnosti (ale samotná kauza je z hlediska ochrany životního prostředí nepodstatná) je zajímavý též tím, že bylo diskutováno, zda k přetržení příčinné souvislosti může dojít kvůli nedostatečné aktivitě příslušných orgánů veřejné moci, které nezabrání, resp. nedokáží zabránit škodě, ač to náleží do jejich působnosti.⁵⁵¹ Je tedy rozdíl mezi skutečností, bez níž by ke škodě nedošlo, tedy hledanou podstatnou příčinou, a okolností, díky níž by se již hrozící nebezpečí škody nezhmotnilo. Domnívám se, že tento závěr, byť se v předmětné kauze týká ochrany bezpečnosti provozu na pozemních komunikacích, je možné zobecnit a vztáhnout například i na úkoly orgánů ochrany životního prostředí, neboť v jejich silách není předejít všem hrozícím poškozením životního prostředí.

U environmentálních škod jsou obecné problémy spojené s prokazováním kauzality umocněny specifiky danými např. souběžným působením více zdrojů (provozů) na okolí (životní prostředí) a určení konkrétního původce škody, resp. jeho podílu na jejím vzniku je obtížné.⁵⁵² Do hledání příčinné souvislosti mohou vstupovat a následně ho komplikovat nejrůznější okolnosti, které mohou ovlivnit:

1. nakolik se škoda projeví a v jaké intenzitě – různé faktory mohou škodlivé působení lidské činnosti zmírňovat nebo naopak šířit nepředvídatelnými způsoby;
2. kdy se projeví – kontaminace se může postupně kumulovat a projevit se až po překročení určité hranice, může ale dojít k interakci, která nastup negativních efektů uspíší;
3. kde se projeví – řada složek životního prostředí je dynamická, ať již jde o pohyb vzduchu či vody, zmínit by bylo možné i migraci živočichů.

J. Psutka ve své práci provádí podrobnou analýzu faktorů specifických z hlediska životního prostředí, z nichž je podle mého mínění možné zmínit zejména následující okolnosti⁵⁵³:

⁵⁵¹ V tomto případě se jednalo o situaci, kdy ze zemědělského provozu uniklo stádo krav, které se dostalo na dálnici D1, kde způsobilo dopravní nehodu. Žalovaný přitom neúspěšně argumentoval, že „vznik škody byl zapříčiněn policií či hasičským sborem, jež navzdory včasnému upozornění nepodnikly žádné kroky k zabránění vzniku škody.“

⁵⁵² PRŮCHOVÁ, Ivana In: JANČÁŘOVÁ, Ilona, PEKÁREK, Milan, PRŮCHOVÁ, Ivana. *Odpovědnost v právu životního prostředí - současný stav a perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, str. 203.

⁵⁵³ PSUTKA, Jindřich. *Odpovědnost za ekologické škody v občanském právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, str. 113 an.

1. působení přírodních sil, a to včetně reprodukční a samoobnovovací schopnosti přírody – i přes stále intenzivnější působení antropogenních vlivů a lidské vstupování do původně přirozených jevů, stále zůstává v činnosti většina přírodních procesů. Obzvláště pak ty, které byly působením člověka již zasaženy a došlo k pozměnění jejich funkce, mohou být pro určení příčinné souvislosti značně nepředvídatelnou veličinou;
2. časové posuny mezi příčinou a následkem – dokonce ani při haváriích nemusí být vedle zjevných okamžitých důsledků (například uhynulé ryby) všechny dopady okamžitě patrné, do dalšího vývoje může vstupovat řada dalších okolností přírodního i umělého původu, které mohou řetězec kauzality protáhnout do neúměrné až nesledovatelné délky a složitosti;
3. souběžné působení více zdrojů poškozujících životní prostředí – obzvláště v moderním průmyslovém prostředí může být provozů, které se projevují obdobnými škodlivými účinky, resp. vypuštění stejné znečišťující látky, velké množství. Jejich působení se může projevovat zároveň a pak není zřejmé, které jednání škodu způsobilo. V takových případech lze rozlišovat kauzalitu konkurující či alternativní (více příčin působí nezávisle na sobě a každá je pro způsobení škody dostačující sama o sobě), a kumulativní (opět více nezávislých příčin, ale škodu dokáží způsobit až svým kumulovaným či synergickým účinkem). Jiným případem pak bude objevení se jiné příčiny, která se škodou projeví dříve (například do procesu pozvolného poškozování běžným provozem zdroje znečištění vstoupí havárie jiného provozovatele);
4. hledání přesných příčin škody může narazit i na omezenost lidského, především vědeckého poznání, neboť řada procesů není dosud dostatečně prozkoumána a ostatně neustále dochází k objevům nových živočišných a rostlinných druhů. Limity lidského vnímání se mohou projevit i při pozdním odhalení škod, neboť řada negativních změn v životním prostředí se nemusí projevovat tak, aby je bylo možné včas identifikovat a podniknout příslušná opatření.

Rekodifikace občanského práva přinesla zakotvení dvou nových pravidel relevantních i pro případy týkající se poškozování životního prostředí, obsahují totiž návod k řešení situace více příčin škody, resp. více škůdců. Obě jsou založena nikoli na stoprocentním prokázání příčinné souvislosti, ale na využití pravděpodobnosti. Rozdíl spočívá v tom, že pravidlo v § 2925 odst. 2 občanského zákoníku se bude v situaci více

příčin aplikovat přímo, a provozovatel zvláště nebezpečného provozu tak bude povinen nahradit škodu v rozsahu odpovídajícím pravděpodobnosti, že ji způsobil právě jeho provoz, zatímco v případě více škůdců bude rozdělení povinnosti k náhradě škody podle míry pravděpodobnosti možné pouze, pokud to podle § 2915 odst. 2 občanského zákoníku dovolí soud na základě důvodů zvláštního zřetele hodných, jinak se uplatní obecné pravidlo o solidární odpovědnosti. Pravděpodobnost vystupuje na základě § 2915 odst. 1 věty druhé občanského zákoníku i v řešení případu kauzální nejistoty, tedy pokud více škůdců samo o sobě s pravděpodobností blížící se jistotě mohlo způsobit škodu, avšak nelze určit, který z nich konkrétně je skutečným škůdcem, pak jsou považováni za společné původce škody a jsou k její náhradě povinni společně a nerozdílně.

V judikatuře byl výše nastíněný přístup využívající pravděpodobnost aplikován již dříve, pro ilustraci lze zmínit právní názor vyslovený Nejvyšším soudem v případě sousedského sporu ohledně imisí představovaných včelami.⁵⁵⁴ Pro rozhodnutí, že imise pronikající na pozemek pocházejí z konkrétního zdroje, jehož vlastníku pak bude možné obtěžování imisemi (znečišťování) zakázat, podle argumentace Nejvyššího soudu postačí vyšší míra pravděpodobnosti, že zjištěné obtěžující vlivy (bylo by přitom možné tuto argumentaci rozšířit na znečišťující látky) pocházejí z tohoto zdroje, resp. že se efekty pocházející z dotyčného zdroje na celkových imisích podílejí podstatnou mírou.

K důkazním metodám v případě škod způsobených znečišťujícími látkami šířenými vzduchem se vyjádřil i Nejvyšší soud ve svém rozsudku ve věci poškození lesních porostů oxidem siřičitým z teplárny. Uvedl v něm, že s ohledem na nemožnost objektivního určení výše škody ani prokázání příčinné souvislosti mezi činností vedoucí k emisím a konkrétními škodami, postačí k určení podílu jednoho znečišťovatele na celkové škodě i zjednodušený postup, v daném případě s využitím Gaussova rozptylového modelu.⁵⁵⁵ V jiném podobném případě tento soud připustil jako postačující důkazní prostředek kombinaci rozptylové studie a Gaussova matematického modelu.⁵⁵⁶ Není přitom bez zajímavosti, že příčinnou souvislost považoval Nejvyšší soud za prokázanou již samotným

⁵⁵⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. května 2004 spis. zn. 22 Cdo 1421/2003, v jehož odůvodnění Nejvyšší soud uvedl: „*Obtěžování včelami pocházejícími ze sousedního pozemku lze mít za prokázáno, bude-li dána vyšší míra pravděpodobnosti, že jde právě o tyto včely (zjištění, že jde jen o tyto včely, je prakticky nemožné a je tedy rozhodující, zda je tu pravděpodobnost, že včely žalovaného se podílejí na obtěžování podstatnou mírou).*“

⁵⁵⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. prosince 2001 spis. zn. 25 Cdo 62/2000.

⁵⁵⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. února 2005 spis. zn. 25 Cdo 1016/2004.

faktem, že škoda byla způsobena znečišťujícími látkami, které žalovaný provozovatel vypouštěl do ovzduší.

Ze zmíněných judikátů je vedle samotné přípustnosti daných relativně zjednodušujících - a pozici poškozeného usnadňujících - metod jako důkazních prostředků možné dovést i obecnější závěr. Popsaný názor o potřebném rozsahu dokazování totiž soud vynesl pod podmínkou neexistence přesnější metody⁵⁵⁷, z čehož by bylo možné dovést, že při dalším rozvoji vědeckého poznání se justice s dosavadními nástroji nespokojí a unesení důkazního břemene bude vyžadovat použití nejmodernějších a nejpřesnějších metod, určitý ekvivalent přístupu požadujícího best available techniques.

5.6 Promlčení

V rámci rozboru problematiky odpovědnosti za škodu je vhodné se též zastavit u otázky promlčení, neboť i zde lze odhalit jistá specifika škod souvisejících s životním prostředím. V této oblasti taktéž došlo během rekodifikace k určitým změnám, nadále je však zachována konstrukce založená na kombinaci subjektivní a objektivní promlčecí lhůty.

První z uvedených lhůt byla oproti § 106 odst. 1 starého občanského zákoníku prodloužena ze dvou na tři roky, významnější změnou je však její objektivizace, kvůli níž ji P. Tégl s D. Weinholdem označují jako nepravou subjektivní lhůtu.⁵⁵⁸ Den, od kterého tato lhůta běží, totiž nově není určen pouze tím, kdy se poškozený dozvěděl o škodě a o osobě povinné k její náhradě. Z § 619 odst. 2 občanského zákoníku vyplývá, že jím může být chvíle, kdy se o tom poškozený dozvědět měl a mohl. Zatímco první možnost již byla specifikována judikaturou, takže „*dozvědět se o škodě znamená, že se poškozený dozvěděl o majetkové újmě určitého druhu a rozsahu, kterou lze natolik objektivně vyčíslit v penězích, že lze právo na její náhradu důvodně uplatnit u soudu.*“⁵⁵⁹, ohledně druhé podmínky by bylo možné odkázat na § 4 odst. 2 občanského zákoníku vymezující „vědomost, jakou si důvodně osvojí osoba případu znalá při zvážení okolností, které jí

⁵⁵⁷ Viz formulace „i když podle znalce za současného stavu vědy a techniky nelze objektivně změřit“ vyskytující se v již citovaném rozsudku spis. zn. 25 Cdo 62/2000 a „neexistuje-li prozatím metoda, pomocí níž by bylo možno zcela přesně určit“ použitá v rozsudku spis. zn. 2 5Cdo 1016/2004.

⁵⁵⁸ TÉGL, Petr, WEINHOLD, Daniel In: MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník - velký komentář. Svazek III. § 419-654.* Praha: Leges, 2014, str. 956.

⁵⁵⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. dubna 2002 spis. zn. 33 Odo 477/2001. Jak vyplývá z rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 23. února 2011 spis. zn. 25 Cdo 2549/2008, nepostačuje vědomost pouze o škodní události, neboť „z logiky věci plyne, že poškozený se nemůže o škodě dozvědět dříve, než mu vznikla, tedy dříve než nastal škodlivý účinek, k němuž vedla škodná událost, došlo-li k ní dříve.“

musely být v jejím postavení zřejmé“. V případech újmy na životě nebo zdraví se podle § 636 občanského zákoníku tato lhůta uplatní jako jediná.

Objektivní lhůta se počítá ode dne, kdy škoda nebo nemajetková újma vznikla, a je dlouhá 10 let, resp. v případě, že byla způsobena úmyslně, 15 let (viz § 636 odst. 1 a 2 občanského zákoníku). Jedná se tedy o zřetelné prodloužení oproti 3, resp. 10 rokům za doby platnosti starého občanského zákoníku. I. Průchová považuje toto prodloužení „za vhodné jak obecně, tak jmenovitě pro případ vzniku environmentálních újem, ve vztahu k nimž byla délka promlčecích lhůt zakotvena v současném [nyní již starém] občanském zákoníku hodnocena jako nedostatečná.“⁵⁶⁰ Změna se dotkla i určení začátku běhu objektivní promlčecí lhůty, neboť se již nepočítá od škodní události, jako tomu bylo dle § 106 odst. 2 starého občanského zákoníku, nýbrž až od vzniku vlastní škody. Může totiž docházet k situaci, kdy se škoda projeví až dlouho poté, co došlo k samotné události, která ji způsobila. Lze se domnívat, že řada takových případů by se mohla vyskytnout právě u škod na vlastnitelných součástech životního prostředí či především škod vzniklých z důvodu poškození životního prostředí, a to kvůli složitosti jevů uvnitř složek životního prostředí i dlouhodobostí některých fenoménů – viz kapitola 5.5 věnovaná otázce příčinné souvislosti.

Ve věci poškození vodního zdroje kvůli chemickému posypu blízké cesty Nejvyšší soud uvedl, že v takovém případě „*dochází ke vzniku škody okamžikem, kdy se ustálí poměry v tom směru, že pitná voda pozbyla svých kvalitativních vlastností natolik, že se stala nanejvýš vodou užitkovou a voda užitková vodou nepoužitelnou.*“⁵⁶¹

Komplikované bylo vymezení doby vzniku škody za účelem stanovení doby běhu promlčecí lhůty i v případech poškození lesních či zemědělských porostů působením průmyslových exhalací. V této věci byl Nejvyšším soudem aprobován postup využívající odborných metodik, podle nějž „*vzhledem k technickým možnostem při zjišťování jejich následků a stanovení jejich rozsahu lze proto za přiměřené a optimální období, v němž se působení škodlivých vlivů exhalací na lesních porostech projevilo, považovat ... období jednoho kalendářního roku.*“⁵⁶² Proto se též nárok na náhradu škody vzniklé za celý kalendářní rok začne promlčovat až začátkem roku následujícího. V jiném případě, kdy

⁵⁶⁰ PRŮCHOVÁ, Ivana In: JANČÁŘOVÁ, Ilona, PEKÁREK, Milan, PRŮCHOVÁ, Ivana. *Odpovědnost v právu životního prostředí - současný stav a perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, str. 236.

⁵⁶¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. října 2001 spis. zn. 25 Cdo 2947/99.

⁵⁶² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. července 2008 spis. zn. 25 Cdo 769/2006.

bylo exhalacemi z elektráren narušeno dozrávání obilí, což vedlo ke snížení výnosů, došlo k rozlišení doby, kdy došlo ke škodné události, již byl „*chemický vliv provozu elektráren žalované (působení exhalací) na osetý druh pšenice v době jejího kvetení*“, a samotného vzniku škody až při sklizni, neboť „*teprve při sklizni nastala situace, že sklizené obilí pro svou nekvalitu nepřineslo žalobci očekávaný výnos.*“⁵⁶³

5.7 Způsob a rozsah náhrady škody

Pokud bude identifikován původce škody a bude z právního hlediska povinen ji nahradit, bude zapotřebí vyřešit otázku, jakým způsobem a v jakém rozsahu by k tomu mělo dojít. Je možné v této souvislosti připomenout, že se nahrazuje škoda majetková, tedy na věcech, není kompenzována samotná škodní událost, v našem případě vniknutí rušivých vlivů nebo znečišťujících látek do osobní či majetkové sféry jiné osoby. Ve vztahu ke hluku to výslovně konstatoval v již starším rozhodnutí Nejvyšší soud, když uvedl, že „*náhradu škody lze přiznat na věci nebo za škodu, kterou způsobil nadměrný hluk strojového zařízení, nikoli však za hluk samotný.*“⁵⁶⁴

Pokud jde o způsob náhrady škody, přinesla rekonstrukce českého občanského práva znatelnou změnu, neboť v § 2951 občanského zákoníku zavedla prioritu uvedení do předešlého stavu před finanční kompenzací⁵⁶⁵, samozřejmě za podmínky, že takové řešení je vůbec (resp. dobře) možné, popř. že sám poškozený nepreferuje peněžní náhradu.

V návaznosti na popsanou změnu je možné si položit otázku, nakolik je naturální restituce vůbec vhodná pro účely nápravy škody na součástech životního prostředí ve vlastnictví poškozeného. I. Průchová sice považuje naturální restituci ve vztahu k environmentálním škodám jako vhodnější, na druhou stranu přiznává, že „*ve vztahu ke složkám životního prostředí (byť majetkově přisvojitelným) si lze většinou jen velmi stěží představit uvedení do předešlého stavu ve zcela identické podobě srovnáváno se stavem před poškozením.*“⁵⁶⁶

⁵⁶³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. října 2005 spis. zn. 25 Cdo 2749/2004.

⁵⁶⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28. května 1973 spis. zn. 2 Cz 7/73.

⁵⁶⁵ Naopak starý občanský zákoník v § 442 odst. 2 obsahoval obrácené pravidlo, podle nějž „Škoda se hradí v penězích; požádá-li však o to poškozený a je-li to možné a účelné, hradí se škoda uvedením do předešlého stavu.“

⁵⁶⁶ PRŮCHOVÁ, Ivana In: JANČÁŘOVÁ, Ilona, PEKÁREK, Milan, PRŮCHOVÁ, Ivana. *Odpovědnost v právu životního prostředí - současný stav a perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, str. 205.

Nemožnost provedení naturální restituce může být odůvodněna buď fakticky či právně, zkoumat by se ale mělo i hledisko hospodárnosti, tedy poměr nákladů, které by bylo zapotřebí vynaložit v porovnání s jiným řešením. Hospodářskou nesmyslnost pokusu o uvedení věci do předešlého stavu ale musí podle P. Bezoušky tvrdit a dokázat škůdce, který nese riziko chybného vyhodnocení nákladů s naturální restitucí spojených.⁵⁶⁷ Ústavní soud upozornil na potřebu zohlednění i toho, aby v rámci uvádění poškozené věci do původního stavu nedošlo na straně poškozeného ke vzniku bezdůvodného obohacení.⁵⁶⁸

Stojí dle mého názoru za zmínku, že výše citovaný autor uvažuje mezi okolnostmi, které mohou svědčit ve prospěch naturální restituce i například „*obecný zájem na neporušeném životním prostředí*“⁵⁶⁹, je však otázkou, zda je toto kritérium podřaditelné pod podmínku, že uvedení do předešlého stavu musí být „dobře možné“. Vzhledem k tomu, že ta je ale formulována negativně, tedy jako důvod pro nepoužití naturální restituce, bylo by představitelné, že by soud argumentoval tím, že možná je, byť obtížně, avšak tato obtížnost by byla vyvážena určitým veřejným zájmem. Takto koncipovaný korektiv by v důsledku nemusel být pro soukromoprávní povahu vztahu mezi škůdcem a poškozeným až tolik invazivní.

Ve vztahu k tomu, jakou podobu by naturální restituce mohla mít, je možné se zastavit nad možností náhrady za poškození lesa. Podle J. Psutky by náhradní výsadba, jak ji zná například zákon o ochraně přírody a krajiny, zřejmě překračovala rámeček toho, co může soud v soukromoprávní věci uložit⁵⁷⁰, ostatně již proto, že zatímco náhrada v předmětném řízení má uspokojit poškozeného, smyslem náhradní výsadby v nastíněném smyslu je kompenzace ekologické újmy. Nelze však samozřejmě vyloučit, že i na ní bude mít poškozený zájem, a tedy se jistá forma náhradní výsadby může promítnout do dohody se škůdcem, například i na půdorysu soudního smíru. Opět lze vzpomenout P. Bezoušku, který též uvažuje o možnosti vysazení stromů jakožto způsobu uvedení do předešlého stavu, přičemž dokonce nevylučuje, že by součástí povinnosti škůdce mohla být i péče

⁵⁶⁷ BEZOUŠKA, Petr In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 1682.

⁵⁶⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 19. března 2008 spis. zn. II. ÚS 2221/07.

⁵⁶⁹ BEZOUŠKA, Petr In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 1682.

⁵⁷⁰ PSUTKA, Jindřich. *Odpovědnost za ekologické škody v občanském právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, str. 225.

o stromy do doby, než vzrostou do velikosti a objemu odpovídající stromů zničeným, případně dokonce i o vysazení již vzrostlých stromů, byť by to bylo nákladnější.⁵⁷¹

Svoji preferenci finanční náhrady škody může projevit i sám poškozený, což podle I. Průchové nabízí žádoucí „volnost při využití peněžních prostředků na nápravu poruchy na složce životního prostředí, která je současně podřaditelná i pod majetkovou újmu na straně poškozeného.“⁵⁷² Na druhou stranu Nejvyšší soud judikoval, že nezáleží na tom, zda „poškozený věc skutečně opravil či nikoliv“⁵⁷³, ostatně poskytnuté prostředky nejsou nijak účelově vázány. K. Eliáš zavedení preference naturální restituce v novém občanském zákoníku vysvětluje běžným fungováním mezilidských vztahů, kdy standardem je (by měla být) dobrovolná náprava. Zároveň však přiznává, že pokud dojde na nutnost prosazení nároku na náhradu škody soudní cestou, obvykle nebude mít poškozený zájem na uvedení do předešlého stavu, už jen z důvodu narušené důvěry vůči škůdci. Proto též judikatura řeší požadavky na naturální restituci pouze výjimečně.⁵⁷⁴

Při stanovení výše škody se vychází z tzv. diferenční teorie, podle níž se sleduje „rozíl stavu majetku, který měl nebo mohl mít poškozený nebýt škodné události a stavem, který nastal na základě protiprávního jednání škůdce nebo škodné události přičitatelné škůdci.“⁵⁷⁵ Určení její výše může být v některých kauzách s environmentálním prvkem velmi komplikované, neboť nemusí být zřejmé, které všechny faktory by měly být při tom zohledněny, např. J. Psutka zmiňuje, že majetkovou hodnotu má jistě vodohospodářská funkce lesa.⁵⁷⁶ Dle mého názoru ji ale stěží bude možno zohlednit v takto obecné rovině, neboť náhrada škody by vždy měla směřovat k tomu, aby se napravila ztráta na jmění poškozeného. Zmíněná vodohospodářská, ale i jiná užitečnost lesa, by proto mohla být do výpočtu náhrady zakomponována tehdy, pokud by narušení těchto funkcí bylo ztrátou přímo dotyčného poškozeného. A to alespoň v potenciální rovině, tedy by se jednalo o určitou ekonomickou užitečnost konkrétního lesa, danou jeho okolím a dalšími

⁵⁷¹ BEZOUŠKA, Petr In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 1681.

⁵⁷² PRŮCHOVÁ, Ivana In: JANČÁŘOVÁ, Ilona, PEKÁREK, Milan, PRŮCHOVÁ, Ivana. *Odpovědnost v právu životního prostředí - současný stav a perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, str. 205.

⁵⁷³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. září 2002 spis. zn. 25 Cdo 2575/2000.

⁵⁷⁴ ELIÁŠ, Karel. Jak hradit škodu? *Právní rozhledy*. 7/208, s. 258-260, str. 259.

⁵⁷⁵ HRÁDEK, Jiří In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 865.

⁵⁷⁶ PSUTKA, Jindřich. *Odpovědnost za ekologické škody v občanském právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, str. 222.

podmínkami, v nichž se nachází. Domnívám se proto, že týmž autorem zmiňovaná další z hodnot lesa, a to působení proti skleníkovému efektu odbouráváním CO₂, by již byla natolik obecná, že není ekonomicky zhodnotitelná. Podle § 2952 občanského zákoníku se hradí vedle skutečné hodnoty i ušlý zisk, kterým může být například snížení výnosů zemědělské produkce z polí zasažených exhalacemi.⁵⁷⁷

Ve vztahu ke škodám na lesích lze též zmínit postup českých soudů v případech jejich poškození průmyslovými exhalacemi. Soudy svůj postup při určení výše škody opřely o § 136 občanského soudního řádu, podle nějž výši nároků, kterou lze zjistit jen s nepoměrnými obtížemi nebo dokonce vůbec, určí soud podle své úvahy. Toto ustanovení bylo v rámci rekodifikace soukromého práva doplněno hmotněprávním protějškem v podobě § 2955 občanského zákoníku, který umožňuje soudu stanovit výši náhrady škody, kterou nelze přesně určit, podle spravedlivého uvážení jednotlivých okolností případu. Jak zdůrazňuje P. Vojtek, úvaha soudu nemůže být svévolná, nýbrž soud musí svůj postup patřičně odůvodnit a vyložit, jaká pomocná kritéria využil.⁵⁷⁸ Měl by se též držet ustáleného postupu, aby byla zachována předvídatelnost práva a legitimní očekávání osob, které se na soud obracejí, jak předpokládá § 13 občanského zákoníku. Ve zmíněném případě poškození lesa soud postupoval s využitím § 136 občanského soudního řádu s tím, že vycházel z posudku soudního znalce, který při zpracování svého posudku využíval vyhlášku č. 55/199 Sb., o způsobu výpočtu výše újmy nebo škody způsobené na lesích, tedy prováděcí právní (svoji povahou značně technický) předpis k lesnímu zákonu.⁵⁷⁹

Soud má na základě § 2953 občanského zákoníku v rukou i další nástroj k ovlivnění výše náhrady škody, a to moderační právo ke snížení její výše. Dle judikatury přitom je soud povinen možnost aplikace tohoto postupu vyhodnotit.⁵⁸⁰ Výčet kritérií, která by přitom měl zohlednit, je pouze demonstrativní, přičemž výslovně jsou zmíněny poměry na straně škůdce i poškozeného. Je otázkou, zda by do úvahy soudu mohla vstoupit i kritéria jiná, která by hovořila proti snížení výše náhrady, například i potřeba nápravy škody na poškozené složce životního prostředí.

⁵⁷⁷ Viz například rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. října 2005 spis. zn. 25 Cdo 2749/2004.

⁵⁷⁸ VOJTEK, Petr In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 1099. Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 21. února 2008 spis. zn. 32 Odo 871/2006 k této problematice uvedl, že „při určení výše nároku jsou podkladem pro úvahu soudu takové skutečnosti, které vycházejí ze souvislosti posuzovaného případu a umožňují učinit určité kvantitativní závěry, o výši uplatněného nároku; nejde tedy o určení výše nároku volnou úvahou soudu.“

⁵⁷⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. července 2008 spis. zn. 25 Cdo 769/2006.

⁵⁸⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 30. dubna 1968 spis. zn. 3 Cz 17/68.

Dalším ustanovením, které je relevantní ve vztahu k určení výše náhrady škody v souvislosti s ochranou životního prostředí, je speciální úprava náhrady při poranění zvířete, obsažená v § 2970 občanského zákoníku. Tímto ustanovením zákonodárce potvrdil novou koncepci, že zvíře není z právního hlediska věcí, kterou lze poškodit a následně škodu napravit, ale živým tvorem, u něhož je k nápravě újmy třeba léčení. Výslovně se zde stanoví, že se hradí účelně vynaložené náklady na toto léčení, přičemž je na ně možné žádat i zálohu. Tuto koncepci potvrzuje druhá věta předmětného ustanovení, podle níž náklady nejsou neúčelnými ani tehdy, pokud podstatně převyšují cenu zvířete, porovnávány totiž nejsou s ní, ale s postupem rozumného chovatele.

5.8 Úvaha o sankční náhradě škody

V návaznosti na výše nastíněnou myšlenku ohledně role povinnosti k náhradě škody, způsobené v rámci nebo prostřednictvím znečišťování životního prostředí, je možné zmínit i institut sankční náhrady škody (punitive damages), tedy zvýšení částky, kterou má škůdce uhradit poškozenému, nad výši odpovídající škodě skutečně vzniklé a v soudním řízení prokazané. Ačkoli současné české soukromé právo staví na reparačním účelu náhrady škody a jiné funkce tohoto právního institutu jsou mu do značné míry cizí, můžeme vzpomenout na římské právo představující kořeny dnešního kontinentálního práva, v němž byla používána možnost žalovat na několikanásobek způsobené škody. Lze též zmínit, že úvaha ohledně preventivně-sankční funkce, nikoli přímo náhrady majetkové škody, nýbrž nemajetkové újmy v případě porušení ochrany osobnosti, již zazněla v nálezu Ústavního soudu v případě spisovatele Michala Viewegha.⁵⁸¹

Domnívám se, že idea sankční náhradě škody může nalézt své opodstatnění v případech poškozování životního prostředí zejména ze strany velkých znečišťovatelů, neboť tato problematika by mohla splňovat předpoklady pro efektivní uplatnění tohoto institutu.

Z. Kühn přitom ve své analýze sankční náhrady škody⁵⁸² zmiňuje například

⁵⁸¹ Nález Ústavního soudu ze dne 6. března 2012 spis. zn. I ÚS 1586/09, v němž Ústavní soud mimo jiné konstatoval, že „lze dojít k závěru, že v případě zlého úmyslu (záměru) na straně původce neoprávněného zásahu by měl soud svůj odsudek nad tímto společensky i právně zvlášť odsouzením hodným chováním vyjádřit právě citelným určením výše peněžitého zadostiučinění. Obdobně by bylo třeba postupovat i v případě, že by původce neoprávněného zásahu do osobnostních práv právě tímto zásahem sledoval pouze zvýšit svůj majetkový prospěch či tak činil ve snaze zviditelnit se a získat tak potřebnou publicitu pro své konání.“

⁵⁸² KÜHN, Zdeněk. Má mít náhrada škody v soukromém právu sankční funkci? In: HAVEL, Bohumil, PIHERA, Vlastimil (eds.). *Soukromé právo na cestě: eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, str. 205 a 210 až 212.

následující předpoklady:

1. Potřeba prevence – sankcím bývá přičítána funkce generální i individuální prevence, kterou by mohla sankční náhrada škody posílit. Lze přitom spatřovat její potenciální výhody oproti veřejnoprávnímu trestání (za trestné činy či přestupky) právě v zapojení soukromé iniciativy, neboť rozhodování bude koncentrováno v civilním řízení iniciovaném poškozeným;
2. Nízká pravděpodobnost, že škůdce bude povinen kompenzovat škodu – dokazování nemusí být v případech poškození životního prostředí, resp. škody na některé jeho vlastitelné součásti, právě jednoduché. Sankční náhrada škody může vstoupit do ekonomických úvah škůdce a tímto způsobem posunout jeho uvažování dané porovnáním přínosů a nákladů blíže polohám příznivějším životnímu prostředí. Sankční náhrada škody by mohla sloužit i ke kompenzaci obtížné vyčíslitelnosti škody způsobené znečištěním, dané nejen metodami určování škody, ale i faktem, že poškození dozná nepochybně i majetek, který nikdo prostřednictvím podané žaloby nechrání. Mohlo by tak dojít k promítnutí určité širší dimenze (celospolečenské či environmentální) do soukromoprávního sporu, který je jinak limitován osobami stran sporu a jimi vymezeným předmětem sporu;
3. Odnětí zisku, který měl škůdce z protiprávního jednání – znečišťování je ze strany velkých znečišťovatelů důsledkem jejich podnikatelských aktivit. Jestliže provozovatel zdroje znečišťování ovzduší ušetří na opatřeních ke snížení emisí, pak by mu tyto prostředky mohla sankční náhrada škody (alespoň částečně) odčerpat, a tak jej přesvědčit, že tyto úspory se nevyplatí a výhodnější cestou bude do budoucna právě ta ohleduplnější k životnímu prostředí.

První drobný krůček směrem k možnosti zpřísnění odpovědnosti za škodu učinil český zákonodárce v rámci rekodifikace občanského práva. Jedná se především o § 2969 odst. 2 občanského zákoníku, který za jistých okolností umožňuje hradit i cenu zvláštní obliby, která jinak pro svou subjektivní povahu není do výše škody započítávána. Že se jedná o institut blízký se sankční náhradě škody, otevřeně přiznává i důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku, v níž se v komentáři k předmětnému ustanovení uvádí, že *„do jisté míry jde o jednu z obdob institutu angloamerického práva označovaného jako punitive damages“*, což je zdůvodněno tím, že *„svévole i škodolibost*

*jsou kvalifikované případy vystupňovaného úmyslu.*⁵⁸³ Nejedná se přitom o ustanovení nikterak nové, jeho vzor lze nalézt již v § 1331 ABGB.

Jistou souvislost s tématem zvýšené náhrady škody lze nalézt i v případě již výše diskutované náhrady při poranění zvířete podle § 2970 občanského zákoníku, kdy je její výše dána účelně vynaloženými náklady na péči. Tato účelnost však neznamena, že náklady nemohou podstatně převýšit cenu zvířete, pokud by je byl učinil i rozumný chovatel. Teoreticky by bylo možné uvažovat o tom, že by za zvíře byl dosazen obecně statek s environmentálním významem (především složka životního prostředí), nebo, což by bylo s ohledem na poněkud problematické vymezení takového statku snazší, věc poškozená kvůli znečištění, např. provozní činností. Tedy v případě, že by bylo prokázáno způsobení škody a zároveň bylo i to, že škoda vznikla např. kvůli exhalacím vypouštěným odpovědným subjektem, mohl by soud přistoupit k uložení náhrady škody ve zvýšené výši.⁵⁸⁴

Sankční aspekt by bylo možné nalézt i v případě ustanovení § 2971 občanského zákoníku, který ukládá povinnost odčinit újmu způsobenou protiprávním či jiným zavrženíhodným (například z touhy ničit nebo ublížit) činem a kterou dotčená osoba pocítuje jako osobní neštěstí. P. Bezouška mezi příklady možné aplikace tohoto ustanovení zmiňuje i případ psychické újmy svědka krutého týrání zvířete⁵⁸⁵, bylo by ale možné uvažovat i o jiných situacích, jako je úhyn živočichů a rostlin po havárii, vykácení nebo zapálení lesa, k němuž měl poškozený vztah apod.

5.9 Náhrada škody na lesích způsobené znečištěným ovzduším

Obecná úprava předcházení a nahrazování škod v občanském zákoníku může mít celou řadu využití a řada zvláštních právních předpisů (včetně předpisů v oblasti práva životního prostředí) ji využívá na základě subsidiarity s tím, že stanoví případné odchylky reflektující specifika jednotlivých oblastí. Domnívám se, že vhodným příkladem, na němž lze ilustrovat možnosti, ale i obtíže aplikace soukromoprávního režimu náhrady škody, je

⁵⁸³ Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku. [online] *Sněmovní tisk č. 362/0 z 6. volebního období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky*. [cit. 7.10.2017], Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>, str. 1125.

⁵⁸⁴ Obdobné řešení je možné nalézt v německém právu v § 16 zákona o odpovědnosti za škody na životním prostředí - Umwelthaftungsgesetz z 10. prosince 1990 (BGBl. I S. 2634), dále jen „UHG“.

⁵⁸⁵ BEZOUŠKA, Petr In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 1754.

problematika žalob podávaných státním podnikem Lesy České republiky proti celé řadě znečišťovatelů vypouštějících do ovzduší zejména oxid siřičitý a oxidy dusíku.⁵⁸⁶

Samotný lesní zákon obsahuje ve vztahu k náhradě za poškození lesa ve svém § 21 pouze velmi kusou speciální úpravu a u škod vzniklých v důsledku používání nebo produkce látek poškozujících les se bude postupovat plně v režimu občanského zákoníku.⁵⁸⁷ Významnou roli ale hraje metodika výpočtu škod upravená ve vyhlášce vydané na základě zmocnění v § 21 odst. 4 lesního zákona⁵⁸⁸, která je využívána ve sporech ohledně povinnosti k náhradě škod vzniklých na lesních porostech. Za zmínku případně stojí i § 21 odst. 1 lesního zákona, který je v souvislostech lesního práva opakováním obecné povinnosti předcházet škodám obsažené v § 2900 občanského zákoníku.⁵⁸⁹

Základním problémem, jenž je dán v mnohém již samotnou podstatou ovzduší a šíření cizorodých látek v něm, je přičitatelnost vzniklé škody konkrétnímu původci. Přístup českých soudů k disponibilním důkazním metodám byl již nastíněn v kapitole 5.5 věnované blíže problematice příčinné souvislosti, na tomto místě pak lze doplnit názor Nejvyššího soudu⁵⁹⁰, který sice metodu opírající se o rozptylovou studii a Gaussův matematický model označil za prozatímně dostačující, zároveň však zdůraznil, že k ní soudy nemohou přistupovat jako k nástroji pro jednoznačné určení výše škody. Stále půjde v případech škod způsobených exhaláty o situace, kdy výši nároků lze zjistit jen s nepoměrnými obtížemi nebo ji nebude možné zjistit vůbec. Tehdy nastoupí úvaha soudu, pro niž vědecké metody budou vodítkem, jehož využití bude muset být odpovídajícím způsobem zdůvodněno.

Rozhodování obecných soudů v této problematice bylo opakovaně napadáno před Ústavním soudem, který však podané ústavní stížnosti odmítal jako zjevně neopodstatněné, neboť na kauzách neshledal potřebný ústavněprávní rozměr. Uvedl například, že

⁵⁸⁶ Žalovanými subjekty byly např. Ostravská teplárenská, a. s. (rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. ledna 2012 spis. zn. 32 Cdo 1808/2010), řada soukromých subjektů či dokonce Česká republika, konkrétně Ministerstvo obrany (rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. srpna 2003 spis. zn. 25 Cdo 325/2002).

⁵⁸⁷ DROBNÍK, Jaroslav, DVOŘÁK, Petr. *Lesní zákon: Komentář k § 21*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 9.6.2018].

⁵⁸⁸ Vyhláška č. 55/1999 Sb., o způsobu výpočtu výše újmy nebo škody způsobené na lesích.

⁵⁸⁹ DROBNÍK, Jaroslav, DVOŘÁK, Petr. *Lesní zákon: Komentář k § 21*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 9.6.2018].

⁵⁹⁰ Vyjádřený v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 24. ledna 2012 spis. zn. 32 Cdo 1808/2010.

„provedené důkazy byly logicky a racionálně vyhodnoceny, a skutečnost, že lze dílčí aspekty skutkového stavu vyhodnotit jinak, nedává Ústavnímu soudu možnost zasáhnout do nezávislého posouzení věci příslušnými soudy.“⁵⁹¹ Blíže se problematice věnoval ve věci uzavřené až vydáním nálezu na konci roku 2017, přičemž dokonce inicioval u analytického odboru Ústavního soudu provedení patřičných analýz, který uvedl, že na Slovensku a v Rakousku „je rozpracována metodika výpočtu náhrady v podzákonných předpisech, nicméně v praxi je její uplatňování problematické a často je zpochybňováno, protože nemůže zachytit komplexitu vlivů na lesní porosty, postihnout příčinnou souvislost a přičitatelnost konkrétním subjektům. V Německu se příslušná právní úprava pohybuje na obecné úrovni podle občanského zákoníku.“ Ke změně postoje Ústavního soudu však nedošlo, neboť obecné soudy se dle jeho mínění řádně věnovaly dokazování včetně vypořádání s argumenty žalovaného původce exhalací.⁵⁹²

Soudy se též v průběhu řešení sporů o náhradu škody na lesních porostech vyslovily i k otázce vztahu plnění veřejnoprávní povinnosti, a to hrazení poplatků za znečištění ovzduší, a náhrady škody v režimu občanského práva. Dospěly přitom k závěru, že zmíněné poplatky a náhrada škody jsou dva zcela odlišné instituty, když „výše poplatku nikterak nesouvisí s výší způsobené škody a nemůže mít ve vztahu k ní reparační charakter, jednak jejich adresátem je stát, nikoliv konkrétní vlastník“.⁵⁹³ Poplatek za znečištění ovzduší proto není možné považovat za předplatné náhrady škod, které byly takto vyvolaným znečištěním způsobeny.

Další neznámou v konstrukci právního institutu odpovědnosti za škodu způsobenou provozní činností je možnost zohlednění investic do nových technologií snižujících emise. Nejvyšší soud totiž jednoznačně rozhodl, že snaha odpovědné osoby o omezení negativních důsledků své činnosti není z pohledu občanského práva liberačním důvodem. Přesto však připomněl, že tento závěr nemusí být pro ekologické snahy osob provozujících činnosti, z nichž mohou vzniknout škody, na které se vztahuje (tehdy § 420a starého občanského zákoníku, dnes § 2924 nového občanského zákoníku) nezbytně demotivující, neboť tím, že „odpovědná osoba snižuje rozsah exhalací, totiž snižuje odpovídajícím

⁵⁹¹ Nález Ústavního soudu ze dne 5. prosince 2013 spis. zn. III. ÚS 3199/13.

⁵⁹² Nález Ústavního soudu ze dne 12. prosince 2017, spis. zn. I. ÚS 1821/16. Lze poznamenat, že v tomto případě byl žalovaným provozovatel elektrárny Chvaletice.

⁵⁹³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. července 2008 spis. zn. 25 Cdo 769/2006.

*způsobem i míru své účasti na celkové škodě.*⁵⁹⁴ Ekologické investice sice nemohou posloužit přímo k liberaci, vzhledem k metodě výpočtu podílu na celkové škodě na základě podílu jednotlivého znečišťovatele na celkovém množství vypouštěných znečišťujících látek však povedou ke snížení míry individuální odpovědnosti snížením jeho podílu, a to ještě na sníženém celkovém rozsahu náhrady. V důsledku tedy nebude zohledňována snaha o snížení emisí, nýbrž pouze jejich skutečné snížení.

Nový občanský zákoník zavádí pro tento druh odpovědnosti za škodu nový liberační důvod spočívající ve vynaložení veškeré péče, kterou lze rozumně požadovat, aby ke škodě nedošlo. Samotná změna liberačního důvodu možná může přinést jisté posílení motivace osob vynakládajících své prostředky na prevenci škod, z hlediska samotné odpovědnosti však P. Bezouška tvrdí, že dosavadní závěry Nejvyššího soudu bude třeba s ohledem na novou úpravu podrobit přezkoumání.⁵⁹⁵

Vývoj v poslední době mu přitom dává za pravdu, neboť se objevily rozsudky, dosud na úrovni druhé instance, v nichž soudy dopřály sluchu argumentům znečišťovatelů, že realizovaná opatření ke snížení imisí představují náležitý důvod pro liberaci.⁵⁹⁶ Například Krajský soud v Praze v této souvislosti uvedl, že *„jedná se o liberaci, která je přípustná v případě, že žalovaný prokáže, že učinil všechna opatření, aby minimalizoval škodu. Jsme toho názoru, že žalovaný tak činí například spalováním pelet, přidáváním vápence apod.*⁵⁹⁷ Předmětná soudní rozhodnutí však požadovanou výši náhrady škody nepřekročila hranici pro přípustnost dovolání, a proto tyto kauzy zatím nemohou přispět k tomu, aby se k nové právní úpravě a jejím důsledkům pro již dlouhodobě ustálený mechanismus náhrad škod na lesních porostech mohl vyjádřit Nejvyšší soud. Ten zatím v rozhodnutí vydaném na začátku roku 2018 zastával setrvalý postoj a argumentoval ustálenou rozhodovací praxí. Jeho usnesení však bylo napadeno ústavní stížností, o níž ale

⁵⁹⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 9. 2008 spis. zn. 25 Cdo 728/2007.

⁵⁹⁵ BEZOUŠKA, Petr In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář.* Praha: C.H. Beck, 2013, str. 1603.

⁵⁹⁶ Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 16. srpna 2017 spis. zn. 25 Co 231/2017 a rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 25. ledna 2018 spis. zn. 22 Co 1815/2017.

⁵⁹⁷ Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 16. srpna 2017 spis. zn. 25 Co 231/2017 – citováno dle REICHL, Jiří. Energetické firmy se bouří proti tomu, jak Lesy ČR vyčíslují škody na porostech. *Česká justice.* [online] 16. 8. 2017 [cit. 4.6.2018] Dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/2017/08/energeticke-firmy-se-bouri-proti-tomu-jak-lesy-cr-vycisluji-skody-na-porostech>. Žalovaným v tomto případě byla společnost ŠKO-ENERGO, s.r.o., závodní energetika automobilky Škoda Auto.

dosud Ústavní soud nerozhodl.⁵⁹⁸ Pokud by se nový trend založený na nově formulovaném liberačním důvodu z povinnosti nahradit škodu z provozní činnosti prosadil, mohlo by to dle mého názoru posílit motivaci znečišťovatelů provádět potřebná opatření ke snižování množství jimi vypouštěných emisí. S ohledem na prioritu prevence v ochraně životního prostředí se situace, kdy ke znečištění vůbec nedojde nebo pouze ve zmenšeném rozsahu, jeví ideální. Bude však pochopitelně záležet na způsobu, jakým se civilní soudy k problematice postaví, tedy jaký budou prostřednictvím své interpretace pojmu „veškerá péče, kterou lze rozumně požadovat“ vytvářet na entity provozující znečišťující aktivity tlak.

Ke změně dlouhodobě zastávaných postojů se zřejmě schyluje i v otázce zjednodušených metod prokazování způsobení škody a určení její výše. Je totiž zpochybňována jejich aktuálnost. Ve svém rozhodnutí října 2017 Městský soud v Praze zrušil prvoinstanční rozsudek, jenž se držel ustáleného postupu, přičemž odvolací soud uložil soudu prvního stupně, aby si vyžádal revizní znalecký posudek a aby ve svém novém rozhodnutí jasně vyložil, které konkrétní skutečnosti související s předmětným sporem má za prokázané.⁵⁹⁹

I v tomto případě zůstává další vývoj otázkou, a proto nelze ani předvídat důsledky, jaké by revize dosavadní metodiky prokazování škod na lesních porostech mohla mít. Pokud by vedla k tomu, že v návaznosti na výše zmiňovaný postoj Nejvyššího soudu budou soudy usilovat o nalezení modernějšího způsobu prokazování škod, který bude odpovídat současným vědeckým možnostem, bylo by to jistě legitimní. Považoval bych však za nešťastné, pokud by došlo pouze ke zkomplikování procesu vyvozování povinnosti k náhradě škody, neboť takový závěr by mohl negovat dosavadní pozitivní přínosy a motivační působení za účelem snižování množství emisí vyplývající z ukládaných náhrad i z nového liberačního důvodu.

⁵⁹⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. ledna 2018 spis. zn. 25 Cdo 5187/2017, řízení před Ústavním soudem je vedeno pod spis. zn. III. ÚS 1066/18.

⁵⁹⁹ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 25. října 2017 spis. zn. 72 Co 227/2017 – jeho obsah popsán v TUŽINSKÝ, Martin, HÁJEK, Martin. Ve sporech o náhradu škody na lesích dochází k posunu. *Energetika: odborný časopis pro elektrárnictví, teplárenství a použití energie*. 2/2018, str. 75.

5.10 Srovnání zahraničních právních úprav

1. Slovensko:

Občiansky zákonník platný na Slovensku se ani v pasážích týkajících se odpovědnosti za škodu neliší od úpravy, která byla donedávna používána i v České republice. Najdeme v něm proto i nadále například široce pojatou generální prevenční klauzuli, která pamatuje i na ochranu přírody a životního prostředí.

Přetrvávají však i nedostatky starého občanského zákoníku, zejména pokud se jedná o vymezení odpovědnosti za škodu vzniklou z provozní činnosti a provozu zvláště nebezpečného. Jak uvádí J. Krajčo *„porovnání právní úpravy v § 420a s § 432 nasvědčuje tomu, že vznik odpovědnosti podle těchto ustanovení je v podstatě totožný, přičemž liberační důvody při zvláště nebezpečném provozu jsou v podstatě mírnější než liberační důvody při odpovědnosti za škodu způsobenou obyčejnou provozní činností. Proto je de lege ferenda zřejmě třeba uvažovat o nové právní úpravě.“*⁶⁰⁰ Zejména odpovědnost za provoz zvláště nebezpečný je upravena nedostatečně, vlastně pouze odkazem na řešení v případě provozu dopravního prostředku.

Pokud jde o způsob náhrady, zůstává zachována preference peněžní formy, ledaže by o uvedení do předešlého stavu požádal poškozený a bylo by to možné a účelné. V dalších aspektech je možné odkázat na předchozí pasáže týkající se českého práva, v nichž byly popsány hlavní změny, které do českého občanského práva přinesla jeho rekodifikace.

2. Rakousko:

Rakouské občanské právo se v oblasti odpovědnosti za škodu stále opírá o ustanovení s předlouhou historií, a proto již poměrně zastaralá, z čehož vyplývá závazek reflektovat společenský vývoj právní vědě a praxi. Vzhledem k tomu, že ABGB na modernizaci příslušných pasáží stále čeká, byť již vznikly určité návrhy, dochází k tomu, že se v jednotlivých odvětvích objevují speciální právní úpravy odpovědnosti za škodu, a to i v tématech týkajících se životního prostředí, jak bude ilustrováno na příkladu lesního práva.

⁶⁰⁰ KRAJČO, Jaroslav. *Občiansky zákonník pre prax: (komentár) : judikatúra NS SR, NS ČR, ESD, ESLP*. 2. svazek. Bratislava: EUROUNION, 2015, str. 1629.

Základním ustanovením týkajícím se odpovědnosti za škodu je § 1295 ABGB, který je postaven na odpovědnosti za zavinění, přičemž se k presumpci nedbalosti dopracovává oproti českému řešení poměrně komplikovaným způsobem. V § 1296 ABGB je sice založena domněnka, že škoda vznikla bez zavinění, v následujícím paragrafu je však uvedeno, že kdo nedodrží obvyklý stupeň péle nebo pozornosti, ten je vinen nedbalostí.

Rakouský občanský zákoník neobsahuje obecné ustanovení zakládající objektivní odpovědnost, ať již by bylo obecné povahy či dokonce zaměřené na životní prostředí.⁶⁰¹ Lze v něm ale nalézt například § 1319, který je podle R. Reischauera „*kompromisem mezi objektivní odpovědností a odpovědností za zavinění*“⁶⁰², zatímco J. Sedláček uváděl, že „*odpovědnost tato je v zásadě odpovědností za vinu, ale důkazní břemeno je obrácené.*“⁶⁰³ Toto ustanovení se ale týká především odpovědnosti za škodu způsobenou vadou stavby nebo jiného díla.

K náhradě škod souvisejících s životním prostředím je zřejmě nejlépe využitelné ustanovení § 1311 ABGB, byť se oficiálně týká škody vzniklé náhodou a ve své první větě deklaruje obecně platnou zásadu *casum sentit dominus*. Z jeho poněkud složité druhé věty však vyplývá, že ten, kdo porušil zákon, který slouží k předcházení těmto náhodným škodám, odpovídá za veškerou vzniklou újmu. Jedná se v podstatě o odkazovací ustanovení, které občanskoprávním následkem v podobě náhrady újmy doplňuje první povinnosti stanovené jinými předpisy. Již J. Sedláček na adresu tohoto značně flexibilního řešení poznamenal, že „*v ideologickém výkladu o.z.o. hraje § 1311 velkou úlohu u těch, když chtějí odpovědnost za škodné následky určití rozšířeně.*“⁶⁰⁴ R. Tremel uvádí jako příklady porušení jiných předpisů, které by mohly být posuzovány v režimu § 1311

⁶⁰¹ TREMEL, Robert. Zivilrechtlicher Ersatz von Ökoschäden de lege lata und de lege ferenda. In: DAMOHORSKÝ, Milan, KERSCHNER, Ferdinand, WAGNER, Erika M.. *Umwelthaftung in Tschechien und Österreich - Heute und Morgen: ein gemeinsamer Beitrag zur Umsetzung der europäischen UmwelthaftungsRL 2004/35/EG und zum Entwurf einer zivilrechtlichen Umweltgefährdungshaftung in Österreich : Sammelband aus dem Internationalen Studentenseminar im Nationalpark Kalkalpen*. Praha: Vodňář, 2009, str. 68.

⁶⁰² REISCHAUER, Rudolf In: AICHER, Josef, RUMMEL, Peter. *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch mit IPR-Gesetz, Ehegesetz, Mietrechtsgesetz, Wohnungsgemeinnützigkeitsgesetz, Wohnungseigentumsgesetz, Landpachtgesetz, Konsumentenschutzgesetz in zwei Bänden*. Band 2, §§ 1175 bis 1502 ABGB, Nebengesetze. 2. beubearb. und erw. Aufl. Wien: Manz, 1992, str. 547.

⁶⁰³ SEDLÁČEK, Jaromír. In: ANDRES, Bedřich, HARTMANN, Antonín, ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl 5, (§§ 1090 až 1341). Repr. pův. vyd. z r. 1937. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 879.

⁶⁰⁴ Tamtéž, str. 833.

ABGB, překročení imisních limitů, nedodržení podmínek ochrany životního prostředí či nedostatečná údržba zařízení.⁶⁰⁵ Zmiňuje též povinnosti stanovené živnostenským zákonem, který v Rakousku zahrnuje zřetelně širší materii než české živnostenské právo, neboť obsahuje mimo jiné i úpravu problematiky IPPC.⁶⁰⁶

Rakouský občanský zákoník rozeznává škodu a ušlý zisk, přičemž podle § 1293 ABGB pojem škoda zahrnuje vedle škody majetkové i újmu na právech či na osobě. Ohledně způsobu náhrady pak § 1323 ABGB vyslovuje preferenci uvedení v předešlý stav, přičemž ale platí, že se za ní na rozdíl od českých podmínek považuje i situace, kdy škůdce dá poškozenému peněžní prostředky, aby například opravu své poškozené věci provedl sám, nebo si ji sám zajistil.⁶⁰⁷ Pro případy spoluúčasti více škůdců § 1302 ABGB předpokládá rozdělení povinnosti k náhradě podle toho, kolik ji každý škůdce způsobil, avšak pokud podíly jednotlivých žalovaných nelze určit, budou k náhradě povinni společně a nerozdílně. Pochopitelně s tím, že ten, kdo poškozeného odškodnil, bude mít vůči ostatním regres.

Jedním z novějších ustanovení v rámci této části ABGB je § 1332a⁶⁰⁸, který upravuje náhradu nákladů na léčení zvířete a který se stal předobrazem českého § 2970.

Za stručnou zmínku podle mého mínění stojí i úprava náhrady škod způsobených na lesích obsažená v rakouském lesním zákoně (Forstgesetz 1975), protože stanoví některé odchylky od obecné úpravy v ABGB. Podle jeho § 53 odst. 1 odpovídá provozovatel zařízení způsobujícího znečištění ovzduší vedoucí ke škodám na lesích za náhradu škody, ale jen pokud zařízení není povoleno anebo znečištění překračuje rozsah povolení. Pro případ vícero zařízení působících škodu, a to i tedy, pokud k tomu dochází pouze jejich interakcí, se uplatní odpovědnost podle skutečných podílů na škodě. Nejistota ohledně výše podílů nevede k využití pravděpodobnosti, jako je tomu v České republice, nýbrž k zavedení rovných podílů. Otázka pravděpodobnosti ale přichází na scénu dříve, již

⁶⁰⁵ TREMEL, Robert. Zivilrechtlicher Ersatz von Ökoschäden de lege lata und de lege ferenda. In: DAMOHORSKÝ, Milan, KERSCHNER, Ferdinand, WAGNER, Erika M.. *Umwelthaftung in Tschechien und Österreich - Heute und Morgen: ein gemeinsamer Beitrag zur Umsetzung der europäischen UmwelthaftungsRL 2004/35/EG und zum Entwurf einer zivilrechtlichen Umweltgefährdungshaftung in Österreich : Sammelband aus dem Internationalen Studentenseminar im Nationalpark Kalkalpen*. Praha: Vodnář, 2009, str. 68.

⁶⁰⁶ Platné znění znovu vyhlášeno 18. března 1994 1975, jako Gewerbeordnung 1994, č. 194/1994 BGBI.

⁶⁰⁷ BEZOUŠKA, Petr In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 1681.

⁶⁰⁸ Je účinný od 1. července 1988.

v době zjišťování okruhu odpovědných osob za situace, kdy se na škodě mohlo podílet znečištění z více zařízení. Tehdy se podle § 54 Forstgesetz 1975 může vlastník vyvázat z odpovědnosti tím, že prokáže, že je nepravděpodobné, že se na škodě jeho zařízení podílelo.

S ohledem na jistou zastaralost úpravy odpovědnosti za škodu v ABGB byl připravován návrh novelizace, která měla tuto oblast regulace modernizovat.⁶⁰⁹ Ačkoli dosud nebyl schválen, některé v něm obsažené záměry ve vztahu k životnímu prostředí stojí za zmínku, a to především proto, že se výslovně věnují problematice škod na životním prostředí. Podle tohoto záměru mělo být výslovně definováno, že zdrojem zvláště nebezpečným, jehož regulace byla též navrhována, by mělo být i zařízení přinášející riziko častějších nebo vážnějších škod na životním prostředí.

Samotným zdrojem zvláště nebezpečným měl být takový provoz, který i přes provádění potřebné péče přinášel riziko častějších nebo vážnějších škod. Tato definice měla být doplněna demonstrativním výčtem, v němž na prvním místě figurovaly jaderné elektrárny, následované přehradami, vedením ropy, plynu nebo vysokého napětí, ale též i železničními dráhami či důlními stavbami. Liberační důvody pro zproštění se této objektivní odpovědnosti měly být o něco širěji koncipované než v české úpravě provozu zvláště nebezpečného v § 2925 občanského zákoníku, tedy vyšší moc a další nevyhnutelné události, jako především jednání poškozeného či třetí osoby, rozdíl je tedy v neuzavřené podobě navrhovaného rakouského výčtu možností liberace. Byla též koncipována úprava vyvratitelné domněnky, že dané zařízení škody způsobilo, a to na základě například druhu škod, času a místa jejich výskytu, koncentrace znečišťujících látek a meteorologických podmínek.

V otázce volby způsobu náhrady věcné škody v případě, že je zároveň i poškozením životního prostředí, bylo zamýšleno při rozhodování mezi naturální restitucí a peněžní kompenzací zohlednit i význam zničené či poškozené věci pro životní prostředí. Součástí popisovaného záměru bylo i zakotvení určité povinnosti zvláštní opatrnosti, na níž byla navázána povinnost předcházet škodám z provozů nebo zdrojů ohrožení provozovaných dotyčnou osobou. Navrhováno bylo též ustanovení věnované zakročovací povinnosti, které se v základních charakteristikách podobalo § 2901 českého občanského zákoníku.

⁶⁰⁹ Vycházím z textu návrhu, který je uveden v příloze publikace TICHÝ, Luboš, HRÁDEK, Jiří. *Deliktní právo*. Praha: C.H. Beck, 2017.

3. Německo:

Ve Spolkové republice Německo došlo k poněkud odlišnému vývoji a obecná úprava povinnosti nahradit škodu byla doplněna speciálním zákonem, který upravuje některá specifika soukromoprávní odpovědnosti ve vztahu k životnímu prostředí.⁶¹⁰

Obecný režim odpovědnosti je zakotven v § 823 BGB, který je poněkud specifický v tom, že vedle běžné subjektivní odpovědnosti za protiprávní porušení života, zdraví, svobody, vlastnictví nebo jiného práva druhé osoby obsahuje též odkaz na zvláštní předpisy zaměřené na ochranu jiných osob, které mohou zahrnovat též předpisy v oblasti ochrany životního prostředí.⁶¹¹ Podle E. Rehbintera odkaz na právní předpisy pokrývá rovněž povinnosti konkretizované v rámci veřejnoprávních (správních) aktů.⁶¹² I pro tyto případy je stanovena povinnost nahradit škodu, přičemž se výslovně počítá s tím, že zvláštní předpis může stanovit i režim objektivní odpovědnosti. Za zmínku stojí, že judikatura dovodila určité zmírnění důkazního břemene poškozených, zprvu v případě porušení emisních limitů v oblasti znečišťování ovzduší, následně pro všechny případy překročení úředně stanovených podmínek, musí neškodnost svého jednání prokazovat provozovatel.⁶¹³

BGB řeší v § 249 až 251 i otázku způsobu náhrady, přičemž je založen na preferenci naturální restituce, na druhou stranu ale poškozený může žádat peněžní náhradu. Může též dokonce stanovit lhůtu, v níž by k uvedení do původního stavu mělo dojít a po jejímž marném uplynutí bude požadovat již jen finanční vyrovnání. To také přichází na řadu, pokud naturální restituce není možná bez nepřiměřených nákladů. Ve vztahu k nákladům na léčení zvířat je ale stanoveno obdobné pravidlo jako v § 2970 českého občanského zákoníku. Na toto ustanovení, tedy § 251 odst. 2 BGB, odkazuje i § 16 UHG, který zmíněnou normu ohledně přiměřenosti nákladů na uvedení do původního stavu vůči ceně věci rozšiřuje i na případy poškození přírody a krajiny.

⁶¹⁰ Tím je již zmiňovaný zákon o odpovědnosti za škody na životním prostředí (UHG).

⁶¹¹ HÄNSEL, Richard. Umweltprivat recht in Deutschland. In: DAMOHORSKÝ, Milan, STEJSKAL, Vojtěch, WAGNER, Erika M. *"Umweltprivatrecht in Tschechien, Österreich und Deutschland": Sammelband aus dem Internationalen Diplomand(in)en- und Dissertand(in)en-Seminar Umweltrecht Sommersemester 2014*. Praha: Ediční středisko PF UK v Praze, 2015, str. 32.

⁶¹² REHBINDER, Eckard In: HANSMANN, Klaus, SELNER, Dieter. *Grundzüge des Umweltrechts*. 3. Auflage. Berlin: Erich Smidt Verlag 2007, str. 535.

⁶¹³ KLOEPFER, Michael. *Umweltrecht*. 3. Aufl. München: Beck, 2004, str. 483.

Pokud se jedná o speciální úpravu v UHG, nejedná se o všeobecnou odpovědnost za využití určitých environmentálních prostředků, nýbrž odpovědnost za určité riziko spojené s provozem zařízení. Příkladem škod, na něž se režim UHG nevztahuje, může být znečištění ovzduší v důsledku používání zemědělských chemikálií.⁶¹⁴ Konstrukce odpovědnosti je v UHG vystavěna poměrně komplikovaným způsobem.

Škoda, která je relevantní z hlediska UHG, není škodou na vlastním životním prostředí, vztah k němu je dán tím, že škoda musí být zapříčiněna environmentálními vlivy způsobenými látkami a dalšími fenomény⁶¹⁵, které se šíří půdou, vzduchem nebo vodou. A dále musí být způsobena zařízeními (což jsou průmyslové provozy a skladiště) typů uvedených v příloze č. 1 předmětného zákona, která obsahuje jejich taxativní, ale široký a podrobný výčet.⁶¹⁶ Jedná se přitom z hlediska životního prostředí o škodu zprostředkovanou, neboť se nehledí na škodu způsobenou životnímu prostředí, nýbrž se tím míní újma na životě, zdraví a škoda na majetku.

Složitě je koncipována též presumpce způsobení škody v § 6 UHG, která je ale dle E. Rehbintera spíše určitým zmírněním důkazního břemene pro poškozeného. Ten musí prokázat pouze způsobilost provozu škodu způsobit, což je ale stejně obtížné.⁶¹⁷ Domněnka je založena na pravděpodobnosti způsobení škody daným zařízením, která se může odvíjet od vyhodnocení takových skutečností, jako provozní procesy, druh a koncentrace používaných a vypouštěných látek, povahy způsobené škody, doby a místa vzniku škody, a to i s ohledem na meteorologické faktory. Provozovatel ale může tuto domněnku vyvrátit tím, že prokáže, že dodržoval zvláštní provozní povinnosti vyplývající přímo z právních předpisů nebo z příslušných povolení.

Důležitý je též § 5 UHG, podle něž dodržování těchto zvláštních provozních povinností vylučuje odpovědnost za škodu na majetku, pokud je nepodstatná nebo je takového rozsahu, který je v místních podmínkách únosný. Použití presumpce dle § 6 UHG je vyloučeno i v dalších případech, zvláště pokud se vyskytne jiná okolnost, která

⁶¹⁴ REHBINDER, Eckard In: HANSMANN, Klaus, SELNER, Dieter. *Grundzüge des Umweltrechts*. 3. Auflage. Berlin: Erich Smidt Verlag 2007, str. 526.

⁶¹⁵ Ustanovení § 3 odst. 1 UHG zmiňuje ve svém demonstrativním výčtu dále vibrace, hluk, tlak, radiaci, plyny, výpary nebo teplo.

⁶¹⁶ Jedná se např. elektrárny, chemické a metalurgické provozy, ale též i zemědělské podniky, některá tato zařízení jsou specifikována i objemem produkce, po jejímž překročení se stanou z hlediska UHG relevantními.

⁶¹⁷ REHBINDER, Eckard In: HANSMANN, Klaus, SELNER, Dieter. *Grundzüge des Umweltrechts*. 3. Auflage. Berlin: Erich Smidt Verlag 2007, str. 527.

mohla škodu pravděpodobně zapříčinit. Obecně je pak podle § 4 UHG liberačním důvodem výskyt vyšší moci.

Za zmínku též stojí, že UHG stanoví strop pro rozsah poskytnuté náhrady, a to ve výši 85 mil EUR na jeden případ škody způsobené prostřednictvím znečištění životního prostředí, přičemž pokud vznesené nároky tuto hranici překračují, uspokojí se pouze poměrně.

4. Polsko:

Taktéž v Polsku lze nalézt model, v němž je obecná úprava odpovědnosti za škodu doplněna speciální úpravou řešící zvláštní aspekty soukromoprávní odpovědnosti za poškození životního prostředí. Ta je zařazena v rámci zákona o právu ochrany životního prostředí⁶¹⁸, přičemž podle jeho čl. 322 se na odpovědnost za škody způsobené dopady na životní prostředí použije KC, pokud zákon o právu ochrany životního prostředí nestanoví jinak.

Pokud se jedná o samotný polský občanský zákoník, v něm obsažená úprava odpovědnosti za škodu vykazuje řadu podobností s příslušnými pasážemi starého českého občanského zákoníku, tedy i s platnou slovenskou právní úpravou. Nenalezneme v něm sice ustanovení, které by ukládalo obecnou povinnost předcházet škodám nebo vůči nim zakročovat, na druhou stranu však čl. 439 KC zakládá právo osobě přímo ohrožené chováním jiné osoby, a to včetně provozní činnosti,⁶¹⁹ požadovat po ní provedení nezbytných opatření k odvrácení hrozícího nebezpečí. M. Safian přitom zmiňuje, že musí jít o hrozbu škodou bezprostřední, přičemž se může jednat o dopady jak v oblasti majtkové, tak v oblasti osobnostních práv. Samotný soulad ohrožující činnosti s právem, například normami stanovící přípustný rozsah emisí, možnosti žádat preventivní opatření nebrání.⁶²⁰ Samotná opatření mohou dle téhož autora zahrnovat i například opravu předmětného zařízení či snížení množství vypouštěných imisí, zákon počítá v případě

⁶¹⁸ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska, Dz.U. 2001 nr 62 poz. 627 (dále též jen „POS“).

⁶¹⁹ Ustanovení sice hovoří o důvodech, jakými jsou nedostatek řádného dohledu nad provozem nebo stav budovy nebo jiného zařízení, jedná se pouze o demonstrativní výčet, jak ostatně zdůrazňuje i Marek Safjan, který jako další příklad možné aplikace čl. 439 KC zmiňuje přechovávání nebezpečných látek hrozících výbuchem a také problematiku imisí. V tomto případě (dle čl. 144 KC) je volba příslušného postupu na samotné ohrožené osobě – viz SAFIAN, Marek. In: PIETRZYKOWSKI, Krzysztof. Kodeks cywilny Tom I, Komentarz. Art. 1-499. 7. wydanie. Warszawa: C.H. Beck, 2013, str. 1270.

⁶²⁰ SAFIAN, Marek. In: PIETRZYKOWSKI, Krzysztof. Kodeks cywilny Tom I, Komentarz. Art. 1-499. 7. wydanie. Warszawa: C.H. Beck, 2013, str. 1272.

nezbytnosti i s možností poskytnutí odpovídajícího peněžního zajištění, které by mělo odpovídat rozsahu hrozící škody a možnosti jeho využití na zmenšení hrozící škody.⁶²¹ Podle S. Biernata a A. Wasilewského je tato úprava pro účely ochrany životního prostředí „velice příhodná“.⁶²² V POS ale nalezneme speciální ustanovení čl. 323, podle nějž může každý, komu hrozí škoda v důsledku protiprávního působení na životní prostředí, požadovat odstranění protiprávního stavu nebo přijetí preventivních opatření, především instalaci zařízení, které by mělo nebezpečí snížit. Pokud by to bylo neuskutečnitelné nebo nadměrně náročné, nastupovala by možnost požadovat ukončení předmětné nebezpečné činnosti. Za zmínku stojí i čl. 323 § 2 POS, podle nějž mohou v případě ohrožení či poškození životního prostředí jako společného (veřejného) statku vystoupit s výše popsaným nárokem i stát, místní samosprávy či ekologické organizace.

Detailnější úpravu prevence ve vztahu k životnímu prostředí obsahují čl. 6 a 7 POS, které ukládají osobám provozujícím činnosti s negativními dopady na životní prostředí, těmto dopadům předcházet, zatímco původcům znečištění životního prostředí je uloženo nést náklady na jeho odstranění. Domnívám se, že tato právní úprava již má širší než pouze soukromoprávní význam, jako mají § 2900 občanského zákoníku a § 415 starého (a současného slovenského) občanského zákoníku.

Polské občanské právo rozlišuje dva módy odpovědnosti za škodu, a to obecný na základě zavinění podle čl. 415 KC, který však podle J. Skoczylase není vždy využitelný v ochraně životního prostředí, neboť často je škoda důsledkem činností povolených, přičemž zmiňuje například povolení vodoprávní či k vypuštění emisí.⁶²³ Podle čl. 325 POS ale skutečnost, že je škodlivá činnost prováděna v mezích příslušného povolení, odpovědnost za škody způsobené dopady na životní prostředí nevylučuje.

Druhým módem je v § 435 KC zakotvená objektivní odpovědnost za škody způsobené výdělečnou provozní činností používající přírodních sil, přičemž zákoník dokonce příkladmo uvádí páru, plyn, elektřinu nebo kapalná paliva.⁶²⁴ Příčinná souvislost

⁶²¹ Tamtéž.

⁶²² BIERNAT, Stanislaw, WASILEWSKI, Andrzej. Environmental Legislation in Poland. *Fordham Environmental Law Review*. [online] 1/2011 [cit. 7.1.2018]
Dostupné z: <https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1344&context=elr>, str. 40.

⁶²³ SKOCZYLAS, Jozef J. *Pojęcie i rodzaje odpowiedzialności prawnej w ochronie środowiska*. [online] Zakład Nauk Organizacyjno-Prawnych. [cit. 7.1.2018] Dostupné z: <https://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-66dcc816-c956-4a0d-becf-dc95ab960bc1/c/Skoczylas.pdf>, str. 127.

⁶²⁴ Lze poznamenat, že tato pasáž textu nedoznala od vydání KC v roce 1964 žádné změny či aktualizace.

mezi škodou a provozem je ale zachována i tehdy, pokud škoda není přímo spojena s používáním zmíněných přírodních sil.⁶²⁵ Tento závěr byl legislativně zakotven v čl. 324 POS ve vztahu k závodům se zvýšeným nebo vysokým rizikem.

Liberační důvody jsou identické s těmi, které používá český občanský zákoník ve svém § 2925 ve vztahu k provozu zvláště nebezpečnému, (ale které starý občanský zákoník aplikoval ve vztahu k obecné provozní činnosti), tedy vyšší moc, zavinění poškozeného nebo třetí osoby.⁶²⁶ Vyloučení odpovědnosti se ale nemůže opírat o argumentaci, že v dané oblasti (např. emise plynů) je ohrožení životního prostředí spojené se škodami na majetku i na osobách všeobecně pocíťováno.⁶²⁷

Zmínit je možné též úpravu způsobu náhrady, kdy čl. 363 § 1 KC ponechává v první řadě volbu mezi uvedením do předchozího stavu nebo finanční kompenzací na samotném poškozeném. Naturální restituce je ale vyloučena v případě, že by nebyla možná nebo by to pro dlužníka znamenalo nadměrné obtíže či náklady. Podle čl. 326 POS náleží tomu, kdo napravit škody na životním prostředí, nárok na jejich náhradu vůči původci této škody, který je ale limitován výší přiměřených nákladů na obnovení předchozího stavu.

5. Srovnání:

S ohledem na výše uvedené popisy právních úprav sousedních zemí lze konstatovat, že česká právní úprava prevence v občanském právu se svým rozsahem jeví poměrně výjimečná. Obzvláště to platí v případě generální prevence⁶²⁸, která nemá v porovnávaných právních řádech (s pochopitelnou výjimkou Slovenska) přímého protějšku, například v rakouském a německém právu je tato povinnost dovozována

⁶²⁵ SKOCZYLAS, Jozef J. *Pojęcie i rodzaje odpowiedzialności prawnej w ochronie środowiska*. [online] Zakład Nauk Organizacyjno-Prawnych. [cit. 7.1.2018] Dostupné z: <https://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-66dcc816-c956-4a0d-becf-dc95ab960bc1/c/Skoczylas.pdf>, str. 127, kde je citován jinak nepublikovaný rozsudek polského Nejvyššího soudu ze dne 5. ledna 2001, V CKN 190/00.

⁶²⁶ Tato úprava se dle čl. 436 KC subsidiárně použije i na případy škody vzešlé z dopravního provozu, což je opačné řešení proti starému českému občanskému zákoníku, který ve svém § 432 velmi stručně upravujícím otázkou odpovědnosti provozu zvláště nebezpečného odkazoval právě na odpovědnost za škodu způsobenou provozem dopravních prostředků (viz § 427 a 423).

⁶²⁷ Rozsudek polského Nejvyššího soudu ze dne 24 dubna 1981 č. IV CR 17/81 OSNC 1981/11/216.

⁶²⁸ Lze v tomto směru citovat z důvodové zprávy k návrhu nového občanského zákoníku, kde se uvádí, že „většina civilních kodifikací se však staví k obecné úpravě občanskoprávní prevence rezervovaně“ – viz důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku. [online] *Sněmovní tisk č. 362/0 z 6. volebního období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky*. [cit. 7.10.2017], Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>, str. 1113.

z obecných principů, v Polsku je upravena v zákoně o právu ochrany životního prostředí právě jen pro tyto účely. Taktéž pokud se jedná o zakročovací povinnost, ustanovení obdobné české právní úpravě umožňující požadovat po původci ohrožení provedení určitých opatření lze nalézt i v Polsku v místním občanském zákoníku (KC) a zejména v zákoně o právu ochrany životního prostředí (POS). Užitečnost úpravy speciální prevence dokládá dle mého mínění i skutečnost, že obdobné ustanovení bylo zahrnuto do dosud nepřijatého návrhu novely právní úpravy odpovědnosti za škodu v ABGB.

Ve všech porovnávaných právních úpravách je základem obecná povinnost k náhradě škody způsobené zaviněním škůdce, tedy subjektivní odpovědnost. Určité nesnáze s prokazováním zavinění řeší české, slovenské právo a poněkud odlišným způsobem i rakouské právo zavedením presumpce zavinění ve formě nedbalosti, zatímco například v Německu judikatura dovodila alespoň určité zmírnění důkazního břemene, a to i v záležitostech týkajících se znečišťování životního prostředí.

Větší význam mají režimy odpovědnosti za škodu založené na objektivní odpovědnosti. Na Slovensku jsou rozlišovány stejné dva druhy provozů jako v České republice (obecná provozní činnost a provoz zvlášť nebezpečný), avšak právní úprava starého občanského zákoníku vykazuje četné nedostatky, zejména v nekoncepčním vymezení liberačních důvodů. Rakouský ABGB výslovnou úpravu tohoto typu neobsahuje, tuto roli alespoň částečně zastává velmi obecné ustanovení § 1311 ABGB, které zakládá odpovědnost za škodu v případě povinnosti porušené zvláštní předpisem. Tím mohou být i předpisy ukládající povinnosti ve vztahu k ochraně životního prostředí. Německo má pro úpravu soukromoprávní odpovědnosti provozů znečišťujících životní prostředí speciální zákon o odpovědnosti za škody na životním prostředí (UHG). Ten upravuje kompenzaci poškození života, zdraví či majetku prostřednictvím určitých jevů šířících se životním prostředím, jako jsou znečišťující látky, hluk nebo plyny, které jsou způsobeny specifikovaným typem provozů, například elektrárnami či chemickými a zemědělskými provozy. Polský občanský zákoník doplněný zákonem o právu ochrany životního prostředí obsahuje úpravu povinnosti nahrazovat škodu způsobenou provozní činností nastavenou jako objektivní odpovědnost s obdobnými liberačními důvody, jaké uvádí český občanský zákoník u provozu zvlášť nebezpečného.

Za zmínku stojí i problematika rozsahu a způsobu náhrady škody. České, rakouské a německé kodexy staví na preferenci naturální restituace, polský KC považuje za určující volbu poškozeného, zatímco na Slovensku na prvním místě stojí peněžní vyrovnání

a o uvedení do předešlého stavu musí sám poškozený projevit zájem. Ve vztahu k naturální restituci je ale vždy vyslovována podmínka její realizovatelnosti a hledí se též k hospodárnosti takového postupu. U § 1291 občanského zákoníku je dovozována z výrazu „dobře možné“, slovenský občanský zákoník hovoří o účelnosti, zatímco německý a polský občanský zákoník na toto hledisko pamatují výslovně.

Součástí úpravy rozsahu náhrady nákladů na léčení zvířete je v českém, rakouském a německém právu pravidlo, že se nepovažují za neúčelně vynaložené, ani pokud překračují cenu zvířete, pokud by je vynaložil rozumný chovatel. V Německu je dokonce toto pravidlo v § 16 UHG rozšířeno i na případy nápravy poškození přírody a krajiny.

5.11 Úvahy de lege ferenda

Právní úprava povinnosti k náhradě škody a nemajetkové újmy je v občanském zákoníku přeci jen zřetelně rozsáhlejší a podrobnější než je tomu například u sousedského práva. Zároveň se jedná o regulaci v mnoha aspektech novou, ať již jde o obecné nahlížení na pojem odpovědnosti, nebo v konkrétních případech řadu nových či přepracovaných institutů, například lze zmínit nové pojetí liberačních důvodů u skutkových podstat způsobení škody provozní činností nebo provozem zvláště nebezpečným. Přestože považují za žádoucí přistupovat k takto nové právní úpravě s určitou trpělivostí a též důvěrou ve schopnosti aplikační praxe, domnívám se, že z výše provedené analýzy i komparace se zahraničními řešeními vyplynulo několik oblastí, v nichž by bylo možné uvažovat o legislativním zásahu.

1. Generální prevence:

Jak již bylo diskutováno v kapitole 5.1 o generální prevenci, v průběhu rekodifikace byly z příslušného ustanovení § 2900 občanského zákoníku vypuštěny z výčtu chráněných hodnot příroda a životní prostředí, které byly v původní právní úpravě v § 415 starého občanského zákoníku obsaženy. Přestože se z hlediska aplikace daného ustanovení nejedná o závažný problém, jeví se vynechání těchto slov poněkud nekoncepční v porovnání s čl. 11 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, podle něž nesmí výkon vlastnického práva nad míru stanovenou zákonem poškozovat lidské zdraví, přírodu a životní prostředí, stejně jako ve vztahu k doplnění práva žít v příznivém životním prostředí mezi výslovně chráněná osobnostní práva. Ostatně I. Průchová uvádí, „že vypuštění objektu životního prostředí ze všeobecné preventivní povinnosti zakotvené v § 2900 NOZ je nedocenením významu soukromoprávní

*regulace pro ochranu životního prostředí jako nezbytné podmínky pro existenci každého živého i uměle vytvořeného subjektu.*⁶²⁹

Domnívám se, že by úprava generální prevence měla pokrývat všechny hodnoty chráněné občanským zákoníkem, a proto by životní prostředí mělo být do výčtu v § 2900 občanského zákoníku navraceno.

2. Speciální prevence:

Lze připomenout, že polský občanský zákoník upravuje v čl. 439 KC právo osoby přímo ohrožené chováním jiné osoby, a to včetně provozní činnosti, požadovat po ní provedení nezbytných opatření k odvrácení hrozícího nebezpečí. Přitom KC počítá i s možností poskytnutí odpovídajícího peněžního zajištění. Bylo by proto možné uvažovat, že by podobné řešení mohlo být zakomponováno i do § 2903 odst. 2 občanského zákoníku, aby možným doplněním opatření proti hrozící újmě mohlo být i složení přiměřené jistoty. Ta by pokrývala případné budoucí škody a mohla by též sloužit jako určitý ekonomický nástroj působící na jejich potenciálního původce.

3. Výdělečný charakter provozní činnosti:

Jak bylo zmíněno v kapitole 5.4 týkající se škody jako důsledku provozu, došlo v rámci rekonstrukce k určitému zúžení aplikovatelnosti režimu náhrady škody způsobené provozní činností, neboť ta byla nově definována svým výdělečným charakterem. Přestože komentář v důvodové zprávě vybízí k extenzivní interpretaci, je otázkou, zda by nebylo vhodnější tuto záležitost postavit najisto přímo v normativním textu.

I. Průchová⁶³⁰ v této souvislosti doporučuje doplnit text § 2924 občanského zákoníku o slovo „zpravidla“, dle mého mínění by bylo možné uvažovat i o vypuštění celé zmínky o výdělečnosti. Skutečnost, že by se v praxi tato regulace i nadále týkala organizovaných výdělečných aktivit, vyplývá z jejich povahy, případné bližší vysvětlení by mohlo být součástí důvodové zprávy novely, která by tuto změnu zavedla.

⁶²⁹ PRŮCHOVÁ, Ivana In: JANČÁŘOVÁ, Ilona, PEKÁREK, Milan, PRŮCHOVÁ, Ivana. *Odpovědnost v právu životního prostředí - současný stav a perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, str. 41.

⁶³⁰ PRŮCHOVÁ, Ivana. K pojmu provoz zvláště nebezpečný v environmentálních souvislostech. In: JANČÁŘOVÁ, Ilona, VOMÁČKA, Vojtěch (eds.). *Odpovědnost v právu životního prostředí: sborník příspěvků z konference: Brno, září 2012*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, str. 65.

4. Naturální restituce:

Občanský zákoník ve svém § 2951 vyslovuje preferenci naturální restituce, zatímco peněžní náhrada musí být odůvodněna tím, že ji žádá poškozený nebo že uvedení do předešlého stavu není dobře možné. V této souvislosti by bylo možné se inspirovat řešením, které bylo zařazeno do návrhu novelizace úpravy náhrady škody v ABGB⁶³¹ a podle něž by při rozhodování mezi naturální restitucí a peněžní kompenzací měl být zohledněn i význam zničené či poškozené věci pro životní prostředí. Takové doplnění ustanovení by mohlo sloužit jako protiváha hlediska hospodárnosti provedení naturální restituce. Rozhodující by ale zůstávala vůle poškozeného, opačný postup by se již zřejmě přičil principům soukromého práva.

5. Moderační právo soudu:

V § 2953 odst. 1 občanského zákoníku je zapovězeno snížení náhrady v případech úmyslného způsobení škody. Domnívám se, že by bylo možné uvažovat o dalším důvodu pro zákaz použití moderačního práva, kterým by mohlo být způsobení škody na životním prostředí, resp. na jeho žalobcem (poškozeným) vlastněné složce. Taková norma by byla opodstatněna vlastní hodnotou životního prostředí v souladu s principem nejvyšší hodnoty a též by mohla být využita v případě tvrzení, že poškození environmentální hodnoty věci se vlastně poměrů poškozeného, což je jedno z kritérií pro možnost snížení náhrady, přímo příliš nedotýká.

6. Náklady na péči o zvíře:

Ustanovení § 2970 občanského zákoníku, podle něž náklady na léčení zvířete nejsou neúčelné, i když podstatně převyšují cenu zvířete (ale za podmínky, že by je vynaložil rozumný chovatel), má svůj protějšek v § 1332a ABGB a § 251 odst. 2 BGB. V Německu je dokonce toto pravidlo v rámci § 16 UHG rozšířeno i na případy nápravy poškození přírody a krajiny. Považuji tuto konstrukci za inspirativní a domnívám se, že by mohla být zakomponována do českého práva, alespoň pro usnadnění určení výše náhrady škody na některých vlastněných složkách životního prostředí, kdy by mohla posloužit proti případné argumentaci neúčelností vynaložených nákladů, zvláště když by obnovení funkce věci ve smyslu § 2969 občanského zákoníku mohlo být i přes značnou nákladnost pouze částečné.

⁶³¹ Dle textu návrhu, který je uveden v příloze publikace TICHÝ, Luboš, HRÁDEK, Jiří. *Deliktní právo*. Praha: C.H. Beck, 2017 se jedná o koncept nového znění § 1339 ABGB. Podobné kritérium zmiňuje i P. Bezouška – viz HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 1682.

7. Speciální předpis:

V Německu a Polsku jsou některá specifika občanskoprávní odpovědnosti za škodu v souvislosti se životním prostředím upravována ve speciálních předpisech.⁶³² Přestože v rámci rekodifikace českého soukromého práva došlo ke znovuzařazení do hlavního kodexu u řady úprav, které se v předchozím období vyčlenily do samostatných předpisů (například o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku⁶³³), kodifikace ani nadále není zcela úplná, a tudíž by existence speciálního předpisu s ní nebyla ze systematického hlediska v rozporu. Výhodou právní úpravy, která by upravovala některá environmentální specifika institutů obecně upravených v občanském zákoníku, by byla možnost zajít do větších detailů a mohla by být využívána i specifická terminologie, která by v občanském zákoníku mohla být vnímána jako cizorodá, nehledě na případnou složitost potřebných definic.

Domnívám se, že pro tyto účely by nemusel být vytvářen zcela nový právní předpis, ale že by vhodným nosičem této právní úpravy mohl být zákon o životním prostředí. Ten již ostatně ve svém § 27 v režimu nápravy ekologické újmy subsidiárně využívá obecné předpisy o odpovědnosti za škodu a o náhradě škody, byť je toto řešení předmětem kritiky.⁶³⁴

Pokud se jedná o obsah takové potenciální úpravy, mohla by zahrnovat zejména potřebná pravidla pro prosazování práva žít v příznivém životním prostředí, včetně otázek odpovědnosti, ale též výše popsané souvislosti s ochranou životního prostředí v otázkách naturální restituce, moderačního práva či účelnosti nákladů. Zvažovaná povinnost složit přiměřenou jistotu jako jedno ze soudem ukládaných opatření proti vážnému ohrožení by mohla být zakomponována v občanském zákoníku, kde by byla uplatnitelná obecně, nebo by mohla být pojata pouze ve vztahu k případům ohrožení životního prostředí, což by bylo důvodem pro zařazení do zamýšlené speciální úpravy. V kapitole 5.8 byla diskutována i otázka sankčních nákladů, přičemž byla zmíněna ustanovení občanského zákoníku, v nichž by jisté náznaky souvislosti s touto koncepcí bylo možné odhalit. Přesto se domnívám, že by přímé zakotvení takového institutu mohlo být vnímáno jako nepatřičné, zvláště pokud by bylo pojato obecně, jak by

⁶³² Zákon o odpovědnosti za škody na životním prostředí (UHG) a zákon o právu ochrany životního prostředí (POS).

⁶³³ Zákon č. 59/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku, zrušený ke dni nabytí účinnosti nového občanského zákoníku.

⁶³⁴ DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 88.

úprava v kodexu vyžadovala. Jestliže by se k zavedení tohoto mělo opravdu přikročit, bylo by dle mého názoru vhodnější tak učinit jen pro určité specifické případy, u nichž by tento krok byl snáze odůvodnitelný. Jistě by bylo možné uvažovat právě o případech s environmentálním prvkem, přičemž taková právní úprava by měla být zařazena spíše do uvažovaného speciálního zákona.

5.12 Shrnutí

Problematika odpovědnosti za škodu, terminologií občanského zákoníku povinnosti k náhradě újmy, zahrnuje v českém občanském právu **dvě provázané oblasti**, které na sebe věcně navazují, tedy **předcházení vzniku újmy** a následně, pokud už k ní došlo, **i povinnost k jejímu odčinění**. Občanský zákoník přitom používá **pojem újma, který zastřešuje jak majetkovou škodu**, o níž se pro účely této práce primárně jedná, tak **i nemajetkovou újmu**, jež přichází do úvahy především v případech porušení osobnostních práv. Ve vztahu k životnímu prostředí se bude jednat o majetkovou škodu na věcech s environmentální hodnotou, které jsou ve vlastnictví určité osoby, a také o škodu, resp. v případě porušení osobnostních práv i nemajetkovou újmu, vzniklou z důvodu znečištění či jiného poškození životního prostředí.

Z hlediska ochrany životního prostředí, pro něž je předcházení vzniku jeho poškození zásadní, se jeví velice žádoucí, že **český občanský zákoník obsahuje základní pravidla prevence, a to jak v rovině obecné povinnosti předcházet újmám, tak konkrétněji v podobě povinnosti zakročit proti poškození aktuálně hrozícímu**. V průběhu rekodifikace doznala tato úprava určitého zúžení, přičemž nejpatrnější je vypuštění výslovné zmínky o životním prostředí a přírodě jako chráněných hodnotách, což je jistou nekonceptností ve vztahu k tomu, že v oblasti osobnostních práv bylo naopak nově doplněno právo žít v příznivém životním prostředí.

Určitou realizační fází prevence je povinnost zakročit proti hrozícímu nebezpečí vzniku újmy, přičemž i v tomto případě došlo oproti starému občanskému zákoníku k doplnění několika podmínek aplikaci daného ustanovení omezujících, ať již se jedná o vytvoření nebezpečné situace, vztah mezi jejím původcem a ohroženou osobou či ekonomická snadnost odvrácení újmy. **V rámci speciální prevence se jeví nejdůležitější možnost osoby vážně ohrožené žádat soud, aby uložil vhodná a přiměřená opatření k odvrácení hrozící újmy.**

Obecný režim náhrady škody je založen na subjektivní odpovědnosti, tedy slouží k náhradě škody způsobené zaviněním škůdce. S ohledem na problematičnost prokazování zavinění se tento režim odpovědnosti nejeví pro účely kompenzace výše pojmenovaných environmentálních škod příliš praktickým, může se však uplatnit subsidiárně v případech, na něž se nevztahuje speciální úprava založená na odpovědnosti objektivní.

Hlavním nástrojem pro dovozování povinnosti nahradit způsobenou škodu je v případech s environmentálním kontextem speciální úprava objektivní odpovědnosti osob realizujících určité činnosti, které lze shrnout pod pojmem provoz. České právo rozlišuje dva typy této odpovědnosti, a to spojené s **provozní činností** vyznačující se určitou organizovaností (např. se jedná o obchodní závod) a zaměřením na výtěžnost. Dále je upravován **provoz zvlášť nebezpečný**, který je charakterizován tím, že u něj ani při řádné péči nelze zcela vyloučit možnost, že dojde ke vzniku závažné škody. Důsledek rozlišení těchto dvou druhů provozů spočívá především v odlišném nastavení liberačních důvodů, které jsou v případě provozu zvlášť nebezpečného zřetelně přísnější a pokrývají pouze okolnosti nezávislé na vůli provozovatele.

Složitost problematiky prokazování škody způsobené znečištěním životního prostředí je v českých podmínkách ilustrována v kauzách založených na žalobách podaných státním podnikem Lesy České republiky proti provozovatelům různých zdrojů znečištění ovzduší. Soudy v nich dovodily, že v případech škod na lesních porostech způsobených průmyslovými exhalacemi je možné, s ohledem na větší množství znečišťovatelů a obtížné určení konkrétní odpovědnosti s naprostou jistotou, využít zjednodušený model založený na rozptylové studii a Gaussově matematickém modelu, tedy k řešení přistoupit i z hlediska pravděpodobnosti. Tímto svým postupem umožnily poskytnutí náhrady za poškození lesních porostů, což by mohlo být inspirativní pro další případy škod způsobených znečištěním. V současné době se však v rozhodovací praxi nižších soudů objevují náznaky, že by mohlo dojít ke změně dosavadního přístupu, ať již směrem ke zvýšení požadavků na metodu prokazování způsobení škody, nebo ve vztahu k nově formulovanému liberačnímu důvodu u škody z provozní činnosti.

Závěr

V úvodu této práce byl vytčen její cíl, kterým je hledání a rozbor možností, zda a jakými způsoby mohou být nástroje soukromého práva, které slouží k ochraně a prosazování soukromých zájmů individuálních osob, využity k ochraně životního prostředí. V úvodní části jsou proto popsána východiska práce, včetně nastínění základních vztahů mezi (v praxi převažujícím) veřejnoprávním a soukromoprávním přístupem k ochraně životního prostředí. Vzhledem k tomu, že soukromoprávní přístup je nevyhnutelně ovlivněn **antropocentrickým pohledem na význam životního prostředí**, jsou zde shrnuty jak argumenty hovořící proti němu, tak především důvody, proč má svoji relevanci. Projevem ryzího antropocentrismu je **teorie free market environmentalism**, tedy tržní přístup k ochraně životního prostředí, podle nějž ekonomicky racionální rozhodování jednotlivců v prostředí volného trhu může vést k jednání, které prospívá i životnímu prostředí.

Záměrem bylo na základě těchto inspiračních zdrojů pokusit se nabídnout alternativní pohled na možnosti ochrany životního prostředí, který by mohl být využit k doplnění převažujících přístupů. Za tímto účelem byla provedena analýza příslušných soukromoprávních institutů, přičemž k bližšímu zkoumání byly vybrány ochrana osobnosti, sousedské právo a prevence a náhrada újmy, především majetkové škody, které považují za nejdůležitější prostředky ochrany práv jednotlivce, ať již v rovině jeho osoby nebo jeho majetku.

Pro využívání řady soukromoprávních nástrojů je významnou otázkou vlastnictví, neboť jsou konstruovány buď k ochraně vlastnického práva (což platí pro sousedské právo), nebo ochraně jmění osob (v případě předcházení škodě a její případné náhrady). Pro ochranu životního prostředí jsou tyto nástroje využitelné jak v rámci ochrany vlastněných součástí životního prostředí, tak při ochraně běžných věcí, ale před škodlivými vlivy přicházejícími skrze životní prostředí a které i je samotné poškozují (například znečištění ovzduší či hluková zátěž).

Ochrana proti imisím v rámci sousedského práva slouží přímo k ochraně vlastnictví pozemku proti vlivům působeným jiným vlastníkem, byť dle literatury a judikatury mohou být subjekty sousedského práva na jedné či druhé straně sporu i např. nájemci.

Některé jiné složky životního prostředí, zejména voda či volně žijící živočichové, však jsou z majetkoprávního hlediska obtížně uchopitelné. Ve svém přírodním stavu jsou

z vlastnictví vůbec vyňaty a nabýt je do vlastnictví bývá spojeno se změnou jejich povahy, tedy s jejich ovládnutím člověkem, v případě zvířat bohužel povětšinou v případě jejich usmrcení. Vůči zvěři, rybám v rybářských revírech a vodním zdrojům příslušné právní předpisy zakládají oprávnění žádat kompenzaci případných škod, což je jedním z atributů vlastnického práva. V daném případě jsou však nositeli tohoto práva osoby oprávněné k využívání těchto přírodních zdrojů na základě veřejnoprávního předpisu.

Domnívám se, že ačkoli je obvykle ochrana vlastnictví vnímána jako určitý protipól ochrany životního prostředí, při vhodném využití mohou nástroje sloužící k ochraně majetku užitečným způsobem rozšířit portfolio prostředků, které jsou k ochraně životního prostředí využitelné.

Souvislost ochrany osobnosti člověka, jak ji pojímá v rámci svých ustanovení občanský zákoník, s ochranou životního prostředí, spočívá v prvé řadě v oblasti ochrany života a zdraví a také soukromí. Právě v těchto oblastech se vůči člověku může nejbližší, resp. nejintenzivněji projevit zhoršení kvality životního prostředí, například v důsledku znečištění ovzduší či hlukové zátěže, což může mít zdravotní dopady či narušovat možnost využívání obydlí či jiné realizace soukromého života. Osoba, která by chtěla ve vlastním zájmu či zájmu svých blízkých bránit tyto hodnoty, musí vystoupit proti zdroji jejich ohrožení. Tím se může i nepřímo angažovat ve prospěch životního prostředí.

Zatímco v době platnosti starého občanského zákoníku se o významnějších environmentálních aspektech občanskoprávní ochrany lidské osobnosti spíše jen teoreticky uvažovalo, **nový občanský zákoník právo žít v příznivém životním prostředí zakotvil** přímo ve svém textu, aniž by však účel tohoto kroku osvětlovala alespoň důvodová zpráva. Mohlo by tedy pokrývat ty případy, kdy se snížení kvality životního prostředí projeví zhoršením jeho příznivosti pro člověka z jiných hledisek než zdravotních či respektování obydlí a soukromého života. Bohužel na podporu tohoto přístupu dosud není k dispozici náležitá judikatura, jistým náznakem, jakým směrem by bylo možné se při interpretaci práva žít v příznivém životním prostředí vydat, naznačil Evropský soud pro lidská práva, podle něž by zásahem do lidského práva mohlo být například zničení lesa v blízkosti obydlí dotčené osoby.⁶³⁵ **Příznivost životního prostředí by tedy nespočívala pouze**

⁶³⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Kyrattos proti Řecku z 22. května 2003.

v tom, že se v něm dá žít bez vážnější újmy, ale že se jedná o prostředí funkční, jehož může být člověk součástí a zároveň ono je součástí jeho života.

Přestože bez konkrétnější právní úpravy a také judikatury, která by jej uvedla v praktický život, je rozsah uplatnění práva žít v příznivém životním prostředí dosud otázkou, **domnívám se, že zakotvení tohoto práva, které dosud hrálo roli pouze v ústavní a veřejnoprávní rovině, přímo v občanském zákoníku by mohlo mít z hlediska životního prostředí nemalý potenciál**, a lze je tedy slovy M. Damohorského považovat za krůček správným směrem.⁶³⁶

Sousedské právo je typickým institutem ochrany vlastnického práva, nabízí však – především ochrana proti imisím- řadu možností, jak jej použít k vyšším cílům jako je ochrana životního prostředí. Stručná a obecná úprava založená na neurčitých nebo jen příkladmo definovaných pojmech umožňuje jeho flexibilní interpretaci a ponechává soudům široký prostor k zohlednění důležitých okolností každého jednotlivého případu.

K využitelnosti této právní úpravy přispívá už samotná skutečnost, že pojem sousedství je interpretován velmi široce a není omezen na nejbližší sousedy, kteří s původcem imisí sdílí hranici pozemků. **Nemusí se tedy jednat o pouhé ryze sousedské kauzy, nýbrž i případy rozsáhlejších dopadů, jako je hluková zátěž nebo zhoršená kvalita ovzduší ve větší lokalitě, tedy témat již environmentální povahy**, přičemž díky rozšíření okruhu aktivně legitimovaných osob se zvyšuje šance na vhodné uplatnění příslušných právních nástrojů.

Klíčový pojem imise zahrnuje všechny projevy či účinky jednání vlastníka, které mohou pronikat na pozemek jeho souseda, **ve vztahu k životnímu prostředí se jedná především o zmíněný hluk či znečištění šířené vzduchem nebo vodou.**

Hlavním hlediskem, podle něž je posuzována intenzita imisí pro účely rozhodnutí, zda je nutné je ještě strpět nebo by se jich původce měl zdržet, je **míra přiměřená místním poměrům**. Umožňuje zohlednit, jaké poměry v dotčené lokalitě panují (například zda je průmyslová či rezidenční, ve městě či na venkově), ve vztahu k právům dotčených osob, a přeneseně tedy i k ochraně životního prostředí je **významný postoj českých soudů, které do posuzování míry přiměřené místním poměrům promítají nejen to,**

⁶³⁶ Viz DAMOHORSKÝ, Milan. Soukromoprávní prvky v právu životního prostředí. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*. 3/2017, str. 11.

jaké aktuálně jsou, ale jaké by být měly, a tedy odmítají brát lokálně výrazně zhoršené podmínky za dané, čímž by je de facto ze soukromoprávního hlediska legalizovaly.

Důležitou otázkou v rámci ochrany před imisemi je vztah občanskoprávní úpravy k normám veřejného práva, které se týkají zdrojů imisí a stanoví jim podmínky provozu či dokonce jejich provoz podmiňují povolením. Přestože by to mělo být především veřejné právo, které bude chránit životní prostředí a občany před důsledky jeho zhoršení, v řadě případů analyzovaných v této práci to naopak byly civilní soudy, které byly ochotny poskytnout ochranu před imisemi i za situace, kdy byla předmětná činnost dovolena, často na základě výjimek z obecně platných limitů. **Ustálil se přitom pohled, že překročení veřejnoprávních limitů dokládá i nepřípustnost imisí z občanskoprávního hlediska, zatímco dodržení těchto limitů nemusí nezbytně znamenat, že takové imise bude muset dotčený soused strpět.**

Pokud se jedná o situaci, kdy byla předmětná činnost přímo povolena, **přinesl nový občanský zákoník (po rakouském vzoru) úpravu privilegovaných imisí, která se vyznačuje tím, že provozu v úředně schváleném rozsahu nelze v rámci sousedského práva bránit.** Pochopitelně ryze z hlediska dotčených sousedů i z hlediska životního prostředí toto řešení není vítáno, považuji jej však za nezbytný důsledek potřeby zabránit zjevným konfliktům mezi veřejnoprávním a soukromoprávním řešením konkrétní situace. Díky tomu, že **zůstává zachováno právo na peněžní náhradu vzniklé újmy**, přetrvává dle mého názoru jistá zpětná vazba mezi znečišťovatelem (původcem imisí) a postiženými osobami.

Jako **hlavní příklad aplikace nástrojů sousedského práva byla v rámci této práce diskutována problematika hluku působeného provozem na pozemních komunikacích**⁶³⁷, k níž lze nalézt poměrně bohatou judikaturu. Bohužel není možné uzavřít, že by prokazovala efektivitu těchto nástrojů, což je ale dle mého názoru dáno především specifickým charakterem české právní úpravy provozu na pozemních komunikacích, kdy vlastník pozemní komunikace nemůže dění na ní náležitě regulovat. Tento argument vnesl do posuzování jednotlivých případů Ústavní soud, zatímco soudy obecné inklinovaly k poskytnutí ochrany osobám žijícím v okolí předmětných pozemních komunikací. Nejvyšší soud se závěry Ústavního soudu zjevně dosud zcela nesmířil a dokonce soudům nižších instancí vytýká jejich mechanické přejímání, což si dovoluji

⁶³⁷ Především se jedná o případ ulice 5. května, tedy části pražské magistrály.

považovat za určitý důkaz toho, že Nejvyšší soud je poskytování ochrany na základě sousedského práva relativně nakloněn.

Další instituty ochrany vlastnictví v rámci sousedského práva jsou zaměřeny na takové zdroje ohrožení či rušení jeho výkonu, jako umístování cizích movitých věcí či vnikání zvířat na pozemek, problematika rostlin přerůstajících hranice pozemků nebo nežádoucí důsledky stavebních úprav sousedních pozemků. Vzhledem k tomu, že **tyto nástroje jsou aplikovatelné i u pozemků, kterým již byl přiznán ochranný režim podle veřejnoprávní úpravy, tak určitým způsobem rozšiřují možnosti ochrany těchto území.**

Domnívám se proto, že řada v práci citovaných rozhodnutí českých soudů dokládá, že na **základě sousedského práva by bylo možné založit například postup proti lokálnímu znečišťovateli.** Podle mého názoru je tedy sousedské právo užitečným nástrojem, který je zároveň dostupný všem dotčeným vlastníkům nemovitých věcí a bylo by možné do určité míry souhlasit s optimistickým pohledem některých autorů, že samu možnost podat negatorní žalobu lze chápat jako realizaci ochrany životního prostředí⁶³⁸, alespoň v dimenzích soukromého práva.

České občanské právo si i po rekodifikaci zachovalo koncepci, podle níž upravuje nejen problematiku náhrady již vzniklých škod, ale též stanoví pravidla pro předcházení jejich vzniku. Přestože se z povahy věci jedná o pravidla obecná a nejsou zacílena na ochranu životního prostředí, považuji jejich existenci za významnou, neboť **prevence má právě v této oblasti svoji nezastupitelnou roli.** I přes určité zúžení podmínek pro aplikaci jak **prevence generální** (v podobě stále relativně obecné povinnosti každého počínat si tak, aby nedocházelo k nedůvodné újmě), tak i speciální (která zahrnuje **zakročovací povinnost**, včetně možnosti žádat soud o uložení vhodných a přiměřených opatření k odvrácení hrozící újmy), zůstává český občanský zákoník vedle podobně pojatého slovenského (ostatně bývalého českého) mezi srovnávanými právními řády širší této úpravy jedinečný.

Samotná pravidla pro náhradu způsobených škod jsou též pojata na principu obecného a speciálního režimu, které se liší především typem uplatňované odpovědnosti. V obecné rovině se odpovědnost, resp. koncepcí nového občanského zákoníku povinnost k náhradě škody (i nemajetkové újmy) zakládá na subjektivní odpovědnosti, jejíž

⁶³⁸ DOBROVOLNÁ, Eva, SPÁČIL, Jiří. Imise způsobené úředně schváleným provozem závodu nebo podobného zařízení v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 20/2012, str. 723.

uplatňování ze strany poškozeného je usnadněno tím, že zavinění ve formě nedbalosti se presumuje.

V řadě případů by se však u činností, které mohou mít negativní dopady na životní prostředí, dovozovalo zavinění způsobené škody velmi obtížně, například u provozů zvláště nebezpečných je určité riziko způsobení závažné škody, které nelze zcela vyloučit, dokonce definičním znakem. Pro tyto případy je proto využívána objektivní odpovědnost, přičemž zákonodárce může míru odpovědnosti nastavit prostřednictvím odpovídajících formulací liberačních důvodů. Pro běžné (méně nebezpečné) provozní činnosti je používán liberační důvod odvíjející se od aktivity samotného škůdce (vynaložení veškeré péče, kterou lze rozumně požadovat), zatímco povinnosti nahradit škodu způsobenou provozem zvláště nebezpečným se může jeho provozovatel zprostit pouze z důvodů vnějších (vyšší moc, vlastní jednání poškozeného nebo neodvratitelné jednání třetí osoby).

Možnosti využití objektivní odpovědnosti v rámci povinnosti nahradit škodu z provozní činnosti dokládají četné případy žalob na náhradu škody způsobené na lesních porostech průmyslovými exhalacemi. Soudy v nich vypracovaly řešení problému spojeného s existencí většího množství znečišťovatelů a určením konkrétní odpovědnosti aplikací zjednodušeného modelu založeného na rozptylové studii a Gaussově matematickém modelu, tedy k řešení přistoupit i z hlediska pravděpodobnosti. Tento přístup považují za chvályhodný, neboť **dokládá i určitou vstřícnost soudů vůči poškozeným v důkazně složitých kauzách, jakými ty s environmentálním prvkem často bývají.** Lze proto spolu s H. Adamovou doufat, že „výklad pojmu provoz a provozní činnost, stejně jako provoz zvláště nebezpečný, se bude ubírat přes terminologické rozdíly stejným směrem“⁶³⁹, a tedy nastolený trend bude zachován. Pokud se jedná o nově pojatý liberační důvod u škody z provozní činnosti, vyskytují se však náznaky, že by v kauzách náhrady škody na lesních porostech způsobených zdroji znečištění ovzduší mohlo dojít k jeho aplikaci za situace, kdy znečišťovatel provedl opatření ke snížení množství vypouštěných emisí. Taktéž zjednodušená metodika prokazování způsobení je v poslední době zpochybňována.

Na základě rozboru jednotlivých institutů a zejména související judikatury se domnívám, že **je možné povinnost předcházet škodám a povinnost vzniklé škody**

⁶³⁹ ADAMOVI, Hana. Odpovědnost za škodu způsobenou provozní činností dle stávajícího a nového občanského zákoníku. In: JANČÁŘOVÁ, Ilona, VOMÁČKA, Vojtěch (eds.). *Odpovědnost v právu životního prostředí: sborník příspěvků z konference: Brno, září 2012*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, str. 54.

nahrazovat využít v boji za ochranu životního prostředí zejména proti znečišťování tím, že donutí znečišťovatele učinit potřebná preventivní opatření anebo na něj z poškozených přenesou náklady, které znečišťováním způsobuje.

Z komparativního hlediska je možné poznamenat, že **porovnávané právní úpravy států sousedících s Českou republikou se v základních rysech (a ostatně i v řadě detailů) i přes své rozdílné staří a historický vývoj významně podobají a nabízejí obdobné nástroje.** K těmto závěrům lze dospět především při porovnání faktického uplatňování jednotlivých institutů, protože texty používaných právních předpisů, především občanských zákoníků, se liší mírou podrobnosti, v níž se určitým tématům věnují. **Aplikační praxe dokládá značnou flexibilitu soukromého práva, která umožňuje absenci konkrétní úpravy či její zastaralost kompenzovat pomocí rozšiřujícího výkladu.** Na obdobné výzvy reálného života proto soukromé právo v porovnávaných státech odpovídá podobnými způsoby. Díky společným kořenům ve středoevropské právní kultuře i probíhajícímu vzájemnému ovlivňování, které je obzvláště patrné ve vztahu rakouského a rekonstruovaného českého soukromého práva, je tedy možné čerpat ze zahraničních právních řádů inspiraci.

Přestože předmětná právní úprava vyznačující se relativní stručností a využíváním neurčitých pojmů se jeví obecně odpovídající potřebám, domnívám se na druhou stranu, že i přesto by bylo možné nalézt několik oblastí, v nichž by bylo možné uvažovat o zpřesnění či doplnění stávajícího legislativního řešení či alespoň interpretace. **V kapitolách věnovaných jednotlivým zkoumaným nástrojům jsem proto rozpracoval několik návrhů *de lege ferenda*.** Především se zdá žádoucí, pokud by nově zavedení práva žít v příznivém životním prostředí mělo být uvedeno v život, jeho úpravu patřičným způsobem doplnit. V sousedském právu by dle mého názoru bylo vhodné do úpravy privilegovaných imisí výslovně doplnit závěry judikatury ohledně potřeby zohledňovat ochranu života a zdraví a učinit je tak v konkrétních případech obtížněji zpochybnitelnými. Úprava prevenčních a kompenzačních povinností pak skýtá řadu příležitostí například k využití inspirace srovnávanými zahraničními úpravami a k promítnutí potřeby pamatovat na ochranu životního prostředí při určování způsobu a rozsahu náhrady škody. V zájmu komplexnosti právní úpravy by bylo dle mého mínění vhodné navrátit mezi hodnoty chráněné prevenční povinnosti i životní prostředí, aby takto nastavená povinnost mohla být protějškem práva žít v příznivém životním prostředí.

Z provedených rozborů předmětných soukromoprávních nástrojů dle mého názoru vyplývají některé jejich charakteristiky, které pokládám za pozitivní z hlediska jejich využitelnosti k ochraně životního prostředí.

V tomto směru považuji za vhodnou již samotnou koncepci právní úpravy, která se ve všech třech hlavních oblastech, na něž je tato práce zaměřena, vyznačuje relativní stručností a obecností, neboť takové řešení umožňuje i pro dlouhodobě aplikované právní instituty nacházet nové způsoby uplatnění, a to včetně environmentální ochrany. Jejich použití k ochraně životního prostředí nemusí na překážku ani skutečnost, že samotný pojem životní prostředí se v textu občanského zákoníku vyskytuje minimálně, v relevantním kontextu vlastně pouze jednou. Důsledkem toho je značný prostor pro aplikační praxi, především pro soudy, aby zákonem stanovená pravidla konkretizovaly svým výkladem pro potřeby jednotlivých případů, a našly tak spravedlivé řešení odpovídající konkrétním okolnostem. **Role a přístup soudů se přitom jeví obecně pozitivní a jejich rozhodovací praxe napomáhá zpřístupňovat či rozšiřovat aplikovatelnost ustanovení, která původně sloužila k jiným účelům nebo vůbec k ochraně životního prostředí nepřihlížela.**

Jedním z témat, která rezonují právní úpravou i judikaturou v oblasti sousedského práva i náhrady škody, je otázka ekonomických souvislostí regulovaných činností i vhodnosti či přiměřenosti používaných opatření. **Přestože obecně bývají ekonomické zájmy chápány jako protiklad vůči potřebám ekologickým, domnívám se, že jejich zohledňování je nezbytné, obzvláště v rámci soukromého práva, neboť rozpor s ekonomickou realitou by mohl využitelnosti jeho nástrojů k ochraně životního prostředí ubírat na legitimitě a být jí tak vlastně na škodu.**

Lze ale na druhou stranu pozitivně hodnotit, že soukromé právo pamatuje i na ochranu života a zdraví v rámci zkoumaných nástrojů, neboť se jedná z lidského pohledu o klíčové kritérium fungování životního prostředí. **Jsou to totiž témata, v nichž se prolíná biologická stránka člověka, pro niž představuje životní prostředí souhrn podmínek existence i dalšího vývoje.** Na ochranu života a zdraví je pamatováno především v rámci ochrany osobnosti, přičemž lze vzpomenout, že i právo na příznivé životní prostředí bývalo před přijetím nového občanského zákoníku zmiňováno jako jeden z jejích aspektů.

Výhodou některých analyzovaných soukromoprávních nástrojů je skutečnost, že jejich použití není vázáno pouze na osoby fyzické. Vzhledem k majetkovému základu

práva na ochranu před imisemi (jedná se o součást ochrany vlastnictví) i náhrady škody (jakožto újmy na jmění) nejsou tato práva ani po hmotněprávní stránce vázána na lidi jakožto biologické organismy.⁶⁴⁰

Použití nástrojů soukromého práva je vzhledem ke skutečnosti, že je podmíněno individuální iniciativou dotčených osob (z procesního hlediska žalobců), **málo ovlivnitelné takovými faktory, jako je politická situace, potřeby národního hospodářství či lobbistické tlaky**, které mohou negativně ovlivňovat efektivitu veřejnoprávních nástrojů, resp. ochotu je v praxi uplatňovat.

Soukromoprávní nástroje mají pochopitelně i své nedostatky a limity, které jim brání v tom, aby mohly zastat roli komplexní ochrany životního prostředí.

Vzhledem ke skutečnosti, že jsou konstruovány jako prostředky ochrany člověka, a to jeho osobnostní a majetkové sféry, **jejich uplatňování není realizací veřejného zájmu na ochraně životního prostředí, nýbrž parciálního osobního zájmu na ochraně této své sféry**. Použití soukromoprávních nástrojů je podmíněno individuální iniciativou, která ale závisí na vůli dotyčné osoby, jejím zájmu na věci i na jejích faktických možnostech podat žalobu a úspěšně absolvovat soudní řízení. Tento závěr podporuje i fakt, že nároky na náhradu škody na lesních porostech vznáší velký státní podnik Lesy České republiky, s. p., který žaluje i kupříkladu energetický gigant ČEZ, a. s., i že ve velmi dlouho trvajícím sporu ohledně hluku z pražské magistrály vystupuje na straně žalobců celá řada subjektů, které takto spojily své síly.

Prostředky používané soukromým právem slouží především k nápravě narušených vztahů mezi soukromoprávními subjekty, a proto je u nich upřednostňován reparační či kompenzační účinek a naopak **postrádají přímý sankční efekt**. Ten se dostavuje spíše nepřímě jako důsledek případného odsouzení, neboť povinnost zdržet se zásahů do práv žalobce nebo nahradit mu způsobenou škodu je újmou žalovaného (například původce imisí či škůdce), která by bez uplatnění příslušného soukromoprávního nástroje nenastala a která může do budoucna působit odrazujícím způsobem. **Komplikované je též vymáhání nároků prostředky občanskoprávního výkonu rozhodnutí**, zejména v případě exekuce povinnosti zdržet se určitého jednání.

Ze zaměření zkoumaných nástrojů na ochranu individuálních práv a zájmů vyplývá i to, že se s jejich pomocí **nedá adekvátně reagovat na rozsáhlejší problémy životního**

⁶⁴⁰ Viz usnesení Ústavního soudu ze dne 6. ledna 1998 spis. zn. I. ÚS 282/97.

prostředí, neboť ty nejsou řešitelné na půdorysu sporu žalobce proti žalovanému. Nemusí jít přitom o otázky rozměru globální změny klimatu, obtížně představitelný je i soukromoprávní postup proti znečišťování ovzduší pocházejícímu ze spalovacích stacionárních zdrojů umístěných v domácnostech. Soukromoprávní prostředky nemohou postihnout ani environmentální problémy projevující se mimo osobní či majetkovou sféru, zejména ve vztahu k nevládní složkám životního prostředí, jako jsou například populace volně žijících živočichů (s výjimkou možnosti vlastnickoprávní ochrany jejich stanovišť).

Individualistické určení prostředků nabízených soukromým právem má za důsledek i **absenci koncepčních nástrojů**, neboť jejich povaha se soukromoprávní regulací vymyká. Koordinace postupu tak může probíhat pouze na dobrovolné bázi se všemi obtížemi s tím spojenými, jako jsou transakční náklady, problém černého pasažéra i vůbec kapacitní možnosti soukromých subjektů.

I přes výše popsaná omezení soukromého práva ve vztahu k životnímu prostředí se domnívám, že **soukromé právo nabízí řadu nástrojů, které by bylo možné různými způsoby k ochraně životního prostředí využít.** A to i přesto, že budou uplatňovány při prosazování individuálních práv a zájmů. Je však na druhou stranu třeba přiznat, že ochrana poskytovaná soukromým právem je pouze nepřímá a určitě není komplexní, a proto **ochranu poskytovanou životnímu prostředí specializovanými veřejnoprávními prostředky nahradit nemůže.** Životní prostředí je ale natolik nenahraditelnou hodnotou, že je žádoucí k jeho ochraně využít všech disponibilních prostředků a v tomto směru mohou soukromoprávní nástroje při správném uplatnění sehrát cennou úlohu.

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury:

Knížní publikace:

AICHER, Josef, RUMMEL, Peter. *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch mit IPR-Gesetz, Ehegesetz, Mietrechtsgesetz, Wohnungsgemeinnützigkeitsgesetz, Wohnungseigentumsgesetz, Landpachtgesetz, Konsumentenschutzgesetz in zwei Bänden*. Band 2, §§ 1175 bis 1502 ABGB, Nebengesetze. 2. beubearb. und erw. Aufl. Wien: Manz, 1992. 2321 s. ISBN 3-214-04417-6.

ANDRES, Bedřich, HARTMANN, Antonín, ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl 1, (§§ 1 až 284). Repr. pův. vyd. r. 1935. Praha: Codex Bohemia, 1998. Komentáře velkých zákonů československých. 1192 s. ISBN 80-85963-61-2.

ANDRES, Bedřich, HARTMANN, Antonín, ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl 5, (§§ 1090 až 1341). Repr. pův. vyd. z r. 1937. Praha: Codex Bohemia, 1998. Komentáře velkých zákonů československých. 1011 s. ISBN 80-85963-90-6.

ANDERSON, Terry L.; LEAL, Donald R. 2001. *Free Market Environmentalism* (revisited edition). 1. vyd. New York: Palgrave, 2001. 241 s. ISBN 0-312235-03-8.

COLE, Daniel H. *Pollution and property: comparing ownership institutions for environmental protection*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 209 s. ISBN 0-521-00109-9.

DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. 678 s., ISBN 978-80-7400-338-7.

DOHNAL, Jakub. *Sousedské spory z hlediska práva soukromého*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. 167 s. ISBN 978-80-244-4041-5.

DROBNÍK, Jaroslav, DVOŘÁK, Petr. *Lesní zákon: Komentář* [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 9.6.2018]. ASPI_ID KO289_1995CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

FEKETE, Imrich. *Občiansky zákonník: veľký komentár. Zväzok 1. Všeobecná časť (§1 až § 122)*. 2. aktualizované a rozšírené vydanie. Bratislava: EuroKódex, 2014. 816 s. ISBN 978-80-8155-038-6.

FIALA, Josef, KINDL, Milan a kol. *Občanský zákoník. Komentář. I. díl*. Praha: Wolters Kluwer, 2009. Kodex. 904 s. ISBN 978-80-7357-395-9.

GAIER, Reinhard (ed). *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: BGB Band 6: Sachenrecht (§§ 854-1296), WEG, ErbbauRG*. 6. Auflage München: C.H. Beck, 2013. 2460 s. ISBN 978-3-406-61466-8.

HAGER, Johannes. *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen: §§ 823-825*. Buch 2, Recht der Schuldverhältnisse. 13. Auf. Berlin: Sellier, 1999. 847 s. ISBN 3-8059-0911-X.

HANSMANN, Klaus, SELLNER, Dieter. *Grundzüge des Umweltrechts*. 3. Auflage. Berlin: Erich Smidt Verlag 2007. 1241 s. ISBN 978-3-503-10357-7.

HINTEREGGER, Monika. *Environmental liability and ecological damage in European law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. Common core of European private law. 697 s. ISBN 978-0-521-88997-1.

HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2013. 2046 s. ISBN 978-80-7400-287-8.

JANČÁŘOVÁ, Ilona, PEKÁREK, Milan, PRŮCHOVÁ, Ivana. *Odpovědnost v právu životního prostředí - současný stav a perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity. 345 s. ISBN 978-80-210-6594-9.

JONES, Michael A. *Textbook on torts*. 8th ed. Oxford: Oxford University Press, 2002. 727 s. ISBN 0-19-925533-4.

KLANG, Heinrich, FENYVES, Attila, KERSCHNER, Ferdinand a VONKILCH, Andreas. *ABGB. §§ 1 bis 44*. 3. Auflage. Wien: Verlag Österreich, 2014. 758 s. ISBN 978-3-7046-6411-2.

KLOEPFER, Michael. *Umweltrecht*. 3. Aufl. München: Beck, 2004. 1963 s. ISBN 3-406-52044-8.

KODEK, Georg E. *ABGB: Praxiskommentar*. Band 2. §§ 285-530 4. Auflage. Wien: LexisNexis, 2012. Kommentar. 650 s. ISBN 978-3-7007-5175-5.

KRAJČO, Jaroslav. *Občiansky zákonník pre prax: (komentár) : judikatúra NS SR, NS ČR, ESD, ESLP*. 2. svazek. Bratislava: EUROUNION, 2015. 1353 s. ISBN 978-80-89374-32-8.

LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád (§ 251 až 376). Exekuční řád. Exekuční právo. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Praktický komentář. 556 s. ISBN 978-80-7478-988-5.

LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2013. 1260 s. ISBN 978-80-7400-529-9.

MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník - velký komentář. Svazek I. § 1-117*. 1. vyd. Praha: Leges, 2013. 720 s. ISBN 978-80-87576-73-1.

MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník - velký komentář. Svazek III. § 419-654*. 1. vyd. Praha: Leges, 2014. 1234 s. ISBN 978-80-7502-003-1.

MIKO, Ladislav, BOROVIČKOVÁ, Hana. *Zákon o ochraně přírody a krajiny: komentář*. 2. vyd. Praha: Beck, 2007. Beckovy texty zákonů s komentářem. 590 s. ISBN 978-80-7179-585-8.

MÜLLEROVÁ, Hana. *Právo na příznivé životní prostředí: Teoretické aspekty*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2015. 125 s. ISBN 978-80-87439-21-0.

MÜLLEROVÁ, Hana a kol. *Právo na příznivé životní prostředí: Nové interpretační přístupy*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016. 288 s. ISBN 978-80-87439-29-6.

MÜLLEROVÁ, Hana, ČERNÝ, David, DOLEŽAL, Adam. *Kapitoly o právech zvířat: "My a oni" z pohledu filosofie, etiky, biologie a práva*. Praha: Academia, 2016. 797 s., ISBN 978-80-200-2601-9.

PEKÁREK, Milan, PRŮCHOVÁ, Ivana, DUDOVÁ, Jana, JANČÁŘOVÁ, Ilona, TKÁČIKOVÁ, Jana. *Právo životního prostředí*. I. díl. 2. přeprac. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. 323 s. ISBN 978-80-210-4926-0.

PEKÁREK, Milan, PRŮCHOVÁ, Ivana, BLÁHOVÁ, Iveta. *Pozemkové právo*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 334 s., ISBN 978-80-7380-253-0.

PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2017. Beckova edice komentované zákony. 3081 s. ISBN 978-80-7400-653-1.

PIETRZYKOWSKI, Krzysztof. *Kodeks cywilny Tom I, Komentarz. Art. 1-499. 7. wydanie*. Warszawa: C.H. Beck, 2013. 1364 s. ISBN 978-83-255-5175-9.

POSNER, Richard. A. *Economic Analysis of Law*. Boston: Little, Brown, 1986. 666 s. ISBN 0-316-71438-0

POZZO, Barbara. *Property and Environment: Old and New Remedies to Protect Natural Resources in the European Context*. Bern: Stämpfli, 2007. 369 s., ISBN 978-3-7272-2030-2.

PSUTKA, Jindřich. *Odpovědnost za ekologické škody v občanském právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2011. 419 s. ISBN 978-80-7357-559-5.

PUNČOCHÁŘ, Pavel. *Zákon o vodách č. 254/2001 Sb., v úplném znění k 23. lednu 2004 s rozšířeným komentářem*. 3. vyd. se změnami. Praha: Soudy, 2004. 392 s. ISBN 80-86846-00-8.

RANDA, Antonín SPÁČIL, Jiří I. *Držba dle rakouského práva v pořádku systematickém: II. Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. Praha: ASPI, 2008. Klasická právnícká díla. 601 s. ISBN 978-80-7357-389-8.

SEDLÁČEK, Jaromír, SPÁČIL Jiří. *Vlastnické právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. Klasická právnícká díla. 587 s. ISBN 978-80-7357-758-2

SCHROTZ, Karel, ANDRES, Bedřich, FAJNOR, Vladimír, ZÁTURECKÝ, Adolf, HARTMANN, Antonín, ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář*

k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 2, (§§ 285 až 530). Repr. pův. vyd. z r. 1935. Praha: Codex Bohemia, 1998. Komentáře velkých zákonů československých. 970 s. ISBN 80-85963-64-7

SLÁDEČEK, Vladimír. *Obecné správní právo. 2. aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2009. 463 s. ISBN 978-80-7357-382-9.*

SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976-1474). Komentář. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2013. 1260 s. ISBN 978-80-7400-529-9.*

SPÁČIL, Jiří, HRABÁNEK, Dušan. *Sousedská práva podle nového občanského zákoníku. Praha: Leges, 2015. Praktik. 304 s. ISBN 978-80-7502-073-4.*

ŠTEVČEK, Marek, DULAK, Anton, BAJÁNKOVÁ, Jana, FEČÍK, Marián, a kol. *Občiansky zákonník: komentár I. Praha: C.H. Beck, 2015. Velké komentáře. 1586 s. ISBN 978-80-7400-597-8.*

ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář. 2. vyd. Praha: Beck, 2009. 1394 s., ISBN 978-80-7400-108-6.*

ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 1736 s. ISBN 978-80-7478-370-8.*

ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek III. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 1328 s. ISBN 978-80-7478-546-7.*

ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 1516 s. ISBN 978-80-7478-630-3.*

SVOBODA, Karel. *Právo imisí, právo cesty a další sousedské spory. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Právo prakticky. 243 s. ISBN 978-80-7478-990-8.*

TICHÝ, Luboš, HRÁDEK, Jiří. *Deliktní právo. Praha: C.H. Beck, 2017. Právní instituty. 496 s. ISBN 978-80-7400-625-8*

VÍCHA, Ondřej. *Princip "znečišťovatel platí" z právního pohledu. Praha: Linde, 2014. Monografie. 234 s. ISBN 978-80-7201-947-2.*

WAGNER, Erika. *Umwelt- und Anlagenrecht. Band I, Interdisziplinäre Grundlagen. Wien: NWV Verlag, 2016. 585 s. ISBN 978-3-7083-1124-1.*

Časopisecké příspěvky a příspěvky ze sborníků:

ADAMOVÁ, Hana. Odpovědnost za škodu způsobenou provozní činností dle stávajícího a nového občanského zákoníku. In: JANČÁŘOVÁ, Ilona, VOMÁČKA, Vojtěch (eds.). *Odpovědnost v právu životního prostředí: sborník příspěvků z konference: Brno, září 2012. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2012. s. 58-68. ISBN 978-80-210-6037-1*

BÁNYAIOVÁ, Alena. Princip proporcionality v rozhodování Ústavního soudu (Nad

rozsudkem Ústavního soudu k aplikaci § 127 odst. 1 ObčZ). *Právní rozhledy*. 8/2012, s. 279-284. ISSN 1210-6410.

DAMOHOŘSKÝ, Milan. Soukromoprávní prvky v právu životního prostředí. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*. 3/2017, s. 9-14. ISSN 0323-0619.

DOBROVOLNÁ, Eva, SPÁČIL, Jiří. Imise způsobené úředně schváleným provozem závodu nebo podobného zařízení v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 20/2012, s. 719-726. ISSN 1210-6410.

DUDOVÁ, J., Několik poznámek k právní vynutitelnosti veřejného zájmu na ochranu zdraví před hlukem. *Právní rozhledy*. 21/2012, s. 755-758. ISSN 1210-6410.

ELIÁŠ, Karel. Jak hradit škodu? *Právní rozhledy*. 7/208, s. 258-260. ISSN 1210-6410.

ELIÁŠ, Karel. K justifikaci pravidla o nezávislosti uplatňování soukromého práva na uplatňování práva veřejného. *Právník*. 11/2014, s. 1007-1033. ISSN 0231-6625.

ELIÁŠ, Karel. Stromy a občanský zákoník. *Právník*. 11/2015, s. 879-894. ISSN 0231-6625.

ELIÁŠ, Karel. Veřejnoprávní souvislosti soukromého práva. *Správní právo*. 1-2/2011, s. 68-76. ISSN 0139-6005.

HÄNSEL, Richard. Umweltprivat recht in Deutschland. In: DAMOHOŘSKÝ, Milan, STEJSKAL, Vojtěch, WAGNER, Erika M. *"Umweltprivatrecht in Tschechien, Österreich und Deutschland": Sammelband aus dem Internationalen Diplomand(in)en- und Dissertand(in)en-Seminar Umweltrecht Sommersemester 2014*. Praha: Ediční středisko PF UK v Praze, 2015. s. 28-36. ISBN 978-80-87975-13-8.

KUSÁK, Martin. Omezení vlastnického práva z důvodů ochrany životního prostředí a přírodních zdrojů. *České právo životního prostředí*. 1/2005, s. 3-80. ISSN 1213-5542.

KÜHN, Zdeněk. Má mít náhrada škody v soukromém právu sankční funkci? In: HAVEL, Bohumil, PIHERA, Vlastimil (eds.). *Soukromé právo na cestě: eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 203-216. ISBN 978-80-7380-265-3.

MÜLLEROVÁ, Hana. Právo žít v příznivém životním prostředí jako nová součást ochrany osobnosti. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*. 3/2017, s. 15-34. ISSN 0323-0619.

MÜLLEROVÁ, Hana. Zvíře jako předmět právní úpravy veřejného práva a nový občanský zákoník. *České právo životního prostředí*. 1/2014, s. 9-28. ISSN 1213-5542.

PEKÁREK, Milan. Vlastnictví a životní prostředí. In: DAMOHOŘSKÝ, Milan (Ed.). *Právo životního prostředí: tématické okruhy: Vlastnické právo a ochrana životního prostředí, trestní právo a ochrana životního prostředí: sborník z konference - Rýchory, KRNP, 22. až 25. září 2000*. Praha: Ediční středisko PF UK, 2000. s. 9-14. ISBN 80-85889-37-4.

PETROV, Jan. Protiprávnost a obecná prevenční povinnost. *Právní rozhledy*. 20/2007, s. 745 - 749. ISSN 1210-6410.

PRŮCHOVÁ, Ivana. K pojmu provoz zvláště nebezpečný v environmentálních souvislostech. In: JANČÁŘOVÁ, Ilona, VOMÁČKA, Vojtěch (eds.) *Odpovědnost v právu životního prostředí: sborník příspěvků z konference: Brno, září 2012*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2012. s. 58-68. ISBN 978-80-210-6037-1

REPÍK, Bohumil. Chrání Evropská úmluva o lidských právech právo na životní prostředí? *Bulletin advokacie*, č. 7/8 a 9, 2005, s. 20-23 a s. 65-68 ISSN 1210-6348.

ROTHBARD, Murray. Právo, vlastnická práva a znečištění ovzduší. In: ČAMROVÁ, Lenka (ed.) *Ekonomie a životní prostředí - nepřátelé, či spojenci?* Praha: Alfa Publishing: Liberální institut, 2007, s. 243-281. ISBN 978-80-86851-69-3.

TELEC Ivo. Chráněné statky osobnostní. *Právní rozhledy*. 8/2007, s. 271-281. ISSN 1210-6410.

TREMEL, Robert. Zivilrechtlicher Ersatz von Ökoschäden de lege lata und de lege ferenda. In: DAMOHORSKÝ, Milan, KERSCHNER, Ferdinand, WAGNER, Erika M.. *Umwelthaftung in Tschechien und Österreich - Heute und Morgen: ein gemeinsamer Beitrag zur Umsetzung der europäischen UmwelthaftungsRL 2004/35/EG und zum Entwurf einer zivilrechtlichen Umweltgefährdungshaftung in Österreich : Sammelband aus dem Internationalen Studentenseminar im Nationalpark Kalkalpen*. Praha: Vodnář, 2009. s. 63 – 78. ISBN 978-80-87146-16-3.

TUŽINSKÝ, Martin, HÁJEK, Martin. Ve sporech o náhradu škody na lesích dochází k posunu. *Energetika: odborný časopis pro elektrárství, teplárství a použití energie*. 2/2018. s. 72-75 ISSN 0375-8842.

VÉVODA, Jan. *Analýza právních nástrojů samospráv při ochraně ovzduší*. Praha, 2012. Bakalářská práce. Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodářská fakulta. Vedoucí práce VOJÁČEK, Ondřej.

2. Seznam použitých internetových zdrojů:

ADLER, Jonathan H. *Making the Polluters Pay* [online] Competitive Enterprise Institute, 1995 [cit. 28.5.2018] Dostupné z: <http://cei.org/op-eds-and-articles/making-polluters-pay>

ANDERSON, Terry. L., LEAL Donald. R. *Free-market environmentalism is a win-win for everyone*. [online] Property and Environment Research Center, 2005 [cit. 28.5.2018]. Dostupné z: <https://www.perc.org/2005/11/19/free-market-environmentalism-is-a-win-win-for-everyone/>

ANDERSON Terry. L., LEAL Donald. R. *Tržní přístup k problematice životního prostředí* Přel. Petr Mach. [online] Liberální institut, 2004 [cit. 2011-09-05] Dostupné z: <http://www.nechtenasbyt.cz/trzni-pristup-k-problematice-zivotniho-prostredi/>

- BIERNAT, Stanislaw, WASILEWSKI, Andrzej. Environmental Legislation in Poland. *Fordham Environmental Law Review*. [online] 1/2011 [cit. 7.1.2018] Dostupné z: <https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1344&context=elr>
- COASE, Ronald. H. The Problem of Social Cost. *Journal of Law and Economics*. [online] Vol. 3 (October, 1960), str. 1-44. [cit. 28.5.2018] Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/724810>
- COLE, Daniel. H. *New Forms of Private Property: Property Rights in Environmental Goods*. [online] *Encyklopedia of Law and Economics*, 1999 [cit. 28.5.2018] Dostupné z: <https://reference.findlaw.com/lawandeconomics/1910-new-forms-of-private-property-property-rights-in-environmental-goods.pdf>
- CORDATO, R. E. *The Polluter Pays Principle: A proper Guide for Environmental Policy* [online] The Institute for Research on the Economics of Taxation, 2001 [cit. 28.5.2018] Dostupné z: <http://iret.org/pub/SCRE-6.pdf>
- CALABRESI Guido., MELAMED Douglas A. *Property Rules, Liability Rules and Inalienability: One View of the Cathedral*. [online] *Havard Law Review*, Vol. 85, No. 6 (Apr., 1972), s. 1089 – 1128. [cit. 28.5.2018] Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/1340059>
- HARDIN, Garrett. The Tragedy of the Commons. *The Social Contract*. [online] Fall 2001 [cit. 13.9.2017] Dostupné z: http://www.garretthardinsociety.org/articles_pdf/tragedy_of_the_commons.pdf
- LEWIS, B. Environmental Rights or a Right to the Environment? Exploring the Nexus Between Human Rights and Environmental Protection. *Macquarie Journal of International and Comparative Environmental Law* [online], 8(1), s. 36-47 [cit. 27.5.2018]. ISSN 2200-3088 Dostupné z: https://eprints.qut.edu.au/53993/1/03_Lewis.pdf
- REICHL, Jiří. Energetické firmy se bouří proti tomu, jak Lesy ČR vyčíslují škody na porostech. *Česká justice*. [online] 16. 8. 2017 [cit. 4.6.2018] Dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/2017/08/energeticke-firmy-se-bouri-proti-tomu-jak-lesy-cr-vycisluji-skody-na-porostech/>
- RIDLEY, Matt, LOW, Bobbi. S. Can Selfishness Save the Environment? *The Atlantic Monthly* [online] Volume 272, September 1993 s. 76-86 [cit. 30.5.2018]. ISSN 1072-7825. Dostupné z: <https://www.theatlantic.com/past/docs/politics/enviro/selfish.htm>
- ROTHBARD, M. Vláda jako zdroj znečištění vody a ovzduší. *Terra Libera* [online] duben 2005, s. 1–4. [cit. 6.9.2011] Dostupné z http://libinst.cz/tl/tl_4_2005.pdf
- SKOCZYLAS, Jozef J. *Pojęcie i rodzaje odpowiedzialności prawnej w ochronie środowiska*. [online] Zakład Nauk Organizacyjno-Prawnych. s. 119-132. [cit. 7.1.2018] Dostupné z: <https://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-66dcc816-c956-4a0d-becf-dc95ab960bc1/c/Skoczylas.pdf>

Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku. [online] *Sněmovní tisk č. 362/0 z 6. volebního období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky*. [cit. 7.10.2017] Dostupné z:

<https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>

Důvodová zpráva k návrhu zákona o vodách. [online] *Sněmovní tisk č. 688/0 z 3. volebního období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky*. [cit. 5.2.2018] Dostupné z:

<https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=3&CT=688&CT1=0>

Ústava Světové zdravotnické organizace [online] Světová zdravotnická organizace, 1946. [cit. 7.1.2018] Dostupné z: <http://www.who.int/about/mission/en>

3. Seznam použité judikatury:

A. Nejvyšší soud České republiky:

1. rozsudek ze dne 25. srpna 1999 spis. zn. 2 Cdon 330/97
2. rozsudek ze dne 2. dubna 2001 spis. zn. 22 Cdo 1599/99
3. rozsudek ze dne 7. června 2001 spis. zn. 22 Cdo 595/2001
4. rozsudek ze dne 31. října 2001 spis. zn. 25 Cdo 2947/99
5. rozsudek ze dne 19. prosince 2001 spis. zn. 25 Cdo 62/2000
6. rozsudek ze dne 20. února 2002 spis. zn. 25 Cdo 2471/2000
7. rozsudek ze dne 25. dubna 2002 spis. zn. 25 Cdo 972/2000
8. rozsudek ze dne 30. dubna 2002 spis. zn. 33 Odo 477/2001
9. rozsudek ze dne 4. září 2002 spis. zn. 22 Cdo 2824/2000
10. rozsudek ze dne 25. února 2003 spis. zn. 25 Cdo 618/2001
11. rozsudek ze dne 20. května 2003 spis. zn. 22 Cdo 1181/2002
12. rozsudek ze dne 29. července 2003 spis. zn. 22 Cdo 509/2003
13. rozsudek ze dne 28. srpna 2003 spis. zn. 25 Cdo 325/2002
14. rozsudek ze dne 17. prosince 2003 spis. zn. 25 Cdo 552/2003
15. rozsudek ze dne 3. března 2004 spis. zn. 22 Cdo 1935/2003
16. rozsudek ze dne 14. dubna 2004 spis. zn. 25 Cdo 972/2003
17. rozsudek ze dne 29. dubna 2004 spis. zn. 25 Cdo 540/2003
18. rozsudek ze dne 27. května 2004 spis. zn. 22 Cdo 1421/2003
19. rozsudek ze dne 31. srpna 2004 spis. zn. 25 Cdo 73/2004
20. rozsudek ze dne 2. září 2004 spis. zn. 25 Cdo 1360/2003
21. rozsudek ze dne 23. února 2005 spis. zn. 25 Cdo 1016/2004
22. rozsudek ze dne 30. března 2005 spis. zn. 25 Cdo 729/2004
23. rozsudek ze dne 11. května 2005 spis. zn. 22 Cdo 1733/2004
24. rozsudek ze dne 16. srpna 2005 spis. zn. 33 Odo 879/2005
25. rozsudek ze dne 18. října 2005 spis. zn. 25 Cdo 2749/2004
26. rozsudek ze dne 6. ledna 2006 spis. zn. 22 Cdo 2647/2004
27. rozsudek ze dne 21. února 2006 spis. zn. 22 Cdo 980/2005
28. rozsudek ze dne 26. dubna 2006 spis. zn. 22 Cdo 223/2005

29. rozsudek ze dne 30. května 2006 spis. zn. 25 Cdo 163/2005
30. rozsudek ze dne 27. září 2006 spis. zn. 25 Cdo 508/2005
31. rozsudek ze dne 16. ledna 2007 spis. zn. 26 Cdo 2071/2005
32. rozsudek ze dne 22. února 2007 spis. zn. 22 Cdo 2296/2006
33. rozsudek ze dne 28. března 2007 spis. zn. 22 Cdo 19/2007
34. rozsudek ze dne 29. října 2007 spis. zn. 25 Cdo 3095/2005
35. rozsudek ze dne 29. ledna 2008 25 spis. zn. Cdo 529/2006
36. rozsudek ze dne 31. ledna 2008 spis. zn. 30 Cdo 3361/2007
37. rozsudek ze dne 31. ledna 2008 spis. zn. 30 Cdo 1941/2007
38. rozsudek ze dne 16. července 2008 spis. zn. 25 Cdo 769/2006
39. rozsudek ze dne 25. září 2008 spis. zn. 25 Cdo 728/2007
40. rozsudek ze dne 24. listopadu 2010, spis. zn. 22 Cdo 3281/2008
41. rozsudek ze dne 23. února 2011 spis. zn. 25 Cdo 2549/2008
42. rozsudek ze dne 18. srpna 2011 spis. zn. 25 Cdo 4841/2009
43. rozsudek ze dne 28. listopadu 2011 spis. zn. 25 Cdo 3550/2009
44. rozsudek ze dne 19. prosince 2011 spis. zn. 22 Cdo 1000/2010
45. rozsudek ze dne 24. ledna 2012 spis. zn. 32 Cdo 1808/2010
46. rozsudek ze dne 11. dubna 2012 spis. zn. 29 Cdo 3269/2010
47. rozsudek ze dne 13. srpna 2014 spis. zn. 22 Cdo 2877/2012
48. rozsudek ze dne 28. ledna 2015 spis. zn. 22 Cdo 636/2014
49. rozsudek ze dne 25. února 2015 spis. zn. 22 Cdo 616/2013
50. rozsudek ze dne 24. března 2015 spis. zn. 25 Cdo 3335/2013
51. rozsudek ze dne 25. března 2015 spis. zn. 22 Cdo 2270/2012
52. rozsudek ze dne 29. dubna 2015 spis. zn. 22 Cdo 3940/2014
53. rozsudek ze dne 3. června 2015 spis. zn. 22 Cdo 3277/2014
54. rozsudek ze dne 30. března 2016 spis. zn. 25 Cdo 2466/2014
55. rozsudek ze dne 7. února 2017 spis. zn. 22 Cdo 1313/2016
56. rozsudek ze dne 29. března 2017 spis. zn. 22 Cdo 4847/2016
57. rozsudek ze dne 30. května 2017 spis. zn. 25 Cdo 3683/2015
58. rozsudek ze dne 27. června 2017 spis. zn. 22 Cdo 5259/2015
59. rozsudek ze dne 1. srpna 2017 spis. zn. 28 Cdo 4051/2016
60. rozsudek ze dne 20. září 2017 spis. zn. 22 Cdo 3290/2017
61. rozsudek ze dne 25. října 2017 spis. zn. 22 Cdo 3859/2017

62. usnesení ze dne 15. ledna 2001 spis. zn. 22 Cdo 1233/99
63. usnesení ze dne 30. listopadu 2005 spis. zn. 25 Cdo 2022/2004
64. usnesení ze dne 16. října 2008 spis. zn. 25 Cdo 3113/2006
65. usnesení ze dne 27. dubna 2010 spis. zn. 22 Cdo 1296/2008
66. usnesení ze dne 10. ledna 2011 spis. zn. 22 Cdo 3968/2009
67. usnesení ze dne 14. dubna 2011 spis. zn. 20 Cdo 1960/2009
68. usnesení ze dne 24. listopadu 2011, spis. zn. 22 Cdo 1578/2010
69. usnesení ze dne 31. července 2012 spis. zn. 30 Cdo 1220/2011
70. usnesení ze dne 26. června 2013 spis. zn. 25 Cdo 1661/2012
71. usnesení ze dne 26. března 2014 22 spis. zn. Cdo 843/2013

72. usnesení ze dne 26. ledna 2016 spis. zn. 22 Cdo 3799/2015
73. usnesení ze dne 20. dubna 2016 spis. zn. 22 Cdo 1650/2014
74. usnesení ze dne 30. listopadu 2016 spis. zn. 22 Cdo 2886/2014
75. usnesení ze dne 14. prosince 2016, spis. zn. 22 Cdo 3778/2015
76. usnesení ze dne 15. prosince 2016 spis. zn. 22 Cdo 4280/2016
77. usnesení ze dne 15. února 2017 spis. zn. 22 Cdo 561/2015
78. usnesení ze dne 4. ledna 2018 spis. zn. 25 Cdo 5187/2017

79. stanovisko kolegia ze dne 11. července 1962 spis. zn. 1 Cp 35/62
80. rozhodnutí ze dne 31. května 1963 1 Cz 13/83
81. rozhodnutí ze dne 28. května 1973 spis. zn. 2 Cz 7/73
82. stanovisko kolegia ze dne 23. června 1987 spis. zn. Cpj 203/86

B. Ústavní soud České republiky:

83. usnesení ze dne 6. ledna 1998 spis. zn. I. ÚS 282/97
84. nález ze dne 1. března 2000 spis. zn. II. ÚS 517/99
85. nález ze dne 3. srpna 2000 spis. zn. II. ÚS 59/99
86. nález Ústavního soudu ze dne 10. ledna 2001 spis. zn. Pl. ÚS 33/2000
87. usnesení ze dne 28. června 2005 spis. zn. I. ÚS 486/04
88. nález ze dne 1. listopadu 2007 spis. zn. I. ÚS 312/05
89. nález ze dne 11. prosince 2007 spis. zn. Pl. ÚS 45/06
90. nález ze dne 19. března 2008 spis. zn. II. ÚS 2221/07
91. nález ze dne 12. srpna 2008 spis. zn. I. ÚS 1919/08
92. nález ze dne 30. března 2010 spis. zn. Pl. ÚS 2/10
93. nález ze dne 11. ledna 2012 spis. zn. I. ÚS 451/11
94. nález ze dne 6. března 2012 spis. zn. I. ÚS 1586/09
95. nález ze dne 5. prosince 2013 spis. zn. III. ÚS 3199/13
96. nález ze dne 4. února 2016 spis. zn. II. ÚS 2144/14
97. nález ze dne 18. července 2017 spis. zn. Pl. ÚS 2/17
98. nález ze dne 12. prosince 2017, spis. zn. I. ÚS 1821/16

C. Rozhodnutí ostatních českých a československých soudů:

99. rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 1. února 1930 spis. zn. Rv II 211/29
100. rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ČSR ze dne 20. června 1938 (publikované jako SJS 2748/35)
101. rozhodnutí Krajského soudu v Praze ze dne 26. září 1963 spis. zn. 5 Co 330/63
102. rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 23. července 1974 spis. zn. 7 Co 193/74
103. rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské republiky ze dne 30. listopadu 1986 spis. zn. 8 Co 100/86

104. rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 24. května 1995 spis. zn. 14 Co 90/95
105. rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 31. října 1995 spis. zn. 6 Cdo 52/1994
106. rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 1. ledna 1996 spis. zn. 10 Co 742/95
107. rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 11. srpna 1998 spis. zn. 19 Co 740/97
108. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 26. října 2005 spis. zn. 2 Afs 81/2004.
109. rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 1 dne 17. dubna 2007 spis. zn. 13 C 251/2006
110. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 9. listopadu 2007 spis. zn. 2 As 35/2007
111. rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 30. ledna 2008 č.j. 54 Co 390/2007-203
112. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 12. září 2008 spis. zn. 2 As 49/2007
113. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 19. 6. 2009 č.j. 5 As 67/2008-111
114. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 13. října 2010 spis. zn. 6 Ao 5/2010 – 43
115. rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 18. dubna 2012 č.j. 54 Co 390/2007-324
116. rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 30. května 2013 spis. zn. 22Co 136/2013
117. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30. srpna 2013, č.j. 2 Aps 7/2012-47
118. rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 13. září 2013 spis. zn. 57 Co 223/2013
119. rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 16. července 2015 spis. zn. 9 C 317/2012
120. rozsudek Okresního soudu v Trutnově ze dne 19. září 2016 spis. zn. 14 C 149/2016
121. rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 7. února 2017 spis. zn. 27 C 186/2008
122. rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 16. srpna 2017 spis. zn. 25 Co 231/2017
123. rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 25. ledna 2018 spis. zn. 22 Co 1815/2017

D. Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva:

124. rozsudek ve věci X. a Y. proti Nizozemsku z 26. března 1985
125. rozhodnutí Komise ve věci S. proti Francii ze 17. května 1990
126. rozsudek ve věci López Ostra proti Španělsku z 9. prosince 1994
127. rozsudek ve věci Guerra a další proti Itálii z 19. února 1998
128. rozsudek ve věci Kyratos proti Řecku z 22. května 2003
129. rozsudek ve věci Hatton proti Spojenému království z 8. července 2003
130. rozsudek ve věci Moreno Gómez proti Španělsku z 16. listopadu 2004
131. rozsudek ve věci Öneriyildiz proti Turecku z 30. listopadu 2004
132. rozsudek ve věci Fadeyeva proti Rusku z 9. června 2005
133. rozsudek ve věci Giacomelli proti Itálii z 2. listopadu 2006
134. rozsudek ve věci Budayeva a další proti Rusku z 20. března 2008
135. rozsudek ve věci Deés proti Maďarsku z 9. listopadu 2010
136. rozsudek ve věci Zammit Maelmpel proti Maltě z 22. listopadu 2011
137. rozsudek ve věci Di Sarno proti Itálii z 10. ledna 2012

138. rozsudek ve věci Bór proti Maďarsku z 18. června 2013
139. rozsudek ve věci Cuenca Zarzoso proti Španělsku z 16. ledna 2018

E. Rozhodnutí zahraničních soudů:

140. rozsudek Nejvyššího soudu Slovenské republiky ze dne 30. dubna 2008 spis. zn. 5 Cdo 126/2007
141. rozhodnutí Spolkového soudního dvora (Bundesgerichtshof) ze dne 18. září 1992 č.j. BGHZ 92, 143
142. rozhodnutí Spolkového soudního dvora (Bundesgerichtshof) ze dne 20. listopadu 1992, č.j. V ZR 82/91
143. rozsudek polského Nejvyššího soudu ze dne 24 dubna 1981 č. IV CR 17/81 OSNC 1981/11/216
144. rozsudek Queen's Bench Division of the High Court of Justice of England and Wales Halsey v Esso Petroleum [1961] 1 WLR 683

Soukromoprávní nástroje ochrany životního prostředí

Abstrakt

Soukromé právo se věnuje především úpravě vztahů mezi jednotlivci a ochraně jejich individuálních práv, ať již osobnostního nebo majetkového charakteru. Cílem této disertační práce je proto zjistit, zda a jakými způsoby mohou být takto koncipované nástroje soukromého práva využity k ochraně životního prostředí. Za tímto účelem byla provedena analýza příslušných soukromoprávních institutů, přičemž k bližšímu zkoumání byly vybrány ochrana osobnosti, sousedské právo a prevence a náhrada škod, které jsou nejdůležitějšími prostředky ochrany práv jednotlivce, ať již v rovině jeho osoby, tak jeho majetku.

Ochrana osobnosti má v soukromém právu chránit především život, zdraví a soukromí člověka, je však využitelná k nepřímé ochraně životního prostředí před vlivy, které tyto hodnoty stejně jako životní prostředí ohrožují, což ostatně dokládá i rozsáhlá rozhodovací praxe Evropského soudu pro lidská práva. Právo žít v příznivém životním prostředí je v českém občanském právu novým institutem, který by mohl mít pro účely environmentální ochrany nemalý potenciál, avšak zatím mu chybí podrobnější úprava a k dispozici není ani judikatura.

Sousedské právo slouží k ochraně vlastnictví nemovitostí, jejichž vlastníkům je poskytována ochrana především proti rušivým důsledkům aktivit provozovaných jejich sousedy. Ty jsou označovány jako imise a mohou jimi být například hluk či znečištění šířící se ovzduším, přičemž se jim lze bránit pomocí negatorní žaloby. K této problematice existuje bohatá judikatura, s jejímž využitím byla analyzována především problematika imisí představovaných hlukem působeným provozem na pozemních komunikacích.

Český občanský zákoník dále upravuje povinnosti související s předcházením vzniku škody, a to včetně povinnosti činit v určitých případech opatření k jejímu zabránění, která mohou být nařízena i soudem. S ohledem na význam prevence v ochraně životního prostředí se jedná o užitečné nástroje, jak zabránit především poškození vlastnitelných složek životního prostředí. Význam samotných prostředků dosažení náhrady vzniklé škody pak dokládá zejména množství úspěšných sporů týkajících se škod na lesních porostech způsobených průmyslovými exhalacemi.

Analyzované nástroje českého soukromého práva byly též srovnávány s právní úpravou v zemích sousedících s Českou republikou, konkrétně se Slovenskem, Rakouskem, Německem a Polskem. Jejich právní úpravy vykazují s tou českou značnou podobnost, neboť používají obdobné nástroje. Především rakouské sousedské právo je tomu českému v současné době významným vzorem. Součástí práce jsou též návrhy *de lege ferenda*, které vycházejí ze zjištěných nedostatků právní úpravy, či se zakládají na zahraniční inspiraci.

Závěrem práce je, že soukromoprávní nástroje jsou k ochraně životního prostředí využitelné, takto poskytovaná ochrana je pouze nepřímá a není komplexní. Z tohoto důvodu tyto nástroje nemohou veřejné právo životního prostředí nahradit, mohou mu ale být cenným doplňkem.

Klíčová slova: soukromé právo, ochrana životního prostředí, vlastnictví, ochrana osobnosti, sousedské právo, prevence škod, náhrada škody

Private law instruments of environmental protection

Abstract

Private law deals primarily with the regulation of relations between individuals and the protection of their individual rights, whether personal or property. The aim of this dissertation is therefore to determine whether and how the instruments of private law can be used to protect the environment. For this purpose, an analysis of the relevant private law institutes has been carried out, such as the protection of the personality, neighbourhood law, and the prevention and compensation of damage, which are the most important means of protecting the rights of an individual.

Protection of personality in private law is primarily designed to protect the life, health and privacy, but it is useful to indirectly protect the environment from the effects that these values threaten, as shown by extensive decision-making practice of the European Court of Human Rights. The right to live in a favourable environment is a new institute in Czech civil law, which could have a great potential for environmental protection purposes, but it still lacks a more detailed regulation and there is also no case law.

Neighbourhood law serves to protect the real estate owners against the disruptive effects of the activities of their neighbours. These are referred to as imissions and may include, for example, noise or air pollution. There is a lot of case law on this issue, which was used for analysis the important topic of imissions posed by noise caused by road traffic.

The Czech Civil Code further governs the obligations concerning the prevention of damage, including the obligation to take preventive measures in certain cases. These preventive measures may also be ordered by the courts. With respect to the importance of prevention as a part of the environmental protection, these measures are useful means to prevent, in particular, the damage to the owned environmental components. The importance of compensation of the damage incurred is supported by the number of successful disputes concerning damage to forest caused by industrial exhalations.

The above-mentioned instruments of Czech private law were also compared with legal regulations in the countries neighbouring to the Czech Republic, namely Slovakia, Austria, Germany and Poland. Their legal regulations show considerable similarity with the Czech one, because they use similar instruments. Especially Austrian neighbourhood law is an important model for the Czech Republic. The thesis also include *de lege ferenda* proposals, which are based on established legal deficiencies or on foreign inspiration.

The conclusion of the thesis is that private law instruments are usable for the protection of the environment, but the protection is only indirect and not complex. For this reason, these tools cannot replace public environmental law, but they can be a valuable addition to it.

Key words: private law, protection of environment, ownership, Protection of personality, neighbourhood law, prevention of damage, compensation of damage